

พลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุง รัฐฉาน
สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์
ในบริบทกระแสโลกาภิวัตน์

ประสค์ แสงงาม
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภูมิภาการศึกษา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ธันวาคม 2558

พลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุง รัฐฉาน
สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์
ในบริบทกระแสโลกาภิวัตน์

ประสงค์ แสงงาม

วิทยานิพนธ์นี้เสนอต่อมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภูมิภาควิทยา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ธันวาคม 2558

พลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน

สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์

ในบริบทกระแสโลกาภิวัตน์

ประสงค์ แสงงาม

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภูมิภาควิทยา

คณะกรรมการสอบ

อาจารย์ที่ปรึกษา

เกรียงไกร เกิดศิริ ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ)

ศาสตราจารย์ ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์

(ศาสตราจารย์ ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์)

รองศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ โอพารัตน์มณี)

ศาสตราจารย์ ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์)

3 ธันวาคม 2558

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

แต่
พี่น้องชาวไทยใน เมืองเชียงใหม่ที่รักทุกคน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจากบุคคลต่างๆดังนี้

ขอขอบพระคุณอย่างสูงต่อศาสตราจารย์ มล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งแนะแนวทางอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนในการเขียนวิทยานิพนธ์ และเฝ้ารอคอยฉันเพื่อเก็บข้อมูลตลอดมาอยู่ในพื้นที่ภาคสนามอย่างมีความสุขเป็นระยะเวลายาวนาน ขอขอบคุณ อาจารย์ ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้กรุณาเป็นประธานสอบวิทยานิพนธ์และคอยให้คำปรึกษา และขอขอบคุณอาจารย์วิวรรณ โอฬารรัตน์มณี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ร่วมเป็นคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และเติมเต็มตรวจสอบเนื้อหาและให้คำชี้แนะแก้ไขที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.โกสุม สายจันทร์ อาจารย์ที่ปรึกษาประจำหลักสูตรที่กรุณาติดตามศิษย์ทุกครั้งถึงความคืบหน้า และขอขอบคุณ อาจารย์ ดร.ไพลิน ภูจินาพันธ์ ประธานกรรมการบริหารหลักสูตร ประจำสาขาวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา เป็นผู้ผลักดันให้การทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จตามกำหนดและคอยติดตามไต่ถามถึงความคืบหน้าอย่างสม่ำเสมอ

ขอนมัสการในพระเมตตาสมเด็จพระเชษฐาธิราช อาชญาธรรมพระเจ้า (ใส่ เขมจารี) สมเด็จพระสังฆราช แห่งนครเข็ญตุง วัดราชฐานหลวงเข็ญตุง พระครูบาสาม โชติกะ เจ้าคณะจังหวัดเข็ญตุง พระครูบาศรีจาง เจ้าคณะเมือง พระครูบาวิมุตโต เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ มิ่งเมืองเข็ญตุง และพระเถรานุเถรวัดต่างๆในนครเข็ญตุง ที่นำพาผู้วิจัยไปสู่ข้อมูลและเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณลุงหนานตาน อาจารย์เมือง และโคปะกะ เมืองเข็ญตุงทุกคน พี่จายโหลง นางบัวหอม นางโม พี่ตุ๊ก ไคค์พม่า และเจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวประจำจังหวัดท่าจีเหล็ก สหภาพเมียนมาร์ ที่เอื้ออำนวยความสะดวก และนำพาผู้วิจัยเข้าพื้นที่ภาคสนามได้ทุกซอกทุกมุมอย่างปลอดภัยในนครเข็ญตุง ขอขอบคุณสลาจายยออด และสลาสร้างวัดทุกวัดที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

ขอขอบคุณคุณสุนทรี ไตรวัฒน์นิมิต เจ้าหน้าที่ประจำสาขาภูมิภาการศึกษา คณะรัฐศาสตร์และรัฐ
ประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่คอยติดตามและช่วยเหลือ แนะนำ อำนวยความสะดวกต่อ
ผู้วิจัยเป็นอย่างดีที่สุด

และที่สำคัญอย่างยิ่ง ขอขอบคุณ นางสาวไพลิน ทองธรรมชาติ คู่ชีวิตของผู้วิจัย ผู้ที่สำคัญต่อ
วิทยานิพนธ์เล่มนี้ตั้งแต่เริ่มต้น เก็บข้อมูลภาคสนาม ตลอดจนคอยช่วยเหลือและให้กำลังใจอย่างยิ่ง
ต่อผู้วิจัยจนเกิดเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์เล่มนี้

ประสงค์ แสงงาม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

หัวข้อวิทยานิพนธ์

พลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุง รัฐฉาน
สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ ในบริบทกระแสโลกาภิวัตน์

ผู้เขียน

นายประสงค์ แสงงาม

ปริญญา

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภูมิภาควิทยา)

อาจารย์ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์

บทคัดย่อ

เชียงตุง เป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์ และพัฒนาการบ้านเมืองร่วมกับเมืองเชียงใหม่ ทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ ตลอดจนผู้คน และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาที่เชียงใหม่ได้แพร่ขยายพุทธศาสนาสู่เมืองเชียงตุง ตลอดจนศิลปสถาปัตยกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา อย่างไรก็ตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงตุงดำเนินมาอย่างยาวนาน ทั้งในช่วงที่ดำรงเป็นรัฐอิสระ และรัฐใต้การปกครองของพม่าและอังกฤษ จนกระทั่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศพม่าในยุครัฐชาติสมัยใหม่ เหตุการณ์ต่างๆ ได้สะท้อนให้เห็นผ่านงานสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะพุทธสถาปัตยกรรม การเปลี่ยนแปลง และพลวัตที่เกิดขึ้นในมิติต่างๆ มีผลทำให้ลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุงเปลี่ยนแปลงไป

งานวิจัยนี้ มุ่งศึกษาพลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง โดยศึกษาผ่านภาพรวมของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และการเมืองในพื้นที่ศึกษา การศึกษาสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน โดยศึกษาถึงกระบวนการ หรือกลไก ตลอดจนปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งช่วยให้เห็นภาพรวมของสถานการณ์ และเกิดความเข้าใจในบริบทสังคมวัฒนธรรมของเมืองเชียงตุงผ่านงานสถาปัตยกรรม

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูลทั้งภาคเอกสาร และภาคสนาม มีการสำรวจพื้นที่เพื่อเลือกกรณีศึกษา การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง

ผลการศึกษาที่ได้ นำมาจัดการข้อมูลโดยใช้ตาราง และการเข้ารหัสข้อมูล เพื่อนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ผล และสรุปผลการศึกษาเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนวิเคราะห์ผลการศึกษากาสนาม (Finding A) พบว่า (1) ช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นที่

พบมากในช่วงพ.ศ. 2530 เป็นต้นมา โดยอาคารสำคัญ เช่น วิหาร อุโบสถ มีการเปลี่ยนแปลงก่อนโรง (กุฏิ) และอาคารอื่นๆ (2) การเปลี่ยนแปลงในช่วงปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ส่วนใหญ่มีการปรับเปลี่ยน รูปแบบ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมไปในทิศทางที่ใกล้เคียงกับรูปแบบเดิมก่อนการบูรณะหรือสร้าง ครั้งหลังสุด (3) วัสดุ เทคนิคการก่อสร้าง และช่างฝีมือ มีผลต่อรูปลักษณะของอาคาร (4) ศรัทธา ภายนอกชุมชน และชาวต่างชาติเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา (5) พระสงฆ์ และองค์กรสงฆ์มีบทบาทอย่างมากต่อการควบคุมการก่อสร้าง รูปแบบของสิ่งปลูกสร้างภายในวัด รวมทั้งมีส่วนสำคัญต่อการเชื่อมโยงศรัทธาจากต่างแดนเข้ามามีส่วนร่วม (6) กระบวนการที่เกิดขึ้น มี 3 รูปแบบ คือ เกิดจากศรัทธาชุมชนชาวบ้านเอง, จากเครือข่ายความสัมพันธ์สงฆ์ และศรัทธาต่างแดน มีส่วนร่วมในการจัดการ และ (7) สิ่งที่ดำรงอยู่ คือหัวใจหลักของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเชียงตุง คือ พระประธาน แท่นแก้ว ธรรมาสน์ และผังอาคาร

ผลการสังเคราะห์ข้อมูล ทำให้ได้ภาพรวมของรูปแบบสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเชียงตุง โดย วิเคราะห์ผลการศึกษาค้นคว้าร่วมกับการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์การเมือง (Finding B) สามารถสรุปได้คือ (1) อิทธิพลศิลปะล้านนา (2) อิทธิพลศิลปะพม่า (3) อิทธิพลสถาปัตยกรรมยุค อาณานิคม (4) รูปแบบสมัยปัจจุบัน งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นให้เกิดความเข้าใจในพลวัตของงาน สถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุงในภาพรวม และมุ่งหวังที่จะช่วยให้เกิดความตระหนักในคุณค่า มรดกทางวัฒนธรรม จนนำไปสู่การจัดการ และอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

Thesis Title Dynamics of Tai Khun Buddhist Architecture,
Kengtung, Shan State, Republic of the Union of Myanmar,
in the Context of Globalization

Author Mr.Prasong Seangngam

Degree Master of Arts (Regional Studies)

Advisor Prof. M.L. Surasawasdi Sooksawasdi

ABSTRACT

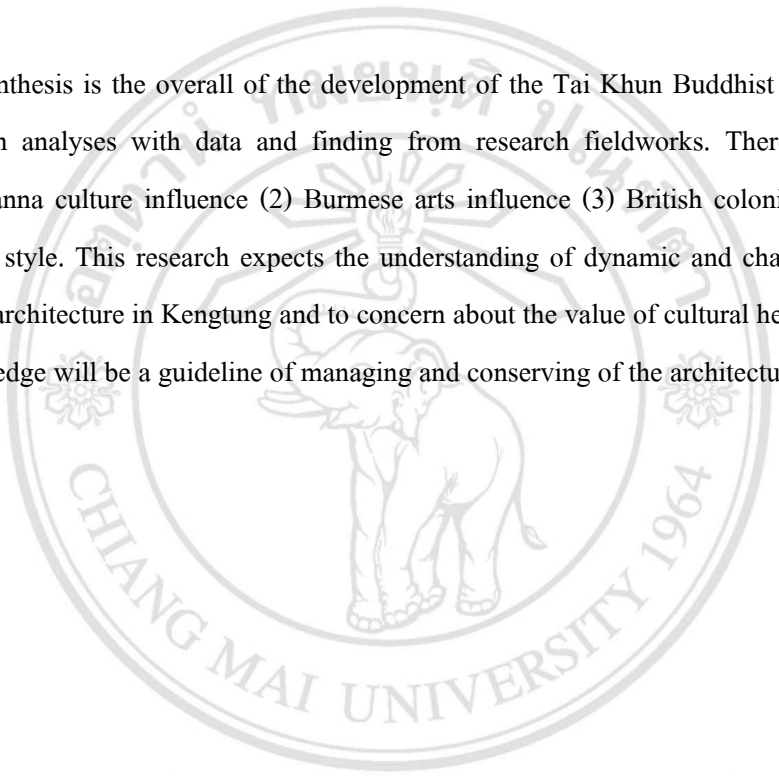
Kengtung is the ancient city which was developed together with Chiang Mai in politics, economics including people and culture, particularly Buddhism and Buddhist culture that spread over from Chiang mai to Kengtung. Kengtung passed and faced of many part of history that sometime was freedom and then was under control of the powerful kingdom such Burma and British till now, Kengtung is a part of Shan State of Republic of the Union of Myanmar. In architectural aspect, particularly Buddhist architectures are shown many past occurrences and the changing from time to time through the elements of architecture.

This research emphasis on dynamic of the Tai Khun Buddhist architecture in Kengtung, the research studies about the development of history and politics, in order to understand the changing of architecture in the present time. This is a qualitative research with collecting data from documents and fieldwork. Using tools such as surveying, participatory observation and key-informants interview are the main processes of a fieldwork.

The research results were arranged into the categorized table and data coding. From this step, the analysis was assessed and concluded to answer the thesis questions, which separated into 2 parts. First, the result findings are (1) the period of changing start from 1987 and the main building such as the Vihara and the Ubosot was almost changed before the others. (2) The changing architectures in 1987 are almost similar to the previous one. (3) Materials, construction technique and artisans

have effects on the architectural appearance. (4) Outsiders and foreigners are more participate in architectural management from 1994. (5) Monks and their organization increase role on controlling of building construction in temples, pattern of buildings and also, spread Buddhism connection in many countries, especially in Thailand. (6) There are 3 type of procedure of participation: villagers and community members, monks and their organization, outsider participation. (7) The principles of Buddhist architecture in Kentung which are preserved till now are the Buddha images, the altars and the pulpits.

The research synthesis is the overall of the development of the Tai Khun Buddhist architecture in Kentung which analyses with data and finding from research fieldworks. There are 4 major influence (1) Lanna culture influence (2) Burmese arts influence (3) British colonial architecture and (4) modern style. This research expects the understanding of dynamic and change in the Tai Khun Buddhist architecture in Kentung and to concern about the value of cultural heritage. Finally, from this knowledge will be a guideline of managing and conserving of the architectural heritages in the future.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ง
บทคัดย่อภาษาไทย	ฉ
ABSTRACT	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญรูปภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญ ที่มา และปัญหาของการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	3
1.3 ขอบเขตในการวิจัย	3
1.4 นิยามคำศัพท์เฉพาะ	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 กระบวนการวิจัย	6
2.1 สมมติฐานงานวิจัย	7
2.2 กระบวนการวิจัย	8
2.2.1. การเก็บรวบรวมข้อมูล	8
2.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล	12
2.2.3 การสังเคราะห์ข้อมูล	12
2.3 เครื่องมือในการวิจัย	13
บทที่ 3 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	16
3.1 สมมติฐานงานวิจัย	16
3.1.1 แนวคิดโลกาภิวัตน์ และการข้ามพรมแดน	16
3.1.2 แนวคิดอัตลักษณ์ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์	21
3.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับพลวัตทางสถาปัตยกรรม	23

3.2	วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	26
3.2.1	มิติด้านการเมือง ชาติ และชาติพันธุ์	26
3.2.2	ด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม	29
3.2.3	ด้านศาสนา และการศึกษา	33
3.2.4	ศิลปะสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่	36
3.3	กรอบแนวคิดการวิจัย	40
บทที่ 4	สังคมเมืองเชียงใหม่ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน	42
4.1	เมืองเชียงใหม่ และผู้คน : ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และการตั้งถิ่นฐาน	42
4.1.1	ชาติพันธุ์: ไทจีน คือใคร	42
4.1.2	ลักษณะทางภูมิศาสตร์ และการตั้งถิ่นฐาน	45
4.2	ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และการเมือง กับพุทธสถาปัตยกรรมในเชียงใหม่	50
4.2.1	ประวัติศาสตร์ยุคจารีต (พุทธศตวรรษที่ 19-24)	51
4.2.2	ประวัติศาสตร์ยุคอาณานิคมอังกฤษ (พ.ศ.2428-2485)	66
4.2.3	ยุครัฐชาติสมัยใหม่ (พ.ศ.2485 – ปัจจุบัน): พุทธสถาปัตยกรรมกับสัญลักษณ์ทางการเมือง	78
4.3	สภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมเมืองเชียงใหม่ (ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 – ปัจจุบัน)	86
4.3.1	สังคมเมืองเชียงใหม่ภายหลังนโยบายเปิดประเทศ (พ.ศ. 2535)	89
บทที่ 5	สถาปัตยกรรมวัดไทจีน: การเปลี่ยนผ่านจากอดีตสู่ปัจจุบัน	96
5.1	ผังบริเวณ	97
5.2	วิหาร	98
5.2.1	ฐานอาคาร	98
5.2.2	โครงสร้างของอาคาร	99
5.2.3	ลักษณะผังวิหารไทจีน	99
5.2.4	รูปแบบหลังคาวิหาร	100
5.2.5	กลุ่มวิหารเท่าที่พบในเมืองเชียงใหม่	104
5.3	อุโบสถ	110
5.4	โรง หรือกุฏิพระ	111

บทที่ 6	วิเคราะห์พลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุงในกระแสโลกาภิวัตน์	116
6.1	ผลการศึกษากาสนาม	116
6.1.1	กรณีศึกษา 1: วัดพระสิงห์ (วัดเสือ)	120
6.1.2	กรณีศึกษา 2: วัดเชียงอิง	123
6.1.3	กรณีศึกษา 3: วัดสุพรหมา	127
6.1.4	กรณีศึกษา 4: วัดป่าแดง	133
6.1.5	กรณีศึกษา 5: วัดหลวงหัวข่วง	136
6.1.6	กรณีศึกษา 6: วัดบ้านโต่ง	140
6.1.7	กรณีศึกษา 7: วัดบ้านเลน	143
6.1.8	กรณีศึกษา 8: วัดป่าขาม	145
6.1.9	กรณีศึกษา 9: วัดล่องตอง	148
6.1.10	กรณีศึกษา 10: วัดพระธาตุเพียงใจ	152
6.1.11	กรณีศึกษา 11: วัดเชียงตั้ง	156
6.1.12	กรณีศึกษา 12: วัดบ้านเหม้า	161
6.1.13	กรณีศึกษา 13: วัดหลอยโหลง	162
6.1.14	กรณีศึกษา 14: วัดยางแก้ว	167
6.1.15	กรณีศึกษา 15: วัดป่าวกาด	170
6.1.16	กรณีศึกษา 16: วัดพุทธวงค์	172
6.2	การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant In depth Interview)	175
6.2.1	อุหนานตาน	175
6.2.2	ส่วยอด	177
6.2.3	ส่วยายป้อก	179
6.3	กระบวนการมีส่วนร่วม: กรณีวัดพระสิงห์	180
6.4	วิเคราะห์ผลการศึกษา	185
6.4.1	วิเคราะห์ผลการศึกษาจากตารางจำแนกข้อมูล และตารางเข้ารหัสข้อมูล (Data Coding Analysis)	187
6.5	สรุปผลการศึกษา	203
6.5.1	วัตถุประสงค์ข้อที่ 1: พลวัต และการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์	203
6.5.2	เพื่อศึกษาถึงกระบวนการที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุง	210

6.5.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีส่งผลต่อพลวัต หรือกระบวนการการเปลี่ยนแปลงของ	
สถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง	215
บทที่ 7 อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ	220
7.1 อภิปรายผลการศึกษา	220
7.1.1 มิติโลกาภิวัตน์ และการข้ามพรมแดน	221
7.1.2 อัตลักษณ์ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์	223
7.1.3 พลวัตทางสถาปัตยกรรม	224
7.2 ปัญหา และข้อเสนอแนะ	225
เอกสารอ้างอิง	226
ภาคผนวก	238
ประวัติผู้เขียน	247

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright© by Chiang Mai University
 All rights reserved

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 การออกแบบตารางบันทึกผลข้อมูลภาคสนาม	14
ตารางที่ 6.1 แสดงการเข้ารหัสข้อมูลที่ได้จากตารางจำแนกผลการศึกษภาคสนามข้างต้น	187
ตารางที่ 6.2 การสรุปผลการศึกษาแต่ละประเด็น (Finding A)	203

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 แสดงแผนภาพกระบวนวิธีวิจัย	15
ภาพที่ 3.1 แผนภาพแสดงการจัดกลุ่มงานวรรณกรรมที่ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนในบทที่ 3	41
ภาพที่ 4.1 กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่	44
ภาพที่ 4.2 แสดงรัฐต่างๆ ในพม่า และเมืองต่างๆ ในรัฐฉาน	46
ภาพที่ 4.3 แสดงเส้นทางการคมนาคมในอดีต	48
ภาพที่ 4.4 ภาพถ่ายดาวเทียมแสดงลักษณะภูมิประเทศของเมืองเชียงใหม่ และบริเวณโดยรอบ	49
ภาพที่ 4.5 แสดงรูปแบบสถาปัตยกรรมในช่วงอาณานิคมที่มีอิทธิพลทั้งจากพม่า และอังกฤษปรากฏในสิ่งก่อสร้างสำคัญในเมืองเชียงใหม่ และรัฐฉาน	76
ภาพที่ 4.6 เมืองเชียงใหม่ กับสงครามโลกครั้งที่ 2 และแผนที่การเคลื่อนกองทัพของญี่ปุ่นในพม่า	81
ภาพที่ 4.7 พระพุทธรูปปางยืนขึ้นนิ้วศิวะแบบพม่า สกุลช่างมณฑลพะเยาที่ปรากฏในเมืองเชียงใหม่ และเขตพื้นที่รัฐฉาน	86
ภาพที่ 4.8 แสดงบริบทภายในเมืองเชียงใหม่	92
ภาพที่ 4.9 แสดงกาลานุกรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมวัดในเชียงใหม่	96
ภาพที่ 5.1 แสดงผังบริเวณของวัดไทเงิน เมืองเชียงใหม่ (ร่างในปี พ.ศ. 2524)	98
ภาพที่ 5.2 รูปแบบหลังคาแบบต่างๆ ที่พบในเมืองเชียงใหม่	103
ภาพที่ 5.3 ลักษณะวิหารที่ผสมผสานระหว่างแบบหลังชอน และหลังค้ำ	104
ภาพที่ 5.4 แสดงชื่อเรียกองค์ประกอบของวิหาร – อุโบสถไทเงินในเชียงใหม่	105
ภาพที่ 5.5 วิหารพื้นถิ่นไทจีนเชียงใหม่ (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2550) สันนิษฐานว่ามีการก่อสร้างครั้งล่าสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24	107
ภาพที่ 5.6 วิหารพื้นถิ่นไทจีนในเมืองเชียงใหม่ สันนิษฐานว่ามีการก่อสร้างครั้งล่าสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24	108
ภาพที่ 5.7 เปรียบเทียบลักษณะสถาปัตยกรรมแบบมณฑลพะเยา กับสถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงใหม่	109
ภาพที่ 5.8 แสดงตัวอย่างวิหารที่มีลักษณะด้านสกัดก่อผนังจากพื้นจรดอกไก่	111
ภาพที่ 5.9 ตัวอย่างของอุโบสถที่พบในเมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน	112

ภาพที่ 5.10	โรง หรือกุฏิพระ ของวัดในเมืองเชียงตุง และพื้นที่ใกล้เคียง	113
ภาพที่ 5.11	เปรียบเทียบผังพื้นของโรง หรือกุฏิพระเมืองเชียงตุง	114
ภาพที่ 5.12	เปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรม และสิ่งปลูกสร้างในวัดไทจีน เชียงตุง กรณีวัดอิน(อินทูปฬาราม)	115
ภาพที่ 6.1	แผนที่แสดงตำแหน่งของกรณีศึกษาทั้ง 16 กรณีในเขตแอ่งที่ราบเมืองเชียงตุง	119
ภาพที่ 6.2	แสดงตำแหน่งของวัดกรณีศึกษาในเขตเมือง จำนวน 5 กรณี	120
ภาพที่ 6.3	: แสดงตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัด	121
ภาพที่ 6.4	: ภาพแสดงอาคารศาสนสถานภายในวัดพระสิงห์ (วัดเสือ)	122
ภาพที่ 6.5	: ภาพแสดงกุฏิเจ้าอาวาสหลังเก่า	124
ภาพที่ 6.6	: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดเชียงอิง	125
ภาพที่ 6.7	: แสดงอาคารต่างๆ ในวัดเชียงอิง ที่ได้รับการรื้อสร้างใหม่ และรื้อซ่อมแซมของเดิม	126
ภาพที่ 6.8	: การตกแต่ง และรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในอาคารสร้างใหม่ของวัด	128
ภาพที่ 6.9	: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดสุพรมมา (สุกุมมา)	128
ภาพที่ 6.10	: อาคารในวัดที่มีรูปแบบดั้งเดิมก่อนการบูรณะในปี พ.ศ.2536	129
ภาพที่ 6.11	: สิ่งปลูกสร้างภายในวัดสุพรมมาในปัจจุบัน	131
ภาพที่ 6.12	: แสดงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมแบบใหม่ในวัดสุพรมมา	133
ภาพที่ 6.14	: เปรียบเทียบสิ่งก่อสร้างในวัดป่าแดงในปัจจุบัน และอดีต	135
ภาพที่ 6.15	: แสดงบริบทโดยรวมของวัดป่าแดงในปัจจุบัน	136
ภาพที่ 6.16	: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดหัวข่วง	137
ภาพที่ 6.17	: ลักษณะวัดหลวงหัวข่วง และสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่ร่วมสมัยในช่วงพุทธศักราช 2430 ซึ่งเป็นช่วงที่อังกฤษมีอิทธิพลเหนือดินแดนพม่า	139
ภาพที่ 6.18	: อาคารสถานที่ในวัดหลวงหัวข่วงปัจจุบัน และการสัมภาษณ์เจ้าสิทธิวัดหัวข่วง	140
ภาพที่ 6.19	: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดบ้านไค้	142
ภาพที่ 6.20	: แสดงสิ่งปลูกสร้าง และบริบทโดยรอบภายในวัดบ้านไค้	143
ภาพที่ 6.21	: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดบ้านเลน	144
ภาพที่ 6.22	: แสดงอาคาร และสิ่งปลูกสร้างภายในวัดบ้านเลน	145
ภาพที่ 6.23	: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดบ้านป่าขาม	147
ภาพที่ 6.24	: แสดงอาคารต่างๆ ที่อยู่ภายในเขตวัด และภายในวิหารหลวงวัดป่าขาม	148
ภาพที่ 6.25	: แสดงสิ่งปลูกสร้างในวัดที่มีการสร้างใหม่ และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก	149
ภาพที่ 6.26	: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดบ้านล่องตอง	150
ภาพที่ 6-27	: แสดงบริบท และสิ่งปลูกสร้างในวัดล่องตอง	151

ภาพที่ 6.28	: แสดงการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวไทยในการสร้างอาคาร ศาสนสถานใหม่ให้วัด	153
ภาพที่ 6.29	: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดพระธาตุเพียงใจ	154
ภาพที่ 6.30	: แสดงสิ่งปลูกสร้างในวัดที่มีบูรณะอาคารให้คงรักษารูปแบบดั้งเดิม	155
ภาพที่ 6.31	: แสดงภายในอาคารเรือนธาตุ ศาลารายที่มีการปรับปรุง และภาพวัดเมื่อกว่า 10 ปีที่แล้ว	157
ภาพที่ 6.32	: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดเชียงตั้ง (เก่า) และวัดเชียงตั้ง (ใหม่)	158
ภาพที่ 6.33	: วิหาร อุโบสถ และโรงครัวเดิมของวัดเชียงตั้งก่อนที่จะย้ายไปตั้งแห่งใหม่	160
ภาพที่ 6.34	: วิหาร อุโบสถใหม่ ที่ย้ายจากวัดเดิมในหมู่บ้านมอญริมถนน	161
ภาพที่ 6.35	: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดบ้านหม้า	162
ภาพที่ 6.36	: ภาพรวมของสิ่งปลูกสร้างในวัดบ้านหม้า	163
ภาพที่ 6.37	: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดหอยโหลง	163
ภาพที่ 6.38	: ศาสนสถานของวัดหอยโหลงในปัจจุบัน	165
ภาพที่ 6.39	: แบบภูมิพระสองชั้นวัดหอยโหลง ออกแบบโดย จายด๊ับ บ้านก้านาน้ำขึ้นน้อย	167
ภาพที่ 6.40	: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดยางแก้ว	168
ภาพที่ 6.41	: บริบทสถาปัตยกรรมภายในวัดยางแก้วที่ก่อสร้างใหม่นับแต่ปี พ.ศ.2543	169
ภาพที่ 6.42	: วิหารและภูมิพระหลังเก่าเปรียบเทียบกับอาคารในปัจจุบัน	170
ภาพที่ 6.43	: เปรียบเทียบลักษณะซุ้มประตูวัดยางแก้วกับรูปแบบสถาปัตยกรรมพม่า ในยุคมันตะเลย์	170
ภาพที่ 6.44	: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดป่าภาค	171
ภาพที่ 6.45	: ภาพรวมของสิ่งปลูกสร้างในวัดป่าภาค และภูมิที่กำลังสร้างใหม่	172
ภาพที่ 6.46	: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดพุทธวงศ์	173
ภาพที่ 6.47	: สิ่งปลูกสร้างในวัดพุทธวงศ์ ที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบศิลปกรรมไทยภาคกลาง	175
ภาพที่ 6.48	: อุหนานตาน โคปะกะเมืองเชียงตุง และผู้วิจัยในการสัมภาษณ์	178
ภาพที่ 6.49	: สล่ายอด บ้านป่าแดง และผลงานการจำลองเครื่องประดับหลังคาสังกะสี	179
ภาพที่ 6.50	: สล่ายายปักบ้านยางกวง กับอาชีพช่างปั้นเครื่องประดับหลังคาแบบพื้นถิ่นเชียงตุง	180
ภาพที่ 6.51	: ภาพแสดงการออกแบบภูมิหลังใหม่โดยคณะศรัทธาชาวไทย (รอบที่หนึ่ง)	182
ภาพที่ 6.52	: ภูมิพระวัดเชียงอิง ต้นแบบในการออกแบบก่อสร้างภูมิใหม่วัดพระสิงห์	183
ภาพที่ 6.53	: เปรียบเทียบผังพื้นภูมิ (โรง) แบบดั้งเดิมกับผังพื้นภูมิในช่วงปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา	184
ภาพที่ 6.54	: เปรียบเทียบผังพื้นภูมิ (โรง) แบบต่างๆ – ผังพื้นภูมิวัดพระสิงห์หลังเก่า (ซ้ายสุด), แบบภูมิที่ออกแบบโดยช่างท้องถิ่น, การออกแบบ และผังพื้นที่ออกแบบโดยคนไทย และภูมิวัดเชียงอิงต้นแบบที่ดูตัวอย่างแล้วนำมาเขียนแบบโดยช่างท้องถิ่นก่อนจะนำ	

ไปก่อสร้าง (เรียงจากซ้ายไปขวา)	184
ภาพที่ 6.55 : การออกแบบใหม่ของคณะศรัทธาชาวไทย (รอบที่สอง)	185
ภาพที่ 6.56 : การมีส่วนร่วมระหว่างศรัทธาจากเมืองไทย กับท้องถิ่น กรณีศึกษาวัดพระสิงห์	197
ภาพที่ 6.57 : แสดงการเปรียบเทียบลักษณะภายนอก และภายในอาคารของวิหารวัดเชียงตั้ง	211
ภาพที่ 6.58 : แสดงกระบวนการการดำเนินการภายใน และภายนอกในการจัดการ	
ศาสนสถานภายในเมืองเชียงตุง	213
ภาพที่ 6.59 : แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพลวัต	
และการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง	216

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright© by Chiang Mai University
 All rights reserved

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญ ที่มา และปัญหาของการวิจัย

เมืองเชียงใหม่ เป็นเมืองที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า 7 ศตวรรษ มีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินเป็นศูนย์กลางการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ที่เรียกตนเองว่า ชาวจีน หรือชาวเขิน โดยมีประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ร่วมกับกลุ่มคนไทโยนในอาณาจักรล้านนา และไทลื้อในสิบสองพันนา ทั้งมีวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน จนกล่าวได้ว่าเป็นเครือญาติชาติภาษากันระหว่างดินแดนดังกล่าว เนื่องจากเมืองเชียงใหม่มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรล้านนา มีการรับ ถ้ายทอด และส่งต่อทางวัฒนธรรมจนเกิดเป็นเขตที่มีวัฒนธรรมร่วมกับล้านนา เป็นผลให้มรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความเชื่อมโยงดังกล่าวยังพบปรากฏ ณ เมืองเชียงใหม่แห่งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านพุทธศาสนา ภาษา และพุทธศิลปกรรม

ปัจจุบันเมืองเชียงใหม่ได้กลายเป็นจังหวัดหนึ่งของเขตพื้นที่รัฐฉาน ประเทศสาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ ซึ่งผ่านวิกฤตการณ์ และจุดพลิกผันทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาวะทางการเมืองพม่า ภายหลังจากได้รับเอกราชจากอังกฤษในปี พ.ศ.2491 ที่เกิดความสับสน และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อันเป็นผลมาจากนโยบายการปกครองของอังกฤษในสมัยอาณานิคม (พ.ศ.2428-2485) ทหารพม่าจึงทำการปฏิวัติ จัดตั้งรัฐบาลทหาร และดำเนินนโยบายปิดประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 จนกระทั่งเริ่มดำเนินนโยบายผ่อนปรนและเปิดประเทศอีกครั้งในราวปี พ.ศ. 2536 การปิดประเทศอันยาวนานของพม่า ทำให้ชะลอการพัฒนาในทุกๆ ด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ การเงิน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ระบบไฟฟ้า การคมนาคม ฯลฯ และยังคงมีวิถีชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ ด้วยเหตุดังกล่าว เมืองเชียงใหม่ ภายใต้อำนาจการปกครองของรัฐบาลทหารพม่าจึงยังคงธำรงรักษาวิถีชีวิตแบบเก่า

จารีตประเพณี และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างซ้ำๆ ทำให้เมืองเชียงตุงกลายเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และศิลปวัฒนธรรมเก่าแก่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศิลปะสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนา

ต่อมาเมื่อพม่าดำเนินนโยบายผ่อนปรน และเปิดประเทศในปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา สิ่งต่างๆ จากภายนอกได้หลั่งไหลเข้ามา และก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่างๆ มากมาย อาทิเช่น การพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาเส้นทางคมนาคม มีการค้าขายแลกเปลี่ยนในพื้นที่ชายแดน มีการเดินทางเคลื่อนย้ายแรงงานไปประเทศเพื่อนบ้าน การพัฒนาระบบโทรคมนาคม ไฟฟ้า และเครือข่ายสัญญาณโทรศัพท์ เป็นต้น ทำให้พลเมืองชาวเชียงตุงตื่นตัว และต้องการการเปลี่ยนแปลง ซึ่งครอบคลุมไปถึงสิ่งปลูกสร้าง และอาคารในศาสนสถานด้วย ส่งผลให้เกิดการรื้อสร้างอาคารใหม่ ด้วยวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ที่นำเข้ามาพร้อมกับเทคโนโลยีใหม่ๆ ภายในระยะเวลาเพียง 20 ปี เมืองเชียงตุงได้เปลี่ยนผ่านจากเมืองที่ถูกแช่แข็งทางวัฒนธรรม มาสู่เมืองที่ตื่นตัวและเปิดรับการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ ได้ส่งผลต่อศิลปะสถาปัตยกรรม และมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ ของเชียงตุง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา หรือวัด

ในงานวิจัยนี้ มีจุดเริ่มต้นจากปัญหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสิ่งปลูกสร้างภายในวัดในเมืองเชียงตุง อาคารต่างๆ มีการรื้อ และสร้างใหม่ หรือบางแห่งทำการซ่อมแซมแล้วสร้างใหม่บนฐานอาคารเดิม ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะใด ล้วนส่งผลต่อการดำรงคงอยู่ของศิลปะสถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงตุง จากคำถามดังกล่าว นำไปสู่มูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่โยงใยไปถึงบริบททางประวัติศาสตร์ การเมือง และความเป็นชาติพันธุ์ งานวิจัยนี้ มุ่งสนใจที่การเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงตุง เนื่องจาก “วัด” เป็นสิ่งปลูกสร้าง หรือสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญ และเป็นร่องรอยของประวัติศาสตร์ในระดับสังคม เป็นตัวแทนภาพสะท้อนของความคิดความเชื่อ และมโนทัศน์ของสังคมในแต่ละช่วงสมัย

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ตลอดจนความเคลื่อนไหวด้านความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างจังหวัดในภาคเหนือของประเทศไทย กับเมืองเชียงตุง ส่งผลให้เกิดพลวัต และความเปลี่ยนแปลงในมิติที่หลากหลายขึ้นในเมืองเชียงตุง สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนทางกายภาพคือ มีการจัดการทำนุบำรุง และก่อสร้างศาสนสถานในหลายพื้นที่ อาทิ การเปลี่ยนรูปแบบของอาคาร การเปลี่ยนวัสดุและเทคนิคก่อสร้างอาคาร หรือการหิบบัณฑิตรูปแบบหรือองค์ประกอบของ

อาคารบางอย่าง เช่น ทรวดทรงหลังคา หรือเครื่องประดับหลังคา มาดัดแปลงใหม่ เป็นต้น ส่งผลให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเชียงตุงลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว อันอาจเป็นเครื่องสะท้อนความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยยะสำคัญทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ภายใต้อิทธิพลในช่วงเวลานั้นๆ

อนึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ จึงเป็นการศึกษาความเปลี่ยนแปลงของวัดในเชียงตุงในช่วงเวลาปัจจุบันที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด โดยศึกษาจากลักษณะทางกายภาพ กระบวนการ และปัจจัย พร้อมทั้งศึกษาย้อนกลับไปเพื่อให้เกิดความเข้าใจในภาพรวมของประวัติศาสตร์ และพัฒนาการความเป็นมาของเมืองเชียงตุง ผ่านงานสถาปัตยกรรม ในทางตรงกันข้ามโดยการศึกษาประวัติศาสตร์ และการเมืองเพื่อให้เข้าใจในปรากฏการณ์ของสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้น จากปัญหาการวิจัยนำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดและการออกแบบวิธีวิจัย ซึ่งผลการศึกษาที่ได้ไม่เพียงจะคลี่คลายคำตอบ และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุงเท่านั้น หากแต่มุ่งหวังจะนำผลการศึกษาที่ได้ มาสังเคราะห์และเสนอแนวทางร่วมกันในการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงตุง เพื่อให้การศึกษานี้มีประโยชน์ต่อสาธารณะ และการธำรงรักษาวัฒนธรรมเมืองเชียงตุงต่อไป

1.2 วัดอุปประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาถึงพลวัต และการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนในเมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ในบริบทกระแสโลกาภิวัตน์
- 1.2.2 เพื่อศึกษาถึงกระบวนการที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง และการดำรงคงอยู่ของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุง
- 1.2.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพลวัต กระบวนการการเปลี่ยนแปลง และการดำรงอยู่ของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง

1.3 ขอบเขตในการวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งเน้นศึกษาถึงพลวัตของการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉานตะวันออก สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ โดยศึกษาครอบคลุมถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจและสังคม จนถึงปัจจุบันที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง

รูปแบบ และ/หรือ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ตลอดจนการดำรงคงอยู่ของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง ทั้งนี้การศึกษาจะมุ่งเน้นจากสภาพการณ์ปัจจุบันและย้อนกลับไปเพื่อศึกษาถึงที่มาที่ไปของการเปลี่ยนแปลง ข้อมูลเอกสาร และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่จะเป็นเอกสาร งานวิจัยภาษาอังกฤษ และภาษาไทยที่เขียนขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา

พุทธสถาปัตยกรรมที่เป็นกรณีศึกษา คือ วัดนิกายไทจีน ที่ตั้งอยู่ในเมืองเชียงตุง และปริมณฑลใกล้เคียง โดยเป็นวัดที่มีการเปลี่ยนแปลง หรือมีการก่อสร้างศาสนสถานใหม่ให้เห็นได้ชัดเจน เช่น ก่อสร้างวิหาร อุโบสถ กุฏิพระ หรืออาคารเอนกประสงค์ ขึ้นมาใหม่ กรณีศึกษาเหล่านี้สามารถระบุได้จากการสำรวจภาคสนามเบื้องต้น

1.4 นิยามคำศัพท์เฉพาะ

สถาปัตยกรรมวัด หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่เป็นองค์ประกอบของสถานที่ทางพุทธศาสนา เพื่อเป็นที่เคารพสักการะ ประกอบพิธีกรรม และใช้สอยประโยชน์เนื่องในพุทธศาสนา อาทิ วิหาร อุโบสถ หอไตร กุฏิ เป็นต้น

ไทจีน เป็นการถ่ายเสียงจากสำเนียงท้องถิ่น หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไต-ไท ที่ตั้งถิ่นฐานในเขตรัฐฉาน ผังตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน เรียกว่าเมืองชินหรือเมืองเงิน ซึ่งปรากฏในตำนานตุงครีพื้นเมืองเชียงตุง ความเป็นมาว่า พญามังรายได้รับสั่งให้ไพร่พลจากเมืองเชียงแสนและเชียงรายให้อพยพไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เมืองเชียงตุง แต่ชาวเมืองไม่ชอบจึงอพยพหนีกลับ พญามังรายจึงสั่งให้กลับคืน เมืองนี้จึงได้ชื่อว่า เมืองชิน อันมีความหมายว่า “กลับคืน”

วัดไทจีน หมายถึง วัดของชาวไทจีน ซึ่งประกอบด้วยพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทนิกายขงกวงหรือเรียกว่า “ฝ่ายสวน” ที่รับมาเผยแพร่มาจากนิกายลังกาวงศ์จากวัดสวนดอก (บุปผาราม) อันมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดสวนดอก เมืองเชียงใหม่ และนิกายป่าแดง หรือเรียกว่า “ฝ่ายป่า” เป็นพระพุทธรูปศาสนาลังกาวงศ์ที่สืบทอดไปจากวัดป่าแดงมหาวิหารและวัดมหาโพธาราม เมืองเชียงใหม่ ซึ่งไม่หมายรวมถึงวัดในสังกัดนิกายไทใหญ่ และนิกายพม่า ซึ่งเรียกว่า “ฝ่ายไท – ฝ่ายม่าน”

พลวัต พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายว่า เป็นคำวิเศษณ์ (ว.) ซึ่งเกี่ยวข้องกับแรง, ซึ่งเกี่ยวข้องกับผลของแรงเช่น การเคลื่อนที่ ความหมายทางสังคม หมายถึงการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง พลวัตเป็นการปรับเปลี่ยน

ไปตามภาวะปกติตามครรลองของการดำเนินชีวิตของชุมชนทั้งทางกายภาพ และกระบวนการที่เกิดขึ้น ผลจากการขับเคลื่อนก่อให้เกิดวิถี และพลัง เนื่องจากพลังอำนาจของมนุษย์ทั้งภายในและภายนอกของชุมชน

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.5.1 ทำให้ทราบถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน ในเมืองเชียงใหม่ บริบททางกายภาพ และสังคม ตลอดจนผลกระทบที่มีต่ออัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงใหม่
- 1.5.2 ทำให้เข้าใจถึงกระบวนการ และกลไกที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมทั้งในมิติด้านกายภาพ และมิติด้านสังคม
- 1.5.3 ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมในเมืองเชียงใหม่ ที่สะท้อนผ่านวัดสุวรรณธรรม และปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น
- 1.5.4 องค์ความรู้ที่ได้สามารถนำเสนอแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเมืองเชียงใหม่อย่างสอดคล้องเหมาะสมภายใต้เงื่อนไข และบริบททางสังคมวัฒนธรรม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนำมาสู่การลดจำนวนลงของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และภูมิปัญญาช่างศิลปกรรมไทจีน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 2

กระบวนการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนในเขตเมืองเชียงใหม่ โดยศึกษาทั้งในมิติเชิงกายภาพ และกระบวนการที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง จนสามารถสรุปออกเป็นปัจจัย และสถานภาพของงานสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเชียงใหม่ในปัจจุบัน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก (In-depth Interview/ Key Informant Interview)

จากวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1) เพื่อศึกษาถึงพลวัต และการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนในเมืองเชียงใหม่ รัฐบาล สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ในบริบทกระแสโลกาภิวัตน์

มีคำถามวิจัย ได้แก่

ลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงใหม่ เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทั้งในรูปแบบ วัสดุและเทคนิคการก่อสร้าง และกระบวนการทางสถาปัตยกรรมอื่นๆ เช่น การวางผังอาคาร ผังบริเวณ การจัดพื้นที่ใช้สอย โดยเทียบเคียงจากภาพหลักฐานอาคารที่มีก่อนหน้า เช่น รูปแบบวิหาร รุ้งเก่า หรือที่มีอายุเก่าแก่กว่าวิหารในปัจจุบัน เป็นต้น

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์การเมือง เศรษฐกิจ สังคม มีอิทธิพลอย่างไรที่ก่อให้เกิดลักษณะทางสถาปัตยกรรมของวัดไทจีนที่ปรากฏในเมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน

2) เพื่อศึกษาถึงกระบวนการที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมือง เชียงใหม่

มีคำถามวิจัย คือ กระบวนการที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมวัดนั้นเป็น
อย่างไร เกิดขึ้นและดำเนินไปอย่างไร กระบวนการดังกล่าวส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทาง
กายภาพของสถาปัตยกรรมมากน้อยเพียงใด

3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีส่งผลต่อพลวัต หรือกระบวนการการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมวัด ไทจีน เมืองเชียงใหม่

โดยมีคำถามวิจัย คือ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงนั้น คืออะไร ดำเนินไปอย่างไร
และส่งอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด ตลอดจนปัจจัยใดที่ส่งผลให้เกิดการดำรงคงอยู่
ขององค์ประกอบ หรือรูปแบบทางสถาปัตยกรรมนั้นๆ

จากวัตถุประสงค์ และคำถามวิจัยข้างต้น เป็นเครื่องช่วยให้เห็นภาพรวมของการเปลี่ยนแปลง
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเมืองเชียงใหม่ โดยอาศัยกรณีศึกษาอาคารทางศาสนาเป็นตัวแทน และ
การศึกษานี้จะนำไปสู่แนวทางการจัดการด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของเมืองเชียงใหม่ในอนาคต
ต่อไป

2.1 สมมติฐานงานวิจัย

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานเบื้องต้นต่อคำถามวิจัยเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลง และ
ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยสรุปเป็นข้อๆ ได้ดังต่อไปนี้

2.1.1 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในงานสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากความ
เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ วัสดุก่อสร้าง เทคโนโลยีการก่อสร้าง และการขนส่ง

2.1.2 ความเสื่อมโทรมของอาคาร

2.1.3 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นผลมาจากการรับค่านิยมจากสังคม
ประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศไทย

2.1.4 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น มีความเกี่ยวข้อง หรือสื่อถึงนัยยะความขัดแย้งทางชาติพันธุ์
และหรือความต้องการยืนหยัดในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

2.2 กระบวนวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ศึกษาพลวัตและความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน ในเขตเมืองเชียงตุง รวมทั้งกระบวนการที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ใช้หลักวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In depth Interview) การเลือกกลุ่มตัวอย่างประชากรผู้ให้ข้อมูล ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และแบบ Snow ball Sampling

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้ศึกษามุ่งเน้นเฉพาะวัดนิกายไทจีน ในเขตเมืองเชียงตุง และปริมณฑลใกล้เคียง โดยเลือกวัดที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคารสถานที่เป็นหลัก การวิเคราะห์ข้อมูลจะนำข้อมูลภาคสนาม หรือข้อมูลปฐมภูมิ วิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากเอกสาร หรือข้อมูลทุติยภูมิ และใช้การเชื่อมโยงข้อมูลสามทาง (Triangulation Analysis) ระหว่างข้อมูลจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก รวมทั้งการเปรียบเทียบลักษณะทางกายภาพทางสถาปัตยกรรม แล้วทำการวิเคราะห์ และตีความเชิงสถาปัตยกรรม (Meaning) ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล นำมาสังเคราะห์เพื่อสรุปผลการศึกษา และนำเสนอข้อสังเกต ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัยนี้

การศึกษาประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ 2.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล 2.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล และผลการศึกษา และ 2.2.3 การสังเคราะห์ข้อมูล

2.2.1. การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1) การเก็บข้อมูลภาคเอกสาร ได้แก่ เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ และเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับเมืองเชียงตุง ทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและศาสนา ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน และงานศึกษาเกี่ยวกับศิลปกรรม สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาของเมืองเชียงตุง

2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย

2.1) การสำรวจ (Survey) เพื่อเลือกกรณีศึกษาตัวอย่าง โดยเก็บข้อมูลเบื้องต้นทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน โดยสำรวจวัดไทจีนในเขตตัว

เมืองเชียงใหม่ และบริเวณตำบลรอบนอก ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ
ของสถาปัตยกรรม โดยมีเกณฑ์ในการเลือกกรณีศึกษา ได้แก่

2.2.1) มีการรื้ออาคารสร้างใหม่

2.2.2) การเปลี่ยนวัสดุก่อสร้าง

2.2.3) มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตัวอาคาร เป็นต้น

โดยได้ทำการสำรวจวัดไทจีนเป็นกลุ่มตัวอย่าง (Sampling Group) จำนวน 16 แห่ง โดย
แบ่งกลุ่มตามเขตพื้นที่ในเมือง และปริมณฑลรอบนอก โดยแบ่งตามสภาพทางภูมิศาสตร์ ที่สัมพันธ์
กับเขตการปกครองในระบบเมือง และเือง (ตำบล) ที่แบ่งตามพื้นที่ราบลุ่มน้ำ ได้แก่

กลุ่มวัดในเขตเมือง (Zone A) ประกอบด้วย

1. วัดพระสิงห์ (วัดเสือ)	4. วัดเชียงอิง
2. วัดหัวข่วง	5. วัดสุพรหมา
3. วัดป่าแดง	

กลุ่มวัดในเขตรอบนอก (Zone B) ประกอบด้วย

6. วัดบ้านหม้า	11. วัดล่องตอง
7. วัดห้อยโหลง	12. วัดพุทธวงศ์
8. วัดเชียงด้ง	13. วัดป่าวกาด
9. วัดพระธาตุเพียงใจ	14. วัดยางแก้ว
10. วัดป่าขาม	

กลุ่มวัดในเขตรอบนอก (Zone C) ประกอบด้วย

15. วัดบ้านโคง
16. วัดบ้านเลน

2.2) การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation)

โดยบทบาทผู้วิจัย อยู่ในฐานะผู้สังเกตในลักษณะผู้เข้าร่วม (Participant-as-Observer) โดยการสังเกตการณ์ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งสังเกตกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในปรากฏการณ์/ เหตุการณ์ หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศาสนสถานของวัด กิจกรรมการมีส่วนร่วมในประเพณีทางพุทธศาสนา เช่น การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน เป็นต้น แต่ในบางสถานการณ์ ผู้วิจัยมีบทบาทในฐานะผู้จัดนำเที่ยว ผู้ประสานงานการบูรณะ และมีส่วนช่วยเหลือในการประสานศรัทธา ของพระสงฆ์ และศรัทธาจากประเทศไทยในการทำบุญเพื่อสร้าง และบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่างๆ อาทิ วัดป่าดกาด อ่างกาดเต่า วัดราชฐานหลวงเชียงคั้ง (เมืองมัว) และวัดพระสิงห์ (วัดเสือ) เป็นต้น ในกรณีนี้ ผู้วิจัยได้กลายเป็น “ผู้เข้าร่วมโดยสมบูรณ์” (Completed Participant)

2.3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview)

ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างด้วยแบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) มีผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ พระสงฆ์ ศรัทธาวัด ช่างก่อสร้างท้องถิ่น เชียงคั้ง สถานที่ประดับตกแต่ง รวมทั้งพระสงฆ์ และคณะศรัทธาจากประเทศไทย มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ดังนี้

กลุ่มพระภิกษุสงฆ์ในเชียงคั้ง ได้แก่

2.3.1) สมเด็จพระญาณธรรมาภรณ์ อาชญาธรรมพระเจ้า (ไล่ เขมจารี) สมเด็จพระสังฆราชนครเชียงคั้ง วัดหลวงเชียงคั้ง ผู้มีบทบาทในฐานะผู้เชื่อมความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์เชียงคั้งและประเทศไทย

2.3.2) เจ้าสิทธิอุ้นหลวง ญาณสิริ วัดอวาสวัดราชฐานหลวงเชียงคั้ง เมืองมัว เป็นวัดที่ได้รับการประสานงานโดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการหลักในการบูรณปฏิสังขรณ์ โดยใช้วิธีการบูรณะแบบมีส่วนร่วมของ

คณะศรัทธาจากประเทศไทย และศรัทธาบ้านเมืองม้าว วัชรฐาน
หลวงเชียงตุง ในการทำบุญทอดผ้าป่า ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2554
และดำเนินการก่อสร้างแล้วเสร็จในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2554

2.3.3) เจ้าอาวาสวัด และพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการก่อสร้างในวัดต่างๆ ที่
เป็นวัดในกลุ่มที่คัดเลือกให้เป็นกรณีศึกษาตัวอย่างจำนวน 16 แห่ง
ดังที่ได้กล่าวถึงข้างต้น

กลุ่มศรัทธาวัด และช่างก่อสร้างในเชียงตุง ได้แก่

2.3.4) จายดวงแสงลัง ตำแหน่งโคปกะเมืองเชียงตุง ในฐานะปราชญ์
ท้องถิ่น ผู้ดูแลด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงตุง

2.3.5) อุหนานตาน ตำแหน่งโคปกะเมืองเชียงตุง ปราชญ์ท้องถิ่น และ
ผู้ดูแลด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงตุง

2.3.6) จายโหลง บ้านกลางนาปูหลอย มัคคุเทศก์ท้องถิ่น ผู้มีบทบาทสำคัญ
ในการประสานงานนำพระสงฆ์ และศรัทธาไทยเข้าไปทำบุญ
ทอดผ้าป่าเพื่อทำนุบำรุงศาสนสถานในเมืองเชียงตุง

2.3.7) สล่ายอด บ้านป่าแดง ช่างทำลายฉลุสังกะสีประดับหลังคา (ปาน
ชอย)

2.3.8) สล่ำก่อสร้าง ช่างปั้นปูน และช่างทำเครื่องประดับหลังคา

2.3.9) ปู่อาจารย์ และผู้นำชุมชน และศรัทธาวัดกรณีศึกษา

กลุ่มคณะสงฆ์ และศรัทธาจากประเทศไทย ได้แก่

2.3.10) พระภิกษุชาวเชียงตุง ที่มาเรียนอยู่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ วัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่

2.3.11) อาจารย์ ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ อาจารย์ประจำภาควิชา
สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ในบทบาทของ
นักวิชาการที่เข้าไปศึกษาสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงตุง

2.3.12) เจ้าภาพ และคณะศรัทธาจากประเทศไทยที่เข้าไปทำบุญทอดกฐิน
ผ้าป่าในเมืองเชียงตุง

ในกรณีที่ผู้วิจัยยังได้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่กล่าวถึงข้างต้นไม่เพียงพอ
ผู้วิจัยจะดำเนินการสอบถามจากผู้ให้ข้อมูล เพื่อเชื่อมโยงไปยังแหล่งข้อมูลอื่นๆ (Snow ball method)
เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอ

2.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

- 1) วิเคราะห์ข้อมูลภาคเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์ถึงมูลเหตุ ปัจจัยที่มาที่ไป
หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรมในเมืองเชียงตุง
และสะท้อนผ่านการเปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรมวัด
- 2) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดย
ทำการบันทึก และคัดแยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ เพื่อเข้ารหัสข้อมูล (Coding)
ในการนำมาวิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลจากแหล่งต่างๆ โดยใช้วิธีการตรวจสอบ
ข้อมูลแบบสามทาง (Triangulation Analysis)

2.2.3 การสังเคราะห์ข้อมูล

โดยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้างต้นมาสรุปผล และอภิปรายผลการศึกษา ร่วมกับ
แนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้ และนำเสนอด้วยวิธีการบรรยาย แสดงภาพประกอบ แผนผัง ตารางต่างๆ
ตลอดจน ข้อความของผู้ให้ข้อมูลหลักโดยตรง เพื่อให้เห็นภาพรวมของข้อมูลที่ชัดเจน โดยการ
สังเคราะห์ข้อมูลนี้ จะนำไปสู่ผลสรุปของการศึกษาวิจัย รวมทั้งประเด็นปัญหา คำถามที่เกิดขึ้นทั้ง
ระหว่างการศึกษา และที่เกิดขึ้นภายหลัง อันจะนำไปสู่การขยายผลต่อยอดการศึกษาอื่นๆ ต่อไป

2.3 เครื่องมือในการวิจัย

ในแนวทางการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบ่งเครื่องมือในการวิจัยออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ เครื่องมือวิจัยภาคสนาม และเครื่องมือวิจัยในการวิเคราะห์ผลการศึกษา

2.3.1 เครื่องมือวิจัยภาคสนาม ประกอบด้วย

- 1) แบบสัมภาษณ์ที่ใช้สัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structure Interview)
- 2) อุปกรณ์บันทึกภาคสนาม ได้แก่ สมุดบันทึก และเครื่องเขียน
- 3) กล้องบันทึกภาพ และเครื่องบันทึกเสียง
- 4) เครื่องบันทึกผลและประมวลผลข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์และเครื่องพิมพ์

2.3.2 เครื่องมือวิจัยการวิเคราะห์ผลการศึกษา

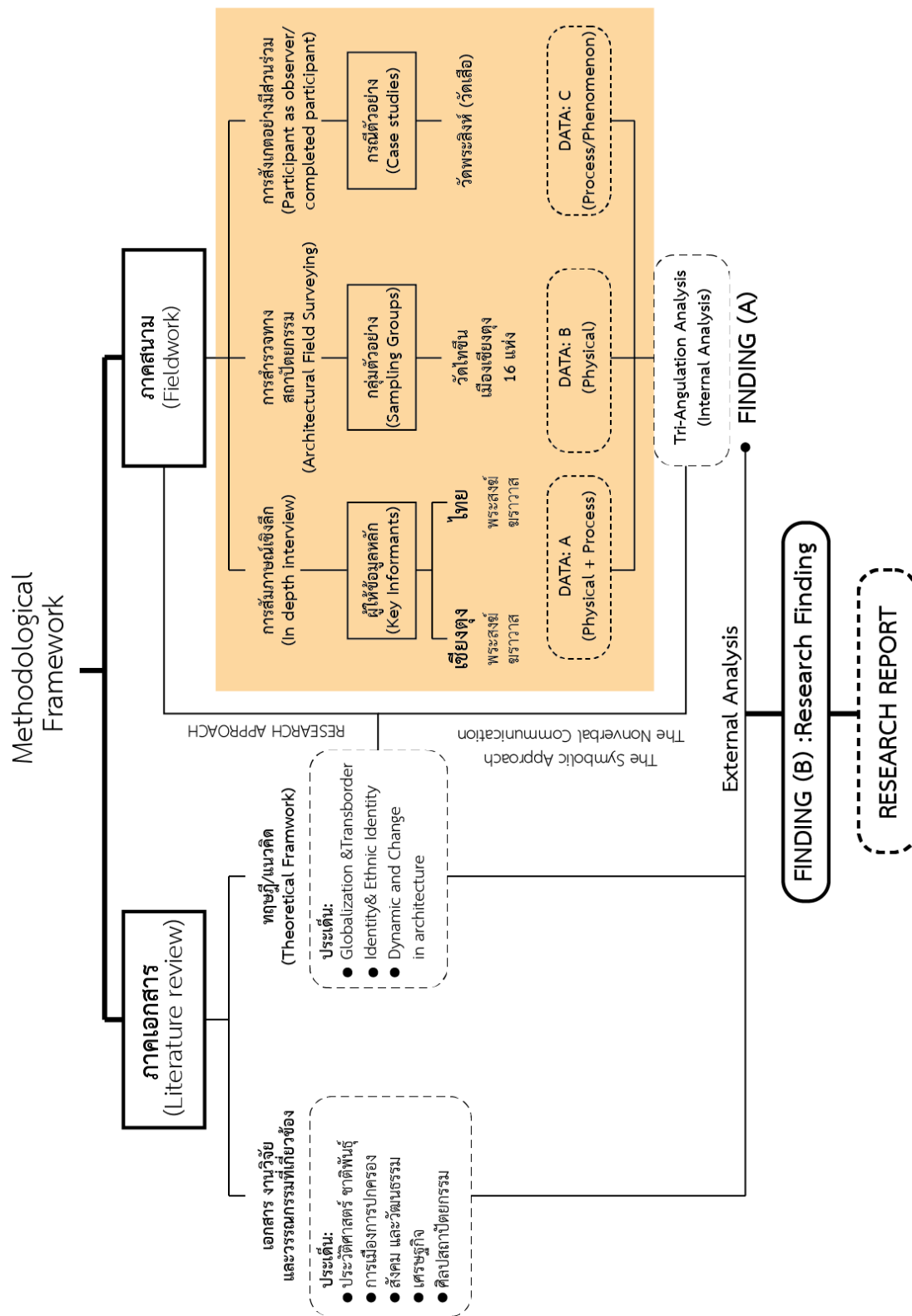
- 1) ใช้วิธีการจัดจำแนกข้อมูลเป็นตาราง (Data Matrix) โดยการออกแบบตารางกรอกข้อมูล และผลการศึกษาที่ได้จากภาคสนาม (Fieldwork Data) ลงในช่อง เพื่อหาความสัมพันธ์ ความซ้ำกันของข้อมูล ตลอดจนข้อมูลที่มีความเฉพาะ หรือแตกต่างจากชุดข้อมูลอื่น
- 2) การเข้ารหัสข้อมูล (Data Coding) เป็นการสร้างรหัสชุดข้อมูลที่ได้จากการจำแนกข้อมูลลงในตาราง (Data Matrix) ซึ่งจะง่ายต่อการนำมาประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสร้างข้อสรุปบางประการในแต่ละชุดข้อมูลที่ศึกษา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 2.1 การออกแบบตารางบันทึกผลข้อมูลภาคสนาม

ตารางจำแนกข้อมูลผลการศึกษภาคสนาม

Case Key	กรณีศึกษา (N) :					กรณีศึกษา (N) :					หมายเหตุ	สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)
	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants) ที่้องถิ่น	ช่างฝีมือ (Builder/craftman) ที่้องถิ่น	ช่างฝีมือ (Builder/craftman) ภายนอก	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants) ที่้องถิ่น	ช่างฝีมือ (Builder/craftman) ที่้องถิ่น	ช่างฝีมือ (Builder/craftman) ภายนอก		
ตำแหน่งที่ตั้ง												
PHYSICAL CHANGES												
วิหาร												
อุโบสถ												
เจดีย์												
กุฏิ (โสง)												
ครัวไฟ												
อาคารอื่นๆ												
ส่วนระดับดิน/แสดง เครื่องประดับ/หลังคา/บันไดนาค												
สาเหตุการเปลี่ยนแปลง (REASONS) (R)												
กระบวนการ (PROCESS) (P)												
หมายเหตุ (Remark)												
สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)												

ภาพที่ 2.1 แสดงแผนภาพกระบวนการวิจัย

บทที่ 3

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องพลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ มีประเด็นหลักที่สำคัญ คือ การพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง ที่มีมิติหลากหลายแวดล้อม ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่ส่งอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงซึ่งไม่เพียงแต่กายภาพทางสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเชิงประจักษ์เท่านั้น หากยังสัมพันธ์เกี่ยวโยงอย่างเป็นกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะศึกษาจากกายภาพทางสถาปัตยกรรมอันเป็นสิ่งที่จับต้องได้ และเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเปลี่ยนแปลงที่สามารถเทียบเคียงได้ แล้วจึงศึกษาถึงกระบวนการ และปัจจัยแวดล้อมที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงนั้นๆ โดยรอบด้าน

เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และเห็นภาพรวมของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพลวัต และความเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยได้สำรวจพรมแดนความรู้ แนวคิด และวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นฐานความเข้าใจ มุมมอง และกรอบแนวคิดในการวิจัย ตลอดจนสอดคล้องกับสมมติฐานการศึกษาที่ได้กล่าวถึงในบทที่ 1 แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

3.1 แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3.1.1 แนวคิดโลกาภิวัตน์ และการข้ามพรมแดน

แนวคิดโลกาภิวัตน์ หรือแนวคิดตามกระแสโลก เป็นแนวคิดที่แพร่หลายในช่วงหลังทศวรรษที่ 1960 ซึ่งหลักการของแนวคิดวางอยู่บนรากฐานของเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโลก และเศรษฐกิจท้องถิ่นในทุกๆ ภูมิภาค รวมทั้งกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนทุกๆ ด้าน ทั้งสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง แนวคิดนี้มองว่ากระแสการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบันเป็นผลมาจากพลวัตของการพัฒนาเศรษฐกิจโลกที่เป็นไปในระบบเปิด ที่พรมแดนทาง

การเมือง และชี้แนะวิธีการปกครองไม่อาจสกัดกั้นได้ดังเช่นในอดีต (Wheeler et al.1998 อ้างใน พวงเพชร ธนะสิน, 2550: 7) โลกาภิวัตน์ได้ครอบคลุมถึงระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ซึ่งได้แก่ การลงทุน การผลิตสินค้าและบริการ การค้าขายแลกเปลี่ยนข้ามพรมแดนประเทศที่สามารถทะลุทะลวงพรมแดนประเทศต่างๆ ทำให้โลกกลายเป็นตลาดเดียว (วชิรศักดิ์ มัชฌิมศิริ, 2549: 13)

David Harvey (1989) และ Anthony Giddens (1990), อ้างใน Hoogvelt, A.1997: 12) กล่าวถึงกระบวนการโลกาภิวัตน์ในรูปแบบการมองเห็นพื้นที่ และเวลา Harvey กล่าวว่า การจัดระเบียบของพื้นที่เป็นการกำหนดนิยามความสัมพันธ์เชิงกิจกรรม สิ่งของ และแนวคิด ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและทฤษฎีโลกาภิวัตน์ของ Giddens ที่เรียกว่า Time / Space Distantiation ที่กล่าวถึง การวัดขนาดความมากน้อยที่สัดส่วนของพื้นที่ๆ ถูกลดทอนลง ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีช่วยย่นย่อเวลา และพื้นที่ลงอย่างมหาศาล จนนำไปสู่ “การหมดความสำคัญของพื้นที่โดยเวลา” ที่ความสัมพันธ์ทางสังคมของโลกถูกทำให้เข้มข้นขึ้นโดยเชื่อมสถานที่ๆ ห่างไกลออกไปกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นได้ ยกตัวอย่างเช่น การพัฒนาระบบโทรคมนาคม ด้วยเครือข่ายไร้สาย (Wifi) ที่ทำให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลทั้งภาพ และเสียงภายในเวลาอันสั้น เชื่อมโยงข้ามภูมิภาคของโลก ช่วยย่นระยะเวลาและระยะทางได้อย่างฉับพลัน

นอกจากนี้ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion) เป็นส่วนหนึ่ง และเป็นผลผลิตของระบบโลกาภิวัตน์ Linton (1935), อ้างใน ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, 2521: 13) กล่าวว่า ในอาณาเขตหนึ่งความคิดเห็นหรือวัตถุใหม่ๆ ที่รับเข้ามาในวัฒนธรรม เป็นผลมาจากการแพร่กระจายมากกว่าการคิดประดิษฐ์ หรือเกิดจากการนำสิ่งใหม่ๆ จากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับของที่มีอยู่แล้วเป็นของใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นจากการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมที่ต่างวัฒนธรรมกัน โดยเฉพาะในปัจจุบันที่การสื่อสารคมนาคมส่งเสริมให้เกิดการแพร่กระจายมากขึ้น

Wilbert E.Moore (1965) (อ้างใน ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, 2521: 16) ได้กล่าวถึงลักษณะเด่นของการติดต่อกันระหว่างสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ ได้แก่

- 1) จักรวรรดินิยม รวมทั้งการล่าอาณานิคม และการเข้าปกครองสังคมอื่นโดยทางอ้อม

- 2) สงคราม การเข้าครอบครอง และการยึดครองทางทหาร
- 3) การเผยแพร่ศาสนา
- 4) การอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่ของกลุ่มคนเป็นจำนวนมาก
- 5) การย้ายถิ่นที่อยู่ของปัจเจกบุคคล
- 6) การค้าขาย
- 7) การท่องเที่ยว
- 8) การนำแรงงานจากที่อื่นเข้ามาในสังคม
- 9) การถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในอีกสังคมหนึ่ง และ
- 10) การติดต่อทางการทูต และการสื่อสารอย่างเป็นทางการ

มิติดังกล่าวที่ Moore ได้สรุปเป็นประเด็นหลักไว้ส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองในโลกปัจจุบัน Manfred Steger (2009)(อ้างใน แมนเฟร็ด, 2553: 32-43) กล่าวถึงนิยามความหมายของโลกาภิวัตน์ว่า เป็นพลวัตที่มีแนวคิดเรื่องการพัฒนาที่เป็นรูปแบบที่สังเกตได้ สัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องความเปลี่ยนแปลง ความหมายของคำว่าโลกาภิวัตน์ในทัศนะของ เดวิด ฮอลด์ (อ้างแล้ว, 2553: 40) คือ โลกาภิวัตน์เป็นเรื่องของกระบวนการ (หรือชุดกระบวนการ) ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง การจัดการพื้นที่ความสัมพันธ์ และการดำเนินกิจกรรมทางสังคม โดยอาจประเมินในแง่ระดับความครอบคลุม (Extensivity) ความเข้มข้น (Intensity) ความรวดเร็ว (Velocity) และผลกระทบซึ่งก่อให้เกิดการไหลเวียน และการสร้างเครือข่ายของกิจกรรมต่างๆ การปฏิสัมพันธ์ และการใช้อำนาจที่มีลักษณะข้ามทวีป หรือข้ามภูมิภาค

คุณลักษณะที่สำคัญ 4 ประการที่เป็นแก่นของปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ (อ้างแล้ว, 2553: 41-42) ได้แก่

- 1) โลกาภิวัตน์เกี่ยวข้องกับเครือข่าย และกิจกรรมทางสังคมชนิดใหม่ และการทวีคูณของเครือข่าย และกิจกรรมที่มีอยู่แล้ว ซึ่งตัดข้ามพรมแดนทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และภูมิศาสตร์แบบเดิม

- 2) โลกาวัดน์สะท้อนการแผ่ขยาย (Extension) และการยืดขยาย (Stretching) ของความสัมพันธ์ทางสังคม กิจกรรม และการพึ่งพาอาศัยกัน
- 3) โลกาวัดน์เกี่ยวข้องกับการทำให้เข้มข้นขึ้น และการเพิ่มอัตราเร่งในการแลกเปลี่ยน และกิจกรรมทางสังคม การเกิดขึ้นจำเป็นต้องมีการปฏิวัติทางเทคโนโลยีด้านขนส่งและสารสนเทศ
- 4) กระบวนการโลกาวัดน์ได้เกิดขึ้นทั้งในระดับวัตถุที่เป็นภววิสัย และในระดับจิตสำนึกของมนุษย์ โลกถูกบีบอัดจนกลายเป็นพรมแดนเดี่ยว ส่งผลให้กรอบความคิด และการกระทำของมนุษย์เชื่อมโยงในระดับโลกมากขึ้น

Robertson (1992)(อ้างใน Hoogvelt, 1997) ได้เชื่อมโยงทฤษฎีทางสังคมวิทยา กับระบบสังคม โดยอธิบายถึงระบบที่มีความเชื่อมโยงกัน และมีหน้าที่คำนวณระบบโลก คือ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ซึ่ง Robertson กล่าวว่า อุปสรรคอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นจนทำให้กระบวนการโลกาวัดน์เกิดการชะงักงัน นั่นคือความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ไม่สามารถประสานเข้ากันเป็นระบบเดียวได้ กระบวนการโลกาวัดน์ส่งผลให้เกิดปัญหา และเกิดความวุ่นวายทางวัฒนธรรม โดยมีปัญหาใหญ่ 3 ประการ คือ ความบาดหมางทางศาสนา ระบบกฎหมายและการปกครอง และในทางเศรษฐกิจที่ระบบอุตสาหกรรมกับระบบวัฒนธรรมที่ไม่ต้องการสูญเสียรากเหง้าเดิมไปกับการพัฒนาระบบอุตสาหกรรม

ในมิติทางการเมือง โลกาวัดน์ทำให้เส้นเขตแดนแบบเก่าเริ่มถูกแทรกซึม ขณะเดียวกันเส้นพรมแดนที่ชัดเจนระหว่างดินแดน และวัฒนธรรมก็เริ่มอ่อนตัวลง โลกาวัดน์ทางการเมืองเห็นได้ชัดเจนที่สุด จากการก่อตัวของสถาบัน และสมาคมเหนือรัฐ ซึ่งรวมกันด้วยบรรทัดฐาน และความสนใจร่วมกัน เช่น องค์กรในระดับเทศบาล หรือจังหวัด ความร่วมมือระดับภูมิภาค หรือระหว่างประเทศ

ส่วนมิติด้านวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่แพร่ขยายข้ามพรมแดน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาก่อนยุคสมัยใหม่ ทว่าจำนวน และระดับของการส่งผ่านทางวัฒนธรรมในยุคปัจจุบันมีปริมาณ และความเข้มข้นมากกว่าอดีต เนื่องจากระบบอินเทอร์เน็ต และเทคโนโลยีใหม่ๆ มีส่วนสนับสนุนการแพร่กระจาย มิ่งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับประเด็น การข้ามพรมแดน กับคำถามเรื่องอัตลักษณ์

วัฒนธรรม พื้นที่และความเป็นชาติ ของปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2545: 1-15) ได้กล่าวว่า พรหมแดน ภายใต้แนวคิดที่ยึดเอารัฐชาติ อาณาเขต และพื้นที่เป็นบรรทัดฐานในการกำหนดความเหมือนและความต่างของสังคมและวัฒนธรรมได้ถูกท้าทายอย่างหนักจากภาวะการณ์แห่งการเคลื่อนที่ การเลื่อนไหล และความไร้ขอบเขตของโลกในยุคเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ และความไม่ใหม่ของปรากฏการณ์ การข้ามพรหมแดนและการเคลื่อนย้ายของคนและวัฒนธรรมได้รับการยืนยันจากงานศึกษาเรื่องเครือข่ายข้ามพรหมแดนรัฐชาติ: กรณีกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ของประสิทธิ์ ลิขิต (2545: 167-184) ที่ชี้ให้เห็นว่า กระแสโลกาภิวัตน์เป็นเพียงกลไกหนึ่งที่เข้ามาสนับสนุนกระบวนการเดินทางเคลื่อนย้ายข้ามพรหมแดนที่มีมาก่อนแล้ว ในยุคของโลกไร้พรหมแดนปัจจุบันที่แต่ละรัฐชาติต่างมุ่งเปิดประเทศเพื่อเป้าหมายทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ประกอบกับความทันสมัยของเทคโนโลยีการสื่อสารที่รัฐไม่สามารถควบคุมได้อย่างเบ็ดเสร็จ ทำให้สมาชิกกลุ่มเครือข่าย และกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตกเป็นพลเมืองสัญชาติต่างๆ ได้กลับมารวมตัวอีกครั้งหนึ่ง แม้ว่าจะไม่ใช่การรวมตัวในรูปแบบของสมาชิกในสังคมอย่างในอดีต แต่ก็ป็นชุมชนเครือข่ายในสังคมโลกที่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างสะดวกรวดเร็ว และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายผู้คน สิ่งของ ความคิด หรือวัฒนธรรมผ่านข้ามพรหมแดนนั้น มักถูกกล่าวถึงในสองลักษณะ คือ 1) การเคลื่อนย้ายของผู้คน สิ่งของ ความคิด หรือวัฒนธรรม ระหว่างพื้นที่ๆ มีพรหมแดนสลับกัน (Transborder) เช่น การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมบริเวณชายแดนไทย-ลาว การเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างชายแดนไทย-พม่า เป็นต้น และ 2) การเคลื่อนย้ายของผู้คน สิ่งของ ความคิด หรือวัฒนธรรม ระหว่างพื้นที่ทั้งสองถูกทำให้หัดต้นเข้าจนพรหมแดนของรัฐชาติ หรือวัฒนธรรมไม่เป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนย้าย (Transnationalism) เช่น การเผยแพร่ลัทธิบูชาพระกฤษณะ เป็นต้น (ปฤษฎา รัตนพฤษ, 2545: 19-20) ดังนั้น การเคลื่อนย้ายข้ามพรหมแดน ก็คือ ความสัมพันธ์ที่เลื่อนไหลไปมาอยู่เสมอระหว่างกลุ่มคน อัตลักษณ์กลุ่ม และอาณาบริเวณพื้นที่ๆ เป็นตัวแทนทางรูปธรรมของกลุ่มคนและอัตลักษณ์ / วัฒนธรรม

3.1.2 แนวคิดอัตลักษณ์ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2542, อ้างใน วันดี สันติวิมลเมธี, 2545: 219-220) ให้คำอธิบายความหมายของคำว่า “อัตลักษณ์” ว่า หมายถึงสิ่งที่เรารู้สึกว่าเป็น “พวกเรา” แตกต่างจาก “พวกเขา” หรือ “คนอื่น” อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียว แต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ประกอบสร้างกันขึ้นมา

โดยสังคม (Social Construct) อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง ที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว แต่มีรูปแบบเป็นวงจร เรียกว่า “วงจรทางวัฒนธรรม” (Circuit of Culture) ซึ่งมีกระบวนการผลิต บริโภคและควบคุมจัดการ ทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายต่างๆ ผ่านระบบของการสร้างภาพตัวแทน (Symbolic Systems of Representation) ที่มีความเกี่ยวข้องกับตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ

ยศ สันตสมบัติ (2545: 50) กล่าวว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มิใช่ผลผลิตของเชื้อชาติ และวัฒนธรรม หากแต่อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นและสร้างใหม่ เป็นกระบวนการอย่างสัมพันธ์กับบริบทและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และการเลื่อนไหลของเครือข่ายความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การทำความเข้าใจอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในลักษณะสัมพัทธ์อยู่ที่ว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไม่อาจดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวแตกต่างหากจากความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่นๆ และไม่อาจแยกออกจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสัญลักษณ์

นิโคลัส เทป (อ้างใน ยศ สันตสมบัติ, 2543: 21) ได้เสนอว่า เราควรมองอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) ในลักษณะที่เป็นจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ (Historical consciousness) เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์เป็นการรวมกลุ่มของบุคคลซึ่งยึดถือจารีตประเพณีจำนวนหนึ่งโดยความคิดของตนเอง ซึ่งคนอื่นไม่ได้มีส่วนร่วมด้วย พวกเขาติดต่อสัมพันธ์ด้วยจารีตประเพณีดังกล่าวซึ่งรวมถึงความเชื่อ ศาสนาพื้นบ้าน และธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ภาษา ความรู้สึกในความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ และการมีบรรพบุรุษร่วมกัน หรือการมีถิ่นกำเนิดร่วมกัน ซึ่งอาจรวมเอามโนทัศน์เกี่ยวกับความต่อเนื่องเป็นสิ่งก่อให้เกิดลักษณะสำคัญที่ได้รับการถ่ายทอดมา (เอฟ.เค.เลส์แมน, 2511 ใน ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2555: 233) ขณะเดียวกัน “การผลิตใหม่ของประเพณี” ก็อาจเกิดขึ้นได้เสมอเมื่อกลุ่มชนใดต้องการปรับตัวให้สอดคล้องกับยุคสมัย หรือใช้ลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณีบางประการเป็นอาวุธในการต่อสู้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน ดังเช่นกรณีตัวอย่าง ความขัดแย้งระหว่างชาวไทยอาหม กับชาวเบงกาลีในรัฐอัสสัม ทำให้ชาวไทยอาหมพยายามแยกตนเองออกจากชาวอัสสัมกลุ่มอื่นๆ ด้วยการนิยามความหมายของความเป็นไทขึ้นมาใหม่ผ่านกระบวนการสร้างประวัติศาสตร์ การอ้างอิงความเป็นญาติกับคนไทยในประเทศไทย การเรียนภาษาไทย และการพลิกฟื้นพิธีกรรมดั้งเดิมของบรรพบุรุษขึ้นมาใหม่ จะเห็นได้ว่า นี่เป็นกระบวนการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ การผลิตใหม่ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการต่อสู้ทางการเมือง (ยศ ,2543: 2324)

ในบริบทของพม่า อัตลักษณ์ และความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ มีความสัมพันธ์กับการเมืองอย่างมีนัยยะสำคัญ Leach (อ้างใน พี และราชาธ, 2555: 224-225) ได้อธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของความตึงเครียดระหว่างคนภูเขาอย่างฉาน กะเหรี่ยงและคะฉิ่น กับคนในพื้นที่ราบที่เป็นพม่า ทั้งสองกลุ่มมีลักษณะของระบบนิเวศและองค์กรทางสังคมที่แตกต่างกันอย่างยิ่ง จึงส่งผลต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ ที่พม่าพยายามปฏิบัติการเพื่อเข้าครอบครองกลุ่มชนบนภูเขา รัฐได้รับการนิยามเข้ากับความเป็นพม่าอยู่เสมอ ยกเว้นเพียงช่วงระยะเวลาที่อยู่ภายใต้ระบอบอาณานิคมของอังกฤษ (ค.ศ. 1825-1942) พม่าเป็นรัฐที่อ่อนแอจากการยึดนโยบายชาติพันธุ์เดียวที่ไม่ประนีประนอมในระดับอุดมการณ์ และการรวมคนเข้ามามีการจัดการทรัพยากร (Brown, 1989: 49-50 อ้างใน พี และราชาธ, 2555: 224) ก่อนได้รับอิสรภาพ อังกฤษได้ทำหน้าที่ปกป้องกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยอย่างชาวฉาน กะเหรี่ยง ชินและคะฉิ่นจากการครอบงำของพม่า แต่่นโยบายที่เข้าข้างแต่พม่า ทำให้ภายหลังการได้รับอิสรภาพ ได้ลดทอนอำนาจของผู้นำชนกลุ่มน้อยและทำให้เกิดความรู้สึกว่าถูกทรยศ ส่งผลให้เกิดการสูญเสียความร่วมมือจากพันธมิตรที่อยู่ในพื้นที่รอบนอก ทำให้เกิดความอ่อนแอในการควบคุมรัฐศูนย์กลาง การขับเคลื่อนด้วยกลุ่มชาติพันธุ์เดียวของรัฐพม่า ทำให้ความต้องการเรียกร้องอิสรภาพของชนกลุ่มน้อยทวีความรุนแรงขึ้น และนำมาซึ่งความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ และไม่เพียงแต่ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในมิติทางการเมืองเท่านั้น หากยังแผ่ขยายไปยังมิติด้านศาสนาอีกด้วย

กรณีปัญหาเกี่ยวกับ “ศาสนาของรัฐ” มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มใหญ่ และชนกลุ่มน้อยในลักษณะที่แตกต่างกันหลายประการ เช่น กรณีชาวฉาน ซึ่งโดยทั่วไปนับถือพุทธศาสนานิกายเดียวกันกับชาวพม่าส่วนใหญ่ แต่กระนั้นองค์กรสงฆ์ของชาวฉานดูเหมือนจะไม่ได้อยู่ภายในพระราชอำนาจของรัฐทางพุทธศาสนาของพม่า (Mendelson, 1964 อ้างใน เอฟ.เค.เลห์แมน, 2555: 236) ในสมัยหนึ่งชาวฉานรู้สึกว่ารัฐบาลกลางพยายามที่จะบีบบังคับให้ยอมรับพระสงฆ์ชาวพม่า และจารีตแบบวัดของพม่าในรัฐฉาน นโยบายของรัฐเกี่ยวกับศาสนาได้สร้างความหวาดกลัวดังกล่าวให้เพิ่มมากขึ้น ความขัดแย้งโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และความเชื่อมีอิทธิพลอย่างยิ่งที่ยังส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพระหว่างผู้คน ในขณะที่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้แทรกซึมและผสานเข้ากับความเชื่อ และศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ จนกระทั่งปรากฏออกมาในแบบรูปธรรม เช่น รูปแบบของศาสนสถาน และงานศิลปกรรมที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ เป็นต้น

ในงานวิจัยที่มุ่งศึกษาพลวัตของสถาปัตยกรรมทางศาสนาของชาวไทจีน ในเขตภูพาน ตะวันออก ซึ่งถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศพม่า จึงต้องทบทวนและวางกรอบแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในพม่า นอกจากนี้ยังต้องขยายพรมแดนแนวคิดที่เชื่อมโยงไปยังศาสตร์เชิงสถาปัตยกรรม ที่ต้องอาศัยการตีความ และองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ การเมือง และสถาปัตยกรรมควบคู่กันไป

3.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับพลวัตทางสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยผ่านการเรียนรู้ ประสบการณ์ ถ่ายทอดและส่งต่อ จากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นสิ่งที่เป็รูปรูปร่างที่สะท้อนถึงวิถีคิด ทักษะที่มีต่อโลก และสิ่งแวดล้อมรอบตัว หรือแม้แต่กระทั่งความพยายามที่จะสื่อสารถึงความคิด ความเชื่อตลอดจนอารมณ์ความรู้สึก ในเชิงสัญลักษณ์ผ่านงานสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมเกิดขึ้นภายใต้ปัจจัยแวดล้อมหลากหลายประการ และมีพลวัตอยู่ตลอดเวลา คำว่าพลวัต หมายถึงความไม่หยุดนิ่ง มีการเคลื่อนที่เคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ความเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นความเปลี่ยนแปลงลักษณะหนึ่ง อย่างไรก็ตามหากพิจารณาถึงประเด็นความเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งสำคัญมากในการที่จะพิจารณาแยกแยะให้ชัดว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันทันใด (Stephen Sparkes, 2003: 12)

พลวัตในมิติทางสถาปัตยกรรม Rapoport (1969) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับงานสถาปัตยกรรมเป็นผลมาจากทฤษฎีปัจจัย 5 ประการ ได้แก่

- 1) สภาพอากาศ (Climate)
- 2) สภาพที่ตั้ง (Site)
- 3) วัสดุ (Materials)
- 4) การก่อสร้าง และเทคโนโลยี (Construction & Technology)
- 5) การป้องกันภัย (Defense)
- 6) เศรษฐกิจ (Economics)
- 7) ความเชื่อทางศาสนา (Religion)
- 8) สังคม-วัฒนธรรม (Socio-cultural factors)

และพบว่ารูปแบบของสถาปัตยกรรมไม่ได้ถูกบังคับด้วยวัฒนธรรมชาติโดยตรง หรือผลของปัจจัยเชิงเดี่ยว ทว่าเป็นผลมาจากสิ่งที่เป็นองค์รวมของปัจจัยทางสังคม-วัฒนธรรม และเงื่อนไขของผู้ใช้งาน Paul Oliver (2006) กล่าวว่า สถาปัตยกรรมเกิดขึ้นจากกระบวนการออกแบบ ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งในการปรับตัว มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งเป็นผลผลิตเฉพาะของแต่ละสังคม และมีลักษณะไม่หยุดนิ่ง เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรม มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงเข้ากับระบบนิเวศของชุมชนนั้นๆ มีความแตกต่างและซับซ้อนตามการปรับตัวในแต่ละเงื่อนไขในที่ โดยเฉพาะการปรับตัวในกระแสการพัฒนาสมัยใหม่

เนื่องจากสถาปัตยกรรม เป็นสิ่งปลูกสร้างที่อายุยาวนานถาวร และเป็นที่ประจักษ์ชัดในสภาพแวดล้อม สถาปัตยกรรมจึงมีบทบาทหน้าที่หลากหลายนอกจากการตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาปัตยกรรมทางศาสนา เป็นสิ่งปลูกสร้างของมนุษย์ที่ต้องกลั่นกรองมาจากความคิด ความเชื่อ และความสามารถขั้นสูงในการสร้างสภาพแวดล้อม และสุนทรียภาพเพื่อให้เข้าถึง หรือใกล้เคียงกับความเป็นนามธรรมทางศาสนาให้มากที่สุด อีกทั้งยังผสานความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ของกลุ่ม จนปรากฏผ่านงานศิลปะ สถาปัตยกรรมนั้นๆ

สถาปัตยกรรมจึงมิได้เป็นเพียงสิ่งปลูกสร้างเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานด้านการใช้งานอีกต่อไป หากยังสะท้อนและสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางสังคมการเมือง และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ Klemens Karlsson (2012) กล่าวว่า วัฒนธรรมทางศาสนาเชิงประจักษ์ หรือ Religious Visual Culture สามารถเป็นดังภาพตัวแทนที่สมบูรณ์ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความเป็นชาตินิยม ซึ่งสามารถนำไปสู่ความเคลื่อนไหวของขบวนการทางการเมือง ความเป็นชาติพันธุ์ และศาสนา เช่นเดียวกับ Oskar Verkaaik (2013: 8) ที่ชี้ให้เห็นว่า อาคารทางศาสนาเป็นภาพตัวแทนของอัตลักษณ์ทางศาสนาและอำนาจ ทั้งยังเชื่อมโยงกับกระบวนการปลดแอก (Emancipation) หรือการรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น โบสถ์ของชาวยิวแบบมัวร์ (Moorish style) หรือโบสถ์คาทอลิก แบบ Neo-Gothic ที่รองรับจุดประสงค์ทางสาขา และเพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจของสาธารณะ หรือบางกรณีเชื่อมโยงให้เห็นถึงอำนาจของรัฐหลังอาณานิคม จนนำไปสู่ความเป็นอนุสรณ์แห่งรัฐชาติมากกว่าที่จะเป็นอาคารศาสนา Deleuze & Guattari (1987) กล่าวว่าพื้นที่ทางศาสนามีความเป็นตัวแทนชนิดหนึ่ง ที่เป็นผลผลิต

ของมนุษย์ที่ส่งอิทธิพลต่อประสบการณ์มนุษย์ ทั้งยังเปิดโอกาสให้กระบวนการสร้างอัตลักษณ์เกิดขึ้นภายในบริบทสังคมที่มีความเฉพาะ

นักมานุษยวิทยา เช่น Eric Roose เน้นการศึกษาที่กระบวนการออกแบบที่มีผลต่อสัญลักษณ์เชิงการเมือง ซึ่งบางกรณีผู้คนได้เลือกความหลากหลายของรูปร่าง และรูปแบบเพื่อสร้างบริบททางการเมือง รวมทั้งมีการหยิบยืมโน้ตทัศน์ทางวัฒนธรรมมาใช้อย่างเด่นชัด สิ่งเหล่านี้เป็นหนึ่งในกรณีขัดแย้งที่มีพื้นฐานมาจากอัตลักษณ์ความเชื่อชาติพันธุ์ (Ethnic-religion Identity) ที่แสดงออกผ่านสถาปัตยกรรมทางศาสนา และวัตถุวัฒนธรรมทางศาสนาที่มักถูกตีความ และกลายเป็นนัยยะเชิงอำนาจของจินตนาการแห่งอัตลักษณ์ หรือ “วิถีอำนาจของจินตภาพแห่งอัตลักษณ์พื้นฐาน” (The powerful means of imaging a common identity)

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันพบว่าความแตกต่างในเรื่องมโนทัศน์ หรือกรอบแนวคิดระหว่างสถาปัตยกรรมทางศาสนา และสถาปัตยกรรมทั่วไปเริ่มพรมั่ว และเป็นปริศนา แต่กระนั้นผู้คนส่วนใหญ่ยังคงมีแนวคิดเกี่ยวกับอาคารไปในเชิงประโยชน์ใช้สอย คือเป็นสถานที่ที่ ผู้คนมาเพื่อปฏิบัติธรรม หรือเป็นที่ๆ ชุมชนรวมกันภายใต้ร่มแห่งความเชื่อบางอย่าง ความพว้าเลือนดังกล่าว นำไปสู่การตั้งคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงทางสถาปัตยกรรม กับประสบการณ์ของผู้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับอาคารที่นิยามตนเองว่าเป็นพื้นที่ทางความเชื่อ (อ้างแล้ว, 2013: 16)

ความพว้าเลือนของสถาปัตยกรรมทางศาสนา กับสถาปัตยกรรมหรืออาคารปลูกสร้างทั่วไปปรากฏพบเห็นมากขึ้นในปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงและพลวัตที่ไม่หยุดนิ่งของโลกสมัยใหม่ได้สั่นคลอนนิยามความหมาย และเปลือกหุ้มของสถาปัตยกรรมทางศาสนา ความเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมได้ฉายภาพที่ซ่อนเร้นของความแปรเปลี่ยนของสังคมปัจจุบัน ทั้งในมิติด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนสุนทรียภาพ และผัสสะประสบการณ์ของผู้คนในโลกยุคใหม่นี้

3.2 วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยนี้ ได้ทำการศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยได้แยกเนื้อหาในการศึกษาด้านต่างๆ เช่น ด้านประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเชียงใหม่ เหตุการณ์สำคัญทางการเมืองการปกครอง ศาสนา เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในช่วงเวลาที่เกี่ยวเนื่อง เพื่อให้เข้าใจ

ภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมทางศาสนาในเมืองเชียงใหม่ในอดีต จนถึงปัจจุบัน ตลอดจนอิทธิพล ผลกระทบ และปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในมิติต่างๆ ที่ส่งผลเชื่อมโยงสู่งานสถาปัตยกรรมพุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่

อย่างไรก็ตามข้อมูลภาคเอกสาร โดยเฉพาะข้อมูลด้านสถาปัตยกรรมวัดไทเงินในเมืองเชียงใหม่ นั้นหาได้ยากยิ่ง ทั้งยังมิได้มีการศึกษาไว้ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ประกอบกับการที่ประเทศพม่าดำเนินนโยบายปิดประเทศ ทำให้ไม่สามารถทำการศึกษาค้นคว้าใดๆ ได้ ดังนั้นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในปัจจุบัน และอาคารบางแห่งที่มีอายุหลายร้อยปียังคงพอสืบค้น และเป็นตัวแบบเทียบเคียงความเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพได้ อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่อง แต่กระนั้นความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมที่เห็นอย่างชัดเจน และกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน เป็นสิ่งที่งานวิจัยนี้มุ่งความสนใจ

งานเขียนส่วนมาก โดยเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ โดยมากมักอยู่ในช่วงภายหลังจากรัฐบาลพม่าดำเนินนโยบายเปิดประเทศในช่วงทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมา ส่งผลให้เกิดงานเขียน และงานวิชาการมากมายที่ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมภายในเชียงใหม่ที่กำลังเปลี่ยนแปลงภายใต้อิทธิพลต่างๆ โดยเฉพาะอิทธิพลจากภายนอกได้หลั่งไหลเข้าไปทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม สินค้า และการอพยพของแรงงานระหว่างประเทศ ตลอดจนการเดินทางศึกษาของสงฆ์ข้ามพรมแดน เป็นต้น เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็นหัวข้อหลักๆ ได้ดังนี้

3.2.1 มิติด้านการเมือง ชาติ และชาติพันธุ์

งานศึกษาของ เสมอชัย พูลสุวรรณ (2552) เรื่อง รัฐฉาน (เมืองไต) พลวัตของชาติพันธุ์ในบริบทประวัติศาสตร์ และสังคมการเมืองร่วมสมัย ได้บ่งชี้ถึงความเป็นชาติพันธุ์ กับความเป็น “พลเมือง” ของเมืองหรือรัฐนั้นๆ ทั้งนี้ภาษามีใช้กฎเกณฑ์เพียงอย่างเดียวที่กลุ่มคนพื้นเมืองใช้จำแนกตัวเอง หรืออธิบายความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างกลุ่มของตนเองกับกลุ่มอื่นๆ ในกรณีของ “เงิน” ในเมืองเชียงใหม่ ที่แม้ว่าจะมีตำนานบอกเล่าถึงรากเหง้าบรรพบุรุษของตนเองที่อพยพมาจากล้านนา ทั้งยังมีภาษาที่ใกล้ชิดและสื่อความกันได้ดีกับพวก “ขวน” หรือ “โยน” ในล้านนา ก็หาได้ยอมรับหรือเรียกชื่อกลุ่มของตนเองว่าเป็น “ขวน” หรือ “โยน” ไม่ หากยังพยายามที่จะอธิบายความเป็นมาของ “เงิน” ให้เชื่อมโยงกับถิ่นฐานที่ตั้ง และแม้กระทั่งว่ามีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับชาวญี่ปุ่น (เสมอชัย, 2552: 3-4) นอกจากนี้ งานศึกษายังได้วิเคราะห์เชื่อมโยงในหลากหลายมิติของสังคมไทเงินทั้งด้าน

การเมือง พุทธศาสนา และศิลปะสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงตุง เพื่อให้เห็นภาพรวมของความพยายามในการยึดหัตถ์ความเป็น “จีน” จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

อัคนี มูลเมฆ (2557) ได้เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของรัฐบาล ไว้ในหนังสือ **รัฐบาล ประวัติศาสตร์และการปฏิบัติ** ได้ให้ข้อมูลภาพรวมของการเมืองการปกครอง และสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างรัฐบาลพม่า กับรัฐบาล และพื้นที่ชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปี พ.ศ. 2557 ซึ่งหนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์เป็นครั้งที่ 2 ข้อมูลด้านความขัดแย้งทางการเมือง การทหาร ชาติพันธุ์ ปัญหาสิทธิมนุษยชน และปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นในเขตรัฐบาล เป็นข้อมูลสำคัญที่ช่วยให้ตระหนักถึงสัมพันธภาพระหว่างชาวจีน หรือ “ไท” ในรัฐบาล กับชาวพม่า ทั้งในด้านความขัดแย้ง ผลประโยชน์ และอคติทางชาติพันธุ์ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ช่วยสนับสนุน และวิพากษ์วิจารณ์ในการตีความ และคลี่คลายนิยยะแฝงเร้นที่ปรากฏในสังคมเมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งในรัฐบาล พัฒนาการทางการเมืองในประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมเมืองเชียงตุงในปัจจุบัน

อาสา คำภา (2549) วิทยานิพนธ์ เรื่อง **ล้านนา และรัฐบาล: ความเปลี่ยนแปลงภายใต้กระบวนการรวมศูนย์อำนาจและช่วงสมัยอาณานิคม ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19-20** วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุที่ชักนำสยาม และอังกฤษให้ขยายอำนาจเข้ามาในล้านนาและรัฐบาล ศึกษาเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในล้านนา และรัฐบาลช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 และวิเคราะห์นัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลให้ล้านนา และรัฐบาลกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสมัยใหม่ ข้อเปรียบเทียบที่สำคัญระหว่างล้านนา และรัฐบาลคือ สถานภาพของรัฐบาลในช่วงสมัยอาณานิคมแตกต่างกัน ล้านนาได้สิ้นสถานภาพความเป็นรัฐอิสระ เข้าร่วมอยู่ภายใต้รัฐรวมศูนย์โดยสยามประเทศ ในขณะที่รัฐบาล ยังคงมีอิสรภาพในการปกครองตนเองภายใต้การเป็นรัฐอารักขาที่อังกฤษปกครองแตกต่างไปจากพม่า ทั้งยังมีความเคลื่อนไหวที่เข้มแข็งเพื่อการแสวงหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองท่ามกลางการปกครองอย่างกดขี่ของรัฐบาลพม่าภายหลังการได้รับเอกราชจากอังกฤษ แต่ล้านนาได้กลายเป็นดินแดนสงบภายใต้การสถาปนาโครงสร้างการปกครองใหม่ครอบทับ และเปลี่ยนแปลงล้านนาในเชิงโครงสร้างการปกครองโดยรัฐบาลสยาม

การศึกษาของ อาสา คำภา ได้ให้ภาพความเปลี่ยนแปลง และอิทธิพลของรัฐที่มีอำนาจเหนือกว่าที่แผ่ขยายไปสู่มิติต่างๆ ของสังคม ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนงานศิลปะ

สถาปัตยกรรม การทำความเข้าใจเหตุการณ์ความเป็นมาในประวัติศาสตร์ จะช่วยคลี่คลายถึงสิ่งที่ปรากฏเชิงประจักษ์ในปัจจุบัน เช่น อาคารบ้านเรือน ศาสนสถาน ศิลปกรรมต่างๆ เป็นต้น

กนกกร สว่างศรี (2552) การค้นคว้าอิสระ เรื่อง **รัฐฉานกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ค.ศ.1886-1948** เป็นการศึกษาการเข้ามาของระบอบอาณานิคมอังกฤษ ต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในรัฐฉาน ผลการศึกษาได้พบว่าในระบบโครงสร้างการเมืองการปกครองนั้น อังกฤษไม่ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงใดๆ ในรัฐฉานอย่างเป็นทางการ ยังคงเป็นรูปแบบนโยบายแบ่งแยกและปกครอง ชนชั้นปกครองในรัฐฉานยังคงมีอำนาจในการปกครองและความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองกับราษฎรยังคงเดิม ในด้านเศรษฐกิจ อังกฤษได้เข้ามามีส่วนกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งภายในรัฐ และระหว่างดินแดน แต่ส่วนใหญ่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมักจะตกอยู่กับเจ้าหน้าที่อังกฤษ กลุ่มแรงงาน พ่อค้านายทุนชาวจีน และอินเดียมากกว่าคนพื้นเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มคนใหม่ในสังคมรัฐฉาน ในระดับราษฎร มีขัชนารีและศาสนาคริสต์ได้เข้ามามีบทบาทในด้านการศึกษา ศาสนาและสาธารณสุขโดยเฉพาะกับกลุ่มชนบนพื้นที่สูง

Soe Aung (2015). **Kyaing Tong in Transition (C.1850-1950)** ในบทความนี้ ให้ภาพบริบทเมืองเชียงตุงในมิติต่างๆ ในรอบหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา (ระหว่างพ.ศ. 2393-2493) และบรรยาย และให้รายละเอียดเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองในยุคสมัยประวัติศาสตร์ของเชียงตุง จนถึงปัจจุบัน สารสำคัญที่เกี่ยวเนื่องกับงานวิจัยนั้น เป็นเหตุการณ์สำคัญในช่วงคริสต์ศักราช 1950 เป็นต้นมา มีความผันผวนทางเศรษฐกิจการเมืองซึ่งทำให้เมืองเชียงตุงมีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพอยู่ตลอดเวลา

ในช่วงระหว่างสมัยอาณานิคมนั้น ภาวะเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างเชียงตุง กับดินแดนเพื่อนบ้านอย่างเช่น เชียงแสน และเชียงรายพัฒนาขึ้น สินค้าสำคัญในท้องตลาด คือ ข้าว และผลผลิตทางการเกษตร ที่มาจากประเทศไทย รวมทั้งฝิ่น อีกด้วย (Soe Aung, 2015: 9) เชียงตุงได้กลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่ๆ ซึ่งมีชาวไทย จีน อินเดีย และพ่อค้าท้องถิ่นอพยพมาตั้งถิ่นฐานเพื่อการค้าขายมากขึ้น อย่างไรก็ตามในปี ค.ศ. 1949 กองกำลังก๊กมินตั๋งได้เคลื่อนกำลังเข้าสู่เขตพื้นที่รัฐฉานตะวันออกเฉียงเหนือ และเพิ่มจำนวนกว่า 2,000 คนในบริเวณชายแดนพม่า-จีน แถบเมืองโกก้าง เมืองลุน เมืองยอง และเชียงตุง ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของพลเมือง รวมทั้งภาวะขาดแคลนอาหาร จนกระทั่งกองทัพพม่าได้ผลักดันกองกำลังก๊กมินตั๋งออกไปในปี ค.ศ. 1953 ผลพวงจากภาวะ

สงคราม ทำให้เมืองเชียงตุงทรุดโทรมจากการเป็นสมรภูมिरบดังกล่าว ตลอดจนส่งผลต่อเศรษฐกิจ และลดระดับความเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการปกครองลง

ปัจจุบัน เมืองเชียงตุงยังคงมีระบบการจัดการปกครองที่ต่ำ ภาวะขาดแคลนไฟฟ้าใช้ การศึกษา และสาธารณสุขยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ปัญหาด้านยาเสพติดยังคงเพิ่มสูงขึ้นในท้องถิ่น แต่ กระนั้นกลุ่มชนชาติพันธุ์ต่างๆ ก็ยังคงรักษาวิถีวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนไว้ได้

3.2.2 ด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2537) เรียบเรียงบทความวิชาการ เรื่องเมืองเชียงตุง เพื่อเผยแพร่ใน โอกาสสัมมนาทางวิชาการ เรื่องศิลปวัฒนธรรม 5 เชียง จัดขึ้นโดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏ เชียงราย ร่วมกับหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู ระหว่างวันที่ 1-3 มีนาคม 2537 ณ จังหวัด เชียงราย โดยมีหัวข้อต่างๆ อาทิ เล่าเรื่องเมืองเชียงตุง เมืองพะยาก และเมืองเลน, ตลาดนัดเมืองเชียง ตุง, ดึกลองร้องรำในเชียงตุง, ตุงกับวรรณกรรมพื้นบ้าน และเรื่องเมืองเชียงตุงจากข้อมูลไทจีน เป็น ต้น ประเด็นหลักที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาและพัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงตุง และสภาพของเชียงตุงภายหลังจากที่พม่าได้เปิดเชียงตุงสู่โลกภายนอก ในปี พ.ศ. 2535 นอกจากนี้ ระบบเศรษฐกิจของเมืองเชียงตุงอยู่บนฐานของการเกษตรแบบยังชีพ การ ทำนาระบบเหมืองฝาย นิยมปลูกทั้งข้าวเหนียว และข้าวเจ้าพันธุ์พื้นเมืองเดิม แต่เริ่มมีการเปลี่ยนพันธุ์ ข้าวมาเป็นลูกผสมจากไทยและจีน เนื่องจากเห็นว่าได้ผลผลิตดีกว่า แต่ต้องใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ซึ่ง จะนำไปสู่ปัญหาการเกษตรในอนาคต และยังพบว่า คนหนุ่มสาวได้ละทิ้งถิ่นฐานอพยพเข้ามาทำงาน ในประเทศไทยจำนวนมาก หมู่บ้านละ 10-20 คน โดยมากทำงานตามสถานที่ก่อสร้าง ทำงานบริการ ในร้านอาหาร อยู่ซ่อมรถ บัมน้ำมัน ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และจังหวัดอื่นๆ ส่วนเด็กสาวที่ลี้ภัย ลอบเข้าเมืองส่วนใหญ่เข้ามาขายบริการทางเพศ และแรงงานในไทย ภายหลังเมื่อเดินทางกลับ ก็ได้รับ อิทธิพลความเจริญทันสมัยแบบไทยกลับเข้าไปด้วย

ธนศร จริญญาเมือง (2538) ได้เขียนบทความวิชาการเรื่อง ไทย-พม่า-ลาว-จีน สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ สี่เหลี่ยมวัฒนธรรม ซึ่งได้รวบรวมและวิเคราะห์วิพากษ์กลุ่มประเทศเหล่านี้ทั้งในแง่นโยบายการเมือง ระหว่างประเทศ ด้านเศรษฐกิจ และสังคม พบว่า “สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ” ไทย-พม่า-ลาว-จีน นี้จากอดีต เป็นกลุ่มประเทศที่มีความขัดแย้งด้านเศรษฐกิจ และการเมือง แต่กลับสร้างความสัมพันธ์ใหม่ทาง การค้าในยุครัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ดำเนินนโยบาย “เปลี่ยนสนามรบ เป็นสนามการค้า”

และวัตถุประสงค์หลักคือเพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจ และเพิ่มกำลังต่อรองในการค้ากับประเทศมหาอำนาจ

นอกจากนี้ บทความย่อในหนังสือเล่มนี้ ได้เขียนบันทึกเรื่องราวสะท้อนภาพวิถีชีวิตของเมืองเชียงตุงไว้ใน **เชียงตุง ในอ้อมกอดของขุนเขา** ได้กล่าวถึงสภาพเมืองเชียงตุงช่วงต้นปี พ.ศ.2536 หลังจากพม่าเปิดประเทศใหม่ ๆ ว่าบ้านเมืองเชียงตุงยังอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบเก่า และกำลังจะเปลี่ยนแปลงขยายตัวทางเศรษฐกิจ เห็นได้จากบ้านเรือนเริ่มก่อด้วยอิฐแทนไม้แบบเดิม และบ้านอิฐเหล่านี้เหมือนกับรูปแบบบ้านตะวันตกที่พบดาษดื่นในประเทศไทย ภายหลังจากเปิดเชียงตุงได้ 5 เดือน มีนักท่องเที่ยวเข้าไปกว่า 2,000 คน และหนุ่มสาวชาวเชียงตุงได้เดินทางไปทำงานที่เมืองไทยจำนวนมาก เมื่อเดินทางกลับก็ได้แนวคิดและการทำธุรกิจแบบต่าง ๆ จากเมืองไทย เช่น ร้านดิสโก้เธค สวนอาหาร การขับร้องเพลงไทย เป็นต้น ภาพโดยรวมอาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้แพร่กระจายจาก อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ที่มีพรมแดนใกล้ชิดกันนั้น และส่งผลให้เมืองเชียงตุงเปลี่ยนแปลงไป ไม่เพียงเท่านั้นในบทความเรื่อง **ผลกระทบของการพัฒนาที่เหลื่อมเศรษฐกิจ ต่อวัฒนธรรมชายแดน** เน้นย้ำให้เห็นถึงการนำเอาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้าไปในบริเวณชายแดน เช่น การเข้าไปตั้งโรงงาน โรงแรม รีสอร์ท สวนอาหาร ธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการขายความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมของชนกลุ่มต่างๆ ที่มีหลากหลายที่ยังหลงเหลืออยู่ ก่อให้เกิดการทำลายวัฒนธรรมชายแดนด้วยปัจจัย 2 ด้าน คือ **ปัจจัยทำลายภายนอก** (External destructive forces) คือ คนจากข้างนอกเข้าไปทำลายวัฒนธรรม อีกด้านคือ **ปัจจัยทำลายภายใน** (Internal destructive forces) เป็นปัจจัยที่คนในท้องถิ่นพยายามทำลายวัฒนธรรมตนเอง เพื่อปรับเปลี่ยนตนเองให้ทันสมัย ปัจจัยดังกล่าวมีส่วนผลักดันให้คนเชียงตุงอยากมาทำงานที่เมืองไทย เพื่อต้องการความศิวิไลซ์ ความทันสมัย และอยากให้เชียงตุงพัฒนาเป็นแบบเมืองไทย

คณัฏ ชนกล้าหาญ (2537) ในบทความเรื่อง **สู่ดินแดนเขมรรัฐ เชียงตุง** กล่าวถึงภูมิหลังการเปิดเมืองเชียงตุง โดยนำเสนอเหตุการณ์ต่างๆ ที่ไทย และพม่าได้ตกลงเปิดด่านแม่สายเพื่อการค้า จนถึง การเปิดเมืองเชียงตุงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้คนไทยได้มีโอกาสเข้าไปเชียงตุง รวมทั้งนำเสนอข้อมูลด้านรายละเอียดเกี่ยวกับการทำเรื่องขออนุญาตผ่านแดน ซึ่งมีส่วนสนับสนุนให้บริษัททัวร์ต่างๆ สามารถใช้อำนาจในการจัดการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามในประเด็นเรื่อง “มลพิษทางวัฒนธรรมของชาวเขมรรัฐ” ได้กล่าวถึงเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเมืองเชียงตุง อิทธิพลเพลงไทยได้แผ่เข้ามาสู่

เชียงตุงอย่างรุนแรง เช่น เพลงสวดแบบเบิร์ด คริสติน่า อาเกิ้ลล่า หรือลูกทุ่ง ยอดรัก สลักใจ เป็นต้น ซึ่งได้รับความนิยมมากในหมู่วัยรุ่นเชียงตุง ค่านิยมในการบริโภคเหล่านี้ได้มาพร้อมกับ “เส้นทางสายทองคำ” หรือเส้นทางของการขนส่งสินค้าจากด่านแม่สายของไทยสู่เมืองเชียงตุงที่เพิ่มสูงขึ้นทุกปี และเส้นทางดังกล่าวได้ทะลุทะลวงไปสู่มณฑลยูนนานของประเทศจีนอีกด้วย

เช่นเดียวกับบทความในหนังสือ เรื่อง **วัฒนธรรมและการเมืองล้านนา** โดย สรัสวดี อ๋องสกุล (2539) และบทความ **เชียงตุงเมื่อวานถึงวันนี้: ความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง** ในเอกสาร **วิถีไทเงิน** โดยพระปลัด ดร.เสน่ห์ ธรรมวโร (2550) ที่ได้กล่าวถึง พลวัตทางเศรษฐกิจของเมืองเชียงตุง และความเปลี่ยนแปลงด้านสินค้า และการบริโภคที่แปรเปลี่ยนไปบริโภคสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น เช่น เสื้อผ้า ผงซักฟอก น้ำขวดชูกำลัง ถังพลาสติก ผงชูรส วัสดุก่อสร้าง เครื่องมือการเกษตร อาหารสำเร็จรูป ผลไม้ต่างๆ ฯลฯ แม้ในช่วงเวลานั้น เศรษฐกิจเมืองเชียงตุงยังคงเป็นแบบยังชีพเป็นหลัก แต่ความนิยมและการเปลี่ยนแปลงการบริโภคดังกล่าวค่อยๆ แผ่ขยายแทรกซึมสู่วิถีชีวิตชาวไทเงิน นอกจากนี้ บทความเรื่อง **สัมผัสโลกยุคครี** ในหนังสือ **พื้นเผ่าพันธุ์คนเมือง** ของ ดิถี ทัศนาไพบูลย์ (2545) ได้สะท้อนภาพเมืองเชียงตุงในปี พ.ศ. 2537 ว่าไม่มีความเปลี่ยนแปลงมากเท่าใดนัก สภาพตลาดการค้าใกล้เคียงกับภาคหลวงเชียงใหม่ และภาคเวียงจันทน์ ป่าตอง เชียงใหม่ รวมทั้งการที่รัฐบาลไทยสนับสนุนเงินทุนให้รัฐบาลพม่าสร้างเส้นทางท่าขี้เหล็ก เชียงตุง ตามนโยบายโครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ ทำให้สินค้าไทยหลายอย่างเริ่มเข้าไปเชียงตุงมากขึ้นตามลำดับ

ศศิภัทร์ เทียงมิตร (2545) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง **ภาคหลวงเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่: ศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบของระบบเศรษฐกิจโลกหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน** ซึ่งเกี่ยวข้องกับพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงภาคเศรษฐกิจของเชียงตุง งานวิจัยนี้ศึกษาถึง พัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากผลกระทบเศรษฐกิจโลก ที่สะท้อนออกมาในตลาดท้องถิ่นเชียงใหม่-เชียงตุง โดยภาคหลวงเชียงตุงได้รับผลกระทบจากนโยบายปิดประเทศพม่า ส่วนภาคหลวงเชียงใหม่ยังพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามระบบกระแสทุนนิยม ภายหลังพม่าเปิดประเทศปรับเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาประเทศ ตามกระแสความร่วมมือพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ภาคหลวงเมืองเชียงตุงมีแนวโน้มว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสเศรษฐกิจโลกมากขึ้น แต่อย่างไรก็ขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาลพม่าเป็นสำคัญ เชียงตุงหลังจากได้มีโอกาสเปิดออกสู่โลก

ภายนอก และได้ทำการติดต่อค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างจริงจังอีกครั้งเมื่อกว่าสิบปีมาแล้ว หลังจากปิดตัวเองจากโลกภายนอกมานานร่วม 30 ปี เชียงตุงเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในสังคม คนเชียงตุงเริ่มบริโภคข่าวสารจากเมืองไทยผ่านสื่อต่างๆ และมีวิถีชีวิตแนวโน้มว่าจะปรับเข้าสู่สังคมสมัยใหม่มากขึ้น สังเกตจากบ้านเรือน วัฒนาอารามในเมืองเชียงตุงที่ถูกรื้อปลูกสร้างใหม่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่ถึงกระนั้นชีวิตของคนเชียงตุงทุกวันนี้ก็ยังขึ้นอยู่กับความไม่แน่นอนของนโยบายรัฐบาลทหารพม่า ที่ปรับเปลี่ยนไปมาอย่างคาดเดาได้ยาก

จากการศึกษาพบว่าภาคหลวงเมืองเชียงตุง ปัจจุบันมีลักษณะเป็นตลาดรองรับการกระจายสินค้าอุปโภคบริโภค ที่ผลิตจากประเทศเพื่อนบ้าน ดังจะเห็นได้ว่าสินค้าที่จำหน่ายในภาคหลวงเชียงตุงปัจจุบันนั้น ส่วนใหญ่พบสินค้าจากไทย รองลงมาคือสินค้าจีน และพม่าตามลำดับ สินค้าจากไทยนั้นเข้ามาทางด่านท่าขี้เหล็ก-แม่สาย จังหวัดเชียงราย ส่วนสินค้าจากจีนมักจะลงมาพักที่เชียงตุงและส่งต่อไปยังท่าขี้เหล็ก-แม่สายและกระจายไปตามจังหวัดต่างๆในประเทศไทยต่อไป จากการสอบถามรสนิยมการใช้สินค้าของคนทั่วไปในเชียงตุง จะพบว่าสินค้าไทยเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในเชียงตุงมากกว่าสินค้าจากจีนและพม่า เพราะสินค้าจากไทยมีคุณภาพดีกว่า ถึงแม้ราคาจะแพงกว่าแต่ก็อยู่ในราคาที่พอซื้อหามาใช้สอยได้ ประกอบกับปัจจุบันนี้ตามบ้านพักอาศัยของคนเชียงตุงส่วนใหญ่สามารถรับสัญญาณโทรทัศน์จากประเทศไทย ยิ่งทำให้คนเชียงตุงบริโภคสินค้าตามสื่อโฆษณาในโทรทัศน์ จะเห็นได้ว่าอิทธิพลสินค้าไทยเข้าไปมีบทบาท และเป็นที่ยอมรับสำหรับชาวเชียงตุงเป็นอย่างมาก ส่วนใหญ่จากการโฆษณาผ่านสื่อโทรทัศน์

3.2.3 ด้านศาสนา และการศึกษา

พระอานนท์ อาทิตตธมฺโม (2541) ได้กล่าวถึงใน **เขมรรัตนนครเชียงตุง** ว่า การศึกษาในเชียงตุงใช้ระบบการศึกษาแบบ 5-4-2 คือเริ่มจากชั้นอนุบาล-ประถมศึกษาปีที่ 4 (5ปี) ชั้นมัธยมปีที่ 5-8 (4ปี) และมัธยมศึกษาปีที่ 9-10 (2ปี) ในเชียงตุงมีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 2 แห่ง ที่เปิดสอนสูงสุดคือมัธยม 10 หากผู้ใดต้องการความก้าวหน้าจะต้องไปศึกษาต่อเพิ่มเติมที่เมืองตองกั หรือมัณฑะเลย์ด้วยตนเอง แต่ชาวเชียงตุงมีคติความเชื่อให้บุตรหลานเพศชายบรรพชาเป็นสามเณรจะได้บุญมาก รวมทั้งเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนพระพุทธศาสนา ทั้งยังเปิดโอกาสให้เด็กชายมีโอกาสทางการศึกษา และต่อยอดโดยการเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนตามวัดต่างๆ ในเมืองเชียงราย และจังหวัดอื่นๆ ของประเทศไทย และนำความรู้ที่ได้กลับมาถ่ายทอดให้สามเณรรุ่นหลัง เมื่อภิกษุเหล่านี้เดินทางกลับเชียงตุง ก็ได้นำ

อิทธิพลไทยกลับเข้าไปด้วย เช่น หลักสูตรการเรียนการสอน วัฒนธรรม ค่านิยมที่ทันสมัยแบบคนไทย เป็นต้น เช่นเดียวกับบทความ พระพุทธศาสนา ศูนย์กลางจิตวิญญาณชาวเชียงตุง โดยพระนคร ปรังฤทธิ์ (2550) กล่าวถึงพัฒนาการทางศาสนาที่เชื่อมระหว่างเชียงตุง – ล้านนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และการเดินทางศึกษาต่อของภิกษุชาวเชียงตุงเป็นเครื่องสื่อเชื่อมโยงระหว่างดินแดน และถ่ายทอดวัฒนธรรมข้ามไปมาระหว่างกัน เช่น การนำเอาหลักสูตรการเรียนการสอนปริยัติธรรมจากไทย การสนับสนุนการแปลบทเรียนเป็นภาษาไทยจีน แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย และเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนา อีกแง่หนึ่งเพื่อชะลอให้เกิดการทะลักเข้ามาศึกษาในประเทศไทย เนื่องจากความไม่สะดวกทางกฎหมายของไทย

อุดม ชีรพัฒนานนทกุล (2545) วิทยานิพนธ์ เรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้เชื่อมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม บริเวณภาคเหนือตอนบนของไทย กับรัฐฉานของพม่า (พ.ศ. 2525-2544) ศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้เชื่อมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ศึกษาขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาในสังคมล้านนา-รัฐฉาน ตลอดจนทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยใช้พระพุทธศาสนาเป็นทางเลือก ผลการศึกษาพบว่าพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่ศาสนา การศึกษา และสาธารณูปการ โดยอาศัยกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน เป็นสื่อสำคัญในการเชื่อมความสัมพันธ์ และต่อมา กิจกรรมการเผยแผ่พระศาสนาของพระสงฆ์ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายบ้านเมือง โดยที่ฝ่ายศาสนาและฝ่ายบ้านเมืองต่างได้อาศัยบทบาทซึ่งกันและกันเพื่อสนับสนุนความชอบธรรมให้เกิดขึ้น และพระสงฆ์ได้ถูกดึงให้เข้าไปช่วยประสานความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน สังคมและระหว่างรัฐ จึงก่อให้เกิดโครงการต่างๆ ที่รัฐให้การสนับสนุน เช่น โครงการพระธรรมจาริก โครงการพระธรรมทูต เป็นต้น

บทบาทของพระสงฆ์ช่วยส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างประชาชนในภาคเหนือตอนบนของไทย กับรัฐฉานของพม่า และยังสามารถสนับสนุนนโยบายโครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจของรัฐ ส่งเสริมการแพร่กระจายของงานวรรณกรรม ตลอดจนการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามของชาวไทยให้คงอยู่อีกด้วย

สรารุณ รูปิน (2551) วิทยานิพนธ์ หัวข้อ สถาบันทางศาสนากับการธำรงอัตลักษณ์ของวัดไทจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพเมียนมาร์ พบว่า วัดไทจีน ได้กลายมาเป็น “พื้นที่” ในการธำรงรักษาอัต

ลักษณะความเป็นไทจีนและมโนทัศน์ของการเป็นเครื่องมือในการต่อรองอำนาจ และตอบโต้การถูกรบงำทางสังคม และวัฒนธรรมจากพม่า กระบวนการรักษาอัตลักษณ์ความเป็นไทจีนมีการปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องภายใต้บริบทและเงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ถูกนำมาเชื่อมโยงและสร้างความหมายการมีตัวตนความเป็นจีนในปัจจุบัน

จากงานศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมไทจีน พิจารณาได้ผ่านองค์ประกอบทางสถาบันพุทธศาสนา ซึ่งในสังคมไทจีนมีการดำรงอุดมคติทางศาสนาว่าด้วยความศรัทธา และการอุทิศตนต่อสถาบันพุทธศาสนาหรือวัด อย่างมั่นคง เพราะว่าการนับถือพุทธศาสนาแบบไทจีนคือ การธำรงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ของตน “วัด” จึงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นไทจีน และศูนย์กลางทางสังคมหมู่บ้าน ผนวกกับวัดมีวิหาร ศาลา และหอไตร เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ทำให้พื้นที่วัดเป็นศูนย์กลางของคณะบุคคลต่างๆ ที่เข้ามารวมตัวกันเพื่อปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา สิ่งเหล่านี้จึงทำให้องค์ประกอบทางสถาบันพุทธศาสนาหรือวัดได้แก่ การจัดองค์กรศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลในองค์กรศาสนาและระบบความเชื่อพิธีกรรม ตลอดจนสัญลักษณ์ต่างๆ มีสะท้อนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเชื่อมโยงเข้าวัดไทจีน

นอกจากนี้การปะทะสังสรรค์อันเกิดจากความขัดแย้งทางวัฒนธรรม เป็นปัจจัยหนึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสถาบันทางสังคม ปัจจัยของการความขัดแย้งทางวัฒนธรรมและนโยบายทางการเมืองนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสถาบันทางศาสนาและคณะสงฆ์ที่สำคัญคือ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทในพม่ากับคนไทยนอกประเทศ หลังจากเปิดประเทศในปี พ.ศ. 2535 เป็นปัจจัยที่ทำให้สถาบันสงฆ์เมืองเชียงตุง ได้ปรับเปลี่ยนองค์กรเพื่อให้คงอยู่อย่างมีอัตลักษณ์ หลังการเปิดประเทศ ปี พ.ศ. 2535 (ค.ศ. 1992) ผ่านจุดขายแดนอำเภอท่าลี่-อำเภอแม่สาย ผลทำให้การท่องเที่ยวเมืองเชียงตุง และเปิดประตูสู่ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมหลายด้าน การปฏิสัมพันธ์ที่สำคัญที่สุดในช่วงนั้นคือ การทำบุญด้วยการทอดผ้ากฐินและผ้าป่าสามัคคี ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทจีนกับ “คนนอก” ประเทศอย่างชาวไทย การทำบุญทอดกฐินและผ้าป่า เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้วัดต่างๆ ในเมืองเชียงตุง ได้มีปัจจัยในการทำนุบำรุงศาสนาต่างๆ ภายในวัด เช่น วิหาร ศาลา และกุฏิ ซึ่งเป็นอาคารประกอบกิจกรรมทางศาสนาที่จำเป็นสำหรับสังคมไทจีน และยังเป็นการฟื้นฟูศาสนาดั้งเดิมของชาวไทจีน และไทยวน ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง การนับถือนิกายศาสนาเดียวกัน สามารถ

เชื่อมความสัมพันธ์เข้าด้วยกันได้ อีกทั้งมีภาษาและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน จึงทำให้กิจกรรมการทำบุญทอดกฐินและผ้าป่า เป็นกิจกรรมแห่งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทยด้วยกัน

การสร้างและบูรณะศาสนสถาน เป็นหน้าที่ของสงฆ์และฆราวาสร่วมกัน ในการทำนุบำรุงศาสนา “ปัจจัย” ในการก่อสร้างหรือซ่อมแซมอาคารศาสนพิธีต่างๆ หากพิจารณาถึงเศรษฐกิจพื้นฐานในเมืองเชียงตุง ถือว่ายังขาดปัจจัยในการก่อสร้างและดูแลรักษาอยู่ กฐินและผ้าป่าจากไทยจึงเข้ามามีบทบาทต่อการทำนุบำรุงศาสนสถานของชาวไทเขิน ระหว่างปี พ.ศ. 2535-2537 (ค.ศ.1992-1994) ผู้มีบทบาทในการนำชาวไทยเข้าไปยังเมืองเชียงตุงครั้งนั้น คือ พระอธิการอนันต์ อาทิตฺตมฺโม วัดท่ากระดาศ ต.ฟ้าฮ่าม อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ซึ่งท่านเป็นชาวไทเขินที่ได้เข้ามาจำพรรษาในประเทศไทย ความเป็น “จีน” ของท่านสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับคณะสงฆ์เมืองเชียงตุงได้โดยสะดวก การทอดกฐินและผ้าป่ายังเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ชาวเชียงตุง ได้มีการปรับเปลี่ยนศิลปกรรมเพื่อการอนุรักษ์ “ปัจจัย” จากการทำบุญเพื่อบูรณะและก่อสร้างวิหาร อุโบสถ ศาลา และกุฏิ ในเมืองเชียงตุง มีการบูรณะวัดขึ้นใหม่ โดยที่ชาวบ้าน และคณะสงฆ์ก็หวังที่จะให้วัดเป็นสถานที่ที่ทันสมัยสามารถรองรับผู้คนที่มาทำบุญจากหลายแห่งได้ การบูรณะจากปัจจัยกฐินและผ้าป่าจึงมีส่วนที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์วัดในเชียงตุงโดยตรง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทเขินกับชาวไทภายนอกประเทศ เป็นปัจจัยความเปลี่ยนแปลงของ สถาบันสงฆ์เชียงตุง ซึ่งเป็นแกนหลักของสังคม ทำให้การปฏิสัมพันธ์ผ่านพิธีกรรมการทอดกฐิน และผ้าป่า ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ไทเขินด้านต่างๆ ดังกล่าว

อนุสรณ์ บุญเรือง (2551) ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา และการเปลี่ยนสถานะทางสังคม : กรณีศึกษาพระเชียงตุงที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาถึงกระบวนการขั้นตอนในการย้ายถิ่นเข้ามาเพื่อการศึกษาของพระสงฆ์ และสถานการณ์และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามาประเทศไทยของกลุ่มคนไทในเมืองเชียงตุง โดยใช้ความเป็นพระภิกษุสงฆ์ จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยประการสำคัญที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่น และการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคม ได้แก่ 1) สถานการณ์ทางการเมือง และระบบการปกครองของรัฐบาล 2) จุดอ่อนด้านการศึกษาทั้งโอกาส และพื้นที่ทางการศึกษา 3) สถานศึกษาที่มีคุณภาพในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศไทย ให้การยอมรับและเปิดโอกาสทางการศึกษา และ 4) ได้รับการยอมรับทางสังคม และมีสถานภาพทางสังคมในสังคมของตนเองดีขึ้น เมื่อเดินทางกลับภายหลังสำเร็จการศึกษา

บทบาทของพระสงฆ์ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงสถาบันทางศาสนาในเมืองเชียงใหม่ ทั้งในด้านการเชื่อมสัมพันธ์กับดินแดนอื่นๆ การธำรงรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็น “ไทจีน” รวมทั้งการย้ายถิ่น และการข้ามพรมแดนของสงฆ์ มีส่วนให้เกิดพลวัตและความเปลี่ยนแปลงต่างๆ แก่สถาบันทางศาสนาของเชียงใหม่

3.2.4 ศิลปะสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่

งานวิจัยสำคัญที่เอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยนี้ คือ วิทยานิพนธ์เรื่อง **อัตลักษณ์งานสถาปัตยกรรมของพุทธสถานในเมืองเชียงใหม่ รัชกาล สหภาพพม่า ของสืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ (2554)** งานศึกษาชิ้นนี้ศึกษาประวัติความเป็นมา แบบแผนทางสถาปัตยกรรม และศึกษาถึงอัตลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมพุทธสถานในเมืองเชียงใหม่ โดยทำการวิเคราะห์ประวัติการก่อสร้างและบูรณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม เปรียบเทียบอายุ รูปแบบ และอิทธิพลทางศิลปะที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งจำแนกหมวดหมู่ รูปแบบและอายุของกลุ่มสถาปัตยกรรมเพื่อหาอัตลักษณ์ เชื่อมโยงสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมและพุทธศาสนา

สืบศักดิ์ ได้ศึกษา กรณีตัวอย่างที่สำคัญของวัดในเมืองเชียงใหม่ จำนวน 18 แห่ง ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 25 โดยทำการศึกษาจากสภาพการณ์ปัจจุบัน พบว่ามีรูปแบบสถาปัตยกรรมได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนา และศิลปะพม่า โดยสรุปแบ่งออกได้ 3 แบบ คือ 1) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเชียงใหม่สมัยดั้งเดิมอิทธิพลศิลปะล้านนา มีอายุในระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 20 – พุทธศตวรรษที่ 24 2) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเชียงใหม่สมัยหลังอิทธิพลศิลปะพม่า มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 25 จนถึงปัจจุบัน และ 3) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเชียงใหม่มีอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 – พุทธศตวรรษที่ 25

โดยสรุปว่า อัตลักษณ์งานสถาปัตยกรรมพุทธสถานในเมืองเชียงใหม่ เกิดจากกระบวนการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสองวัฒนธรรมหลัก คือวัฒนธรรมล้านนา และวัฒนธรรมพม่าผ่านความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง สังคม วัฒนธรรมและพุทธศาสนา โดยเกิดอย่างต่อเนื่อง 2 ยุค คือ ยุคดั้งเดิม (ปลายพุทธศตวรรษที่ 19-21) และยุคหลัง (พุทธศตวรรษที่ 22-25) แต่อัตลักษณ์ **“ความเป็นพื้นถิ่นเชียงใหม่”** ก็ได้ถูกหล่อหลอมให้เกิดขึ้นผ่านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน ทั้งยังต้องปะทะสังสรรค์กับความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอยู่ตลอดเวลา ทำให้

เกิดการแลกเปลี่ยน ปรับเปลี่ยน จนมีความแตกต่างตามแต่รูปแบบวัฒนธรรมที่รับ โดยเฉพาะงานสถาปัตยกรรมที่มีอายุในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา

ในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25 มีหลักฐานว่า วิหารพินถิ่นเชียงตุงได้รับการบูรณะใหม่ โดยทับไปบนฐานวิหารเดิม ทำให้กลายเป็นวิหารอีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นลักษณะ “วิหารพินถิ่นเชียงตุงสมัยหลัง” และมีอายุไม่เกิน 50 ปี วิหารลักษณะนี้จะสร้างอยู่บนฐานวิหารพินถิ่นเดิม ผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่ส่วนประดับ และเครื่องบนเป็นรูปแบบศิลปะพม่า เช่น วัดเชียงอิง วัดเชียงงาม วัดเชียงลาน วัดเชียงยืน วัดเชียงแล วัดเชียงขุ่ม วัดหัวข่วง วัดยางคอง และวัดอินท์

นอกจากนี้ องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมภายในวัดอื่นๆ เช่น ประตูโขงเชียงตุง ที่แต่เดิมได้รับอิทธิพลจากศิลปะประตูโขงแบบล้านนา ส่วนยอดเป็นแบบมณฑปปราสาท ที่พัฒนามาจากโขงพระ หรือกู๋ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาพร้อมกับการเผยแพร่พุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ (สวนดอก) แต่ส่วนใหญ่ได้รับการรื้อถอน สร้างใหม่ไปจนหมด และเปลี่ยนเป็นรูปแบบงานศิลปะพม่าสมัยหลัง แม้กระทั่งรูปแบบเจดีย์ในเมืองเชียงตุง ก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากที่เริ่มต้นขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 25 จะเห็นได้ว่าการสร้างเจดีย์ศิลปะพม่าครอบเจดีย์สำคัญๆ ของนิกายดั้งเดิมของเชียงตุง จนเกิดเป็นอัตลักษณ์ใหม่อีกกลุ่มหนึ่งในยุคหลัง ที่ปรากฏงานศิลปะพม่าปะปนอยู่ เช่น เจดีย์วัดเชียงแล เจดีย์จอมมณ เจดีย์วัดเชียงจัน และเจดีย์วัดหัวกาด เป็นต้น (อ้างแล้ว, 2554: 292-293, 296-298, 299)

เกรียงไกร เกิดศิริ (2553) วิชานันท์เรื่อง **ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองประวัติศาสตร์ : รอยประทับแห่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไต-ไท** ทำการศึกษาเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมพินถิ่นในเมืองเชียงตุง ซึ่งพบว่ากำลังอยู่บนเส้นทางแห่งการล่มสลาย อันเป็นผลจากการพัฒนาที่ปราศจากความเข้าใจในพื้นที่ และไม่อยู่บนรากฐานของบริบทท้องถิ่น แต่ปัจจัยคุกคามที่ก่อให้เกิดผลกระทบมากที่สุด คือ การให้คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมอย่างไม่เท่าเทียมกัน เนื่องจากว่ามรดกทางวัฒนธรรมบนแผ่นดินจานเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ใช่ประชากรหลักของประเทศ โดยแยกออกเป็นปัจจัยสนับสนุน และปัจจัยคุกคาม ดังนี้

ปัจจัยสนับสนุน คือ ได้แก่ 1) ความเข้มแข็งของระบบเครือญาติ ยังคงทำให้สามารถรักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น 2) ความห่างไกลจากส่วนกลาง และเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไต-ไท รัฐบาลส่วนกลางจึงสนใจดูแลพัฒนาพื้นที่น้อยกว่าพม่าส่วนกลาง 3) ความ

หลากหลายทางวัฒนธรรม และความเข้าใจต่อพื้นที่ที่สามารถใช้เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ปัจจัยคุกคาม ได้แก่ 1) ความเสื่อมถอยในการเคารพคุณค่า ตัวตนและวัฒนธรรม เนื่องจากผลพวงของการพัฒนาโดยปราศจากความรู้ความเข้าใจในคุณค่าของสิ่งที่ตนเองมีอยู่ 2) การให้น้ำหนักต่อคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง 3) การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม อันเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนา และ 4) การพัฒนาเศรษฐกิจไม่อยู่บนรากฐานของท้องถิ่น

Klemens Karlsson (2012). **Material Religion and Ethnic Identity: Buddhist Visual Culture and the Burmanization of the Eastern Shan State.** ในบทความของ Klemens Karlsson นี้ ได้พยายามศึกษา และตีความนัยยะเชิงสัญลักษณ์ของวัตถุวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาในพื้นที่เขตรัฐฉานตะวันออก สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ โดยใช้พื้นที่เมืองเชียงตุง เป็นกรณีศึกษา ใจความสำคัญของบทความนี้ ได้นำเสนอถึงความสำคัญ และบทบาทของ วัฒนธรรมทางสายตา หรือ Visual culture ว่า เป็นส่วนสำคัญของประเพณีทางศาสนาในปัจจุบัน วัฒนธรรมทางสายตาในพระพุทธศาสนานั้น แตกต่างกันไปในแต่ละที่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางชาติพันธุ์ ซึ่งนำไปสู่ความแตกต่างของวัตถุทางวัฒนธรรมในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย การรับเอาซึ่งวัฒนธรรมท้องถิ่นเชิงประจักษ์ นำไปสู่การก่อร่าง หรือสร้างสรรค์ให้เกิดวัฒนธรรมทางสายตาในพุทธศาสนาที่ผสมผสานไปกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ทั้งยังเป็นไปเพื่อเหตุผลทางการเมือง และความเป็นชาตินิยมอีกด้วย เหตุเพราะ ภาพแห่งพระพุทธองค์สามารถรองรับการแสดงออกถึงความเป็นท้องถิ่นและศาสนาพุทธที่สื่อถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

ในกรณีของรัฐบาลฉานตะวันออก ศิลปะทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมทางสายตาได้กลายเป็นเครื่องหมายของอัตลักษณ์ความเชื่อทางชาติพันธุ์ท่ามกลางบริบทของความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลทหารพม่า และชนกลุ่มน้อยชาวจาน ยกตัวอย่าง เช่น กรณีพระมหามัณเฑียร และ พระพุทธรูปยืนปางชี้ นิ้วแห่งวัดเขมารดา ล้วนมีนัยยะทางศาสนา และการเมืองระหว่างพม่า กับชาวจาน เนื่องจากพระมหามัณเฑียร มีนัยยะซ่อนเร้นที่สื่อถึงชัยชนะเหนือดินแดนอื่น และพระพุทธรูปยืนปางชี้ นิ้ว สื่อถึงศาสนาพุทธแบบชาตพม่า ทั้งยังแสดงถึงอัตลักษณ์ทางศาสนาของชาวจาน ตัวอย่างทั้งสองกรณีนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามหนึ่งของรัฐบาลพม่าที่จะครอบงำในพื้นที่ของชนกลุ่มน้อย สิ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการของการทำให้กลายเป็นพม่า (Burmanization) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ของชนกลุ่ม

น้อย ตลอดจนเป็นวิถีทางที่รัฐพยายามจะควบคุม และมีอิทธิพลเหนือวัฒนธรรม และศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ การศึกษาของ Karlsson ซึ่งให้เห็นความซับซ้อน และนัยยะซ่อนเร้นทางการเมืองที่แฝงฝังในวัฒนธรรมทางวัตถุในพุทธศาสนา อีกทั้งยังเผยให้เห็นความย้อนแย้งของสังคมพุทธในเมืองเชียงตุงที่อยู่ภายใต้สื่อสัญลักษณ์บางประการที่สะท้อนถึงอิทธิพลทางศาสนา และการเมืองในแบบพม่า และแบบรัฐชาติพม่า

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดข้างต้น จะเป็นฐานข้อมูลในการศึกษาวิเคราะห์ และเป็นกรอบแนวคิด และมุมมองของงานวิจัย ในมิติต่างๆ อย่างลึกและรอบด้าน เนื่องจากพลวัตเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ในลักษณะที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงมากน้อยแตกต่างกันไป ซึ่งงานวิจัยนี้จะศึกษาพลวัตทางสังคมไทเขินเชียงตุง ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของงานสถาปัตยกรรมพุทธศาสนาของชาวไทเขินเชียงตุง ตลอดจนกระบวนการ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงนั้นๆ สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงสังคมเมืองเชียงตุงยิ่งขึ้น และยังอาจนำไปสู่แนวทางในการบริหารจัดการเมือง โดยเฉพาะด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพุทธศาสนาในเมืองเชียงตุงแห่งนี้

3.3 กรอบแนวคิดการวิจัย

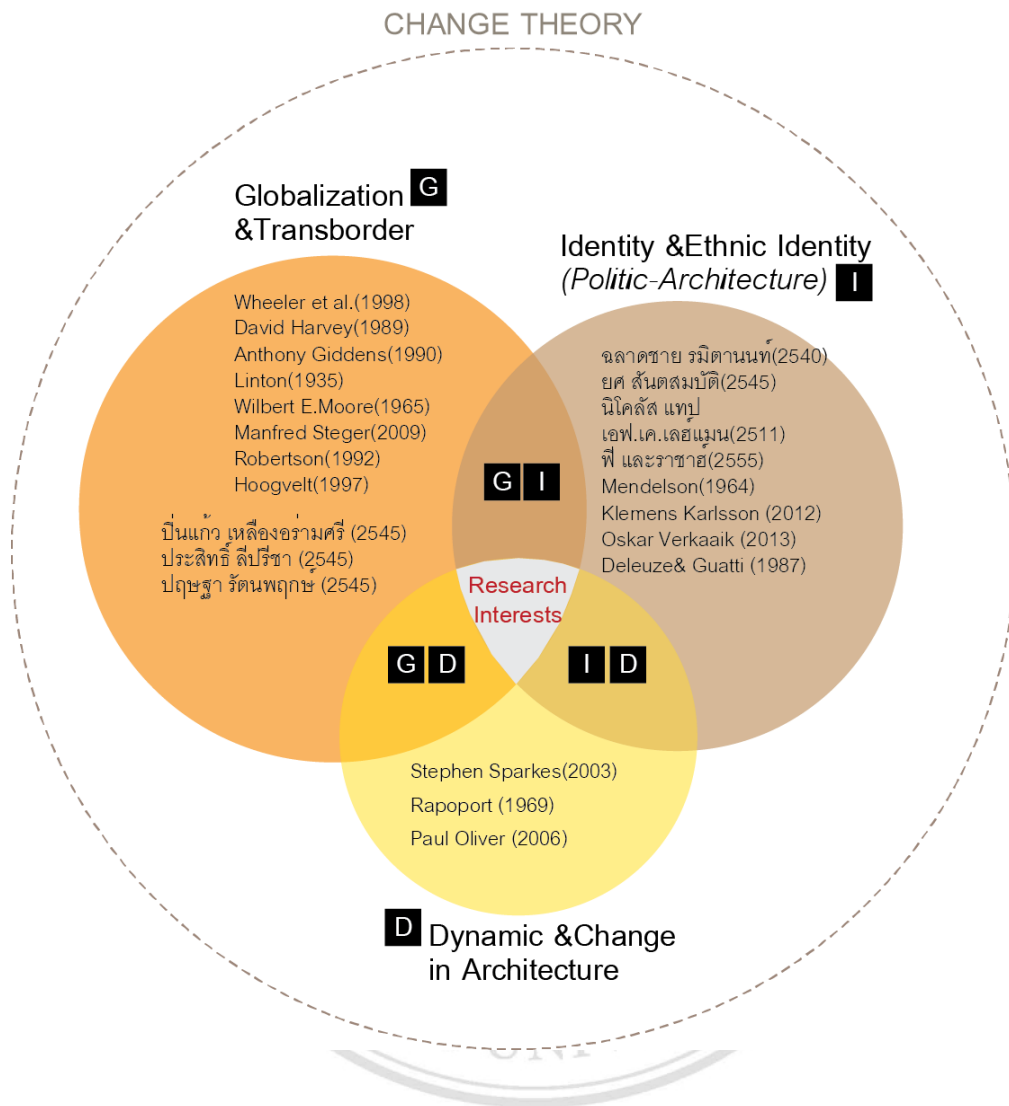
ผู้วิจัยได้ทำการสรุปแผนภาพของแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อให้เห็นภาพรวมของการทบทวนวรรณกรรม วางกรอบแนวคิด และสรุปสาระสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย โดยแผนภาพด้านล่างได้จัดกลุ่มแนวคิด และวรรณกรรมของเป็นหมวดหมู่เพื่อให้เห็นกลุ่มงานวิจัย และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังภาพที่ 3.1

จากการจำแนกกลุ่มวรรณกรรมตามแนวคิดทฤษฎี สามารถเห็นภาพรวมกรอบแนวคิดของงานวิจัยได้ ดังนี้ แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์และการข้ามพรมแดน ช่วยให้เห็นภาพและเข้าใจพลวัตและความเปลี่ยนแปลงจากการปะทะสังสรรค์ระหว่างสังคมภายในและภายนอก การเคลื่อนไหวของผู้คน ความคิด เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ ทั้งสังคม เศรษฐกิจ ส่วนแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ เนื่องจากพื้นที่ในเขตรัฐฐานเป็นเขตของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ซึ่งแตกต่างจากชาติพันธุ์พม่า ความเป็นตัวตนแบ่งแยกระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์มีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมา ซึ่งหมายรวมถึงงานสถาปัตยกรรมด้วยเช่นกัน

สุดท้ายคือ แนวคิดเรื่องพลวัตและการเปลี่ยนแปลงในสถาปัตยกรรม โดยให้แนวทางในการวิเคราะห์ และปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมทั้งในเชิงกายภาพ และคุณค่าทางสุนทรียภาพ

แนวคิดดังกล่าวข้างต้น ได้ให้มุมมองและกรอบคิดที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประเด็นปัญหา และคำถามของงานวิจัย กลุ่มวรรณกรรมที่มีความใกล้เคียงกับงานวิจัยนี้มากที่สุด โดยมีแนวคิดที่เชื่อมโยงในทั้งสามแนวคิดหลักเข้าด้วยกัน คือ งานวิจัยของ สราวุธ รูปิน (2551) วิทยานิพนธ์ หัวข้อ สถาบันทางศาสนากับการธำรงอัตลักษณ์ของวัดไทเงิน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพเมียนมาร์ วิทยานิพนธ์ คุชฎีบัณฑิต เรื่อง อัตลักษณ์งานสถาปัตยกรรมของพุทธสถานในเมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า ของ สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ (2554) และวิทยานิพนธ์ คุชฎีบัณฑิต เรื่อง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองประวัติศาสตร์ : รอยประทับแห่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไต-ไท โดยเกรียงไกร เกิดศิริ (2553) ซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่น่าไปศึกษา ต่อยอดในงานวิจัยนี้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพที่ 3.1 แผนภาพแสดงการจัดกลุ่มงานวรรณกรรมที่ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนในบทที่ 3

Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 4

สังคมเมืองเชียงตุง จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

การศึกษา และรวบรวมข้อมูลภาพรวมของเมืองเชียงตุง เพื่อให้สามารถเป็นพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับบริบท และสภาพเมืองเชียงตุงจากอดีต จนถึงปัจจุบัน ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งมีความจำเป็นต่อการทำความเข้าใจพลวัต และความเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมวัดไทเงินเมืองเชียงตุงจากอดีต จนถึงปัจจุบัน อันเป็นเครื่องสะท้อน และร่องรอยของเหตุการณ์ บริบทสังคม ตลอดจนความคิดความเชื่อของผู้คนในยุคสมัยนั้นๆ ที่ถ่ายทอด และผันแปรเรื่อยมา ความแปรเปลี่ยนทางกายภาพของสถาปัตยกรรม ได้โยงใยถึงปรากฏการณ์ และกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเมืองเชียงตุง มีดังต่อไปนี้

4.1 เมืองเชียงตุง และผู้คน : ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และการตั้งถิ่นฐาน

4.1.1 ชาติพันธุ์ ไทจีน คือใคร

“ชาวจีน” เป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ไต เป็นกลุ่มประชากรที่ได้ตั้งถิ่นฐานกระจายตัวบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง กลุ่มน้ำสาละวิน และอิรวดีตอนบน ชาวจีนในบริเวณเมืองเชียงตุงนี้ ถูกจัดให้เป็นกลุ่มไทในเขตแม่น้ำโขงตอนกลางที่อยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตั้งแต่พม่าลงไปตอนเหนือของลาว ได้แก่ ไตเหนือ ไตลื้อ ไตเงิน และไตยวน (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2550: 9)

แต่ก่อนที่กลุ่มชนชาติ “ไท” จะอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตที่ราบเชียงตุงนี้ เดิมเคยเป็นถิ่นฐานของชนพื้นเมืองชาว “ลัวะ”¹ มาก่อน Sao Saimong Mangrai (1981: 3) กล่าวว่า พญามังรายได้อพยพ

¹ ลัวะ เป็นกลุ่มชนพื้นเมืองที่ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มที่พูดภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก สาขามอญ-ขแมร์เหนือ กลุ่มปะหล่องอีก

(จวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 25: 32) ที่สันนิษฐานว่ากระจายตัวตั้งถิ่นฐานแถบภาคพื้นอุษาคเนย์ตอนบนตั้งแต่แถบบริเวณแคว้นได้คง ในจีน ฐานฐานของพม่า ภาคเหนือของประเทศไทย และตอนเหนือของลาว (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2543) แต่มีข้อสันนิษฐานว่า

โยกย้ายชาวลัวะออกจากแอ่งที่ราบเชียงตุง และให้บางส่วนตั้งถิ่นฐานที่ บ้านก้าม (Bangham) ที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของเมืองเชียงตุงขึ้นไป ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้มีพิธีกรรมบางอย่างก่อนการแต่งตั้งผู้ครองนครเชียงตุงคนใหม่ ที่ให้ชาวลัวะสองคนเข้าร่วมในพิธี และแกะห่อข้าวกินในหอคำ (พระราชวัง) ขณะที่กำลังกินอาหารอยู่นั้นก็ถูกเจ้านายไทจับไล่ออกมาก่อนที่จะกินเสร็จ พิธีกรรมนี้แสดงให้เห็นว่าชาวลัวะ หรือว่า เคยครอบครองแอ่งที่ราบเชียงตุงมาก่อนที่กลุ่มคนไทจะอพยพเข้ามา

เหตุที่กลุ่มคนไทที่ตั้งถิ่นฐานในที่แอ่งที่ราบเชียงตุงเรียกตนเองว่า “จีน” หรือไตจีนนั้น มีข้อสันนิษฐานหลายกรณี เช่น เพราะชาวจีนมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ราบริมแม่น้ำจีน ซึ่งเป็นแม่น้ำที่มีทิศทางการไหลไม่เป็นที่แน่นอนไปตามธรรมชาติ คือไหลจากเหนือขึ้นไปทางใต้ มีลักษณะ “ฝืน หรือขึ้น” ธรรมชาติ ในงานศึกษาของ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2552) “เล่าเรื่องเมืองเชียงตุง เมืองพะยาก และเมืองเลน” ก็ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์เมืองเชียงตุงในตำนาน และที่มาที่ไปของคำว่า “จีน” และ พบว่าคำว่า “จีน” หรือ “ขึ้น” ในตุ๋นครีพื้นเมืองเชียงตุง เอกสารประวัติศาสตร์เมืองเชียงตุง ฉบับของอาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินท์ (ตำนานตุ๋นครี 2531: 57 อ้างใน อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว 2552: 10) กล่าวว่า

“ในสมัยพญามังรายรบชนะเมืองเชียงตุงจากพวกลัวะ พระองค์ได้มอบน้ำอุ่นน้ำนานเป็นหัวน้ำ พาไพร่พลจากเมืองเชียงแสน เชียงรายอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เชียงตุง ชาวเมืองทั้งสองอพยพไปแล้วแต่ไม่ชอบอยู่เชียงตุงได้อพยพหลบหนีกลับมาเชียงแสนเชียงราย พญามังรายทรงให้กลับไปอีกไพร่เมืองเหล่านี้ก็หนีลงมาอีก เมื่อนี้จึงได้ชื่อว่า “เมืองขึ้น” (ขึ้น-กลับคืน)” และอีกสำนวนหนึ่งกล่าวว่า

“ในตำนานประวัติพญาเจือง กล่าวว่า พญาลวจิงกราชมีบุตรชื่อเจ้าลาวคำตอบ ปกครองเมืองมั่วเชียงของ เจ้าลาวคำตอบให้บุตรชื่อเขมราช นำบ่าวจำนวน 70 คนไปสร้างเมืองเชียงตุง บ่าวที่ไปสร้างเมืองตาย 1 คน ยังเงินอยู่ (เหลืออยู่) 69 คน เมื่อนี้จึงได้ชื่อว่า “เมืองเงิน” (พระเทพวิสุทธิเมธี, 2536: 49, อ้างแล้ว: 10)

ชาวลัวะอพยพจากถิ่นเดิมในตอนกลางของแหลมอินโดจีน บริเวณรัฐมอญ – ละว้า ประขึ้นไปทางทิศเหนือโดยอาศัยลำน้ำปิงในการเดินทาง และทยอยตั้งถิ่นฐานตามฝั่งแม่น้ำสาละวินในเขตรัฐฉาน (ถิ่น รัตติกง, 2512: 2-3)

อย่างไรก็ตาม คำว่า “จีน” หรือ “เจิน” นี้ ได้มีงานศึกษาหลากหลายชิ้นที่พยายามค้นหาความหมายของคำ และการนิยามตนเองของคน “เจิน” และความเป็น “เจิน ซึ่งปัจจุบันก็ยังคลุมเครืออยู่แต่ในมิติทางชาติพันธุ์นั้น บทความของ รุจยา อาภากร (2545: 176-192) เรื่อง คน “ไท” กับเพื่อนบ้าน : กรณีเมืองเชียงตุง กล่าวว่า การจำแนกกลุ่มคนออกเป็นกลุ่มใหญ่คือ “ไต” หรือ “ไท” ที่ประกอบด้วย ขวน ลื้อ เจิน ไทใหญ่ ฯลฯ นั้น ไม่เคยมีมาก่อนศตวรรษที่ 19 แต่อาจมีความรู้สึกร่วมถึงความเป็นหนึ่งในเชื้อชาติ “ไท” ทั้งนี้เพราะจุดอ้างอิงมิใช่ชนชาติ แต่เป็นเมืองในแต่ละท้องถิ่น ที่เน้นความเป็นชาวเมืองนั้นๆ มากกว่าความเป็นชนชาติ ดังนั้นความเป็น “เจิน” มีความสำคัญมากกว่าความเป็นไท หรือฉาน ทำให้การเน้นย้ำถึงความเฉพาะของถิ่นที่ๆ สัมพันธ์กับความเป็นตัวตนของผู้คนในถิ่นนั้น มีความเข้มข้นมากกว่าความเป็นชาติพันธุ์ร่วมกับคน “ไท” หรือ “ไต” กลุ่มอื่นๆ แม้ว่าจะมีภาษาร่วมกัน และวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน

ภาพที่ 4.1 กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเมืองเชียงตุง

เขตแอ่งที่ราบเชียงตุงนี้ นอกจากจะมีพลเมืองหลัก คือ ชาวจีนแล้ว ยังมีกลุ่มชนหลากหลายที่อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันไป เช่น ลื้อ โยน (ขวนล้านนา) ชาวไตคอย (ปลั่ง, ลัวะ) ชาวปะหล่อง, ชาวไต หรือไทใหญ่, ส่อ, กุย, อาข่า, ลาหู่, พม่า ฯลฯ ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างอพยพ

เคลื่อนย้าย และตั้งหลักแหล่งต่างกรรมต่างวาระกัน รวมทั้งต่างมีบทบาทหน้าที่ และสถานภาพทางสังคมแตกต่างกันไป เช่น ชนชั้นปกครอง กลุ่มค้าขาย กลุ่มแรงงาน ช่างฝีมือ เกษตรกร ข้าราชการ เป็นต้น กลุ่มคนหลากหลายเหล่านี้ ได้อยู่ร่วมกันในแอ่งที่ราบที่รายล้อมด้วยขุนเขา ซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญมาช้านาน

4.1.2 ลักษณะทางภูมิศาสตร์ และการตั้งถิ่นฐาน

เมืองเชียงตุง เป็นหนึ่งในรัฐไทโบราณที่ตั้งอยู่ในเขตแอ่งที่ราบตอนกลางของภาคพื้นทวีประหว่างลุ่มน้ำสำคัญ 2 สาย แม่น้ำโขง และแม่น้ำสาละวิน ที่มีลักษณะภูมิประเทศเต็มไปด้วยเทือกเขาที่ราบลูกฟูก แอ่งที่ราบที่ล้อมรอบด้วยหุบเขา และมีแม่น้ำจากเทือกเขาไหลผ่านที่ราบ รัฐไทโบราณมักก่อตั้งกระจายในแอ่งที่ราบที่มีแหล่งน้ำหล่อเลี้ยงเมือง และมีขุนเขาเป็นปราการธรรมชาติ ซึ่งส่งผลให้การตั้งถิ่นฐานในแต่ละเมืองกระจายแยกออกจากกันด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ เมืองเชียงตุงเป็นอีกเมืองหนึ่งที่ลักษณะดังกล่าว

เชียงตุง เป็นเมืองสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในรัฐฉาน ทั้งเป็นเมืองที่มีอาณาเขต และอำนาจในการปกครองตนเองสูงสุดในภาคตะวันออกของรัฐฉานในอดีต ปัจจุบันรัฐฉานได้กลายเป็นหนึ่งในเจ็ดรัฐ (States) ของประเทศสาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์² โดยรัฐฉาน (Shan State) มีพื้นที่มากที่สุด คือ 60,155 ตารางไมล์ ในเขตรัฐฉาน แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ รัฐฉานเหนือ มีเมืองสำคัญ คือ เมืองลำเลี้ยว รัฐฉานใต้ มีเมืองสำคัญ และเป็นเมืองหลวงของรัฐ คือ เมืองตองจี และรัฐฉานตะวันออก มีเมืองสำคัญคือ เมืองเชียงตุง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

² พม่ามีการแบ่งพื้นที่การปกครองเป็น 7 รัฐ (State) และ 7 ภูมิภาค (Region) ดังนี้ ส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย เขตตะนาวศรี (Tanintharyi) เขตหงสาวดี (Bago) เขตมันตะเลย์ (Mandalay) เขตมาเกว (Magway) เขตย่างกุ้ง (Yangon) เขตสะกาย (Sagaing) และเขตอิระวดี (Ayeerwady) ส่วนรัฐ ได้แก่ รัฐกะฉิ่น (Kachin) รัฐกะยา (Kayah) รัฐกะเหรี่ยง (Kayin) รัฐฉาน หรือรัฐไทใหญ่ (Shan) รัฐชิน (Chin) รัฐมอญ (Mon) รัฐยะไข่ (Rakhine) (ที่มา: <http://th.wikipedia.org/> สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2558)

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของเมืองเชียงตุง เป็นแอ่งที่ราบก้นกระทะ วางตัวแนวเหนือ-ใต้ ตั้งอยู่ในตำแหน่งละติจูดที่ 21 องศา 17 ลิปดา 38 พิลิปดา เหนือ และลองจิจูดที่ 99 องศา 36 ลิปดา 15 พิลิปดา ตะวันออก มีความสูง 816 เมตร จากระดับน้ำทะเล สภาพภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่เต็มไปด้วยภูเขาสูง และมีแหล่งน้ำสำคัญที่ไหลผ่านเทือกเขาลงสู่ที่ราบขนาดเล็ก กระจายตัวเป็นหย่อมๆ ด้วยลักษณะดังกล่าว พลเมืองในดินแดนแถบนี้ ส่วนใหญ่การทำเกษตรกรรม มีการพัฒนาระบบเหมืองฝาย และการผันน้ำต่างระดับ โดยมีแม่น้ำสาละวิน เป็นแม่น้ำสายหลักไหลผ่านกลางพื้นที่รัฐฉาน และแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองฝั่ง คือ รัฐฉานตะวันตก และรัฐฉานตะวันออก ซึ่งไม่เพียงแต่แบ่งตามสภาพภูมิศาสตร์เท่านั้น หากยังเป็นการแบ่งพรมแดนทางวัฒนธรรมอีกด้วย เนื่องจากส่วนใหญ่กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวินจะเป็นกลุ่มคนไต หรือไทใหญ่ที่มีรากเหง้าวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์และผสานอิทธิพลของวัฒนธรรมพม่า และอินเดีย ส่วนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทเช่นกัน แต่มีรากเหง้าวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ร่วมกับอาณาจักรล้านนา และอาณาจักรเชียงรุ่ง

พม่า และรัฐในพม่า

แผนที่แบ่งเขตเมืองต่างๆ ในรัฐฉาน (Shan state)

ภาพที่ 4.2 แสดงรัฐต่างๆ ในพม่า และเมืองต่างๆ ในรัฐฉาน

ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองเชียงตุง และดินแดนโดยรอบ เป็นเมืองที่ตั้งอยู่เขตภูมิภาคตอนในทวีปที่ไม่มีเส้นทางออกสู่ทะเล และตั้งอยู่บนเส้นทางยุทธศาสตร์ที่เชื่อมต่อเมืองสำคัญๆ ของดินแดนตอนใน จึงทำให้เมืองเชียงตุงกลายเป็นเมืองยุทธศาสตร์สำคัญทางการทหาร และการเดินทัพในอดีต อีกทั้งยังตั้งอยู่ระหว่างกลางอาณาจักรสำคัญในภูมิภาค ได้แก่ พม่า ล้านนา และจีนตอนใต้ เป็นเหตุให้อัทธิพลทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของอาณาจักรใหญ่เหล่านั้น ส่งผลกระทบต่อความเป็นไปของเมืองเชียงตุง

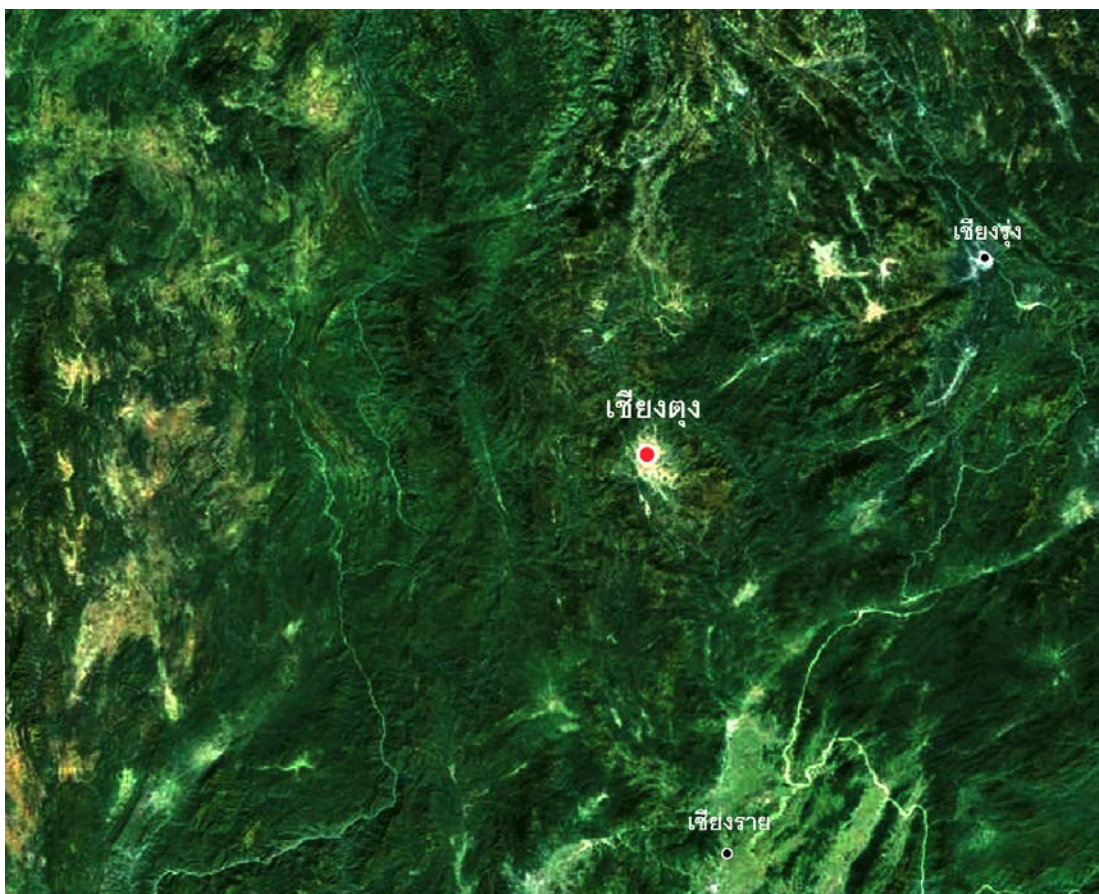
เส้นทางคมนาคมในอดีต มีการกระจายตัวทั้งแนวเหนือใต้ และตะวันออก-ตะวันตก ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ในบริเวณดินแดนตอนในที่เต็มไปด้วยหุบเขา พื้นที่ราบหรือที่ราบแอ่งกระทะ จึงมีอยู่กระจายเป็นหย่อมๆ เมืองเชียงตุงซึ่งเป็นพื้นที่ราบแอ่งกระทะที่อยู่ในภูมิภาคดังกล่าว ได้กลายเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างเมืองต่างๆ และเป็นศูนย์กลางอันดับรองที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองศูนย์กลางการค้าระดับใหญ่ อีกทั้งยังเป็นชุมทางเพื่อการแลกเปลี่ยนทางการค้า ระหว่างกองคาราวานของกลุ่มพ่อค้าทางไกลที่สามารถเดินทางต่อไปยังเมืองต่างๆ ได้ นอกจากนี้ เส้นทางการค้าจากยูนนานไปเชียงตุง มีทางแยกเข้าไปติดต่อยังศูนย์กลางการค้าย่อยที่เป็นแหล่งผลิตสินค้าสำคัญ ได้แก่ ฝ้าย ตะกั่ว ดาบ เหล็กแท่ง ครั่ง ใบชา และฝิ่น (ฉัชชา เลหาสิรินาถ, 2541: 108)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพที่ 4.3 แสดงเส้นทางการคมนาคมในอดีต

เส้นทางสำคัญที่เชื่อมโยงภูมิภาคตอนใน กับดินแดนภาคพื้นสมุทร คือ เส้นทางการค้าตอนเหนือ หรือเส้นทางสายทองคำ (สทกัศ อินทรีย์, 2555: 39) ที่เชื่อมโยงระหว่างเมืองคุนหมิง – เชียงรุ่ง – เชียงตุง – เชียงแสน – เชียงราย – พะเยา – เชียงใหม่ – ลำพูน – ระแหง (ตาก) – เมะละแหม่ง (สมมะโน ณ เชียงใหม่, 2538: 39) ซึ่งเชียงตุงมีบทบาทอย่างมากในฐานะที่เป็นศูนย์กลางการค้าที่ติดต่อกับจีน นอกจากนี้ ยังมีเส้นทางการค้า และคมนาคมสายรองอื่นๆ ที่ผ่านเมืองเชียงตุง เช่น เส้นทางเชียงตุง – เมืองยาง ที่สามารถเชื่อมต่อไปยังดินแดนไทเหนือ หรือ เขตปกครองตนเองไท-จ้วง (เขตซือเหมา) ในมณฑลยูนนาน ประเทศจีน รวมทั้งติดต่อถึงเมืองมณฑลเจียง และหัวเมืองไทใหญ่อื่นๆ อีกด้วย

ภาพที่ 4.4 ภาพถ่ายดาวเทียมแสดงลักษณะภูมิประเทศของเมืองเชียงตุง และบริเวณโดยรอบ

จากเส้นทางคมนาคมโบราณ ได้พัฒนามาสู่เส้นทางเชื่อมต่อระหว่างประเทศที่มีการแบ่งเขตดินแดนกันอย่างชัดเจนในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 เช่นกรณีการพัฒนาเส้นทางในช่วงที่เมืองเชียงตุงอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลสยาม ในนามจังหวัด “สหรัญไทยเดิม” ช่วงระหว่างปี พ.ศ.2485-2488 รัฐบาลสยามได้ทำการสร้างถนนไปถึงเมืองเชียงตุง (รัตนพร เสรษฐกุล, 2537: 28-29) และพัฒนาเชื่อมต่อไปยังมณฑลยูนนาน ของประเทศจีน เส้นทางดังกล่าวเป็นสะพานเชื่อมต่อในเชิงเศรษฐกิจในอีกหลายทศวรรษต่อมา โดยเริ่มเปิดเส้นทางนี้ในปี พ.ศ. 2533 ภายใต้โครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ ที่ประกอบด้วย จีน พม่า ลาว และไทย³ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 เป็นต้นมา ปริมาณการค้าและมูลค่าการค้าชายแดนในกลุ่มสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นผลมาจากการที่พม่าได้

³ โครงการกลุ่มสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากธนาคารพัฒนาเอเชีย หรือ ADB โดยเน้นให้ความสำคัญด้านการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม เพื่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ และประชากรได้อย่างสะดวก (สืบค้นจาก <http://eco-cooperation.exteen.com/> เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2558)

อนุญาตให้เมืองเชียงตุงเป็นเมืองท่องเที่ยว มีโครงการปรับปรุงถนนเชื่อมระหว่างไทย – พม่า สายท่า
จีเหล็ก – เชียงตุง (สืบค้นออนไลน์ <http://eco-cooperation.exteen.com/> เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2558)
จะเห็นว่า ลักษณะทางภูมิศาสตร์ และการตั้งถิ่นฐานของเมืองเชียงตุง เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง
ที่ทำให้เมืองมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่อื่นๆ ซึ่งไม่เพียงแต่พื้นที่ภายในดินแดนของตนเองเท่านั้น หากแต่
เชื่อมโยง และมีปฏิสัมพันธ์ในระดับประเทศ ที่มีความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติ ภาษา และ
วัฒนธรรม

จะเห็นว่า ลักษณะทางภูมิศาสตร์ และการตั้งถิ่นฐานของเมืองในเขตรัฐฉานมีความกระจัด
กระจาย และซ้อนทับอำนาจทางการเมือง จากการวิเคราะห์ของ อาสา คำภา (2549: 31-32) กล่าวว่า
สภาพทางภูมิศาสตร์ของรัฐฉานไม่มีพื้นที่แกนหลักที่จะสร้างความได้เปรียบในการเป็นศูนย์กลาง
อำนาจ ทั้งยังเมื่อเปรียบเทียบจำนวนประชากรระหว่างเมืองที่ราบภาคพื้นสมุทร กับเมืองในหุบเขา
พบว่าจำนวนประชากรซึ่งเป็นกำลังแรงงานสำคัญของเมืองในที่ราบภาคพื้นสมุทรมีจำนวนมากกว่า
หลายเท่า ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองลักษณะดังกล่าวจึงไม่สามารถสร้างศูนย์กลางอำนาจได้อย่างมีประสิทธิภาพ
จึงทำให้เมืองลักษณะนี้กลายเป็นเมืองชายขอบของรัฐมหาอำนาจข้างเคียง สอดคล้องกับแนวคิด
“มณฑล” และ “รัฐแสงเทียน”⁴ ซึ่งเมืองเชียงตุงบางครั้งก็มีอำนาจปกครองตนเองอย่างอิสระ แต่บาง
คราวก็ถูกผนวกเข้ากับมหาอำนาจที่แวดล้อม รวมทั้งได้รับผลพวงทางการเมืองในช่วงสมัยอาณานิคม
ตะวันตก พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ การเมือง และเศรษฐกิจตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันได้หล่อหลอม
ให้เมืองเชียงตุงดำเนินไปบนหน้าประวัติศาสตร์ที่ยาวนานจวบจนปัจจุบัน

4.2 ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และการเมือง กับพุทธสถาปัตยกรรมในเชียงตุง

เมืองเชียงตุง มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์การเมือง และผู้คนที่ยาวนานหลายศตวรรษ ทั้งมี
เรื่องเล่าปรัมปรา และตำนานที่พยายามเชื่อมโยงกลุ่มคน และเครือญาติชาติภาษาที่มีรากเหง้า
วัฒนธรรมร่วมกัน แต่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่อ้างอิงได้โดยมากเริ่มขึ้นในยุคจาริตช่วงราวพุทธ
ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา คือในช่วงที่เริ่มมีปกครองในรูปแบบรัฐ (State) และชาวจีน หรือไทจีน มี

⁴ เป็นคำศัพท์ในเชิงภูมิศาสตร์การเมือง ที่อธิบายลักษณะพื้นที่ทางการเมืองของรัฐยุคจาริต ที่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนา –
พราหมณ์ ที่เปรียบศูนย์กลางอำนาจประดุจตัวเทียนที่ส่องความสว่างโดยรอบ พื้นที่รัศมีที่แสงสว่างส่องถึง เรียกว่า “มณฑล” ความ
สว่างจะเข้มข้นจากศูนย์กลาง ในขณะที่พื้นที่ชายขอบของมณฑลนั้นๆ แสงสว่างเบาบางลง (ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ. เจ้าพระ
วิหารระเบิดเวลาจากยุคอาณานิคม. กรุงเทพฯ : มติชน, 2551: 105-106)

ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ที่มีความใกล้ชิดกับกลุ่มคน “โยน” ในล้านนา และ “ลื้อ” ในสิบสองปันนาอย่างมาก ทั้งประวัติความเป็นมาของผู้คน ภาษา และวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา

ประวัติศาสตร์เมืองเชียงตุงมีความสัมพันธ์กับรัฐที่เรืองอำนาจในแต่ละยุคสมัย ในช่วงเริ่มแรกของการก่อตั้งเมือง เชียงตุงมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับรัฐไทในลุ่มน้ำกก-อิง หรืออาณาจักรล้านนา โดยเฉพาะเมืองเชียงแสน และเชียงใหม่ ต่อมาขยายความสัมพันธ์ไปถึงรัฐไทในเขตตอนใต้ของจีน คือเมืองเชียงรุ่ง และปริมณฑล อย่างไรก็ตาม ความผันผวนและแปรเปลี่ยนทางการเมืองทำให้เมืองเชียงตุงต้องปะทะสังสรรค์ และมีความสัมพันธ์หลากหลายกับรัฐที่ใหญ่กว่า ทั้งพม่า จีน และสยาม ความสัมพันธ์ดังกล่าวล้วนส่งอิทธิพลต่อความเป็นไปของเมืองเชียงตุง ทั้งในระดับโครงสร้างการปกครอง ระบบสังคม ความคิดความเชื่อ และเศรษฐกิจปากท้องของผู้คนมากขึ้นน้อยแตกต่างกันไป กระนั้นเชียงตุงก็ได้หล่อหลอมตนเองขึ้นมาจากรากเหง้าท่ามกลางอิทธิพลหลากหลาย ตัวอย่างที่ปรากฏเป็นรูปธรรมอย่างหนึ่ง ก็คือ สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา

4.2.1 ประวัติศาสตร์ยุคจารีต (พุทธศตวรรษที่ 19-24)

1) ชาวลัวะ – รัฐไท และพุทธศาสนา

ประวัติศาสตร์ในยุคจารีตเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19- 24 ในช่วงเวลาดังกล่าว เมืองเชียงตุงมีปฏิสัมพันธ์ทั้งภายนอก และภายในกับผู้คน ดินแดนต่างๆ พลเมืองดั้งเดิมของเมืองเชียงตุง คือ ชาวลัวะ หรือละว้า⁵ ซึ่งเป็นกลุ่มที่กระจายตัวตั้งถิ่นฐานในบริเวณแคว้นใต้ของจีน รัฐฉานของพม่า ภาคเหนือของไทย และตอนเหนือของลาว (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2555: 57) ชาวลัวะในพื้นที่เขตภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงใต้ของจีนถูกเรียกว่า ปลั่ง หรือสามเฒ่า ชาวไทจีน และชาวไตมักเรียกกะเหรี่ยงกลุ่มนี้ว่า “ไคหลอย” (อ้างแล้ว, 2555: 66) เป็นกลุ่มชนดั้งเดิมก่อนที่กลุ่มชาวไทจะอพยพเข้ามา ชาวลัวะมักปรากฏในชื่อของ “คำมิ

⁵ ทางภาษาศาสตร์ ชาวลัวะถูกจัดอยู่ในกลุ่มตระกูลออสโตรเอเชียติก สาขามอญ-เขมรเหนือ กลุ่มย่อยปะหล่องอิก (Palaungic) (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ, 2555: 33)

ละ หรือมิลักขุ” ในตำนานเมืองเชียงตุง และตำนานรัฐไทอื่นๆ และบางครั้งปรากฏในสถานภาพต่ำกว่าคนไท

กลุ่มคนไทได้อพยพเข้ามา และสถาปนาเมืองเชียงตุงขึ้นโดยการนำของพญามังรายแห่งราชวงศ์มังราย ปฐมกษัตริย์เมืองเชียงใหม่ พญามังรายเข้ายึดเมืองเชียงตุงจากชาวลัวะ ได้ราวปี พ.ศ.1786 (รัตนพร เสรฐกุล, 2537: 30) โดยใช้ชัยภูมิเดิมของชาวลัวะตั้งถิ่นฐาน และอพยพครัวเรือนไทจากเมืองเชียงแสนให้ไปตั้งบ้านเมืองขึ้น โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เมืองเชียงตุงเป็นเมืองหน้าด่านทางเหนือ (สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 25) ในเบื้องต้น พญามังรายใช้กุศโลบายให้กลุ่มคนเดียวกันปกครองกันเอง คือ ให้บริวารซึ่งเป็นลัวะ ชื่อ มังคุม และมังเกียน ในปี พ.ศ.1810 ปกครองเมืองเชียงตุงที่ขณะนั้นพลเมืองหลักก็ยังคงเป็นชาวลัวะ ภายหลังมาจึงปกครองด้วยเจ้าไท คือเจ้าน้ำท่วม ราชบุตรพญาไชยสงคราม หลานพญามังราย (จุลศักราช 615, พ.ศ. 1796) มาปกครองในปี พ.ศ.1867 ในช่วงระยะนี้ สถานภาพของเมืองเชียงตุง มีการปกครองตนเองอย่างเป็นอิสระแต่มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านภายใต้ศูนย์อำนาจเชียงใหม่ ในลักษณะ “ลูกช้างหางเมือง” ขึ้นกับเมืองเชียงใหม่ต่อมาในยุคของเจ้าน้ำท่วม ได้มีคณะสงฆ์เดินทางไปเชียงตุง เพื่อประกอบพิธี “นั่งเมือง”⁶ ให้แก่เจ้าน้ำท่วม ซึ่งเป็นการปรากฏของพุทธศาสนาในเมืองเชียงตุง นับแต่ครั้งนั้น

อย่างไรก็ตาม ร่องรอยของพุทธศาสนาได้ปรากฏในเมืองเชียงตุงนับตั้งแต่ประวัติศาสตร์ยุคตำนานมาแล้ว เกรียงไกร เกิดศิริ (2550) ได้สรุปเรื่องราวประวัติศาสตร์ยุคตำนานของเมืองเชียงตุง ไว้ใน สะปิ๊ะเรื่อง เมืองเชียงตุง เอกสารประกอบโครงการศึกษาดูงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเมืองเชียงตุง และพื้นที่ใกล้เคียง รัฐฉาน เมียนมาร์ ซึ่งมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างออกไปจากตำนานอื่นๆ ดังนี้

⁶ พิธี “นั่งเมือง” นี้ เป็นพิธีกรรมเพื่อแก้เคล็ดแก่ผู้ปกครองไทที่เข้ามาปกครองเชียงตุง ซึ่งอดีตเคยเป็นเมืองของชาวลัวะ เนื่องจากกลุ่มคนไทไปอยู่อาศัยในพื้นที่ของลัวะเดิมเจ็บไข้ล้มตายมาก เจ้าไทจึงต้องเชิญพระสงฆ์มาประกอบพิธีแก้เคล็ด ให้ตัวแทนชาวลัวะเจ้าของถิ่นเดิมขึ้นนั่งหอค้า จากนั้นก็ให้ผู้ปกครองชาวไทขับไล่ออกไป จึงจะทำให้ปกครองบ้านเมืองได้สงบสุข (รัตนพร เสรฐกุล, 2537: 30)

“นานมาแล้วมีฤาษี 4 คนเป็นลูกของพระญาวองดีปางโพธิญาณ คือ พาสุเทพรสี สุทนต์ระสี ปภานรสี และจันทสิกขตุครสี ได้เดินทางไปสืบศาสนา และแสวงหาที่สร้างเมืองใหม่ ฤาษีผู้ที่สองคนเหาะไปยังคอยเชียงดาวและบำเพ็ญเพียรที่นั่น ส่วนน้องอีกสองคนเหาะขึ้นเหนือไปเจดหนองน้ำใหญ่ มีชัยภูมิเหมาะสมกับการสร้างบ้านแปงเมือง จันทสิกขตุครสีจึงเอาไม้เท้าจีดลงไปน้ำก็ไหลออกจนแห้งเงิน”

“เลื้อยหนองที่เป็นปูทอง ได้เนรมิตตัวเองเป็นมนุษย์มาลัการะพระฤาษี พร้อมกับกล่าวว่า หากต่อไปภายหน้าเมื่อมีการสร้างบ้านแปงเมืองให้สร้างเจดีย์ วิหาร วัดวาอาราม และแต่งเครื่องบัตพลีให้ระลึกถึงตนด้วย แล้วชาวเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุข แล้วจึงกลับไป ส่วนจันทสิกขตุครสีก็ไปจำศีลอยู่บนคอย จึงเรียกชื่อว่า “คอยจอมตุง” ต่อมาไพร่คนหนึ่งชื่อว่า “กว้านเคื่อ” พาชาวบ้านอีก 300 คน มาตั้งถิ่นฐานยังบริเวณหนองน้ำ แต่ไม่ได้ทำการเช่นสรวงบัตพลีจึงมีแต่ความทุกข์ยาก ไม่สามารถเพาะปลูกได้ อยู่ได้ไม่นานจึงพากันอพยพกลับไปถิ่นฐานเดิม แต่ทำ “เม็คน้ำเต้า” ร่วงหล่นไว้ เลื้อยที่ดูแลพื้นที่เก็บไปปลูกได้ 3 เดือนงอกเป็นต้น อายุได้ 3 ปี 3 เดือน เครือเถาแผ่ไปคลุม 3 คอย 3 ห้วยแล้วจึงออกผลผลอายุได้ 3 ปี 3 เดือนก็แตกออก ภายในมีชาวลัวะอาศัยอยู่ ชาวลัวะเหล่านี้มีผิวพรรณดำเนื่องจากต้นน้ำมีรากแช่อยู่ในน้ำขุ่น ชาวลัวะเหล่านี้ได้อาศัยอยู่ในเมืองเชียงตุงตั้งแต่นั้นสืบมา”

เกรียงไกร ได้วิเคราะห์เนื้อความไว้ว่า “เจ้าเมืองวอง” หรือ “เมืองวิเทหราช” นั้นหมายถึงเมืองเชียงรุ่ง สันนิษฐานว่า ฤาษีทั้ง 4 คนนั้นคงเดินทางมาสืบศาสนายังเมืองหริภุญไชยซึ่งเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนา ณ เวลานั้น เมื่อเดินทางกลับได้พบชัยภูมิที่เหมาะสมกับการสร้างบ้านแปงเมืองเข้า พี่สองคนสร้างเมืองใกล้คอยเชียงดาว ส่วนน้องอีกสองคนเดินทางต่อขึ้นไปทางเหนือพบพื้นที่อุดมสมบูรณ์ แต่ประสบปัญหาน้ำท่วม จึงทำการขุดระบายน้ำ โดยปภานรสีขุดระบายลงทางทิศใต้ไม่สำเร็จ จันทสิกขตุครสีจึงขุดระบายไปทางทิศเหนือจึงสามารถระบายน้ำออกไปได้ ส่วนชาวลัวะนั้น เป็นกลุ่มชนเก่าแก่ที่กระจายตัวอยู่ทั่วภูมิภาค ใช้ชีวิตด้วยการเก็บของป่าล่าสัตว์ และการเกษตรกรรมพอยังชีพ และมีพัฒนาการขึ้นเป็นหมู่บ้านที่มีการปกครองโดยผู้นำ มีการต่อสู้กับศัตรูในลักษณะตั้งรับ ด้วยสะท้อนให้เห็นจากลักษณะกายภาพของหมู่บ้านที่มีคู และคันดินล้อมรอบ ที่เรียกว่า “เวียง” (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2550: 15-16)

พัฒนาการสร้างบ้านแปงเมืองของเชียงตุง จึงไม่ได้เพิ่งเริ่มต้นขึ้นภายหลังการอพยพเข้ามาของกลุ่มคนไท แต่ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชียงตุง และเมืองเชียงใหม่ถูกสถาปนาขึ้นภายใต้

ความสัมพันธ์ทางเครือญาติของชนชั้นปกครองไทที่เข้ามาปกครองเชียงตุง ในขณะที่พุทธศาสนาก็เฟื่องฟูขึ้นพร้อมกับการเข้ามาของกลุ่มคนไท และแน่นอนว่าความสัมพันธ์ทางเครือญาติของชนชั้นปกครองนี้ย่อมขยายไปสู่รัฐไทอื่น โดยเฉพาะเมืองเชียงรุ่ง เนื่องจากสายสัมพันธ์ทางเครือญาติของพญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งเมืองเชียงใหม่ ผู้เป็นโอรสของพญาลาวเม็งแห่งเมืองเงินยาง และมารดาผู้เป็นชนชั้นปกครองของอาณาจักรเชียงรุ่ง คือ นางคำกาย หรือนางเทพคำข้าย ธิดาท้าวมุขแก้วแห่งเมืองเชียงรุ่ง (เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2552: 73) ทำให้เกิดเครือข่ายระหว่างรัฐไททั้งสาม คือ เชียงใหม่ – เชียงแสน, เชียงรุ่ง และเชียงตุง ขึ้นภายใต้ลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติของผู้ปกครอง

อย่างไรก็ตาม สถานภาพของเมืองเชียงตุงในยุคต้นมีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา ขึ้นอยู่กับนโยบายกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่ ดังเช่นในช่วงแรกที่พญามังรายแต่งตั้งขุนนางไปปกครองเชียงตุงเพื่อยุติการควบคุมอำนาจจากส่วนกลาง ต่อมาเพื่อความมั่นคงทางการเมือง และป้องกันภัยสงครามจากทางเหนือจึงเปลี่ยนให้เป็นเชื้อสายลูกหลานไปปกครองแทน ความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่ และเชียงตุงดำเนินไปอย่างแนบแน่น ทั้งในด้านการเมือง และการศาสนา จนกระทั่งในสมัยของพญาเกือนา (พ.ศ.1898-1928) จนถึงพญาแก้ว (พ.ศ.2038-2068) แห่งเชียงใหม่ เป็นช่วงที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างดินแดนมุ่งเน้นที่การเผยแผ่ศาสนาเป็นหลัก

2) ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนา ระหว่างเมืองเชียงใหม่ และเชียงตุง

พุทธศาสนาจากเชียงใหม่มาสู่เมืองเชียงตุงอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 1893 ในสมัยพญาผายู (พ.ศ.1877-1910) แห่งเมืองเชียงใหม่ ได้ส่งเจ้าเจ็ดพันตู (ครองราชย์ พ.ศ.1893) ราชบุตรไป ปกครองเมืองเชียงตุงได้เดินทางมาพร้อมกับขุนนาง กองทัพ ไพร่พลเมือง พร้อมทั้งสร้างวัดถวายพระมหาเถระ 4 รูปที่เดินทางมาเพื่อสถาปนาเมืองเชียงตุงใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ. 1882⁷ เจ้าเจ็ดพันตู ได้สร้างวัดพระแก้ว ถวายแด่พระธรรมลังกา วัดหัวข่วง ถวายแด่พระธรรมไตรโลก วัดพระ

⁷ เนื่องจากเชียงตุงเป็นเมืองนามจันท์ และมีแม่น้ำไหลไปทางเหนือเป็นนามตัวผู้ (เพศชาย) ผู้ปกครองเมืองจึงควรเป็นหญิง หากเป็นชายก็จักอยู่ไม่ยาวนาน และเป็นเมืองร้างหลังสมัยเจ้าแสน (พ.ศ.1885) พญาผายูเจ้าเชียงใหม่ จึงให้กระทำการพิธีกรรม ตั้งเสาเจดีย์เมือง และสร้างหอคำ พร้อมไพร่พล เครื่องบูชาต่างๆ และพระมหาเถระ 4 รูป และภิกษุชียอีก 8 รูป พระพุทธรูป 4 องค์ คือ พระแก้ว พระงา พระหิน และพระธาตุ เดินทางมายังเมืองเชียงตุง (ทวี สว่างปัญญางกูร, 2533: 33)

กลาง ถวายแด่พระทศปิ่นโณ และวัดจอมทอง ถวายแด่ พระมหาหงสาวดี พร้อมทั้งประดิษฐานพระพุทธรูปในวัดทั้งสี่ ส่วนพระไตรปิฎกเก็บรักษาไว้กับพระมหาหง (หงสาวดี) ซึ่งจะนำไปปฏิบัติ และเผยแพร่ประดิษฐานพระศาสนา (Sao Saimong Mangrai, 1981: 236) ด้วยการนี้ ทำให้พุทธศาสนาจากเมืองเชียงใหม่ ได้แพร่ขยายสู่เมืองเชียงตุงอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ. 1893 พร้อมการขึ้นนั่งเมืองของเจ้าเจ็ดพันตู สันนิษฐานว่าพุทธศาสนาที่แพร่ขึ้นไปคราวนี้ควรจะเป็นนิกายที่สัมพันธ์กับหริภุญไชย ซึ่งเป็นที่นิยมนับถือกันในอาณาจักรโยนกก่อนการแพร่เข้ามาของนิกายลังกาวงศ์ (เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2552: 89)

ต่อมาในสมัยเจ้าอ้ายอ่อน (รัตนพันธราชา) (ครองราชย์ พ.ศ. 1920-1933) ราชบุตรเจ้าเจ็ดพันตู ได้เดินทางไปช่วยเชียงใหม่ เชียงแสน เมืองฝาง รบกับพญาอินทปัตนครเมืองใต้ (อยุธยา) แล้วตกเป็นเชลยศึกและได้ไปบวชเป็นภิกษุสงฆ์ในสำนัก “สมเด็จพระราชโมลีสุชาโต” ภายหลังได้เดินทางกลับมาครองเมืองเชียงตุง ในปี พ.ศ. 1950 ทั้งยังอาราธนา “พระอินทมนิ” และ “พระธัมมรังสี” เพื่อเดินทางไปเผยแพร่พุทธศาสนานิกายรามัญวงศ์จากสุโขทัย ยังเมืองเชียงตุง และจำพรรษา ณ วัดเชียงแล และวัดยางคำ⁸ จึงทำให้เกิดการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบรามัญวงศ์ขึ้นในเมืองเชียงตุง พร้อมทั้งปรากฏพระพุทธรูป ศิลปกรรมแบบรามัญวงศ์และมีการสร้างวัดจำนวนมากในครั้งนั้น (สุชานาฏ สิตานุรักษ์, 2554: 24) พุทธศาสนานิกายรามัญวงศ์ตั้งศูนย์กลางที่วัดยางกวง เมืองเชียงตุง จึงได้ชื่อว่า “หนยางกวง”

ความสัมพันธ์ทางการศาสนาเชียงใหม่-เชียงตุงยังคงดำรงเรื่อยมา ซึ่งความเชื่อมโยงทางศาสนาเมื่อครั้งที่เจ้าอ้ายอ่อนอุปสมบทในสำนักเมืองใต้ (เมืองเชลียง) แล้วเดินทางมายังเมืองเชียงใหม่ในสมัยพญาเกือนา (พ.ศ. 1898-1928) ที่ได้โปรดให้พระอินทมนิ และพระธัมมรังสี ฟ่านัก ณ วัดราชครูหัวข่วง (ประเสริฐ ณ นคร, 2537: 88, บำเพ็ญ ะวิน, 2539: 32 อ้างใน สุชานาฏ สิตานุรักษ์, 2554: 23-

⁸ ในพงศาวดารเมืองเชียงตุง ปรึวรรตโดย ทวี สว่างปัญญางกูร (2533: 38) กล่าวว่า วัดยางคำ หรือสุวรรณบุปผาราม และวัดเชียงแล นั้นสร้างในสมัยของเจ้าสาม หรือพญาทองรัตนเกรี (พ.ศ. 1963-1988)

24) นั้น เป็นคราวที่พุทธศาสนาจากเมืองใต้เดินทางมายังเชียงใหม่เป็นที่ประจักษ์จนทำให้เกิดความนิยม การเปลี่ยนแปลงทางพุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่ในสมัยพญากือนา (พ.ศ.1898-1928) ครั้งสำคัญได้เกิดขึ้นก่อนหน้า เมื่อพญากือนาได้ส่งคณะทูตไปอาราธนาพระสุมนเถระจากเมืองสุโขทัย จนมาถึงเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 1914 เพื่อให้เกิดแบบแผนการทำสังฆกรรมที่ถูกต้องและบริสุทธิ์กว่านิกายเดิมที่สืบทอดจากหริภุญไชยที่ผสมผสานระหว่างเมืองหงสาวดี กับอังวะ (สืบศักดิ์แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 52) เมื่อนิกายลังกาวงศ์ที่สืบทอดจากสุโขทัยพร้อมพระสุมนเถระ ได้มาประดิษฐาน ณ วัดสวนดอก (บุปผาราม) เมืองเชียงใหม่ที่มีการสร้างกำแพงล้อมรอบจนเกิดเป็น “เวียงพระธาตุ” ขึ้น จึงกลายเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา และได้ชื่อว่าเป็นพุทธศานานิกายลังกาวงศ์สวนดอก

การแพร่กระจายของพุทธศานานิกายลังกาวงศ์สวนดอก ได้แพร่หลายไปพร้อมกันในสมัยของเจ้าอ้ายอ๋อง ในสมัยต่อมา มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อเมืองเชียงตุง และปริมณฑล ปรากฏขึ้นในสมัยของพญาสามฝั่งแกน (พ.ศ.1945-1984) นำโดยพระมหาญาณคัมภีร์ ได้นำศาสนาพุทธนิกายลังกาวงศ์ใหม่จากลังกา และเผยแพร่ถึงเมืองเชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ.1973 ก่อตั้งเป็นนิกาย “ป่าแดง” และได้แพร่ขยายออกไปทางตอนเหนือของอาณาจักรล้านช้างเวียงแสนพะเยา และแผ่ขยายมาถึงเมืองเชียงตุง ในปี พ.ศ. 1986 โดยพระโสมจิต ภิกษุชาวเชียงตุง

พุทธศาสนาฝ่ายป่าแดงมาตั้งในเมืองเชียงตุงในช่วงสมัยของเจ้าสามศรี (พระยาสุริยธรรมจุพนมฉิราชา) (พ.ศ.1968 – 2002) ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนอย่างดี มีการสร้างวัดมหาพรหม กับวัดป่าแดง ทั้งยังมีการผูกสีมาขึ้นยังโรงอุโบสถแห่งใหม่ของวัดป่าแดง ทำให้มีการบวชเรียนกันมากขึ้น พุทธศานานิกายป่าแดงรุ่งเรืองมากในเมืองเชียงตุง จนกระทั่งกลายเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พุทธศาสนาไปยังเมืองต่างๆ ทางตอนเหนือ ทั้งเขตรัฐไทใหญ่ ไทเหนือ ไทลื้อ และกลุ่มคนไตคอย เช่น ลัวะ ปลั่ง แอ่น ฯลฯ

2.1) กรณีพิพาทระหว่างนิกายสวนดอก และนิกายป่าแดง

ความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างนิกายลังกาวงศ์(สวนดอก) ที่ตั้งมั่นอยู่ก่อนหน้า นิกายป่าแดง โดยมีประเด็นสำคัญคือ ความบริสุทธิ์ของพระศาสนาแต่ละนิกาย เช่น การมีความเชื่อทางไสยศาสตร์ปะปนอยู่มากของฝ่ายสวนดอก และการสวดอักขระไม่ตรงกัน เป็นต้น นอกจากนี้ ชนชั้นปกครองที่ให้การสนับสนุนแต่ละนิกายให้ความสำคัญไม่เท่าเทียมกัน ดังเช่น ในสมัยพญาติโลกราช (พ.ศ.1984-2030) ทรงให้ความสำคัญกับพุทธศาสนาลังกาวงศ์ นิกายป่าแดงมากเป็นพิเศษ ทั้งยังส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาบาลี และการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยของนิกายใหม่

ความขัดแย้งดังกล่าวได้ขยายลูกกลามมาสู่เมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2019-2051 ช่วงปลายรัชสมัยพระเมืองแก้ว แห่งเชียงใหม่ กรณีพิพาทสิ้นสุดลงด้วยชัยชนะของฝ่ายลังกาวงศ์ใหม่ (ป่าแดง) โดย เจ้าสายคอ (ศรีวิชัยราชา) (พ.ศ.2054-2062) ได้บังคับให้พระนิกายยางกวงอุปสมบทใหม่ตามแบบนิกายลังกาวงศ์ใหม่ (ป่าแดง) ทำยที่สุดพระเมืองแก้ว (พ.ศ. 2038 – 2068) แห่งเมืองเชียงใหม่ได้ไกล่เกลี่ยปัญหาของสงฆ์แต่ละนิกาย ซึ่งแต่ละนิกายจะรักษาอัตลักษณ์ของตนเอาไว้ และจะร่วมกระทำสังฆกรรมในพิธีสำคัญๆ เท่านั้น (รัตนพร เศรษฐกุล, 2537: 33-34)

ความสัมพันธ์ทางศาสนาระหว่างรัฐนั้น เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักร และสายสัมพันธ์ของชนชั้นปกครองด้วย สัมพันธภาพระหว่างรัฐ ทั้งการเผยแพร่ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และวิทยาการ ล้วนนำโดยการเมือง และเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ-ทรัพยากรทั้งสิ้น เมื่อพิจารณาเมืองเชียงตุงเป็นศูนย์กลางในการศึกษา จึงต้องพิจารณาความสัมพันธ์ของเมืองเชียงตุง และรัฐโดยรอบด้วยเช่นกัน แม้ว่าจุดเริ่มต้นเมืองเชียงตุงเป็นเสมือน “ลูกช้างหางเมือง” ของเชียงใหม่ แต่การที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์มีเทือกเขาล้อมรอบ และอยู่ห่างไกล การควบคุมโดยอำนาจจากศูนย์กลางเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถที่จะครอบงำรัฐเหล่านี้ได้ สายสัมพันธ์ที่สำคัญ

คือ การแต่งงานกันระหว่างชนชั้นปกครอง และสายสัมพันธ์ทางศาสนา
นั้นจะเป็นทั้งการสร้างพันธมิตร และบริวารไปพร้อมกัน ตลอดจน
ความสัมพันธ์ภายใต้อำนาจของรัฐที่ทรงอิทธิพลกว่า

3) สถานการณ์ทางการเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ (พุทธศตวรรษที่ 19-24)
ความสัมพันธ์กับเชียงใหม่ และรัฐไทตอนบน

สัมพันธ์ภาพระหว่างเชียงใหม่ และเชียงตุงในช่วงแรกนั้นนับแต่ มังคม –
เจ้าแสนาน (พ.ศ.1786 – 1885) จนถึงสมัยเจ้าเจ็ดพันตุ (พ.ศ.1893 – 1938) แนบ
แน่นทั้งในระดับของเมืองลูก และเมืองภายใต้อาณัติของเชียงใหม่ จนกระทั่ง
ในช่วงรัชสมัยของเจ้าเจ็ดพันตุ ปรากฏว่าเชียงตุงได้รับการรับรองจากจักรพรรดิ
จีน ในที่นี้เป็นการยอมรับอำนาจของจีนแต่ในนาม แสดงให้เห็นว่าเมืองเชียงตุงมี
สถานภาพเป็นเมืองใหญ่ในระดับหนึ่ง เทียบเคียงได้กับเมืองเชียงรุ่ง และรัฐไท
ตอนเหนือที่ใกล้เคียงกัน (รัตนพร เสริมสกุล, 2537: 32) ทั้งอยู่ในตำแหน่ง
สำคัญทางยุทธศาสตร์การค้า และการเดินทาง และยังปรากฏบทบาทสำคัญของ
รัฐไทฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวินที่มีความสัมพันธ์กับรัฐไทตอนเหนือ และ
เขตยูนนาน เช่น เมืองแลม เป็นต้น กรณีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์
ระหว่างเชียงตุง กับรัฐไททางตอนเหนือ คือ การที่มีหอคำ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของ
กษัตริย์ของกลุ่มรัฐไทที่อยู่ใกล้เคียงกันนั้น มีเพียง 3 แห่ง คือ หอคำเชียงรุ่ง หอคำ
เชียงตุง และหอคำเมืองแลม (ขรรจบ จิระนคร และรัตนพร เสริมสกุล, 2551: 35-
36) แสดงให้เห็นถึงศูนย์อำนาจในแถบดินแดนลุ่มน้ำโขงปากตะวันตกใน
ช่วงเวลานั้น

เมืองเชียงตุงขาดความสัมพันธ์กับเชียงใหม่ในช่วงหลังสมัยเจ้าอ้ายอ่อน
(พ.ศ.1920-1933) และในสมัยเจ้าแสนเหล็ก (พ.ศ.1933-1946) เจ้าฟ้าว่องได้แต่งตั้ง
ตำแหน่ง *แสงฟูเซอ* ให้แก่เจ้าแสนเหล็ก อีกทั้งธิดาของเจ้าอ้ายอ่อนได้แต่งงานกับ
เจ้าฟ้าศรีสุธรรมราชา เจ้าฟ้าเมืองวิเทหะ (ไทเหนือเขตยูนนาน) จึงได้เชิญให้มา
ปกครองเชียงตุงช่วงหนึ่ง ทำให้เชียงตุงติดต่อสัมพันธ์กับทางยูนนาน มากกว่า
เชียงใหม่ รวมทั้งต้องส่งบรรณาการให้แก่จีน โดยเฉพาะในช่วงเจ้ายี่คำ (พญาแก้ว

มธุ) จึงได้ยกเลิกการเก็บส่วยจากเมืองเชียงตุง เนื่องจากสร้างความคิดความชอบให้แก่จีน (ทวิ สว่างปัญญางกูร, 2533: 37)

การติดต่อสัมพันธ์กับทางล้านนาเริ่มอีกครั้งในสมัย พญาติโลกราช (พ.ศ. 1984-2030) เมื่อพระองค์ได้ขยายดินแดนไปกว้างขวางครอบคลุมดินแดนระหว่างแม่น้ำโขง และสาละวิน ตรงกับสมัยของเจ้าอ้ายเลคำทา (พ.ศ.1999-2017) จึงต้องส่งส่วยบรรณาการแก่เชียงใหม่ อีกทั้งศาสนาพุทธนิกายป่าแดงจากเชียงใหม่ เผยแพร่ไปยังเมืองเชียงตุง จึงทำให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์กันมากขึ้น อย่างไรก็ตามกรณีพิพาทระหว่างเชียงใหม่ – เชียงตุงเกิดขึ้นอีกครั้ง เมื่อพระเมืองแก้ว กษัตริย์เชียงใหม่ ให้การสนับสนุน และเข้าแทรกแซงการปลดปล่อยบัลลังก์กษัตริย์เชียงตุง ระหว่างท้าวเชียงคง ที่ขอความช่วยเหลือจากพระเมืองแก้ว กับพญาหิน⁹ (ท้าวคำฟู) ที่ไปพึ่งบารมีของเจ้าเมืองแสนหวี (ไทใหญ่ตอนเหนือ) แต่สุดท้ายไม่ประสบความสำเร็จ เจ้าเชียงคงต้องลี้ภัยไปอยู่เมืองพะเยา เนื่องจากประชาชนไม่พอใจ พญาหิน จึงได้ขึ้นนั่งเมือง ชื่อว่า พระยาแก้วยอดฟ้ารินทา และได้ยกเอาเมืองเพียง (เปียง) ฝั่งตะวันตกของเชียงตุงให้เป็นบรรณาการแก่รัฐแสนหวี (อ้างแล้ว, 2533: 46)

เชียงใหม่ ในรัชสมัยพญาเกศเกล้า (พ.ศ.2069-2080) พยายามที่จะสานสัมพันธ์กับเชียงตุงอีกครั้ง โดยการส่งคณะทูตไปอัญเชิญเจ้าเมืองเชียงตุงมาปกครอง แต่ได้รับการปฏิเสธ เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงเวลาแห่งความยุ่งยาก และภายในแผ่นดินเชียงใหม่ เกิดกบฏภายในบ่อยครั้ง ณ ขณะนั้นบ้านเมืองระส่ำระสาย จนกระทั่งพม่าได้ยึดครองเมืองเชียงใหม่ ได้ในปี พ.ศ. 2101 หลังจากทัพพม่าตีเมืองน่ายได้ เป็นเหตุให้เชียงตุงจึงไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับ

⁹ อีกหลักฐานหนึ่งกล่าวว่า เจ้าสามเชียงคงได้กองทัพล้านนา มายึดอำนาจจากเจ้าสุพรรณในปี พ.ศ.2066 เจ้าสุพรรณจึงหนีไปอยู่เมืองหลวง เมืองยาง และขอกำลังจากสิบสองปันนา และฝ่ายไทใหญ่มาช่วย จึงสามารถขับไล่กองทัพล้านนาให้ออกไปได้ (ขรรค์ จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล, 2551: 131)

เชียงใหม่ และหันไปแสวงหาพันธมิตรกับเมืองแสนหวิ รัฐไทใหญ่ และรัฐไทตอนเหนือ

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทที่อยู่ในเขตภูมิภาคนี้ เชื่อมโยงกันโดยเฉพาะในระดับของเครือญาติชนชั้นปกครองเป็นหลัก เมื่อเกิดกรณีพิพาท หรือต้องการความช่วยเหลือ การแทรกแซง และประสานประโยชน์จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอในรัฐที่มีลักษณะแบบสหพันธรัฐ ที่ไม่มีการผูกขาดอำนาจแบบรัฐรวมศูนย์ แต่บางครั้งก็ต้องตกอยู่ในอำนาจของรัฐที่มีอำนาจมากกว่า เช่น ล้านนา และเชียงใหม่

ภายหลังเมื่อเชียงใหม่ (ล้านนา) ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าในสมัยของฟ้าสุทโธธรรมราชา หรือพระเจ้าบุเรงนอง ในปี พ.ศ. 2101 ความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่ กับเชียงใหม่จึงหยุดชะงักลง เนื่องด้วยพม่าได้เข้ายึดครอง และครอบงำระบบการปกครองของเชียงใหม่ โดยให้มีผู้ปกครองชาวพม่ามาบริหารราชการบ้านเมือง ในขณะที่เมืองเชียงใหม่ได้สวามิภักดิ์ต่อพม่าปีต่อมา ในช่วงรัชสมัยเจ้าท้าวคำฟู หรือพญาแก้วยอดฟ้ารินทา (พ.ศ.2066-2103) ได้จัดส่งคณะทูตไปติดต่อสัมพันธ์ไมตรีถึงเมืองหงสาวดี (สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 29) สายสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่ กับเชียงใหม่จะงัดกันนับแต่นั้นเป็นต้นมา

การติดต่อระหว่างเชียงใหม่ (ล้านนา) กับเชียงใหม่เริ่มขึ้นอีกครั้งเมื่อล่วงเข้าสู่พุทธศตวรรษที่ 23 เมื่อพระยาภาวดี (พ.ศ.2325-2358) เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ ได้รับการสนับสนุนจากสยามในการ “ฟื้นฟูบ้าน” และขับพม่าที่ยึดครองเมืองออกไป ด้วยเหตุนี้จำเป็นต้องรวบรวมไพร่พลเมือง เพื่อระดมกำลังคน และแรงงานเพื่อฟื้นฟูเมือง พระยาภาวดีได้ทำสงครามกวาดต้อนผู้คน และครัวเรือนในแถบหัวเมืองไททางตอนเหนือ และตะวันตก การที่พระยาภาวดีตีเมืองเชียงใหม่แตกในปี พ.ศ. 2347 ทำให้ที่มั่นสุดท้ายของพม่าในเขตตอนเหนือของล้านนาสลายลง ส่งผลให้กองทัพล้านนาทำการกวาดต้อนไพร่พลเมืองต่าง ๆ ได้สะดวกขึ้น อาทิ เมืองยอง เมืองยู่ เมืองหลวย เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงขวาง เมืองวะ เมืองหลวง ฯลฯ ถูกกวาดต้อนครั้งใหญ่ ในปีพ.ศ. 2348 การกวาดต้อนผู้คนของกองทัพล้านนาเป็นไปตามกุศโลบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” และสงครามกวาดต้อนเท

ครัวเมืองไทตอนเหนือ และฝั่งแม่น้ำสาละวินจนเกือบเป็นเมืองร้างนี้ ถูกขนานนามว่า “ศึกกล่อม” (สรัสวดี อ๋องสกุล, 2551: 321)

ท่ามกลางเหตุการณ์ “ศึกกล่อม” นี้ ทำให้เมืองเชียงตุงต่อโยบายดังกล่าวถูกแบ่งแยกออกเป็น 2 ฝ่าย คือ เจ้ามหาสิริชัยสารัมพะ เจ้าหอคำเชียงตุงได้ยินยอมสวามิภักดิ์เมืองเชียงใหม่ และอพยพผู้คนมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหายยาในเมืองเชียงใหม่ แต่เจ้ามหายานาน น้องชายเจ้ามหาสิริชัยสารัมพะไม่ยอมอ่อนน้อม ได้พาผู้คนบางส่วนหนีไปยังเมืองยาง และสวามิภักดิ์ต่อพม่าจึงได้แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงตุงในปี พ.ศ. 2356 จึงเป็นเหตุให้เชียงตุงยังคงอยู่ภายใต้ขอบเขตอำนาจพม่าต่อไป แม้ว่าจะมี “สงครามเชียงตุง” ที่กองทัพสยามในรัชกาลที่ 3-4 ยกกำลังมาเพื่อยึดครองเชียงตุงเป็นเมืองขึ้นถึง 3 ครั้ง¹⁰ เนื่องด้วยเหตุปัจจัยแตกต่างกันไป แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ เหตุสำคัญประการหนึ่งมาจากการไม่ได้รับการสนับสนุนจากเมืองเชียงใหม่

การติดต่อกันระหว่างเชียงตุง กับเชียงใหม่ และสยามในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 22 นี้เป็นเรื่องของการสงคราม และสัมพันธภาพที่ไม่ราบรื่น ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนที่เข้าสู่เงื้อมเงาของสมัยอาณานิคม (Colonial Period) เหนือคาบสมุทรอินโดจีนที่มีชาติตะวันตกสำคัญ คือ อังกฤษ และฝรั่งเศส ชาตินิยมอำนาจผู้เปลี่ยนโฉมหน้าของดินแดนเหล่านี้อย่างสิ้นเชิง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Copyright © Chiang Mai University All rights reserved

3.1) ความสัมพันธ์ระหว่างเชียงตุง กับจีน

ส่วนกรณีความสัมพันธ์กับจีนนั้น รัฐไทในเขตแดนทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ล้วนต้องอยู่ภายใต้อิทธิพลของจีนแทบทั้งสิ้น จะ

¹⁰ ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2393 เจ้านายเชียงรุ่งหนีลงมาพึ่งหลวงพระบางมาขอกำลังช่วยเหลือจากกรุงเทพฯ เพื่อยึดเชียงรุ่งจำต้องตีเชียงตุงเพื่อเป็นฐานที่มั่น โดยอาศัยกองทัพสนับสนุนจากเชียงใหม่ ครั้งที่สอง ในปี พ.ศ. 2395 กรุงเทพฯ ต้องการยึดครองเชียงตุงเพื่อป้องกันเขตแดนในช่วงที่อังกฤษขยายอำนาจเข้าสู่พม่า และครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 2397 เป็นความพยายามยึดเชียงตุงเพื่อป้องกันเขตแดนหัวเมืองฝ่ายเหนืออีกครั้งของสยาม แต่ไม่ประสบความสำเร็จทั้งสามครั้ง (จดหมายเหตุเรื่องทัพเชียงตุง, 2459)

เห็นได้ว่าจะต้องมีการส่งบรรณาการให้แก่จีนอยู่เสมอ เช่น ในเอกสารจีนระบุว่า ไป่ไป่สืฟู (ล้านนา) เซอหลี่ใหญ่ เซอหลี่เล็ก ได้มาถวายช้าง และเครื่องบรรณาการให้แก่จักรพรรดิจีน (ยรรยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล, 2551: 129) จะมีเพียงครั้งคราวที่เกิดผู้นำที่เข้มแข็งในรัฐไท จนกระด้างกระเดื่องไม่อ่อนน้อมต่อจีน แต่ก็ก็เป็นเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่ง สุดท้ายก็ต้องมีการประนีประนอม หรือแม้กระทั่งยกกองทัพลงมาปราบปราม ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทในเขตลุ่มน้ำโขง และสาละวิน กับจีน จึงดำเนินไปในลักษณะของเมืองประเทศราช หรือดินแดนชายขอบที่ห่างไกลของจีนเป็นหลัก

สถานะของเมืองเชียงตุง ในระบบการปกครองเมืองชายแดนตะวันตกเฉียงใต้ของจีนนั้นไม่ปรากฏเด่นชัด ดังเช่นเมืองใหญ่ต่างๆ ที่ได้ถูกผนวกเข้าสู่ระบบ “จี้หมี่”¹¹ ของจีนสมัยราชวงศ์หยวน (มองโกล) ที่พยายามขยายเขตอิทธิพลไปยังเมืองชายแดน และแผ่นดินของชนเผ่าต่างๆ โดยให้ส่งส่วยจิ้มก้อนต่อราชสำนักจีน ระบบจี้หมี่ ได้พัฒนามาเป็น “ข้าหลวงแสนหวี” ซึ่งจีนแต่งตั้งรัฐไท และพม่าให้ดำรงตำแหน่งแสนหวี¹² ซึ่งเชียงตุงยังคงเป็นเมืองหนึ่งที่ต้องอยู่ใต้อำนาจของแสนหวีโคแสนหวีหนึ่งขึ้นอยู่กับช่วงเวลานั้นๆ โดยมากเชียงตุงมีความสัมพันธ์กับรัฐไทตอนเหนือ เช่น เชียงรุ่ง เมืองแลม และรัฐไทใหญ่ตอนเหนือมากกว่าติดต่อโดยตรงกับจีน

¹¹ จี้หมี่ เป็นกุศโลบายชักจูงเขียนสนตะพายของจีน จี้ หมายถึง ขลุ่ยม้าที่ลั่นโขงกับสายบังเหียน หมี่ คือ เชือกสนตะพายวัวควายเป็นลักษณะการปกครองชนกลุ่มน้อยเยี่ยงล่่มสัตว์เลี้ยง เพื่อให้อยู่ในโอวาทของราชสำนักจีน (ยรรยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล, 2551: 96)

¹² ตำแหน่งแสนหวีของรัฐไท-พม่าในสมัยราชวงศ์หมิง มีทั้งหมด 7 แสนหวี คือ แสนหวีเชียงรุ่ง, แสนหวีลูฮวน หรือ โกสัมพีเมืองมว, แสนหวีปาไป่ต้าเตียน หรือล้านนา, แสนหวีพม่า, แสนหวีโมคปาง (เมืองแสนหวี รัฐฉานเหนือปัจจุบัน) แสนหวีลาวกาว (หลวงพระบาง) และแสนหวีเมืองยาง (รัฐฉานเหนือ) (ยรรยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล, 2551: 97-98)

3.2) เชียงตุงภายใต้การปกครองของพม่า (ช่วงต้นพ.ศ. 22-ปลายพ.ศ. 23)

ในปี พ.ศ. 2101 พม่าได้ยึดครองเมืองเชียงใหม่ในสมัยพระเมกุฎิ และยึดครองเมืองเชียงตุงในปีถัดมา โดยสามารถปราบปรามหัวเมืองไทที่ เคยพึ่งพาอำนาจเชียงใหม่ได้ทั้งหมด (อาสา คำภา, 2549: หน้า 34) แต่ กระนั้นการศาสนาก็ยังคงดำเนินแบบเดิมสืบต่อมา แม้ว่าพม่าจะมีอิทธิพล ทางการเมืองอยู่ก็ตาม พม่าเริ่มเข้ามามีบทบาท และอิทธิพลอย่างเป็นทางการ ต่อเมืองเชียงตุง ในปี พ.ศ. 2102 เมื่อท้าวคำฟู เจ้าเมืองเชียงตุงแต่ง คณะทูตไปสวามิภักดิ์พระเจ้าบุเรงนองถึงเมืองหงสาวดี ครานั้นได้เชียงตุง ได้รับบรรณาการตอบแทนกลับมามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระไตรปิฎก ที่ได้อัญเชิญมาสู่เมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการ เผยแพร่พุทธศาสนานิกายพม่าสู่เชียงตุง พร้อมกับที่เชียงตุงได้กลายเป็น ส่วนหนึ่งของอาณาจักรพม่า (สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 30)

เมืองเชียงตุงในฐานะเมืองประเทศราชของพม่า มีการวางระบบการ สืบทอดเจ้าผู้ครองนครที่เป็นเชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงตุงสืบทอดตำแหน่งโดย ผ่านความเห็นชอบจากขุนนางเมืองเชียงตุงเอง ความสัมพันธ์ส่วนใหญ่จะ เป็นเรื่องการเมือง การแต่งงานทางการเมือง (Political Marriage) เช่น ธรรมเนียมการส่งบุตรของเจ้าเมืองเชียงตุงไปถวายเป็นสนมแด่กษัตริย์พม่า การส่งเชื้อสายเจ้าผู้ครองนครไปเป็นตัวประกันที่พม่า การส่งส่วย ทรัพยากร แรงงาน และกำลังคนในกองทัพ การเป็นฐานสนับสนุนให้แก่ กองทัพพม่าที่ทำสงครามต่อเนื่องยาวนาน ส่งผลให้เมืองเชียงตุงทรุดโทรม และสูญเสียพลเมืองเป็นจำนวนมาก จนประสบปัญหาขาดแคลนอาหาร และภาวะอดอยาก จนบางช่วงเวลากลายเป็นเมืองร้าง

ในช่วงที่เชียงตุง ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่าง เชียงใหม่ – เชียงตุงเป็นไปด้วยความหวาดระแวง และเชียงใหม่ก็มี สถานภาพกลายเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิพม่า ในขณะที่เชียงตุงยังคงมี อิสรภาพในการปกครองตนเองในลักษณะของประเทศราช จนกระทั่ง

ล้านนาได้กำลังสนับสนุนจากสยามเพื่อกอบกู้บ้านเมือง ทำให้สยามเข้ามา
มีอำนาจเหนือดินแดนล้านนา ดังกรณีตัวอย่างในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่
22 ปี (พ.ศ. 2380) ที่รัฐบาลสยามสั่งห้ามไม่ให้เมืองเชียงใหม่ฟื้นฟูการค้า
ขายกับเมืองเชียงตุง แต่กระนั้นก็ยังคงพบว่าการลักลอบค้าขายระหว่าง
สองเมืองนี้ซึ่งทวีการขยายอาณาเขตเรื่อยๆ โดยไม่สามารถขัดขวางได้¹³
เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ทางการเมืองของเชียงใหม่
และเชียงตุงที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรที่ใหญ่กว่า ที่แม้ว่าจะมี
นโยบายแข็งกร้าวระหว่างกัน แต่กระนั้นในระดับพลเมืองการติดต่อ
สัมพันธ์ยังคงดำเนินไปอยู่เสมอ มากน้อยต่างกันไปตามโอกาสอำนวย

เป็นเวลากว่าสองศตวรรษที่เชียงตุงอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า
แม้ว่าราชสำนักพม่าจะไม่ได้เข้ามาแทรกแซงการเมืองการปกครองของหัว
เมืองรัฐไทมากนัก แต่ช่วงเวลาที่ยาวนานนี้ ย่อมส่งผลทำให้เมืองเชียงตุงมี
วัฒนธรรมพม่าสอดแทรกอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มาตรการทางศาสนาที่
ดำเนินควบคู่ไปกับมาตรการทางการเมือง และเศรษฐกิจมีบทบาทสำคัญยิ่ง
ต่อการแพร่กระจายวัฒนธรรมแบบพม่าในเขตรัฐไท เนื่องจากพุทธศาสนา
เป็นเครื่องมือสำคัญที่ผู้นำมักใช้เพื่อเสริมสร้างความชอบธรรมทางอำนาจ
เข้าสู่ศูนย์กลาง เมื่อกษัตริย์ผู้นำของอาณาจักรที่ใหญ่กว่าเข้ายึดครอง พุทธ
ศาสนากลายเป็นเครื่องเชื่อมต่อสัมพันธภาพให้เจ้าฟ้า หรือชนชั้นปกครอง
ของรัฐไทที่นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกันยอมรับ

พุทธศาสนาแบบพม่าได้เข้ามามีบทบาทต่อการศาสนาของเมือง
เชียงตุงเช่นกัน จากงานศึกษาของ พระมหาสุภาพ จันดีะก้อง (2544: 41-43)
เรื่อง ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างเชียงใหม่กับเชียงตุง ช่วง
ปี พ.ศ. 2491-ปัจจุบัน พบว่า ในสมัยที่พม่ายังปกครองด้วยระบบกษัตริย์

¹³ บันทึกจดหมายเหตุของ MeLeod นักการทูตชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาสำรวจดินแดนในปี ค.ศ.1837 (อ้างใน กนกอร สว่างศรี
, 2552: 23)

คณะสงฆ์ในพม่าได้แบ่งออกเป็น 2 คณะใหญ่ คือ คณะนิกายพม่า¹⁴ (มีทั้งหมด 8 นิกาย) และคณะนิกายมอญ (นิกายมหายัน) นิกายพม่าที่มีความสำคัญ และปรากฏในสังคมสงฆ์เชียงตุง ได้แก่ นิกายสุธรรมา และนิกายส่วยจิ้น ในเมืองเชียงตุงแต่เดิมมีนิกายพื้นเมืองเป็นของตนเอง คือ นิกายยางควง และนิกายป่าแดง ซึ่งได้รับถ่ายทอดมาจากเชียงใหม่แต่เดิมเมื่อหลายร้อยปีก่อน แต่กระนั้นนิกายของพม่าก็ได้เข้ามามีบทบาทต่อสังคมเมืองเชียงตุง พบว่านิกายสุธรรมา ของพม่าส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์ชาวไทจีน แต่ก็มีชาวไทใหญ่และพม่าอยู่บ้าง ส่วนนิกายส่วยจิ้น จะเป็นพระสงฆ์พม่า และไทใหญ่ ซึ่งมีวัดอยู่เพียง 5 วัดในเชียงตุง ได้แก่ จองปกฝ่าหย่ง, จองธาตุจอมศรี, จองกัมมัญฐานมหาโพธิ, จองกัมมัญฐานจอมแจ้ง และจองธัมโมตยะ (จองเมืองนาย) จะพบว่า พุทธศาสนาแบบพม่าได้เข้ามามีบทบาททางประการในเมืองเชียงตุง แต่กระนั้นพุทธศาสนาในแบบเมืองเชียงตุงเองก็ยังคงเข้มแข็ง เนื่องจากยังคงใช้อักขระวิธีต่างๆ มีรูปแบบการสวด และการเทศน์เป็นของตนเองชัดเจน (พระมหาสุภาพ จันตะก้อง, 2544: 51-52)

การนำเอาพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบพม่าเข้ามาเผยแพร่ในเขตรัฐฉาน รวมทั้งการสั่งยกเลิกประเพณีพื้นเมืองที่ขัดแย้งกับหลักพุทธศาสนา ส่งผลให้วัฒนธรรมพม่าแทรกซึมเข้ามาทั้งรูปแบบการเขียน และการใช้ภาษาพม่าในการติดต่อราชการ ศิลปะ สถาปัตยกรรม รวมไปถึงการแต่งกายของกลุ่มชนชั้นปกครอง การกินอยู่ วิธีการนับวันแบบพม่า และค่านิยมพม่าบางประการที่ยังคงตกค้างอยู่ในสังคมเมืองเชียงตุงจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม พื้นที่ในเขตรัฐฉานฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน เช่น เมืองเชียงตุง เมืองพะยาก และเมืองยอง ยังคงธำรงรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมพื้นเมืองและพุทธศาสนาในแบบของตนเองที่มีการผสมผสาน

¹⁴ นิกายสงฆ์พม่า จำนวน 8 นิกาย ได้แก่ นิกายสุธรรมา นิกายส่วยจิ้น (อริยญวาสี) นิกายมูละตวาร์ นิกายอนกของตวาร์ นิกายมหาตวาร์ นิกายเวพวัน นิกายคณะวิมุต และนิกายเขตนุคณะ

ระหว่างพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อดั้งเดิมเช่นเดียวกับ
ล้านนาเอาไว้ โดยไม่ถูกกลืนด้วยวัฒนธรรมพม่า¹⁵ (เสมอชัย พูลสุวรรณ,
2552: 88)

ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของ
ประวัติศาสตร์พม่า และเชียงตุง เนื่องจากชาติตะวันตกมีการเปลี่ยนแปลง
นโยบายทางเศรษฐกิจ และการเมือง ที่ต้องการแสวงหาดินแดนเพื่อ
ทรัพยากร และการค้าในระดับภูมิภาค ในดินแดนแถบคาบสมุทรอินโดจีน
นี้ อังกฤษ และฝรั่งเศสได้เข้ามามีอิทธิพล และขยายอำนาจแทนที่ชาติ
ตะวันตกอื่นๆ ก่อนหน้า เช่น ฮอลันดา สเปน และโปรตุเกส ซึ่งในความ
พยายามขยายอำนาจของตนเองนั้นมีกลยุทธ์แตกต่างกันไป กรณีอังกฤษ
ที่เข้ามามีอำนาจเหนือแผ่นดินพม่า ไม่เพียงส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวง
ต่อพม่าเท่านั้น หากยังส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐฉาน ซึ่งมีเชียงตุงเป็น
เมืองใหญ่ที่สำคัญ และมีอิทธิพลมากในหมู่รัฐไทที่เคยอยู่ใต้อาณา
จักรพม่าเดิม เหตุการณ์ดังกล่าวได้ทำให้เกิดการพลิกโฉมหน้า
ประวัติศาสตร์พม่า และเชียงตุงครั้งสำคัญ ที่ส่งผลกระทบมาถึงปัจจุบัน

4.2.2 ประวัติศาสตร์ยุคอาณานิคมอังกฤษ (พ.ศ.2428-2485)

การเข้ามายึดครองดินแดนของอังกฤษในพม่า ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ทั้ง
การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ ตลอดจนสังคมวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชาวพม่า และพลเมืองของ
รัฐต่างๆ ที่เคยอยู่ใต้อาณาจักรพม่าแต่เดิม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่องานศิลปะ
สถาปัตยกรรมต่างๆ ตลอดจนสภาพภาพของการปรากฏขึ้นของงานศิลปกรรมนั้นๆ อาจกลายเป็น
เครื่องมือบางประการที่เผยแผ่ขยายทางการเมืองโดยเฉพาะในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อทางประวัติศาสตร์

¹⁵ เมืองเชียงตุงได้สวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าบุเรงนองในสมัยท้าวคำฟู พุทธศาสนาแบบพม่าได้แพร่กระจายเข้าสู่เชียงตุงอยู่บ้าง แต่
เนื่องจากเชียงตุงเป็นหัวเมืองไทที่ห่างไกล มีภาษาที่แตกต่างกัน พระเจ้าบุเรงนองจึงไม่ประสงค์ที่จะรบกวนจารีตพุทธศาสนาแบบ
ดั้งเดิมของเชียงตุง ทำให้เชียงตุงยังคงรักษาพุทธศาสนานิกาย “โยน” ไว้ได้ (อึ้งแล้ว, 2552: 88)

1) จักรวรรดินิยมอังกฤษ กับพม่า และสถานภาพของเชียงตุง

อังกฤษได้ทำสงครามกับพม่าเพื่อยึดครองดินแดนถึง 3 ครั้ง โดยมูลเหตุแต่ละครั้งล้วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ และแหล่งทรัพยากรที่อังกฤษต้องการจากดินแดนเหล่านั้น ประกอบกับคู่แข่งสำคัญ เช่น ฝรั่งเศส ได้พยายามรุกคืบเข้ามา สั่นคลอนอำนาจของอังกฤษเหนือดินแดนในคาบสมุทรอินโดจีน

สงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าครั้งแรก (พ.ศ.2367) มีมูลเหตุจากการกระทบกระทั่งกันในบริเวณชายแดนระหว่างแคว้นยะไข่ มณีปุระ และอัสสัมซึ่งอยู่ติดกับอินเดียของอังกฤษ สงครามดังกล่าวทำให้พม่าเสียดินแดนชายฝั่งทางทะเลด้านยะไข่ และตะนาวศรีทั้งหมดให้แก่อังกฤษ ชัยชนะดังกล่าวส่งผลให้อังกฤษสามารถควบคุมเส้นทางการเดินเรือจากอินเดียมาสู่แหลมมลายูได้อย่างสิ้นเชิง ต่อมาในปี พ.ศ. 2395 เกิดสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าครั้งที่ 2 ในครั้งนี้อังกฤษสามารถยึดครองเขตแดนพม่าตอนล่างได้ทั้งหมด รวมทั้งแถบปากแม่น้ำอิระวดี และเมืองย่างกุ้ง

จนกระทั่งก่อนปี พ.ศ. 2428 เป็นช่วงสมัยที่กษัตริย์พม่า คือ พระเจ้ามินดง (พ.ศ.2396-2421)กษัตริย์รัชกาลที่ 10 แห่งราชวงศ์คองบองพยายามอย่างยิ่งในการปฏิรูปประเทศให้ไปสู่ความทันสมัยตามแบบตะวันตก ควบคู่ไปกับการดำรงไว้ซึ่งจารีตประเพณี และวัฒนธรรม โดยสถาปนาเมืองหลวงแห่งใหม่ คือ มณฑะเลย์ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนา และวัฒนธรรมแห่งใหม่ โดยให้การส่งเสริมวิทยาการ และความรู้ต่างๆ จากตะวันตก ส่งผลให้วัฒนธรรมแบบตะวันตกได้รับความนิยม เช่น เกิดโรงงานอุตสาหกรรมสมัยใหม่รอบกรุงมณฑะเลย์ และพื้นที่โดยรอบ การประยุกต์รูปแบบศิลปะตะวันตกเข้ากับการงานด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมแบบพม่า (สิทธิพร เนตรนิยม, 2546: 176-177) นโยบายปฏิรูปประเทศของพระเจ้ามินดงแสดงให้เห็นถึงความพยายามพัฒนาประเทศเพื่อดำเนินงานจักรวรรดินิยม ในขณะที่เมืองเชียงตุงช่วงสมัยดังกล่าว ในช่วงรัชสมัยของเจ้ามหาพรหม (พ.ศ.2401-2419) แห่งเมืองเชียงตุง พม่ายังคงมีอำนาจเหนือรัฐน่านตอนเหนืออยู่

ความพยายามในการควบคุมทางการเมือง และกระชับอำนาจบริเวณรัฐฉานเข้าสู่ศูนย์กลางในสมัยของพระเจ้ามินดง (พ.ศ.2396-2421) เนื่องจากรัฐฉานเป็นแหล่งทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่สำคัญ และเป็นพื้นที่ๆ มียุทธศาสตร์สำคัญในการควบคุมเส้นทางการค้ากับมณฑลยูนนาน และพื้นที่ภาคเหนือของเอเชียอาคเนย์ ส่งผลให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านจากเจ้าฟ้าในหัวเมืองรัฐฉาน (กนกอร สว่างศรี, 2552: 19) และเหตุการณ์สำคัญที่แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของพม่าในรัฐฉานเริ่มเสื่อมลง คือ การกบฏของเจ้าฟ้าเมืองนาย¹⁶ เจ้าฟ้าเมืองล่อจอก และเมียวซาเมืองปอน เมืองหนอง ขณะเดียวกันเมืองทางตะวันออก อย่างเมืองเชียงตุง แก่งแจ้ง เชียงรุ่ง ได้ประกาศปฏิเสธรออำนาจพม่าก่อนหน้านั้น (นินิเมียน, 2543: 129) ในรัชสมัยเจ้าแสง (พ.ศ.2419-2424) ทหารพม่าทำการข่มเหงชาวเมืองเชียงตุง และสร้างความเดือดร้อนไปทั่ว ทำให้เมืองเชียงตุง เมืองนาย และเมืองพันธมิตรประกาศแยกตัวเป็นอิสระจากพม่าในปี พ.ศ. 2424 จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2428 รัฐฉานเกือบทั้งหมดได้ปลดปล่อยตัวเองจากพม่า และพยายามจะเข้ายึดมณฑลพะเยาโดยการแต่งตั้งเจ้าชายลิบบิน (Linbin) (อ้างแล้ว, 2543; อักนี มุลเมฆ, 2557: 28 ; กรนกร สว่างศรี, 2552: 30-31) เพื่อเป็นรัฐบาลที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐฉาน เจ้าชายลิบบินได้เดินทางมายังเชียงตุงซึ่งเป็นกองบัญชาการของกลุ่มพันธมิตร แสดงให้เห็นว่า เชียงตุงเป็นเมืองที่มีอิทธิพลอย่างมากในบรรดาเมืองต่างๆ ในรัฐฉาน

จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2428 ในรัชกาลของกษัตริย์สีป่อมิน (ชิบอ) (พ.ศ.2421-2428) อังกฤษมีชัยชนะเหนือดินแดนพม่าในสงครามอังกฤษ – พม่า ครั้งที่ 3 เป็นผลสะท้อนมาจากความพยายามของพม่าในการกานอำนาจอังกฤษโดยอาศัยสัมพันธภาพกับฝรั่งเศส รวมทั้งแรงกดดันจากการแข่งขันเพื่อแย่งชิงฐานทรัพยากร และความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมจึงทำให้อังกฤษตัดสินใจยึดครองพม่าอย่างรวดเร็ว และอังกฤษได้เข้ายึดพม่าเรียบร้อยแล้ว ความพยายามจะตั้ง

¹⁶ นอกจากการเสื่อมอำนาจของพม่าแล้ว เหตุการณ์ประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการกบฏของรัฐฉาน สืบเนื่องจากการที่เมืองนายเป็นเมืองศูนย์กลางการปกครองรัฐฉานของพม่า และเจ้าหญิงจากเมืองนายดำรงตำแหน่งพระมเหสีพระเจ้ามินดง แต่ ในรัชสมัยของพระเจ้าสีป่อ มีการสังหารหมู่เชื้อพระวงศ์ซึ่งรวมเจ้าหญิงจากเมืองนายด้วย

รัฐบาลของรัฐฉานล่มสลายลงพร้อมกับการตั้งรับสถานการณ์ใหม่ภายใต้อำนาจจักรวรรดินิยมอังกฤษ

แม้ว่าอังกฤษไม่ต้องการทำสงครามกับรัฐฉาน อีกทั้งต้องการสร้างเส้นทางรถไฟจากตองอู ผ่านจอกเซ และชามะลินไปยังมณฑลยี่ เพื่อสนับสนุนการค้าระหว่างย่างกุ้ง และรัฐฉานก็ตาม แต่กระนั้น ผู้นำอังกฤษในมณฑลยี่ ได้ตัดสินใจเข้ายึดรัฐฉานตามนโยบาย “แผนการเพื่อสร้างอิทธิพลของอังกฤษในรัฐฉาน ปี 1887” (Plan for the establishing British influence in the Shan States during the open season of 1887) เนื่องจากกังวลต่อการขยายอำนาจของฝรั่งเศสในอินโดจีน (อัคนี มุลเมฆ, 2557: 32) และทำการจัดแบ่งพื้นที่รัฐฉานออกเป็น 4 มณฑล¹⁷ ได้แก่ มณฑลหัวเมืองไทใหญ่ตอนเหนือภายใต้การปกครองของข้าหลวงปกครอง (Superintendent) ประจำการที่เมืองล่าเสี้ยว มณฑลหัวเมืองไทใหญ่ตอนใต้ มีข้าหลวงประจำการที่ตองยี (Taunggyi) ซึ่งอังกฤษได้ย้ายกองบัญชาการจากป้อมสเตดแมนที่เมืองสอกมาตั้งที่นี่ ส่วนที่ 3 คือ มณฑลมณฑลเป็นพื้นที่ๆ ตั้งอยู่ระหว่างดินแดนพม่าแท้ (Proper Burma) กับหัวเมืองไทใหญ่ตอนใต้ ส่วนที่สี่ คือ เมืองมิดในรัฐฉานภาคเหนือที่ขึ้นตรงต่อหัวหน้าผู้ตรวจราชการ (Chief Commissioner) (อาสา คำภา, 2549: 139)

การควบคุมอำนาจของอังกฤษในรัฐฉานนั้น รัฐบาลอังกฤษได้ปกครองรัฐฉานแยกออกจากพม่า โดยถือเป็นรัฐในอารักขาของอังกฤษ (Protectorate) ในลักษณะการปกครองทางอ้อม (Indirect Rule) แตกต่างจากฐานะของพม่าที่เป็นเพียงแคว้นหนึ่งของอินเดีย และระบบเจ้าฟ้ายังไม่ได้สลายตัวไป อังกฤษไม่สามารถครอบงำโครงสร้างการปกครองของรัฐไทตอนเหนือของพม่าได้ เนื่องจากระบบการปกครองที่เป็นสมพันธรัฐ แต่ละเมืองไม่ขึ้นตรงต่อกัน ซึ่งแตกต่างจากพม่าที่มีการปกครองแบบรวมศูนย์ที่อังกฤษสามารถยึดอำนาจได้

¹⁷ ต่อมาในปี พ.ศ.2465 ได้แบ่งใหม่ออกเป็น 2 ส่วน คือ รัฐฉานตอนเหนือ (Northern Shan state) รวมเมืองมิด และรัฐฉานตอนใต้ (Southern Shan state) รวมมณฑลมณฑล และเชียงตุง

อย่างเบ็ดเสร็จ ความพยายามในการเข้าควบคุมอำนาจรัฐฐานจึงต้องดำเนินผ่านการใช้ผู้นำชาวพื้นเมือง และสัมพันธภาพอันดีกับเจ้าฟ้าทั้งหลายทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการแล้วสร้างโครงสร้างตัวแทนอำนาจอังกฤษครอบทับโครงสร้างการปกครองดั้งเดิมอีกต่อหนึ่ง

ในกรณีเมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นเมืองใหญ่และสำคัญมากแห่งหนึ่งของรัฐฐานพบว่า เชียงตุงมีการสว่นทำที และไม่ได้ยอมรับอำนาจอังกฤษในทันทีเช่นเมืองอื่นๆ พบว่า เมื่ออังกฤษได้ผนวกพม่าเข้าเป็นอาณานิคมแล้ว เจ้าฟ้าเชียงตุงมีแผนการที่จะรวมตัวเข้ากับเชียงรุ่ง เมืองแลม และเชียงแสน เพื่อจัดตั้งรัฐเอกราช แต่ทว่าในปี พ.ศ. 2432 เชียงตุงได้ยกเลิกแผนการ เพราะเห็นว่าจะทำให้เชียงตุงอยู่ในสภาวะล่อแหลมและเสี่ยงภัย เชียงตุงจึงกลายเป็นเมืองสุดท้ายที่ผูกมิตรกับอังกฤษ และยินยอมอยู่ภายใต้การรักษา เดือนมีนาคม พ.ศ. 2433 ทำให้อังกฤษผนวกรัฐฐานไว้ในอำนาจอย่างสมบูรณ์ (อัคินี มูลเมฆ, 2557:35)

เมื่อกองทัพอังกฤษส่งเจ้าพนักงาน Assistant Superintendent พร้อมกองทหารเดินทางเข้ามาถึงเมืองเชียงตุง เมื่อปี พ.ศ. 2433 กองทัพได้เลือกที่ตั้งบนดอยเหมย สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 5,600 ฟุต ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ห่างจากเมืองเชียงตุงประมาณ 20 ไมล์ เป็นกองบัญชาการ เชียงตุงภายหลังการเข้ามาของอังกฤษสามารถฟื้นฟูเมืองได้มากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลง (พ.ศ.2441-2476) ขึ้นปกครองเชียงตุง ระบบเจ้าฟ้าได้ถูกนำมาใช้อย่างเต็มสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง ข้อสังเกตประการหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพของเจ้าผู้ครองนครที่ยังคงดำรงอยู่ในขณะที่กษัตริย์พม่าได้ล่มสลายลงไปแล้ว คือพิธีราชาภิเษกขึ้นครองเมืองเชียงตุงของเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลงตามประเพณีพม่าพร้อมกับสถาปนาวัดพระเจ้าหลวงระแข่ง เป็นวัดหลวงของเชียงตุง (สืบศักดิ์แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 35) อันเปรียบได้กับการสถาปนาวัดมุนีของพระเจ้าปดุงแห่งเมืองมณฑลเย่ ลักษณะดังกล่าวเป็นการดอกล้ำสถานภาพที่สูงส่งของเจ้าผู้ครองนครควบคู่ไปกับความศักดิ์สิทธิ์ของศาสนา

บ้านเมืองเชียงตุงมีความเปลี่ยนแปลง และก้าวหน้าอย่างมากในช่วงสมัยของเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การศาสนาและศิลปวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงพลวัต ความหลากหลายของวัฒนธรรมที่เข้ามาผสมกลมกลืน และหล่อหลอมจนเป็นลักษณะเฉพาะของความเป็นเชียงตุง

2) สังคมเมืองเชียงตุงสมัยอาณาจักรมอญ (พ.ศ.2428-2485)

สังคมเชียงตุงในยุคสมัยของเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลงเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นองค์รวมทั้งในมิติด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม ทั้งนี้มีมิติต่างๆ ล้วนขับเคลื่อนด้วยพลังสำคัญ คือ ความพยายามในการปรับตัวให้ทันสมัย บ้านเมืองเชียงตุงต้องเจริญก้าวหน้าในสายตาของชาวอังกฤษ และชาวตะวันตกอื่นๆ เพื่อให้สามารถยืนหยัดความเป็นรัฐอิสระได้ท่ามกลางช่วงเวลาแห่งการล่าอาณานิคม

หลังจากที่มณฑลพายัพถูกรื้อถอนโดยอังกฤษ และระบบกษัตริย์พม่าล่มสลายลง คงเหลือเพียงระบบราชการที่ยังคงรักษาโครงสร้างการปกครองบางส่วนไว้ เช่น สภาผู้แทนราษฎร ขณะที่อังกฤษก็วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจในพม่าจนเป็นผลสำเร็จ ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2433-2463 เป็นช่วงที่พม่ามีความสงบภายใต้การปกครองของอังกฤษ และผู้คนพากันตื่นตัวกับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบใหม่ การฟื้นฟูกฎหมายและระเบียบการของอังกฤษ แต่กระนั้น โครงสร้างพื้นฐานสังคมพม่าก็เปลี่ยนไปอย่างช้าๆ (หม่องทินอ่อง, 2556: 276) อย่างไรก็ตามผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจส่วนใหญ่ตกอยู่กับบริษัทอังกฤษ และคนในบังคับของอังกฤษเป็นหลัก

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดชนชั้นใหม่ในสังคม คือ ชนชั้นกลางที่ประกอบด้วยข้าราชการ และคหบดีที่มีทั้งเชื้อสายพม่า จีน และอินเดียปะปนกัน เกิดการหลั่งไหลของผู้คนเข้ามาในพม่าเมื่ออังกฤษได้รวมพม่าเป็นส่วนหนึ่งของอินเดีย ส่วนสถานภาพของเจ้าฟ้าต่างๆ ในรัฐฉาน ซึ่งยังคงดำรงสถานภาพทางสังคมของตนตามจารีตเดิมไว้ได้ภายใต้การเป็นรัฐอารักขาของ

อังกฤษ ต่างก็ขยายฐานะทางเศรษฐกิจ และแสวงหาผลประโยชน์เพื่อให้เกิด
เสถียรภาพแก่ฐานะทางสังคม

กรณีเมืองเชียงตุง ในสมัยเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลงได้โปรดให้สร้างหอคำ
หลวงขึ้นใหม่ ในปีพ.ศ. 2449 เพื่อใช้เป็นสถานที่ออกว่าราชการ และประชุมขุน
นาง อาคารก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่ มีหลังคาทรงโดม และประดับโลหะปราสาท
ลักษณะแบบศิลปะร่วมสมัยนำมาจากอินเดีย นอกจากนี้ การสร้างพระมหายมูนิ
จำลอง และวัดมหายมูนิให้เป็นวัดหลวงของเมือง เป็นเครื่องแสดงถึงฐานะนคร
และเกียรติภูมิของเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุง รวมทั้งการแสดงถึงความเจริญของเมือง
เชียงตุงในรัชสมัยของพระองค์ อย่างไรก็ตามการสร้างวัดมหายมูนิ และการ
จำลองพระมหายมูนิจากมณฑลพะเยา เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมของพม่า และรัฐฉาน

3) พลวัตของงานศิลปะ สถาปัตยกรรมในเชียงตุงในช่วงอาณานิคมอังกฤษ (พ.ศ.
2428-2485)

ประการแรก เกิดการเปลี่ยนแปลงและโอนถ่ายงานศิลปกรรมจากราช
สำนักมณฑลพะเยาสู่สามัญชนที่เป็นชนชั้นที่สูงมากขึ้น เมื่อระบบกษัตริย์พม่าได้
สลายตัวลง งานศิลปกรรมซึ่งครั้งหนึ่งเคยถูกสงวนไว้เฉพาะราชสำนักก็ต้อง
เปลี่ยนผ่านมาสู่สามัญชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมสูงในระดับที่สามารถ
อุปถัมภ์ศิลปะสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาไว้ได้ ยกตัวอย่างงานประดับกระจก
ของมณฑลพะเยา (สิทธิพร เนตรนิม, 2546: 185) ที่ต้องเปลี่ยนสถานะจากภาพ
ตัวแทนพื้นที่สวรรค์อันศักดิ์สิทธิ์ในพระราชวัง มาสู่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของวัดแทน
และงานประดับกระจกยังคงดำรงความเป็นเครื่องหมายแห่งความศักดิ์สิทธิ์อยู่

ท่ามกลางการเปลี่ยนผ่านนี้ เจ้าฟ้าไทใหญ่ในรัฐฉานซึ่งยังคงดำรงศักดิ์และ
สิทธิ์ในการปกครองตนเองอย่างอิสระตามจารีตประเพณี ก็ได้มีบทบาทในการ
ช่วงใช้ และอุปถัมภ์ศิลปะ วัดวาอารามและงานเชิงช่างต่างๆ ของราช
สำนักมณฑลพะเยา ด้วยถือว่าสถานภาพเอกเช่นกษัตริย์ ดังนั้นการปรากฏตัวของ
งานศิลปะสถาปัตยกรรม และงานช่างฝีมือต่างๆ ในรัฐฉาน ได้สะท้อน และแฝง

ไว้ซึ่งนโยบายทางการเมือง และเศรษฐกิจของแต่ละรัฐ นับตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษ
ที่ 23 เป็นต้นมาความนิยมศิลปะแบบมณฑลยี่ได้แพร่กระจายไปทั่วรัฐฉาน
รวมถึงเมืองเชียงตุง การหล่อจำลองพระมหามุนีแห่งเมืองมณฑลยี่ กลายเป็น
ความนิยมทั่วไปในบรรดาหัวเมืองรัฐฉานที่อยู่ภายใต้สหพันธรัฐในสมัยอาณานิคม (เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2552: 99) ดังเช่น พระมหามุนี หรือพระเจ้าหลวงระ
แข่ง ที่ประดิษฐาน ณ วัดพระเจ้าหลวง ใจกลางเมืองเชียงตุง สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2472
ทั้งนี้ พระมหามุนี เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวพม่าเชื่อกันว่าเป็นพระพุทธรูป
ที่มีชีวิตหรือ “โยะฉินค่อ” ที่พระพุทธรเจ้าได้ประทานลมหายใจ ทำให้เป็นเสมือน
ตัวแทนพระพุทธรเจ้าที่บริสุทธิ์ และเป็นพระพุทธรูปที่แสดงถึงบารมีของกษัตริย์ที่
ได้ครอบครอง ด้วยความพิเศษพระพุทธรูปองค์นี้ จึงมักเชื่อมโยงทางการเมือง
การทหาร และการศาสนา ของพม่าและดินแดนใกล้เคียง (สุระ พิริยะสงวนพงศ์
, 2557: 16, 56)

นับตั้งแต่พม่าได้เข้ามามีอำนาจในดินแดนรัฐฉาน การถ่ายทอดลักษณะ
พม่า และความนิยมพม่าบางประการได้แพร่สู่รัฐฉาน และปรากฏขึ้นทั่วไป
โดยเฉพาะในพื้นที่ทางการเมือง และศาสนา เช่น หลังคาทรง พญาธาตุ (Pyathat) หรือหลังคาซ้อนชั้นทรงสูง มักปรากฏในหอคำ และวัดหลวงสำคัญๆ ใน
เขตรัฐฉาน รวมทั้งการประดับตกแต่งชายคาด้วยลายฉลุ หรือที่พม่าเรียกว่า “ปาน
ซอย” ซึ่งเป็นองค์ประกอบในส่วนประดับตกแต่งที่สำคัญของศิลปะมณฑลยี่
ไปปรากฏในส่วนประดับตกแต่งหลังคาวิหาร อุโบสถ รวมไปถึงหอคำหลายแห่ง
ของเจ้าฟ้าในรัฐฉาน นอกจากนี้ ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมวัดในเชียงตุงที่
ได้รับอิทธิพลศิลปะพม่ายุคหลังพุกาม โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมยุคมณฑลยี่
และรูปแบบเจดีย์สมัยอังวะที่ส่วนใหญ่มักทำตามต้นแบบเจดีย์สมัยพุกาม (สุ
รสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, 2554: 264, 288) พบในหลายๆ ที่ สืบศักดิ์ (2554: 315) ได้
วิเคราะห์ว่า “ปรากฏหลักฐานว่ามีลักษณะศิลปกรรมแบบพม่าในงานศิลปกรรม
พุทธศาสนาที่ปรากฏในเชียงตุง อาทิ เจดีย์วัดพระธาตุแสงเมือง เจดีย์จองต้อ เจดีย์
วัดหัวข่วง เจดีย์จองเมืองเพียง เจดีย์วัดยางคอง เจดีย์วัดเขมินท์ เจดีย์วัดพระธาตุ

หลวงจอมคำ เจดีย์วัดพระธาตุเจดีย์ วิหารกุสินาราวัดโคสโก วิหารวัดพระเจ้าหลวง
วิหารพระเจ้าระแข่งวัดบ้านแสน และอุโบสถวัดยางลอ” ซึ่งรูปแบบศิลปกรรม
เชียงตุงนั้นใช้รูปแบบดั้งเดิมเรื่อยมาจนกระทั่งครั้งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25

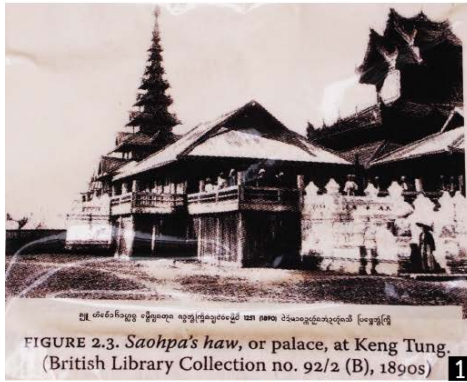
อาจสันนิษฐานได้ว่า ประการที่ 1 ความนิยมศิลปะแบบมณฑลเศวตฉัตรที่ปรากฏ
ในเขตรัฐฉาน และเมืองเชียงตุงในช่วงสมัยอาณานิคม อาจสืบเนื่องมาจากในช่วง
สมัยอาณานิคม อำนาจพม่าได้เสื่อมลงแล้ว การปรากฏตัวของงานศิลปกรรม
แบบมณฑลเศวตฉัตรในพื้นที่ทางการเมืองนั้น เป็นการเสริมฐานะความเป็นกษัตริย์ของ
เจ้าฟ้าไทใหญ่ที่สามารถใช้สอยงานศิลปกรรมที่มีไว้รองรับเฉพาะราชสำนักพม่า
เท่านั้น มากกว่าการแสดงถึงอำนาจของพม่าที่มีเหนือรัฐฉาน

ประการที่สอง ภายหลังเมื่อมณฑลเศวตฉัตรแตก ในปีพ.ศ. 2429 ทำให้
โครงสร้างแบบจารีตเดิมเริ่มล่มสลาย ช่างฝีมือที่เคยอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของเชื้อ
พระวงศ์กษัตริย์ จึงต้องผันตัวเองสู่การเป็นช่างรับจ้างให้แก่พ่อค้า คหบดี และเจ้า
ฟ้าท้องถิ่นต่างๆ ของไทใหญ่ บางรายยังได้ทำงานรับจ้างผลิตงานศิลปหัตถกรรม
ส่งขายให้แก่ชาวตะวันตก (สิทธิพร เนตรนิม, 2546: 188) ประกอบกับการที่
อังกฤษพยายามพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมากขึ้นในพม่า และสลายระบบมู
นาย ทำให้ช่างฝีมือต่างๆ ต้องเลี้ยงชีพ และเดินทางไปทั่วเพื่อสร้างรายได้ให้แก่
ตนเอง หรืออาจถึงขั้นย้ายถิ่นฐาน หากมีการบังคับใช้แรงงานที่เข้มงวด การที่
อังกฤษสร้างเส้นทางรถไฟเชื่อมโยงจากย่างกุ้ง ถึงดินแดนรัฐฉานตอนใน ส่งผล
ให้เกิดการเคลื่อนย้ายประชากรทั้งในพม่าตอนบน และตอนล่าง การเคลื่อนย้าย
อพยพไปมานี้ มีส่วนทำให้เกิดความล้นไหลไปมา ผสมผสานกันระหว่าง
ศิลปกรรมแบบทางภาคเหนือ กับภาคใต้ของพม่า จนเกิดการกระจายตัวของ
ช่างฝีมือจากมณฑลเศวตฉัตร และผลงานศิลปะสู่รัฐฉาน ตลอดจนเทคนิควิทยาการ
ตะวันตก และวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ ก็เดิมทางมาถึงรัฐฉานพร้อมกับเส้นทาง
รถไฟด้วยเช่นกัน

ประการที่สาม ในช่วงอาณานิคมระบบเจ้าฟ้ายุคจารีตยังคงดำเนินเรื่อยมา
แต่ได้รับอิทธิพลตะวันตก จนกระทั่งเจ้านายชนชั้นสูงในยุคต่อมาเป็นผู้นิยม

อังกฤษ สามารถพูดและใช้ภาษาอังกฤษได้ดี ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ความนิยมอังกฤษเพิ่มมากขึ้น และอาคารบางแห่งได้รับอิทธิพลจากแคว้นเบงกอลของอินเดียเช่นกัน เห็นได้จากการสร้างหอคำเป็นสถาปัตยกรรมแบบชนบทขนาดกลาง (Fair-Size Country House) แทนที่หอคำเดิมที่เป็นอาคารไม้หลังคาทรงพญาราชู เช่น หอคำสีป้อ เมืองมิด แสนหวิ ลายข้า เมืองสู้ และเชียงตุง (อาสา คำภา, 2549: 126) ในเมืองเชียงตุง จะเห็นได้จากอาคารบ้านเรือนบริเวณใจกลางเมืองที่เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนสองชั้น มีซุ้มประตูโค้งครึ่งวงกลม และบานหน้าต่างไม้หนาแบบอังกฤษ เรือนร้านค้าพาณิชย์เหล่านี้เรียงรายอยู่สองฝั่งถนน แตกต่างจากเรือนไม้ไผ่สูงของชาวไทยเงินบริเวณรอบนอกเมือง ทั้งนี้เรือนร้านค้าต่างๆ ตอบสนองอาชีพที่หลากหลายมากขึ้นจากการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงอาณานิคม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สถาปัตยกรรมที่มีการก่อสร้างในช่วงยุคอาณานิคมอังกฤษ (พ.ศ.2428-2485)

- (1) หอค้าเจ้าฟ้าเชียงตุงหลังเดิม (ก่อนพ.ศ.2449)
- (2) หอค้าเจ้าฟ้าเชียงตุงหลังใหม่ (พ.ศ. 2449-2534)
- (3) หอค้าเจ้าฟ้าหย่องห้วย
- (4) หอค้าเจ้าฟ้าสีป่อ
- (5) วัดมหายมุนี (พ.ศ.พ.ศ. 2472 - ปัจจุบัน)
- (6) วัดหัวข่วงในอดีต (ราวทศวรรษที่ 2430)

ภาพที่ 4.5 แสดงรูปแบบสถาปัตยกรรมในช่วงอาณานิคมที่มีอิทธิพลทั้งจากพม่า และอังกฤษปรากฏในสิ่งก่อสร้างสำคัญในเมืองเชียงตุง และรัฐฉาน

นอกจากนี้ ลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกที่พบในหอค้า และอาคารร้านค้าพาณิชย์ แล้ว ยังพบในพุทธสถาปัตยกรรมบางแห่งในเชียงตุงอีกด้วย เช่น วิหารวัดหลวงเชียงยืน ที่มีลักษณะผนังสูงโปร่ง โครงสร้างเป็นผนังรับน้ำหนัก (Load Baring wall) มากกว่า โครงสร้างเสาและคาน (Skeleton Structure) อันเป็นโครงสร้างพื้นฐานของสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก มีการเจาะช่องแสงบริเวณจั่วยอดผนังด้านบน เพื่อให้แสงตกลงมายังด้านสกัดของตัวอาคารที่ให้คุณลักษณะของพื้นที่คล้ายกับวิหารของศาสนาคริสต์ (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2550 :98) หรือตัวอย่างลักษณะโครงสร้างของวิหารพระเจ้าหลวงระแงง (วัดมหายมุนี เมืองเชียงตุง) ที่มีทางเข้าวิหารทั้งสี่ด้านแบบ ARCH หรือหลังคาโค้ง เสาขนาด

ใหญ่ และผนังรับน้ำหนักวางบนผนังพื้นสี่เหลี่ยมรูปกากบาท หรือทรงจัตุรมุข และ
หลังคาทรงพญานาค อธิปถิศิลปมะณฑะเลย์ สันนิษฐานว่า วิหารวัดพระเจ้า
หลวงระแงง หรือวัดมหายมูนิ เมืองเชียงตุง เป็นการผสมผสานกันระหว่างผนัง
พื้นอาคารแบบพื้นดินเชียงตุงผสมผสานกับโครงสร้างแบบตะวันตก และมี
โครงสร้างหลังคาแบบพม่า เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า สังคมเมืองเชียงตุง และเมืองอื่นๆ ในรัฐฉาน ช่วงอาณานิคม
มีทั้งความเปลี่ยนแปลง และความยืนหยัดในจารีต นั่นคือ ระบบเจ้าฟ้าที่ถูก
รื้อฟื้นขึ้นอย่างสมบูรณ์ และ โครงสร้างการปกครองแบบจารีตนำกลับมาใช้อีก
ครั้งในยุคสมัยนี้ ในขณะที่วิถีชีวิตท้องถิ่นยังคงเรียบง่าย และไม่เปลี่ยนแปลงมาก
นัก ยกเว้นในชนชั้นปกครอง และคหบดี พ่อค้าต่างๆ ที่มีการปรับเปลี่ยนชีวิตให้
เข้ากับวัฒนธรรมอังกฤษ รวมทั้งผลักดันสถานภาพของตนให้สูงขึ้นทัดเทียมกับ
ชาวตะวันตก สภาพการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งระบบการปกครองรัฐฉานของอังกฤษ กับ
การไม่แทรกแซงกิจการบ้านเมือง และวัฒนธรรมท้องถิ่น เสมือนว่าอังกฤษได้แซ่
แข่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบจารีตเดิมของรัฐฉานไปอย่างมั่นคง (อาสา คำภา,
2549: 128)

การเปลี่ยนผ่านของสังคมเชียงตุง และรัฐฉานยังดำเนินเรื่อยมาสู่การ
เปลี่ยนผ่านการเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ เหตุการณ์สำคัญ คือ การเกิดขึ้นของ
สหพันธรัฐฉาน (Federated Shan State) ในปี พ.ศ. 2465-2490 เป็นโครงสร้าง
แบบสหพันธรัฐรวมศูนย์ มีลักษณะเฉพาะที่อังกฤษนำมาใช้กับดินแดนที่มีอำนาจ
กระจัดกระจายไม่เป็นเอกภาพ โดยมีมูลเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
ในพม่า และอินเดีย ซึ่งโครงสร้างสหพันธรัฐทำให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจ และ
การควบคุมกิจการสาธารณะหลักๆ เช่น การก่อสร้างทางสาธารณะ ซึ่งทำให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงภายในค่อนข้างชัดเจน การเปลี่ยนผ่านจากช่วงสมัยแห่งอาณานิคม
สู่ความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่นั้น ถือว่าเป็นช่วงเวลาที่ยากลำบาก และสร้างความ
ยุ่งเหยิงให้แก่รัฐฉานอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อพื้นที่รัฐฉานได้กลายเป็นส่วน
หนึ่งของสมรภูมิระหว่างข้าอำนาจของโลกอย่างอังกฤษ และญี่ปุ่น เมืองเชียงตุงก็

เป็นหนึ่งในดินแดนที่ได้รับผลกระทบ และทิ้งร่องรอยแห่งความสูญเสียแก่บ้านเมือง
ก่อนหน้าที่จะมีการประกาศเอกราชของพม่าจากอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2491

4.2.3 ยุครัฐชาติสมัยใหม่ (พ.ศ.2485 – ปัจจุบัน) : พุทธสถาปत्यกรรม กับสัญลักษณ์ทางการเมือง

สงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2482-2488) เหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงยุคสมัยของ
ดินแดนในช่วงอาณานิคมสู่ความเป็นรัฐใหม่ที่เรียกว่า “รัฐชาติ” (Nation State) ความ
ขัดแย้งของอุดมการณ์ที่แตกต่างสองขั้วนำมาซึ่งสงครามในรัฐฉาน และเมืองเชียงตุง

ในปี พ.ศ. 2485 ญี่ปุ่น ได้ประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกา และอังกฤษ โดยกำหนด
เส้นทางเดินทัพผ่านประเทศไทยเพื่อโจมตีพม่า และสิงคโปร์ ญี่ปุ่น และกองทัพไทยได้
ใช้เส้นทางเดินทัพเชื่อมต่อระหว่างภาคเหนือของไทยสู่เมืองเชียงตุง และยึดเมืองเชียงตุง
ได้ในวันที่ 26 พฤศจิกายนพ.ศ. 2485 และได้ทำการย้ายเมืองเชียงตุง และเมืองป๋นมา
สังกัดประเทศไทยโดยพลการ กองทัพไทยได้เข้าบริหารจัดการปกครองเมืองเชียงตุงให้
เป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย ในนามจังหวัด “สหรัฐไทเดิม” เวลานั้นเป็นช่วงเวลา
แห่งความสับสนทางการเมืองของเชียงตุง และเชียงตุงไม่มีเจ้าฟ้าปกครองหลังรัชสมัย
เจ้าฟ้าจายหลวง (พ.ศ 2481) จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2485-2488 ที่เจ้าพรหมลือขึ้นเป็นเจ้าฟ้า
ภายใต้การสนับสนุนของกองทัพไทย

ในระยะเวลาเพียง 3 ปี ที่กองทัพไทยยึดครองเมืองเชียงตุง มีความพยายามในการ
เข้ามาแทรกแซงบริหารจัดการบ้านเมือง และถ่ายทอดวัฒนธรรมไทย เช่น มีการตั้งศาล
จังหวัด การตั้งโรงเรียนสอนภาษาไทย รวมทั้งยังจัดแบ่งการปกครองออกเป็นอำเภอ
ได้แก่ อำเภอเมืองเชียงตุง เมืองพะยาก เมืองยอง เมืองเลน เมืองโก เมืองซาก เมืองเพียง
เมืองสาด และเมืองหาง (สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 39) อย่างไรก็ตาม การเข้ามา
ของสงครามโลก และกองทัพฝ่ายต่างๆ ในรัฐฉาน และเชียงตุง ได้สร้างความเสียหายแก่
บ้านเมือง และวัดวาอารามจำนวนมาก จากข้อความเกี่ยวกับ การปฏิบัติการของกองพัน
พิเศษของไทยที่เข้ายึดเมืองเชียงตุง (<http://www.iseehistory.com/> สืบค้นออนไลน์ เมื่อ
วันที่ 6 พฤษภาคม 2558) อ้างว่า

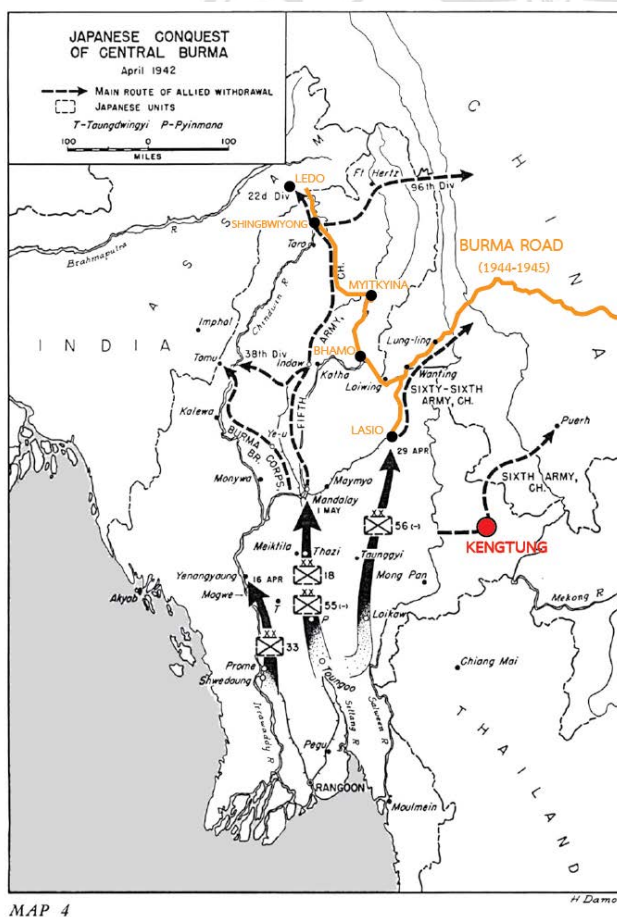
“เมื่อกองพันฯ ถึงเมืองเป็งจิ้ง ไม่พบข้าศึกเลย แต่ก็ได้ข่าวสารจากพ่อค้าที่มาจากเชียงตุง ว่า กองทหารจีนที่เชียงตุง ได้เผาเชียงตุงหมดแล้ว ผู้บังคับกองพันฯ จึงจัดกำลัง ๑ หมวด ไปลาดตระเวนให้ถึงนครเชียงตุง ก็ได้ทราบข่าวจากผู้บังคับหน่วยลาดตระเวนว่า ส่วนใหญ่ของกองทหารจีนที่เชียงตุงได้ถอยตัวไปทางเหนือเกือบหมด เหลือแต่ส่วนที่ทิ้งไว้ปะทะ หรือเป็นกองระวังหลัง เพียงเล็กน้อย กับทหารเจ็บป่วยอีกไม่กี่คน ผู้บังคับกองพันฯ จึงตกลงใจเคลื่อนกำลังเข้าปะทะทันที เมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน”

ในพื้นที่เมืองเชียงตุง ยังกล่าวถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 วัดวาอารามได้รับความเสียหาย เพราะถูกเครื่องบินทิ้งระเบิด “วัดพระแก้ววิหารพัง ไฟ วัดหัวช่วงวิหาร และโรง เสียหายไฟพร่อง วัดเม็งเพง วัดหมอกใหม่ วิหาร และโรง เสียหายไฟพร่อง วัดจอมทองวิหารเสียหายไฟ วัดหนองผา วิหารแหลว ไฟพร่องค่านี้น้ำ นั้นคืบแปรสัณฐาน”

ข้อความเบื้องต้น แสดงให้เห็นว่าเมืองเชียงตุงได้รับผลกระทบจากสงครามอย่างมาก และเป็นมูลเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของอาคารบ้านเรือน และสถาปัตยกรรมในเชียงตุง ซึ่งต้องมีการซ่อมแซม หรือรื้อสร้างใหม่ ซึ่งมีส่วนทำให้รูปแบบทางศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมเดิมเปลี่ยนแปลงไป เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง พร้อมกับการประกาศแพ้สงครามของญี่ปุ่น กองทัพอังกฤษได้เดินทางเข้าสู่พม่า และเชียงตุงอีกครั้งหนึ่ง ด้วยแรงบีบบังคับจากสถานการณ์การเมืองโลก และความกดดันจากภายในพม่าเองส่งผลให้อังกฤษมอบเอกราชให้แก่พม่าในปี พ.ศ. 2490 ครอบคลุมถึงรัฐชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษสมัยอาณานิคม ความขัดแย้งทางการเมือง และชาติพันธุ์ที่ยืดเยื้อในพม่าสืบเนื่องมาจากปัญหาอันซับซ้อน ที่เกิดขึ้นทั้งก่อนหน้า และหลังจากที่อังกฤษแทรกแซงการเมืองภายใน และมอบเอกราชให้พม่าในปี พ.ศ. 2491

งานศึกษาของอาสา คำภา (2549) ได้ให้ทัศนะทางการเมืองที่น่าสนใจ เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในรัฐฉาน อันมีผลกระทบต่อความเป็นไปจนถึงปัจจุบัน ข้อสังเกตประการสำคัญ คือ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2470 มีนัยสำคัญมากกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาช่วงสมัยอาณานิคม ผลกระทบจากการที่ญี่ปุ่นขยายอำนาจทาง

การทหารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2470 และเขตอิทธิพลอังกฤษอย่างชายฝั่งทะเลจีนถูกญี่ปุ่นรุกราน ทำให้อังกฤษต้องทดแทนด้วยการเปิดเส้นทางการค้าผ่านพม่าเชื่อมโยงกับจีน ขณะเดียวกัน รัฐบาลของจีน (ก๊กมินตั๋ง) ก็ต้องการเส้นทางลำเลียงยุทธปัจจัยใหม่จากทางบก เนื่องจากทางตะวันออกของจีนถูกปิดล้อม จึงทำให้เกิดโครงการถนนสายพม่า (Burma Road) เชื่อมต่อจากทางรถไฟที่เมืองล่าเลี้ยว (Lashio) ในรัฐฉานตอนเหนือ ผ่านไปยังแสนใจ - น้ำคำ - เป้าซาน - เชียวกวน - ปลายทางที่คุนหมิง ด้วยเหตุนี้ทำให้รัฐฉานกลายเป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ที่ทั้งอังกฤษ และจีน ให้ความสำคัญ ขณะเดียวกัน กลุ่มขบวนการชาตินิยมชาวพม่าที่กำลังเคลื่อนไหวต่อต้านอังกฤษ มีความต้องการที่จะขยายอิทธิพล

เมืองเชียงตุงในเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 และการขยายเส้นทางของอังกฤษเพื่อเข้าสู่จีนผ่านพม่า

ภาพที่ 4.6 เมืองเชียงตุง กับสงครามโลกครั้งที่ 2 และแผนที่การเคลื่อนกองทัพของญี่ปุ่นในพม่า

ที่มาของภาพ : https://en.wikipedia.org/wiki/Kengtung_State และ <http://www.history.army.mil/>

(ระบบออนไลน์ สืบค้นเมื่อวันที่ 7/11/2558)

ชาตินิยมต่อต้านอังกฤษไปยังเขตพื้นที่ชายแดน รวมถึงรัฐฉาน อีกทั้งยังมองว่าผลประโยชน์และการดำรงอยู่ของระบบเจ้าฟ้า ที่ยังคงได้รับการสนับสนุนจากอังกฤษ นั้นเป็นอุปสรรคต่อเส้นทางเสรีภาพของพม่า (Robert H Taylor, Ibid: 40-41 อ้างใน อาสา คำภา, 2549: 188) บรรดาเจ้าฟ้าต่างๆ ในรัฐฉานเกือบทั้งหมดจึงเลือกเข้าข้างฝ่าย อังกฤษในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488) ซึ่งต่างจากจุดยืนของผู้นำพม่าที่ เข้าร่วมกับญี่ปุ่น¹⁸ ในการขับไล่อังกฤษ

ด้วยเหตุนี้ กองทัพญี่ปุ่น และกองกำลังกู้เอกราชของพม่า จึงเดินทางเข้าสู่รัฐฉาน ตอนเหนือ และเมืองเชียงตุง ได้กลายเป็นหนึ่งในสมรภูมิรบ ที่มีทั้งกำลังทหารอังกฤษ และพันธมิตร กองทัพญี่ปุ่น - ไทย ที่เข้าร่วมฝ่ายญี่ปุ่นในขณะนั้น โดยที่ไทยก็ต้องการ ครอบครองเชียงตุงด้วยเช่นกัน ความเสียหาย และสูญเสียที่เกิดขึ้นกลายเป็นบาดแผลของ ผู้คนในรัฐฉานที่ส่งผลให้เกิดความรู้สึกชาตินิยมในชาติพันธุ์ และความรู้สึกแปลกแยก กับชาวพมามากยิ่งขึ้น

เมื่อสงครามสิ้นสุดลง และอังกฤษได้มอบเอกราชให้แก่พม่า เมืองเชียงตุงก็ได้ กลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติ (Nation State) ของสหภาพพม่าโดยปริยาย แม้ว่าจะมีข้อ คัดค้านจากกลุ่มเจ้าฟ้ารัฐฉาน และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ก็ตาม และ “สัญญาปางโหลง”¹⁹ (Panglong Agreement) ปี พ.ศ.2490 ก็ถูกฉีกทิ้ง ระบบเจ้าฟ้ารัฐฉานถูกทำลายล้าง ความ ผันผวนทางการเมือง ภายหลังการลอบสังหารนายพล อองซาน และคณะ ได้มีการ แต่งตั้งคณะรัฐบาลชุดใหม่เพื่อปกครองประเทศ และดำเนินนโยบายในระบอบเผด็จ การทหารโดยนายพล เนวิน (ปกครองระหว่างปี พ.ศ. 2505-2531) โดยดำเนินนโยบาย สร้างชาติด้วยวิธีการทำให้เป็นพม่า (Burmanization) เพื่อให้เกิดการผสมกลมกลืนกัน

¹⁸ คณะผู้ก่อการปฏิวัติ นำโดย อูอองซาน ได้เดินทางไปอย่างลับๆ ยังญี่ปุ่น เพื่อขอความช่วยเหลือในการฝึกทหาร ในปีพ.ศ.2483 อู อองซานเดินทางกลับมามากุมิเมื่อกองทัพญี่ปุ่นบุกประเทศไทย และยึดพม่าได้กว่า 2 ปีแล้ว (อัคนี มูลเมฆ, 2557:43)

¹⁹ สาระสำคัญในสัญญา คือ ให้รัฐเจ้าฟ้าสามารถแยกตัวเป็นอิสระได้ หรือจะร่วมอยู่กับสหภาพพม่า หรือจะรวมตัวเป็นประเทศ ใหม่ได้ แต่ไม่สามารถแยกตัวเป็นอิสระได้ เนื่องจากความวุ่นวายทางการเมืองภายในของพม่า

ระหว่างชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ²⁰ และประเทศก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองโดยรัฐบาลทหารที่มุ่งเน้นนโยบายชาตินิยม การรัฐประหารนำโดยนายพลเนวิน ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 โดยระบุชัดเจนว่า พม่าจะอ้างความเป็นเอกภาพของประเทศไว้โดยแบ่งแยกมิได้ และสถาปนา “เส้นทางพม่าสู่สังคมนิยม (Burmese Way to Socialism)” และใช้นโยบายโดดเดี่ยวและปิดประเทศ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2552)

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองของพม่าครั้งนี้ มีผลต่อพลเมือง และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่เคยเป็นอิสระปกครองตนเองมาก่อนตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ รัฐบาลทหารพม่าในช่วงทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา ดำเนินนโยบายแข็งกร้าวเด็ดขาดต่อกลุ่มที่ต่อต้าน ปัญหาได้มีความซับซ้อน และยืดเยื้อมาจนถึงปัจจุบัน

มีบันทึกเหตุการณ์ทางการเมืองในพม่า และเชียงตุงในช่วงที่มีเหตุการณ์โกลาหลวุ่นวายในช่วง ปี พ.ศ. 2493 (จุลศักราช 1312) ในบันทึกพื้นเมืองเชียงตุงกล่าวว่า

“ในปี พ.ศ. 2493 มีทหารจีนขาวแลงกวาง (จีนฮ้อ) เข้ามาอยู่ในเชียงตุงเป็นจำนวนมาก ได้มารุกราน เบียดเบียนชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน เจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงได้รายงานเหตุการณ์บ้านเมืองให้ทางรัฐบาลพม่าได้ทราบ ทางรัฐบาลพม่าจึงส่งกำลังทหารเข้ามาปราบปราม ทหารจีนได้เพียงแต่นำทหารมาตั้งไว้ตามหนทางที่สำคัญเท่านั้น ไม่ได้มีการต่อสู้อย่างจริงจัง เมื่อทหารจีนออกจากเชียงตุงไปทางการพม่าพิจารณาเห็นว่า เมืองเชียงตุงเป็นเมืองใหญ่พอสมควร และมีฐานะเศรษฐกิจดี ทำให้พม่าส่งทหารมาตั้งด่านไว้ทุกหนแห่งทางเข้าเมือง ออกเมืองก็มีทหารพม่าประจำ รวมทั้งเรียกเก็บเงิน และตรากฎหมายเพื่อประโยชน์ของตน ทำให้ชาวเชียงตุงเดือดร้อนอย่างมาก”

ในช่วงเวลาดังกล่าวมีการกวาดค้นเครื่องครัวอย่างมากในการเดินทางเข้าออกเมือง การเดินทางลำบาก และไม่สะดวก (พื้นเมืองเชียงตุง, 1988: 50)

²⁰ แตกต่างจากนโยบายของรัฐบาลนาฮูนู (พ.ศ. 2491-2505) ที่พยายามสร้างเอกภาพบนความหลากหลาย และเอาใจกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ด้วยการส่งเสริมให้รักษาวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มไว้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2502 เจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงได้ประกาศสละอำนาจและระบบเจ้าฟ้า พร้อมกับยอมรับเงินยกยอเกียรติจากรัฐบาลพม่าเป็นเงิน 250 แสน อย่างไรก็ตาม ชาวเมืองเชียงตุงไม่ยินยอมให้เจ้าฟ้าขายอำนาจให้แก่รัฐบาลพม่า แต่ถ้าจะยกอำนาจให้ พม่าก็อย่ารับเงินจำนวนดังกล่าว ชาวเมืองเชียงตุงจึงร่างจดหมายต่อเจ้าฟ้าเพื่อคัดค้าน การรับเงินจากรัฐบาลพม่า อีกทั้งคัดค้านไม่ให้เจ้าฟ้าวางอำนาจ เพราะเกรงว่าจะถูกทหาร พม่าเบียดเบียนยิ่งกว่านี้ ในขณะที่เจ้าฟ้าเห็นว่า เมื่อสูญเสียอำนาจ จำต้องมีการหาง การเงิน และยังคงช่วยให้บ้านเมืองเจริญต่อไปได้ อีกทั้งเงินยกยอเกียรติของเจ้าฟ้าเชียง ตุงได้รับมากกว่าเจ้าฟ้าไทใหญ่อื่นๆ (อึ้งแล้ว, 1988: 60)

ในปี พ.ศ. 2534 เมื่อรัฐบาลทหารพม่าตัดสินใจระเบิดทำลายหอคำเจ้าฟ้าเชียงตุง แล้วก่อสร้างโรงแรม Kyaingtong New Hotel ขึ้นแทนที่บนพื้นที่หอคำ นับเป็นการ ทำลายล้างระบบโครงสร้างจารีตเดิมของเชียงตุงในเชิงสัญลักษณ์ เหตุการณ์นี้สร้างความ โศกเศร้าเสียใจแก่ชาวเชียงตุงอย่างมาก อีกทั้งรัฐบาลยังมีกฎข้อห้ามในการปฏิบัติ กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีของชาวไทจีนไว้อย่างเคร่งครัด แต่กระนั้นชาวเชียง ตุงได้สร้างองค์กรทางพุทธศาสนาขึ้นมาเพื่อธำรงรักษาวัฒนธรรม และจารีตเดิมของชาว เชียงตุงเอาไว้

ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ และสถาปัตยกรรม การเมืองศูนย์กลางได้เข้าไปมี ส่วนแทรกซึม และประทับตราลงในพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ผ่านศาสนา และศาสนสถาน โดยเฉพาะพุทธศาสนา เมื่อมีการซ่อมแซมอาคารสถานที่ และการบูรณะศาสนสถาน ต่างๆ มักมีการบูรณะซ่อมแซม สร้างครอบ โดยเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบดั้งเดิมมาเป็น ศิลปะพม่า (สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 315) เราจึงพบว่า รูปแบบศิลปกรรม สถาปัตยกรรมวัดในเชียงตุง ไม่ว่าจะเป็นวัดนิกายไทใหญ่ หรือไทจีน บางแห่งมักมี รูปแบบทางศิลปกรรมพม่ายุคหลัง ในวัด และอาคารที่สำคัญ เช่น เจดีย์ และวิหาร ทำให้ ร่องรอยของรูปแบบศิลปกรรมล้านนาที่สืบทอดมาหลายร้อยปี รวมทั้งที่เชียงตุงพัฒนา รูปแบบจนเป็นลักษณะเฉพาะ ก็หาได้ยากยิ่งในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา และการเมืองนั้นเชื่อมโยงกันจนไม่อาจแยกออก จากกันได้นับแต่อดีตที่ศาสนาได้กลายเป็นเครื่องมือ และฐานสนับสนุนการเข้าถึงอำนาจ

ทางการเมืองของผู้ปกครอง จนกระทั่งปัจจุบันในดินแดนที่ศาสนายังคงเข้มแข็ง การกลายเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองของสิ่งปลูกสร้างทางศาสนาจึงปรากฏให้เห็น ในงานศึกษาของ Klemens Karlsson (2012) นักวิจัยชาวสวีเดน ที่พยายามอธิบายถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพุทธสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงตุง ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง และความขัดแย้งทางชาติพันธุ์เอาไว้ที่น่าสนใจ กล่าวว่า พระพุทธรูป และศาสนสถาน เป็นสิ่งที่ปรากฏทางสายตาที่สามารถเป็นดั่งภาพตัวแทนที่สมบูรณ์ของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความเป็นชาตินิยมซึ่งสามารถนำไปสู่ความเคลื่อนไหวของขบวนการทางการเมือง ความเป็นชาติพันธุ์ และศาสนา ต่างเป็นหนึ่งในจุดสำคัญที่สุดของอัตลักษณ์กลุ่ม และทั้งเป็นแง่มุมสำคัญในวิถีทางที่ผู้คนรับรู้ตำแหน่งแห่งที่ของตนในโลกใบนี้ Klemens ต้องการชี้ให้เห็นว่าวิถีทางของวัตถุวัฒนธรรมทางศาสนา (Religious visual culture) อาจนำไปสู่การเป็นเครื่องแสดงความเป็นชาติพันธุ์ และรัฐนิยม โดยยกตัวอย่างกรณีของวัดเขมารตา (The Khemaratha Standing Buddha) หรือวัดพระชินีว บนยอดดอยจอมสัก ทางทิศตะวันตกของเมืองเชียงตุงว่า พระพุทธรูปปางชินีวที่ก่อสร้างโดยรัฐบาลพม่า ในปี พ.ศ.2538 นั้นเป็นตัวแทนวัฒนธรรมพุทธศาสนาแบบพม่าซึ่งไม่เชื่อมโยงกับชาวไทจีนหรือไทใหญ่ (Klemens, 2012: 10) ทั้งปรากฏในพื้นที่ประบางทางการเมืองอื่นๆ เช่น พระชินีว ณ วัดหลวงเมืองลา เขตปกครองพิเศษที่ 4 เมืองลา เกิดขึ้นจากความต้องการสร้างจุดท่องเที่ยว จึงได้หยิบยืมรูปแบบประติมากรรมพระเจ้าชินีวมาใช้ อีกทั้งตั้งอยู่ชายแดนพม่า – จีน ซึ่งเป็นเขตอิทธิพลของว้าแดง – ไทใหญ่ – ไทลื้อ อีกด้วย

พระพุทธรูปปางชินีวนี้เป็นปางที่มีชื่อเสียงของมณฑลยูนนานในสมัยพระเจ้ามินดง อันเป็นปางพุทธทำนายของพระพุทธเจ้าเรื่องการตั้งเมืองมณฑลยูนนาน พระพุทธรูปปางชินีวนี้ได้รับการจำลองแบบไปสร้างในที่ต่างๆ หลายเมือง เช่น เมืองเชียงตุงด้วยเหตุผลทางจิตวิทยาการเมืองการปกครอง (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, 2554: 306-308) อย่างไรก็ตาม ชาวไทจีนเชียงตุงพยายามหลีกเลี่ยงที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับพระพุทธรูปองค์นี้ เพราะเชื่อว่าไม่เป็นไปตามจารีตท้องถิ่น อีกทั้งยังก่อสร้างโดยรัฐบาลพม่า และแฝงไว้ซึ่งนัยยะทางการเมือง และขบวนการทำให้เป็นพม่า (Burmanization of minorities) ของรัฐบาล

พระพุทธรูปปางขึ้นวิที่ปรากฏในเมืองเชียงตุง และเมืองใกล้เคียง
 (1) พระพุทธรูปชเวยัตตอ (Shweyattaw) ที่เชิงเขามัณฑะเลย์
 (2) พระพุทธรูปปางขึ้นวิ (Yayttaw Mhu) ที่วัดเขมารดา เนินเขาจอมสั๊ก เมืองเชียงตุง
 (3) พระขึ้นวิวัดเขมารดา กับบริบทเมืองเชียงตุง
 (4) พระขึ้นวิ ณ วัดหลวงเมืองลา เขตปกครองพิเศษที่ 4 (เมืองลา) ประเทศพม่า

ภาพที่ 4.7 พระพุทธรูปปางขึ้นวิศิลปะแบบพม่า สกุลช่างมัณฑะเลย์ที่ปรากฏในเมืองเชียงตุง และ
 เขตพื้นที่รัฐฉาน (ที่มาของภาพ: บันทึกภาพภาคสนาม เมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2551 และ
www.seasite.niu.edu ระบบออนไลน์ สืบค้นเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2558)

การศึกษา และทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมผ่านบริบท
 ประวัติศาสตร์ข้างต้น เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลง และลักษณะที่
 ปรากฏในปัจจุบัน นอกจากมิติทางการเมืองแล้ว ด้านเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมใน
 เมืองเชียงตุงมีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมอย่างมีนัยสำคัญ ในการศึกษา
 ภาคสนาม ผู้วิจัยมุ่งเน้นในช่วงเวลาปัจจุบันที่เมืองเชียงตุง เปิดพื้นที่สู่โลกภายนอก
 หลังจากที่มีรัฐบาลพม่าดำเนินนโยบายสังคมนิยมวิถีพม่า ปิดประเทศยาวนานกว่า 20 ปี
 (พ.ศ.2506 – 2535) การเปิดพื้นที่หลังจากปิดมานานก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใน
 สังคมเมืองเชียงตุงในทุกมิติ หากช้าเร็ว และความรุนแรงนั้นแตกต่างกันไปในแต่ละ
 พื้นที่ ผู้วิจัยจึงสามารถทำการศึกษาภาคสนามได้ในช่วงเวลาที่รัฐบาลพม่าอนุญาตให้เปิด
 เมืองเชียงตุง และพัฒนาเส้นทางจากประเทศไทยสู่เขตรัฐฉานภาคตะวันออกในช่วง
 ทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมา

4.3 สภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมเมืองเชียงใหม่ (ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 – ปัจจุบัน)

จากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์การเมืองส่งผลให้ “เชียงใหม่” กลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐฉาน ที่ถูกกำหนดให้เป็นหนึ่งใน 7 รัฐภายใต้การปกครองของรัฐบาลทหารพม่าภายใต้การนำของ SLORC (State Law and Order Restoration Council) ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น “สภาสันติภาพและการพัฒนาแห่งรัฐ” (State Peace and Development Council, SPDC) (เสมอชัย พูลสุวรรณ, อ้างแล้ว) ภายหลังจากที่ประเทศพม่าดำเนินนโยบายปิดประเทศ ในปีพ.ศ.2505 ทำให้ประเทศพบกับภาวะเศรษฐกิจถดถอยอย่างหนัก ทำให้นับแต่ปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา รัฐบาลพม่าเริ่มเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศหลัก 3 ด้าน (อัจฉรา เลาสุขไพศาล, 2541) ได้แก่

1) นโยบายเปิดกว้างทางเศรษฐกิจ (Open Door Policy) ซึ่งแสดงออกเป็นรูปธรรมด้วยการออกกฎหมายส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ (Foreign Investment Law) ในปี พ.ศ. 2531 ออกประกาศยกเลิกระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม และออกกฎหมายสถาบันการเงิน (The Financial Institution of Myanmar Law) เพื่ออนุญาตให้ธนาคารต่างชาติเข้ามาดำเนินงานในพม่าได้

2) นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดเงินตราต่างประเทศ

3) นโยบายเพิ่มปฏิสัมพันธ์กับต่างประเทศ และการเข้าร่วมในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ รัฐบาลพม่ายังเริ่มดำเนินนโยบายฟื้นฟูเศรษฐกิจหลายประการ อาทิเช่น การผ่อนปรนกฎเกณฑ์ด้านการท่องเที่ยว และ การจัดระเบียบการค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างเป็นระบบ และถูกต้องตามกฎหมาย (วชิราภรณ์ ศรีมนัส, 2537: 2) และรัฐบาลพม่ามีนโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยว โดยกำหนดให้ปี พ.ศ. 2539 เป็นปีแห่งการท่องเที่ยวเมียนมาร์ (Visit Myanmar Year 1996) (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2537: 2-44) และการดำเนินนโยบายโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจภายใต้หัวข้อ “โครงการความร่วมมือสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ” เป็นผลให้นักท่องเที่ยวต่างชาติ ตลอดจนเศรษฐกิจการค้าต่างๆ หลั่งไหลเข้าสู่ประเทศอย่างรวดเร็วหลังจากที่ปิดประเทศยาวนานกว่า 20 ปี

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และนโยบายทางการเมืองมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนทางสังคมของเมืองเชียงใหม่เรื่อยมาจากรากอดีตจนถึงปัจจุบัน แต่การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดในปัจจุบันเป็นผลมาจากการปรับเปลี่ยนนโยบายการต่างประเทศของพม่าที่เปิดกว้างมากขึ้น ภายหลังจากที่รัฐบาลทหารพม่า

ดำเนินนโยบายเปิดประเทศยาวนานตั้งแต่ พ.ศ. 2506 – 2535 และควบคุมการเข้าออกอย่างเข้มงวด ทำให้การติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกเป็นไปได้ยากกลายเป็นการแข่งขันท้าทายวัฒนธรรมที่ปรากฏในเมืองเชียงตุงก่อนที่จะเปิดประเทศอีกครั้งในปี พ.ศ. 2536 แต่กระนั้นการนำร่องพัฒนาเศรษฐกิจของพม่าได้เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นแล้วในยุคอาณานิคมอังกฤษ ที่มีทั้งการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่ง และการรถไฟที่เชื่อมโยงทั้งภายในประเทศ และระดับภูมิภาค

ช่วงที่อังกฤษปกครองรัฐฉาน ได้มีการปักปันเขตแดนระหว่างอังกฤษกับสยามในปี พ.ศ. 2437 โดยถือเขตแม่น้ำสายเป็นเส้นพรมแดนธรรมชาติ และมีข้อตกลงในการเชื่อมเส้นทางคมนาคม โดยให้ฝ่ายสยามสร้างถนนลำปาง-เชียงราย ขึ้นไปจรดแม่น้ำสาย ส่วนอังกฤษทำข้อตกลงที่จะสร้างสะพานข้ามลำน้ำสาย และเชื่อมถนนเส้นจากเชียงรายไปถึงเมืองเชียงตุง (สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 38) เส้นทางสายนี้ก่อให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างดินแดนล้านนา และเชียงตุงอีกครั้ง ทั้งยังสร้างพลวัตทางเศรษฐกิจอย่างคึกคัก และเพิ่มปริมาณมากขึ้นเป็นลำดับ ส่วนทางตอนเหนืออังกฤษยังได้พัฒนาเส้นทางการค้าที่เชื่อมต่อทางหลวงจากสถานีรถไฟเส้นทางมณฑลเลย – ท่าเสา ไปถึงเมืองคุนหมิงในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมโยงในระดับภูมิภาคระหว่างพม่า – จีน ที่มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าทางเศรษฐกิจของพม่าในปัจจุบัน

เมื่อนโยบายเปิดประเทศของพม่าเริ่มต้นขึ้น ทำให้เกิดการไหลทะลักของผู้คน สินค้า และวัฒนธรรมระหว่างพื้นที่ใกล้เคียง กับชายแดนพม่า พร้อมกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่เป็นเครื่องมือในการกระจายสินค้า และวัฒนธรรมจากภายนอกให้เข้าสู่เชียงตุงอย่างรวดเร็ว ประกอบกับนโยบายการผ่อนปรนกฎเกณฑ์การท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวไทยได้เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในเมืองเชียงตุงจำนวนมาก ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 ได้เกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจในระดับอนุภูมิภาค ที่ประกอบด้วย 4 ประเทศ ได้แก่ ไทย พม่า ลาว และจีน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ และเพิ่มอำนาจในการเจรจาต่อรองการค้า โดยมีเมืองที่เป็นเป้าหมายสำคัญ ได้แก่ เมืองเชียงราย ประเทศไทย, เมืองเชียงตุง สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์, เขตปกครองตนเองชนชาติไทสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน และเมืองหลวงน้ำทา สปป.ลาว โดยมีโครงการพัฒนาหลัก เกี่ยวกับการพัฒนาระบบคมนาคม, พลังงาน, การสื่อสาร และการท่องเที่ยว แต่จะเน้นหนักด้านการพัฒนาเส้นทางคมนาคม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ และประชาชน (ระบบออนไลน์ <http://eco-cooperation.exteen.com/> สืบค้น เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน

2558) ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นภาพสะท้อนของโลกาภิวัตน์ และเครือข่ายโลกที่เติบโตขึ้นครอบคลุม และแผ่ขยายมาสู่เมืองเชียงตุง แผ่นดินถิ่นเกิดของชาวไทยจีน

ในเขตพื้นที่รัฐฉานซึ่งมีพรมแดนติดกับประเทศไทย ก็ได้รับผลพวงจากการดำเนินนโยบาย สนับสนุนการท่องเที่ยวของพม่าเช่นเดียวกัน เช่นการพัฒนาเส้นทางคมนาคม R3B ที่เชื่อมโยงการ ท่องเที่ยวระหว่างพม่า ไทย และจีนตอนใต้ ซึ่งก่อสร้างแล้วเสร็จในปีพ.ศ.2547 ด้วยความร่วมมือของ สามประเทศ เส้นทาง R3B มีบทบาทสำคัญที่จะสนับสนุนเศรษฐกิจการค้า และการขนส่งสินค้าทาง ถนนระหว่างประเทศไทยกับประเทศที่อยู่ตามแนวเส้นทาง โดยเริ่มจากด่านศุลกากร อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย – อำเภอท่าลี่เหล็ก – (บ้านห้วยเคื่องเมืองพยาก) สู่เมืองเชียงตุง – คำลัวะ – เมืองไฮ – เชียงรุ่ง (สิบสองพันนา ประเทศจีน) (สถาบันการขนส่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ไม่ทราบปี)

การสร้างเส้นทาง R3B ที่เชื่อมโยงการค้า และการท่องเที่ยวระหว่าง ไทย พม่า และจีนตอนใต้ มี บทบาทสำคัญคือ การสนับสนุนเศรษฐกิจการค้า และการขนส่งสินค้าทางถนนระหว่างประเทศไทยกับ ประเทศที่อยู่ตามแนวเส้นทาง ในพื้นที่พม่า เส้นทาง R3B จะเชื่อมต่อจาก อำเภอแม่สาย จังหวัด เชียงรายสู่เมืองท่าลี่เหล็ก ผ่านเข้าสู่เชียงตุง และสิ้นสุดเส้นทางที่เขตปกครองพิเศษที่ 4 เมืองลา ชายแดนพม่า-จีน เส้นทางดังกล่าวสนับสนุนให้เกิดการค้าชายแดนที่เติบโตขึ้นในรูปแบบของการขาย ส่ง (Whole Sale) มากกว่าการขายปลีก เป็นการค้าแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างพรมแดนไทย-พม่า ระหว่างเมืองท่าลี่เหล็ก – อำเภอแม่สาย ส่วนเมืองเชียงตุง มีบทบาทสำคัญในการเป็นจุดศูนย์รวมและ กระจายสินค้าที่มาจากประเทศไทยไปยังพื้นที่อื่นๆ ในภาคเหนือของพม่า ตลอดจนส่งต่อไปยังจีน ตอนใต้ ทำให้รูปแบบการค้าของเมืองเชียงตุงเป็นไปในลักษณะของพ่อค้าคนกลาง (สถาบันการขนส่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548 :3) อย่างไรก็ตาม เส้นทาง R3B มีอุปสรรคมากทั้งด้านกายภาพของ เส้นทาง ความพร้อมของผู้ประกอบการ และเสถียรภาพทางการเมืองของประเทศตามเส้นทาง ทำให้ เส้นทางสายนี้ถูกใช้เพื่อเป็นการท่องเที่ยว และเปิดรัฐฉานสู่โลกภายนอกเท่านั้น

จากนโยบายเศรษฐกิจการค้าชายแดน และการท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้น ทำให้สินค้าอุปโภค บริโภค ผลผลิตทางอุตสาหกรรม รวมทั้งรูปแบบการค้าชายแดนในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นระบบขายส่ง มากกว่าขายปลีก โดยมีการจำหน่าย และกระจายสินค้าประเภทต่างๆ ดังนี้ 1) สินค้าอุปโภค บริโภค ที่ จะกระจายไปสู่ร้านค้ารายย่อยในพม่า 2) สินค้าอุตสาหกรรม และ 3) วัสดุก่อสร้าง การขนส่งจะอาศัย รถบรรทุกไทยในการขนส่งสินค้าจากประเทศไทยเข้าสู่จุดเปลี่ยนถ่ายสินค้าที่เมืองท่าลี่เหล็ก แล้ว

สินค้าส่วนใหญ่จะถูกขนส่งต่อไปยังเมืองเชียงตุง เพื่อทำการกระจายสินค้าต่อไป (อัครพงศ์ ทองอิน, 2550: 97)

นอกจากนี้ นโยบายการผ่อนปรนกฎเกณฑ์การท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวชาวไทย และต่างชาติหลั่งไหลเข้าไปเที่ยวในเมืองเชียงตุงเพิ่มขึ้นในแต่ละปี ประกอบกับมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งมากขึ้น ผู้คนนิยมเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวโดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เนื่องจากเมืองเชียงตุงภายใต้นโยบายการปิดประเทศที่ยาวนาน เป็นผลให้วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนบ้านเรือน และวัดยังคงรูปแบบดั้งเดิมอยู่ นักท่องเที่ยวจึงนิยมที่จะเดินทางเข้าไปสัมผัสความเป็นวิถีท้องถิ่นที่ยังคงรักษาจารีตประเพณีอยู่

4.3.1 สังคมเมืองเชียงตุงภายหลังก่อนนโยบายเปิดประเทศ (พ.ศ. 2535)

เมืองเชียงตุงภายหลังก่อนนโยบายเปิดประเทศสู่โลกภายนอก ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ วิถีชีวิต และค่านิยมของชาวเชียงตุงที่โน้มเอียงไปสู่สังคมที่ทันสมัย และเจริญก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยี และอุตสาหกรรม การพัฒนาเส้นทางเชื่อมต่อจากประเทศไทยสู่เมืองเชียงตุง ส่งผลให้สินค้าอุปโภค บริโภคจากไทยไหลทะลักเข้าสู่เชียงตุง อาทิ เช่น น้ำมัน ผงซักฟอก แชมพู สบู่ ยาสีฟัน อาหารกึ่งสำเร็จรูป ขนมขบเคี้ยว ผลไม้ เครื่องดื่มชูกำลัง เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม รองเท้า ยารักษาโรค วัสดุก่อสร้าง และเครื่องมือ เครื่องจักรกล ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่ไม่มีการผลิตในท้องถิ่น ชาวเชียงตุงนิยมบริโภคสินค้าจากไทยมากกว่า แม้ว่า จะมีสินค้าจากจีน เช่น เครื่องนุ่งห่ม ผลไม้สด และเครื่องมือ ชิ้นส่วนรถยนต์ ฯลฯ จากจีนที่เข้ามาทางเมืองลา ก็มีขายในตลาดท้องถิ่นเชียงตุง

นอกจากสินค้าต่างๆ ที่หลั่งไหลเข้าสู่เมืองเชียงตุงแล้ว ผู้คนต่างก็เคลื่อนย้ายหลั่งไหลไปมาระหว่างพรมแดนของทั้งสองประเทศ หนุ่มสาวชาวเชียงตุง นิยมไปแสวงหางานทำในเขตภาคเหนือของไทย เช่น เชียงราย เชียงใหม่ เพราะความสะดวกในการใช้ภาษาที่ใกล้เคียงกัน และเดินทางกลับบ้านเกิดพร้อมกับเงินทุนสะสมจากการทำงาน บางครอบครัวย้ายที่อยู่ไปตั้งรกรากในเมืองไทย บางรายแต่งงานกับคนไทย และเดินทางข้ามไปมาหาสู่ญาติพี่น้องทั้งสองฝั่ง การเดินทางไปมาของผู้คน นำไปสู่การเคลื่อนย้ายถ่ายทอดของวัฒนธรรม และค่านิยม ซึ่งส่งผลให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงอย่างค่อย

เป็นค่อยไป และเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา แม้ว่าวิถีการผลิตเพื่อ
ยังชีพยังคงดำรงอยู่ แต่แนวทาง หรือวิธีการจัดการเปลี่ยนไป เช่น มีการใช้ยากำจัด
ศัตรูพืชเข้มข้นขึ้น ต้องพึ่งพาปุ๋ย สารเคมี และเมล็ดพันธุ์จากเมืองไทยมากขึ้น รอบใน
การผลิตมากขึ้นเพื่อให้สามารถขาย และแบ่งไว้เก็บกินได้มากขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงการ
เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรแบบยังชีพ ไปสู่รูปแบบการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น

นอกจากนี้ มีการบริโภคข้าวสารจากเมืองไทยอย่างมาก โดยเฉพาะสื่อละคร และ
ภาพยนตร์ แม้ว่าเมืองเชียงตุงจะมีระบบสาธัญปลูกต่ำกว่าเมืองใหญ่อื่นๆ ในรัฐฉาน
แต่การเสฟสื่อข้าวสาร และสิ่งบันเทิงจากเมืองไทยมีมากกว่า ทั้งนี้เพราะภาษา และ
วัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน สื่อเหล่านี้จึงกลายเป็นเครื่องมือหนึ่งในการแพร่กระจาย
วัฒนธรรม และมีอิทธิพลต่อค่านิยมบางประการของชาวเชียงตุง ตัวอย่างเช่น รสนิยมใน
การสร้างบ้านแบบใหม่ที่ใช้วัสดุก่อสร้างนำเข้ามาจากเมืองไทย ทั้งอิฐ ปูน ทราย เหล็ก
กระจก และลูกกรงอะลูมิเนียมลวดลายต่างๆ โดยที่รูปแบบในการก่อสร้างไม่ได้มีความ
แตกต่างจากบ้านในเมืองไทยเท่าใดนัก ปัจจุบันนี้บ้านรุ่นใหม่ได้ค่อยๆ กลืนกินเรือนพื้น
ถิ่น และอาคารร้านค้าในยุคสมัยอาณานิคมให้พราวเลื่อนไปจากภูมิทัศน์เมืองเชียงตุง

นอกจากนี้ การแต่งกายของคนหนุ่มสาว รสนิยมในการฟังเพลงวัยรุ่น การใช้ชีวิต
ของคนรุ่นใหม่ในสังคมเมืองเชียงตุง จะเห็นได้ว่า เมื่อ 3 ปีที่ผ่านมา บริเวณริมหนองตุง
ซึ่งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนทุกเพศ ทุกวัยในเชียงตุง เริ่มมีการเปิดร้านกาแฟ
ขายอาหารและเครื่องดื่มแบบตะวันตกขึ้น เจ้าของร้านซึ่งเป็นชายหนุ่ม ที่มีโอกาส
เดินทางออกไปต่างแดน เช่น เชียงใหม่ ได้นำเอาความนิยมของผู้คนต่างแดนมาเผยแพร่
ให้กับคนรุ่นใหม่ในเชียงตุงได้ลิ้มลอง ตลอดจนการเปิดพื้นที่ให้สังคมออนไลน์ได้
ปรากฏตัวในโลกของชาวพม่า นี่ถือว่าเป็นปรากฏการณ์สำคัญ และไม่อาจต้านทานได้
ของกระแสสังคมโลก “โลกาภิวัตน์” ที่ไม่อาจปิดกั้นพรมแดนกายภาพได้อีกต่อไป

บริบทเมืองเชียงตุงในปัจจุบัน
(พ.ศ. 2553 - 2558)

- (1) ภาพมุมสูงจากเนินจอมมน มองเห็นตัวเมือง เชียงตุง และภาคหลวง
- (2) บริบทเมืองในปัจจุบัน ย่านบ้านก่งงานน้ำขึ้นน้อย (ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมือง)
- (3) บรรยากาศการค้าขายของหมู่บ้านบ้านก่งงานน้ำขึ้นน้อย
- (4)-(5) บริเวณในตัวเมือง และการสัญจรไปมาภายในเมือง มีทั้งรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และจักรยานคึกคักมากขึ้น ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา

ภาพที่ 4.8 : แสดงบริบทภายในเมืองเชียงตุง

(ที่มาของภาพ : บันทึกภาคสนามในช่วงปี พ.ศ. 2553-2558)

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ และมีเกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษา คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับอาคาร และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ของพุทธสถานในเมืองเชียงตุง พลวัตเหล่านี้เป็นผลมาจากแรงขับเคลื่อนภายใน และอิทธิพลจากภายนอกจับดันให้เกิดขึ้น กล่าวคือ สิ่งปลูกสร้างในพุทธศาสนาได้รับการทำนุบำรุงเรื่อยมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และคนแต่ละรุ่นล้วนมีมโนทัศน์ และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างไปในแต่ละช่วงเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แต่มูลเหตุปัจจัยที่มีอิทธิพล ณ เวลาดังกล่าว ส่งผลให้ลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏนั้นสะท้อนถึงความเป็นไปของสังคม

แม้ว่าประเทศพม่าจะเพิ่งเริ่มรื้อฟื้นเปิดประเทศ และดำเนินนโยบายการท่องเที่ยว ในตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 นั้น แต่ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างเชียงใหม่ กับเชียงตุง ยังคงสืบเนื่องเรื่อยมา จากการศึกษาพบว่า ในช่วงปีพ.ศ.2491-2505 ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายเป็นไปในลักษณะแบบอุปถัมภ์ (พระมหาสุภาพ จันดีะกอง, 2544:

99) ส่วนใหญ่เป็นการเดินทางเข้ามาศึกษาในเชียงใหม่ของพระสงฆ์เชียงตุง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2506 รัฐบาลทหารพม่าดำเนินนโยบายปิดประเทศทำให้การติดต่อของพระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายเป็นเพียงการเยี่ยมเยือนครั้งคราวเท่านั้น แต่ภายหลังจากนโยบายเปิดประเทศในปี พ.ศ. 2535 ด้านชายแดนอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และด่านท่าจีเหล็ก ประเทศพม่า เริ่มทำการเปิดด่านชั่วคราว ทำให้การเดินทางไปมาหาสู่ของพระสงฆ์ทั้งสองฝ่ายเริ่มเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน อาทิเช่น โครงการส่งเสริมพระพุทธศาสนาภาคพายัพ-นครเชียงตุง ประเพณีกฐินวัดท่ากระดาศ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2535-2537 โดยความร่วมมือของพระอธิการอนันต์ อาทิตฺตมฺโม เจ้าอาวาสวัดท่ากระดาศ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ครูบาบุญชุ่ม ญาณสํวโร เจ้าอาวาสวัดคอนเริง จังหวัดท่าจีเหล็ก รัฐฉาน และพระครูเวฬุวันพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทตากผ้า อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และในปี พ.ศ. 2548 ได้มีการจัดตั้งมูลนิธิการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงขึ้น ในการนี้คณะสงฆ์ทั้งฝ่ายเชียงใหม่ และเชียงตุง ให้ความร่วมมือกัน โดยมุ่งเน้นการสนับสนุนส่งเสริมด้านการศึกษา และเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหลัก และดำเนินการจัดการทำนุบำรุงศาสนสถานของวัดในเชียงตุง อาทิเช่น การบูรณะพระธาตุทันใจ และสร้างมณฑปครอบองค์พระธาตุวัดบ้านเหม้า, สร้างวิหาร วัดกาดท้าย เอ็งกาดท้าย, สร้างซุ้มประตู และกำแพงวัดบ้านสาว เอ็งกาด้าย, สร้างวิหาร วัดน้ำปung เอ็งดอนโหลง, ปิดทองพระประธานวัดดอนหลวง เอ็งดอนโหลง, ปิดทองพระประธานวัดบ้านจ่าง(บ้านช้าง) เอ็งกาด้าย, ปิดทองพระประธานวัดบ้านกั้ง เอ็งวัดขาว เป็นต้น (“ประวัติมูลนิธิการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง.”[ระบบออนไลน์], 2556)

การฟื้นฟูสัมพันธภาพระหว่างคณะสงฆ์ในภาคเหนือของไทย กับเมืองเชียงตุง เป็นสิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องพิจารณาเพื่อศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง นับจากสมัยราชวงศ์มังรายสืบเนื่องมาจนกระทั่งรัฐฉานกลายเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพพม่า สายสัมพันธ์ทางศาสนาระหว่างเชียงใหม่ – เชียงตุงก็ยังคงดำรงอยู่ มากน้อยขึ้นกับสถานการณ์ ณ เวลานั้นๆ ความสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารสะดุดลงเมื่อพม่าปิดประเทศในปี พ.ศ. 2505 จนกระทั่งมีนโยบายเปิด

ประเทศอีกครั้งของพม่า พร้อมกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคม และส่งเสริมการท่องเที่ยวแล้ว การเดินทางไปมาหาสู่ และติดต่อสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ และพุทธบริษัทมีมากขึ้น มีการเดินทางของภิกษุชาวเชียงตุงมาเรียนปริยัติธรรมที่เมืองไทย มีการส่งเสริมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะสงฆ์ของสองประเทศ การจัดตั้งมูลนิธิการศึกษา และเผยแผ่พระพุทธศาสนาภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อมโยงเครือข่ายคณะสงฆ์ให้กว้างขวางในระดับอนุภูมิภาค การช่วยเหลือสนับสนุนอาคารสถานที่ต่างๆ ของวัด ตลอดจนสนับสนุนการบูรณปฏิสังขรณ์สิ่งปลูกสร้างทางพุทธศาสนาของวัดในเชียงตุง เป็นต้น

การเชื่อมโยงสัมพันธ์ดังกล่าว พระสงฆ์ และพุทธบริษัท โดยเฉพาะจากเมืองไทย มีบทบาทสำคัญ และเป็นกลไกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวของสถาบันสงฆ์ในเมืองเชียงตุง จะเห็นได้ว่าท่ามกลางบริบทที่เปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในรัฐฉาน ประเทศพม่า ตลอดจนความเคลื่อนไหวด้านความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย กับเมืองเชียงตุง ส่งผลให้เกิดพลวัต และความเปลี่ยนแปลงในมิติที่หลากหลายขึ้นในเมืองเชียงตุง สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนทางกายภาพคือ มีการจัดการทำนุบำรุง และก่อสร้างศาสนสถานในหลายพื้นที่ และบางแห่งอาจส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรมวัดไทจีนในเมืองเชียงตุง อาทิ การเปลี่ยนรูปแบบของอาคาร การเปลี่ยนวัสดุและเทคนิคก่อสร้างอาคาร หรือการหิบบั้มรูปแบบหรือองค์ประกอบของอาคารบางอย่าง เช่น ทรวดทรงหลังคา หรือเครื่องประดับหลังคา มาดัดแปลงใหม่ เป็นต้น ส่งผลให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเชียงตุงลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว อันอาจเป็นเครื่องสะท้อนความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยยะสำคัญทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ภายใต้อิทธิพลในช่วงเวลานั้นๆ

จากการศึกษาภาพรวมทางประวัติศาสตร์การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเมืองเชียงตุงจากอดีต ถึงปัจจุบัน เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการ และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของสถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงตุง จนได้ข้อสรุปเบื้องต้นของการเปลี่ยนผ่านของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากพม่าได้ดำเนิน

นโยบายปิดประเทศอย่างยาวนาน ช่วงเวลาดังกล่าวไม่อาจหาหลักฐาน หรืองานวิชาการ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมวัดไทเงินได้ หรือแม้แต่การลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บ ข้อมูลเชิงละเอียดด้านสถาปัตยกรรมก็ยังคงมีอยู่เพียงน้อยนิด และงานศึกษาเหล่านั้น มี ประเด็นเฉพาะซึ่งไม่อาจครอบคลุมในภาพกว้าง และลึกไปพร้อมกัน งานวิจัยฉบับนี้ จึง เป็นให้ภาพรวมของพลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทเงิน และมุ่งสนใจในจึงความเป็นไปใน ปัจจุบันเป็นหลัก ผู้วิจัยได้สรุปเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ที่สัมพันธ์กับงาน สถาปัตยกรรมวัดในเชียงตุง ดังแผนภาพ 4-9 ดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 5

สถาปัตยกรรมวัดไทจีน : การเปลี่ยนผ่านจากอดีตสู่ปัจจุบัน

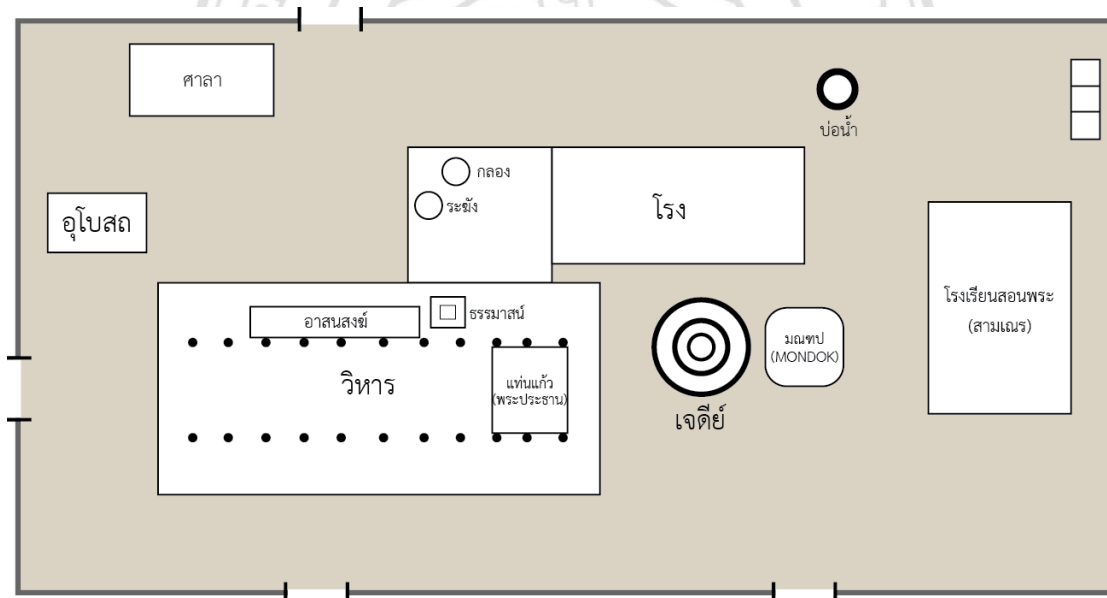
พุทธศาสนาในเมืองเชียงตุงตั้งรกรากยาวนานเท่าที่ปรากฏในเอกสารหลักฐานแต่ครั้งสมัยเจ้า น้ำท่วม (พ.ศ. 1796-1807) เชื้อสายราชวงศ์มังรายแห่งอาณาจักรล้านนา (ทวิ สว่างปัญญางกูร, 2532) และสถาปัตยกรรมเพื่อรองรับพุทธศาสนาก็เกิดขึ้นพร้อมกัน และแน่นอนว่าอิทธิพลทาง สถาปัตยกรรมทางศาสนาแบบล้านนาได้แพร่กระจายไปพร้อมกับศาสนา ตลอดจนคติความเชื่อ และ แบบแผนของสถาปัตยกรรม แม้ว่าปัจจุบันวัดในตัวเมืองเชียงตุงส่วนใหญ่ล้วนได้รับการ บูรณปฏิสังขรณ์อยู่เสมอตามความเชื่อว่าศาสนาจะต้องไม่ทรุดโทรมเก่าคร่ำหมอง อันเป็นการ แสดงออกถึงการทำนุบำรุงพระศาสนาของชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับทาง กายภาพของตัวอาคาร ย่อมบ่งบอกร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่เข้ามาอิทธิพล ณ ช่วงเวลานั้นๆ

องค์ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุงนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นเครื่องมือ ในการทำความเข้าใจภาพรวมของพลวัตและพัฒนาการของสถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงตุง ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุงได้ ผู้วิจัยจึงทำการศึกษา และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของวัดไทจีนเมืองเชียงตุงเป็นฐานข้อมูล เบื้องต้น เพื่อความเข้าใจ และให้สามารถเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงได้

จากบทที่ 4 ได้กล่าวถึงพุทธศาสนาในเมืองเชียงตุงได้รับสืบทอดจากเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่เมื่อ ราวปี พ.ศ.1893 เป็นต้นมา ทำให้ลักษณะสำคัญทางสถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงตุงมีความเป็นไปได้ ที่จะคล้ายคลึงกับสถาปัตยกรรมวัดพื้นถิ่นแบบเชียงใหม่

5.1 ผังบริเวณ

อาคารหลักสำคัญภายในพุทธสถานของวัดไทจีนเมืองเชียงตุง ประกอบด้วย วิหาร, โรง, อุโบสถ, ศาลา, มณฑป (หอไตร), บ่อน้ำ และอาคารเอนกประสงค์อื่นๆ สำหรับการเรียนการสอนในวัด หรือเพื่อประกอบอาหารของชุมชน เมื่อเวลาว่างงานประเพณีต่างๆ (Sao Saimong Mangrai, 1981: 8) จากผังบริเวณ พบว่า อาคารต่างๆ อยู่ภายในรั้วกำแพงก่ออิฐของวัด มีอาคารหลัก คือ วิหาร จะมีขนาดใหญ่ที่สุด ส่วนโรง เป็นอาคารกึ่งเปิดโล่งที่มีโครงสร้างเชื่อมต่อกับตัววิหาร ซึ่งจะอยู่ข้างซ้าย หรือขวา ก็ได้ โรงนี้ในอดีตโดยมากจะสามารถรองรับภิกษุ และสามเณรได้ราวๆ 20-30 รูป แต่ปัจจุบันจำนวนพระสงฆ์ในวัดน้อยลง โรงนี้โดยมากจะทำหน้าที่พักของภิกษุ สามเณร และบางครั้งยังอาจใช้เป็นที่เล่าเรียน หรือทำวัตรปฏิบัติของภิกษุสามเณร

ผังบริเวณวัดหัวข่วง เมืองเชียงตุง

ปรับปรุงจาก Ground Plan of Vat Hokhong (Sao Saimong Mangrai, 1981: 10)

ภาพที่ 5.1 แสดงผังบริเวณของวัดไทจีน เมืองเชียงตุง (ร่างในปี พ.ศ. 2524)

ส่วนอุโบสถโดยมากจะตั้งอยู่บริเวณด้านข้างของวิหารเยื้องไปทางด้านหน้า ใช้เป็นพื้นที่ทำสังฆกรรม และปฏิบัติของพระสงฆ์โดยเฉพาะ บริเวณใกล้เคียงวิหาร และโรง จะมีศาลาเปิดโล่งหรือกึ่งเปิดโล่งที่มีไว้เพื่องานประเพณี หรือเป็นที่เล่าเรียนของภิกษุ สามเณร ส่วนเจดีย์ และมณฑป จะ

อยู่บริเวณด้านหลังวิหาร ส่วนบ่อน้ำ และส้วมส่วนใหญ่จะอยู่ด้านหลังโรง บางครั้งอาจอยู่ร่วมชายคาเดียวกับโรง หรือก่อสร้างแยกเป็นอาคารต่างหาก วัดในเชียงตุงโดยมากจะไม่ได้มีแบบแผนเคร่งครัดของการวางผังบริเวณ แต่ละวัดจะมีอาคารสำคัญหลักๆ คือ วิหาร และโรง ส่วนอุโบสถ เจดีย์ และอาคารอื่นๆ ไม่มีตำแหน่งที่ตายตัว แม้กระทั่งวัดบางแห่งก็ไม่มีเจดีย์ และอุโบสถ (Sao Saimong Mangrai, 1981: 8-9)

5.2 วิหาร

เป็นอาคารที่สำคัญที่สุดของวัด มีหน้าที่หลัก คือ เป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ร่วมกันระหว่างพระสงฆ์ กับฆราวาส ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปเป็นประธาน วิหารมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่ตั้ง และหน้าที่ เช่น วิหารที่มีขนาดใหญ่ที่สุด และประดิษฐานพระประธาน จะเรียกว่า “วิหาร” เท่านั้น แต่หากมีวิหารหลังอื่นๆ เพิ่มเข้ามา มักจะเรียกชื่อวิหารตามชื่อพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในวิหารนั้นๆ เช่น วิหารพระพุทธรูป วิหารพระเจ้าตนโหลง เป็นต้น หากมีวิหารอื่นๆ ร่วมด้วยดังกล่าว จะเรียกวิหารที่ประดิษฐานพระประธานว่า “วิหารหลวง”

จากงานศึกษาของ เกรียงไกร เกิดศิริ (2550: 78-80) ได้สรุปลักษณะสำคัญของวิหารได้ว่า โครงสร้างของวิหาร ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ฐานอาคาร, ตัวอาคาร และหลังคา

5.2.1 ฐานอาคาร

พบ 2 รูปแบบ คือ ฐานเขียง และฐานปัทม์ สามารถแบ่งตามหน้าที่ใช้สอยได้ 2 ประเภท คือ (1) ฐานแท่น เป็นฐานอาคารที่ยื่นออกมาจากแนวผนังอาคารเพียงเล็กน้อย ไม่สามารถใช้ประโยชน์ใดๆ ได้ และ (2) ฐานพาไล คือ ฐานอาคารที่ก่อยื่นออกมาจนสามารถใช้ประโยชน์ได้โดยรอบในลักษณะคล้ายกับระเบียง มีการต่อชายคาปีกนกมาคลุมพื้นที่ และมีเสาพาไลรองรับโครงสร้างชายคาปีกนก ฐานพาไล เป็นพื้นที่ใช้สอยของฆราวาสเมื่อมีงานบุญ ที่ขยายออกมาจากภายในวิหารที่ไม่เพียงพอ พื้นที่บริเวณนี้เป็นจุดเปลี่ยนผ่าน (Transition Space) ระหว่างพื้นที่ภายนอกซึ่งสว่างกว่าพื้นที่ภายใน ซึ่งช่วยในการปรับประสาทสัมผัสของตา

5.2.2 โครงสร้างของอาคาร

พบว่ามีทั้ง 2 ประเภท คือ ระบบโครงสร้างเสาและคาน กับระบบโครงสร้างผนังรับน้ำหนัก วิหารในเชียงตุงมักพบทั้งสองระบบผสมผสานกัน คือมีการตั้งเสาร่วมในเพื่อรับโครงสร้างหลังคาจั่ว และใช้ระบบโครงสร้างผนังรับน้ำหนักรองรับโครงสร้างชายคาปีกนกและผนังของอาคาร ทำให้พื้นที่ภายในกว้างขึ้น ระบบเสาวิหารของวัดเมืองเชียงตุง มี 3 รูปแบบ คือ เสาหลวง เสดั้งลวด และเสาอิง เสาหลวง คือ เสาประธาน เป็นเสาคู่กลางของอาคาร เสดั้งลวด เป็นเสาพาไลรองรับชายคาปีกนกที่อยู่โดยรอบอาคาร มักจะอยู่แนวเดียวกับเสาหลวง ส่วนเสาอิง เป็นเสาที่พบเฉพาะกับอาคารที่ก่อผนังทึบเป็นเสาที่เด่นนูนออกมาจากผนังเรียบ ส่วนใหญ่เป็นการพอกปูนทับกับเสาไม้ หรือเสาก่ออิฐ ทำหน้าที่แบ่งระยะช่วงเสาให้ชัดเจนขึ้น

5.2.3 ลักษณะผังวิหารไทจีน : เป็นห้องอาคารแบบมียกเก็จทางด้านหน้าของอาคาร 2 ช่วง (2 ซด) และด้านหลัง 1 ช่วง (1 ซด) และมักมีซุ้มมณฑปปราสาทอยู่ภายใน มีการแบ่งพื้นที่ภายในวิหาร ออกเป็น 3 ส่วน ตามสถานะของผู้ใช้พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่พระ พุทธ, พื้นที่สำหรับพระสงฆ์ และพื้นที่สำหรับฆราวาส

- 1) **พื้นที่พระพุทธรูป** คือ ฐานชุกชี หรือ “แท่นแก้ว” สำหรับประดิษฐานพระประธานของวิหาร โดยมีตำแหน่งตั้งอยู่กึ่งกลางของวิหารด้านสกัด และอยู่ในตำแหน่งห้องเสาตรงสุดท้ายของวิหารเสมอ โดยมักเว้นพื้นที่ห้องเสาสุดท้ายเพื่อให้เป็นพื้นที่เดินประทักษิณ และเตรียมสิ่งของประกอบพิธีกรรม (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2550: 93-94) อย่างไรก็ตาม พัฒนาการของตำแหน่งแท่นแก้วนี้ก็ยังมีการแบ่งแยกออกเป็น 2 ลักษณะตามนิยัตินัยที่รับอิทธิพลจากล้านนา คือ ขางคอง และป่าแดง ในวิหารกลุ่มสายขางคอง จะตั้งแท่นแก้ว (ฐานชุกชี) ในลักษณะประชิดกับผนังด้านหลังอาคาร ส่วนวิหารในกลุ่มสายป่าแดง จะตั้งแท่นแก้วในลอยตัวอยู่กลางวิหาร ในช่วงเสาตรงสุดท้าย (สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 290)
- 2) **พื้นที่พระสงฆ์** จะมีที่นั่งเป็นสัดส่วนเป็น “แท่นอาสนสงฆ์” ยกพื้นประมาณ 30 เซนติเมตร และยาวเพียงพอสำหรับพระสงฆ์นั่งอย่างน้อย 5 รูป โดยมีตำแหน่งอยู่ทางด้านขวามือของพระประธานเสมอ อีกส่วนหนึ่งคือพื้นที่สำหรับเทศน์ เรียกว่า

“ตั้งธรรม” ธรรมมาสน์เทศก์จะตั้งอยู่ด้านหัวของแท่นอาสนะสงฆ์ด้านที่ติดกับพระประธาน ลักษณะพิเศษของแท่นอาสนสงฆ์ในวัดไทจีน เมืองเชียงตุง คือองค์ประกอบสำคัญของแท่นนี้ เรียกว่า “แท่นมูอลินทร์” บนอาสนสงฆ์ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากล้านนาและพม่า

- 3) **พื้นที่สำหรับฆราวาส** เป็นพื้นที่ส่วนที่เหลือในวิหาร โดยพื้นที่ด้านหน้าพระประธาน และอาสนสงฆ์จะสงวนไว้เฉพาะสำหรับผู้ชายสูงอายุ และถัดมาก็คือกลุ่มผู้ชาย ส่วนผู้หญิงทุกวัยจะนั่งรวมกันอยู่ด้านหลังสุดของโรงพิธีกรรมเสมอ

5.2.4 รูปแบบหลังคาวิหาร

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้พบว่า วิหารวัดไทจีนมีรูปแบบที่มีพัฒนาการต่อเนื่อง โดยเฉพาะรูปแบบของหลังคาวิหาร จากการสัมภาษณ์ ตู๊ปี่เสาร์แก้ว เต๊ะจันวันเต๊ะ อายุ 50 ปี เจ้าอาวาสวัดยางแก้ว (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2557) พบว่ารูปแบบหลังคาวิหารของวัดไทจีน สามารถสรุปรูปแบบ ได้ดังนี้

- 1) **แบบหลังซอน** เป็นรูปแบบดั้งเดิม มีลักษณะหลังคาที่ซ้อนกัน ไม่มีปีกนก ล้อมรอบตัวอาคาร ด้านสกัดของอาคาร ไม่มีปีกหลังคา แต่เป็นผนังจากพื้นสูงขึ้น ไปรับยอดหลังคา มีความคล้ายคลึงกับวิหารล้านนา หากแต่ไม่มีพื้นที่กึ่งเปิดโล่งใต้ซดหลังคาหน้าเหมือนวิหารล้านนา แต่จะเป็นผนังปิด และช่องเปิดประตูไปเลย
- 2) **แบบหลังผัด** เป็นรูปแบบหลังคาที่มีปีกนกล้อมรอบตัวอาคาร มีพื้นที่กึ่งโล่งใต้ปีกนกโดยรอบอาคาร ตัวปีกนกจะคลุมดำ ทำให้วิหารค่อนข้างมืด และมีช่องแสงที่เป็นกระจกใสเป็นบางจุดบนหลังคา รูปแบบนี้ สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นภายหลังแบบหลังซอน
- 3) **แบบหลังบุ** เป็นรูปแบบที่มีหลังคาซ้อนชั้นขนาดเล็กเพิ่มขึ้นมาจากหลังคาหลัก จึงเรียกลักษณะการเพิ่มขึ้นหลังคาว่า “บุ” ขึ้นมา ลักษณะดังกล่าวเป็นการเพิ่มองค์ประกอบหลังคาที่เกิดขึ้นมาในช่วงหลังนี้

นอกจากนี้ รูปแบบดังกล่าวข้างต้นยังปรากฏในอุโบสถด้วยเช่นกัน เช่น ลักษณะแบบหลังคั่ว ที่พบมากในอุโบสถแบบไทเงิน ทั้งนี้คำเรียก หรือคำศัพท์เฉพาะขององค์ประกอบหลังคาเป็นคำไทท้องถิ่น จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า งานโครงสร้างต่างๆ เหล่านี้ อยู่ในระบบงานก่อสร้างของกลุ่มไทเงินนี้มานาน หรือมีการแลกเปลี่ยนปรับเปลี่ยนภูมิปัญญา และพัฒนาจนเป็นรูปแบบเฉพาะของตนเอง คือ ลักษณะเฉพาะถิ่น ซึ่งอาจรับอิทธิพลหรือไม่ อย่างไร จากศิลปะพม่ายุคหลัง เช่น อุโบสถได้รับอิทธิพลจากอาคารแบบ “Tein” และ “Zayap” ของพม่า (สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 223) อันแสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์พม่า – ไท ในเขตพื้นที่รัฐฉาน ซึ่งก็มีความเป็นไปได้หากพิจารณาจากรูปลักษณะภายนอกอย่างผิวเผิน แต่กระนั้น เราจำเป็นต้องพิจารณาภายใต้เงื่อนไข และพัฒนาการที่เกิดขึ้นภายในเป็นสำคัญด้วย ทั้งนี้ กระบวนการก่อรูป และการพัฒนาประเพณีนิยมนั้น ย่อมต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาองค์ความรู้ เทคนิควิธีการ และรูปแบบจนมีลักษณะเฉพาะถิ่นเป็นของตนเอง อีกทั้งยังต้องเชื่อมโยงและสอดคล้องประสานกับความเป็นตัวตนของรูปแบบอาคารที่ปรากฏในปัจจุบัน ตลอดจนการสืบทอดส่งต่อเรื่อยมาจนกลายเป็นชาติพันธุ์ หรือ “อัตลักษณ์ชาติพันธุ์” อีกด้วย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

รูปแบบหลังคาวัดไทจีนแบบต่างๆ

ภาพที่ 5.2 รูปแบบหลังคาแบบต่างๆ ที่พบในเมืองเชียงตุง (ที่มาของภาพ : บันทึกภาพภาคสนามโดย ประสงค์ แสงงาม และไพลิน ทองธรรมชาติ ระหว่างปี พ.ศ. 2551-2557)

จากการศึกษาสามารถสรุปจัดกลุ่มรูปแบบวิหาร – อุโบสถ ออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

(1) **แบบหลังซอน** รูปแบบวิหารลักษณะนี้ พบว่าเป็นรูปแบบเก่าแก่ดั้งเดิมของวิหารไทเงินเชียงตุง วิหารรูปแบบนี้ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ได้แก่ วิหารวัดบ้านแงก และวิหารวัดบ้านแสน สมเด็จพระเจ้า (ไต้ เชมจารี) กล่าวว่า “แต่ก่อนวิหารในเมืองเชียงตุง เป็นเหมือนวิหารวัดบ้านแงก บ้านแสน แบบเก่าที่เคยเห็นก็เป็นแบบนี้หมด” (สัมภาษณ์ วันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2557)

(2) **แบบหลังผัด** สันนิษฐานว่า รูปแบบนี้เป็นที่นิยมในสมัยหลัง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 หรือราว พ.ศ. 2480 เป็นต้นมา แต่บางแห่งอาจมีอายุการสร้างมากกว่านั้น อย่างไรก็ตามหลักฐานที่สามารถเปรียบเทียบได้มีเพียงภาพถ่ายเก่า และการสัมภาษณ์ภาคสนามเป็นหลัก เนื่องจากวิหารมีการซ่อมแซมอยู่อย่างต่อเนื่อง และชาวบ้านไม่อาจตอบได้ว่ารูปแบบวิหารดังกล่าวเริ่มสร้างมาได้เมื่อไหร่ และแบบที่

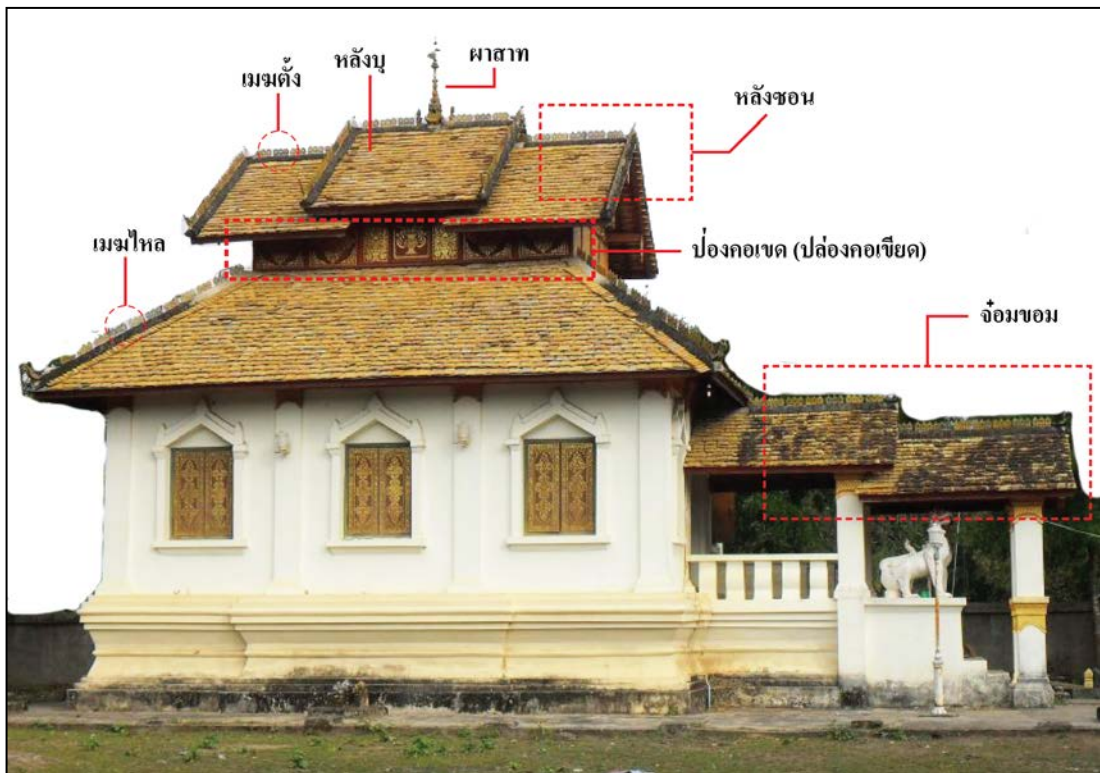
(3) **แบบผสมผสาน** เนื่องจากบางหลัง หลังคาเป็นแบบซอน และไม่มีตะมุตะเสาของปีกนก รอบตัวอาคาร แต่มีการต่อปีกหลังคา ที่เรียกว่า “ปะ” ตรงด้านสกัดหน้าและหลังเพิ่มขึ้นมา หรือบางแห่งผสมผสานระหว่างการก่อผนังด้านสกัดให้สูง แต่ซดหลังคาด้านล่างเปลี่ยนเป็นปีกนกคลุมต่ำ โดยรอบเพื่อกันฝน ส่วนผนังด้านบนก่อสูงจรดท้องอกไก่ เพื่อลดวัสดุก่อสร้าง คือ โครงสร้างปีกหลังคาด้านสกัด กระเบื้องดินขอที่ต้องมุงด้านสกัด ทำให้ประหยัดวัสดุก่อสร้างลง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ วิหารวัดป่าขาม เป็นต้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภาพที่ 5.3 ลักษณะวิหารที่ผสมผสานระหว่างแบบหลังซอน และหลังผัด (วิหารวัดป่าขาม) (ที่มา :

บันทึกภาพภาคสนาม โดยประสงค์ แสงงาม เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ.2557)

ภาพที่ 5.4 แสดงชื่อเรียกองค์ประกอบของวิหาร – อุโบสถไทเงินในเชียงตุง

(ที่มา : บันทึกภาพภาคสนาม โดยประสงค์ แสงงาม เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ.2557)

5.2.5 กลุ่มวิหารเท่าที่พบในเมืองเชียงตุง สามารถแบ่งออกได้ 2 ช่วงสมัย ได้แก่

- (1) วิหารแบบพื้นถิ่นเชียงตุงอิทธิพลศิลปะล้านนา (ในช่วงอายุพุทธศตวรรษที่ 22 – ครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 23) เป็นวิหาร โถง หรือวิหารไม่มีปรางเอก คือไม่มีการก่อผนังจนถึงท้องช่อ มีลักษณะต่ำ เตี้ยแจ้ คล้ายคลึงกับวิหารล้านนายุคเก่า ผังอาคารมีการยกเก็จด้านหน้า 2 ช่วง (2 ซด) และด้านหลัง 1 ช่วง (1ซด) และมักมีซุ้มมณฑปปราสาทอยู่ภายในเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ การตกแต่งหลังคานิยมใช้เครื่องประดับหลังคาเป็นเครื่องเคลือบดินเผาลอยตัว ต่อมาในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 24 วิหารได้มีพัฒนาการเป็นแบบวิหารกึ่งโถง ช่วงห้องวิหารที่ 1-2 (ด้านหน้า)จะยังคงลักษณะเป็นวิหาร โถงอยู่ แต่ในช่วงห้องที่ 3 จะมีการสร้างฝาผนังกันทั้งหมด (ท้ายวิหาร) และพัฒนาต่อเรื่อยมาจนกระทั่งกลายเป็นวิหารแบบ

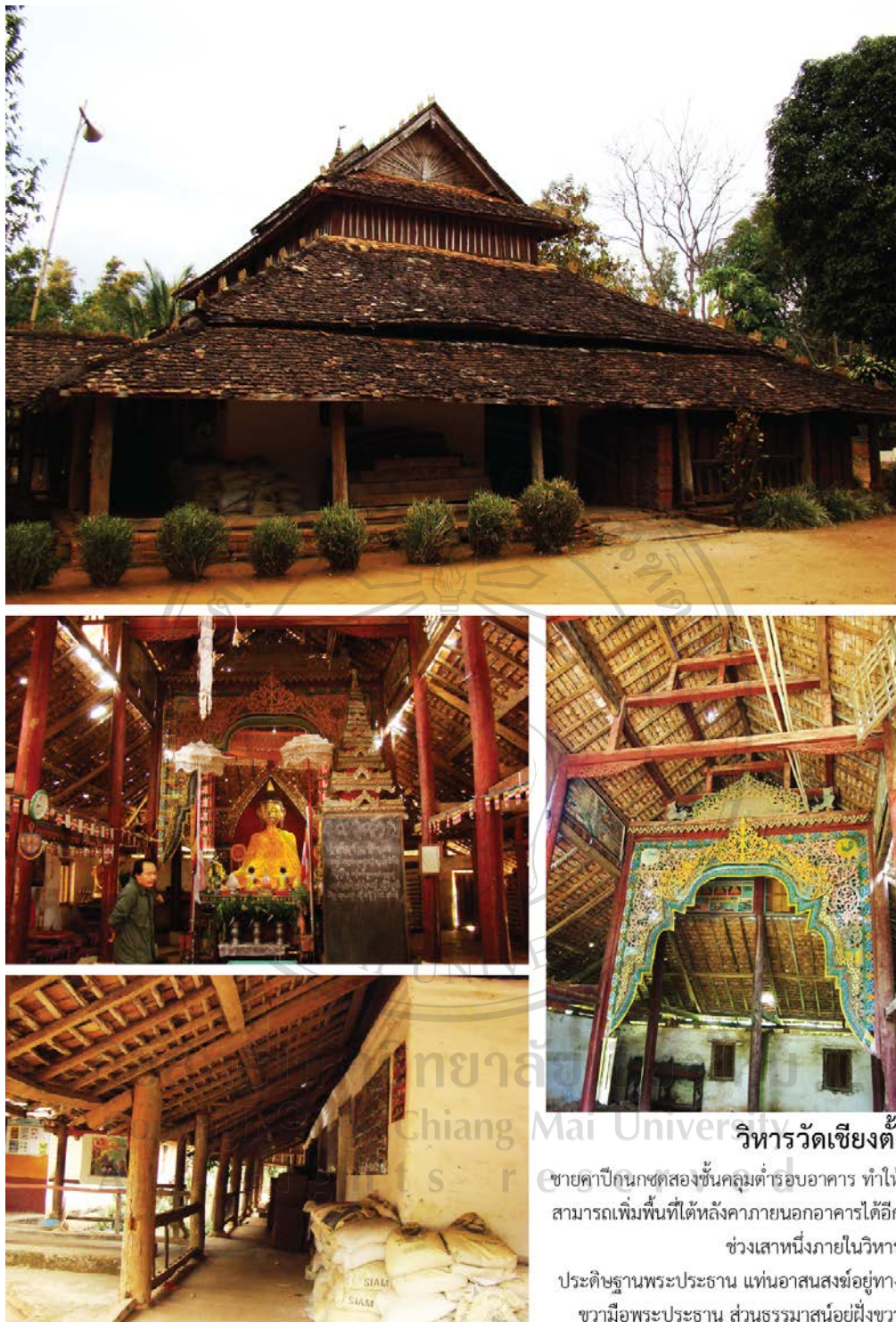
ปิด ภายหลังกุศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ทำให้มีการเจาะช่องประตู หน้าต่าง รวมทั้งปรากฏวิหารทรงปราสาท ที่มีการสร้างมณฑปปราสาทเชื่อมต่อด้านหลังวิหาร ในลักษณะการที่ต่อเนื่องจากการสร้างซุ้มโขงประดิษฐานพระประธานภายในวิหาร (ลีบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 289-290)

เนื่องด้วยอิทธิพลของนิกายพุทธศาสนาที่ส่งต่อมาจากเชียงใหม่ ความแตกต่างระหว่างนิกายขวง และนิกายป่าแดง ปรากฏให้เห็นทางกายภาพผ่านผังบริเวณ และองค์ประกอบบางประการของวิหาร พบว่า วิหารที่สังกัดนิกายขวงมีการตั้งฐานชุกชี หรือแท่นแก้วในลักษณะประชิดกับผนังด้านหลังอาคาร ส่วนวิหารสังกัดนิกายป่าแดงจะกำหนดตำแหน่งแท่นแก้วให้อยู่ในระยะช่วงเสาถัดจากห้องเสาสอดท้ายวิหาร 1 ห้องเสา ทำให้แท่นแก้วมีลักษณะลอยตัวกลางวิหาร สามารถเดินวนรอบได้ วิหารลักษณะนี้ที่พบในเชียงตุงหลงเหลืออยู่เพียง 2 หลัง คือ วิหารวัดบ้านแสน และวิหารวัดบ้านแกก

(2) วิหารพื้นถิ่นเชียงตุงสมัยหลัง (ช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นไป)

วิหารในสมัยหลังนี้ เกิดความเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ประกอบกับการแผ่อิทธิพลของพุทธศาสนาจากพม่า และความใกล้ชิดกับรัฐไทใหญ่มากกว่าล้านนาอย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้อิทธิพลของงานศิลปะสถาปัตยกรรม ได้เลื่อนไหลและผสมกลมกลืนระหว่างกัน วิหารในช่วงยุคสมัยนี้มีการรื้อ และสร้างใหม่ หรือซ่อมแซมสร้างครอบทับซ้อนกันอยู่เรื่อยมาจนไม่อาจระบุช่วงเวลาของรูปแบบวิหารได้อย่างเด่นชัด อย่างไรก็ตาม วิหารในสมัยหลังยังคงสร้างอยู่บนฐานวิหารแบบดั้งเดิม หากแต่มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและรูปแบบของหลังคา รวมทั้งการตกแต่งที่ใกล้เคียงกับศิลปะพม่า และไทใหญ่

วิหารพื้นถิ่นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ พบว่ามีการก่อผนังโดยรอบ แต่ไม่สูงจรดอกไก่ ชายคาคลุมต่ำลงมาทั้งสี่ด้าน เพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยบริเวณรอบอาคาร และระหว่างรอยต่อของโครงสร้างหลังคาตอนบน กับชายคาปีกนก จะยกเป็นคอสองบางครั้งยกคอสองสูงเพื่อระบายอากาศ และเป็นช่องแสงไปในตัว ตัวอย่างเช่น วิหารวัดเชียงตั้ง (หลังเก่า) วิหารวัดบ้านโตนง และวัดสุพรหมา เป็นต้น

วิหารวัดเชียงตุง

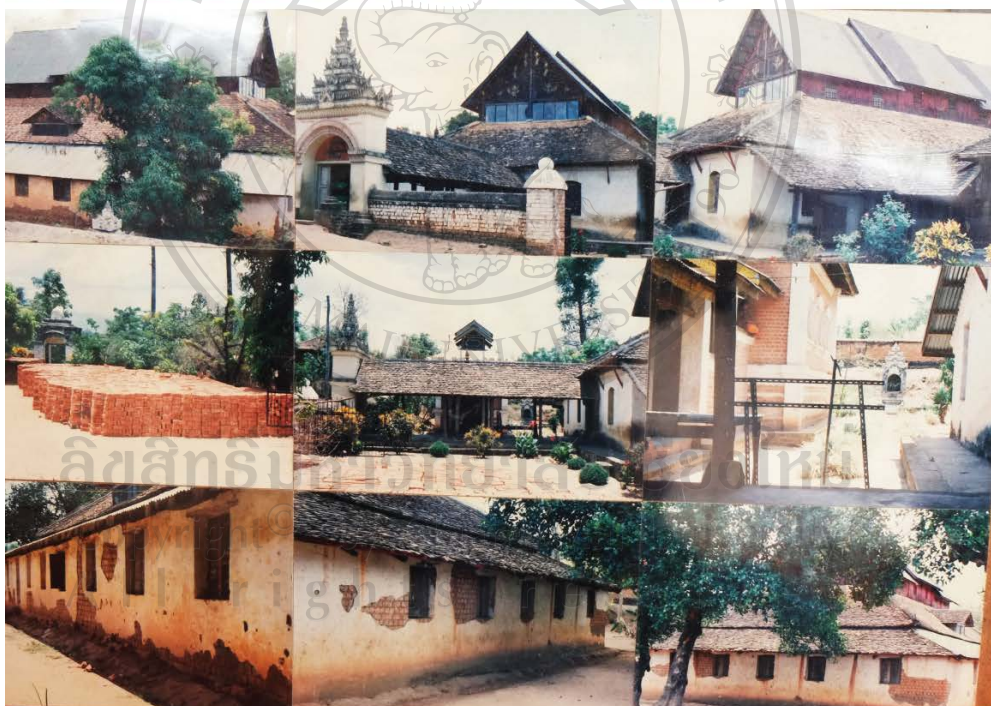
ชายคาปีกนกชุดสองชั้นคลุมด้ารอบอาคาร ทำให้สามารถเพิ่มพื้นที่ใต้หลังคาภายนอกอาคารได้อีก ช่วงเสาหนึ่งภายในวิหารประดิษฐานพระประธาน แทนอาสนสงฆ์อยู่ทางขวามือพระประธาน ส่วนธรรมาสน์อยู่ฝั่งขวา

ภาพที่ 5.5 วิหารพื้นถิ่นไทจีนเชียงตุง (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2550) สันนิษฐานว่ามีการก่อสร้างครั้งหลังสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24

วิหารวัดบ้านโตนง

ภายในเป็นโครงสร้างหลังคาแบบ
ช่อมาต่างใหม่ และยกคอสอง
ระหว่างชุดโครงสร้างหลังคาชุดบน
กับปีกนก พระประธานประดิษฐาน
อยู่บนแท่นแก้วในช่องเสาทองสุดท้าย
แต่ธรรมาสันเทศก็เป็นแบบเคลื่อนได้

วิหารหลังเก่าก่อนการสร้างใหม่ (วัดสุพรรณมา)

ที่มาภาพ : การบันทึกภาคสนาม โดยประสงค์ แสงงาม วันที่ 27 ตุลาคม 2557

ภาพที่ 5.6 วิหารพื้นดินไทจีนในเมืองเชียงตุง สันนิษฐานว่ามีการก่อสร้างครั้งหลังสุด

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24

วิหารพื้นถิ่นเชียงตุงสมัยหลังที่ได้รับอิทธิพลศิลปะพม่าที่เข้ามาพร้อมกับการเผยแผ่พุทธศาสนา นิภายพม่า ซึ่งน่าจะได้รับความนิยมมาตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ถึงปัจจุบัน ลักษณะของวิหาร อิทธิพลศิลปะพม่าลักษณะนี้ พบมากในศาสนสถานของพม่าที่เป็นอาคารเครื่องไม้แบบโถงเปิดโล่งที่ เรียกว่า “Zayap” มักนำไปสร้างเป็นอาคารทั่วไปภายในเขตวัดเมืองเชียงตุง แต่ฐานานุศักดิ์ของอาคาร ไม่เทียบเท่าวิหาร เนื่องจากเป็นวิหารที่สร้างขึ้นเฉพาะกิจ เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญเท่านั้น และไม่มีการกำหนดที่ตั้งแน่นอน นอกจาก วิหารอิทธิพลทรง “Zayap” แบบพม่าแล้ว ยังมี “วิหารทรง ปราสาท” ที่มีลักษณะเด่นอยู่ที่รูปทรงหลังคาแบบจั่วซ้อนชั้นสูงขึ้นไปเรื่อยๆ เป็นซุ้มๆ สอดรับกับผัง พื้นอาคารที่มักเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู หรือแบบอาคารจัตุรมุข หรือมักมีผังอาคารแบบสี่เหลี่ยม จตุรัสเพื่อให้สามารถวางโครงสร้างหลังคาแบบทรงปราสาทได้

สถาปัตยกรรมศิลปะมณฑลเย่ กับสถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงตุง

ภาพที่ 5.7: เปรียบเทียบลักษณะสถาปัตยกรรมแบบมณฑลเย่ กับสถาปัตยกรรมวัดในเมือง เชียงตุง (ที่มาของภาพ : บันทึกภาพภาคสนามโดยไฟลีน ทองธรรมชาติ,

<http://www.legalnomads.com/> (ระบบออนไลน์ สืบค้นเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2558)

การเปลี่ยนแปลงและเกิดความนิยมในศิลปะแบบพม่าเกิดขึ้นในช่วงยุคราชวงศ์อลองพญา (พ.ศ. 2295-2428) เมื่อมีการนิยมศิลปะแบบมณฑลเย่ โดยเฉพาะความนิยมใช้ทรงหลังคาแบบ พญาธาตุ (Pyathat) มาประดับในหอคำของเจ้าฟ้ารัฐไท รวมไปถึงหลังคาวัดหลวงต่างๆ เพื่อแสดงถึงสถานภาพ

อันศักดิ์สิทธิ์ และความสูงศักดิ์ของพื้นที่นั้นๆ ความนิยมดังกล่าวได้หล่อหลอมถ่ายทอดสู่รัฐฉาน ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงออกถึงพันธไมตรีระหว่างรัฐอีกทางหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคอาณานิคมอังกฤษ ปรากฏงานศิลปกรรมแบบมณฑลพะเยาแพร่หลายไปทั่วรัฐฉาน เช่น ความนิยมในการจำลองพระมหามัณเฑียร การสร้างพระพุทธรูปทรงครอบกระบังหน้าเป็นลวดลาย และจิตรเป็นรูปปิดทองซึ่งมีลักษณะแบบพื้นเมืองผสมมณฑลพะเยา การใช้หลังคาทรงพญาราชูในวัดต่างๆ รวมไปถึงการประดับตกแต่งหลังคาด้วยลายฉลุแบบพม่า “ปานซอ” ซึ่งมีการปรับปรุง และพัฒนาจนเป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง

งานพุทธสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลศิลปะพม่าใน สมัยหลัง ราวพุทธศตวรรษที่ 25 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นเจดีย์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับเจดีย์ศิลปะพม่าสมัยหลังพุทธกาล ได้แก่ ศิลปะอมรปุระ (พ.ศ.2343-2403) และศิลปะมณฑลพะเยา (พ.ศ.2403-2428) ซึ่งส่วนใหญ่มักทำตามต้นแบบเจดีย์สมัยพุทธกาล แต่มีการปรับแต่งรูปแบบเพิ่มขึ้น (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, 2554: 264) ประกอบกับในช่วงหลังที่เชียงตุงได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพพม่า จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อรูปแบบของเจดีย์เมืองเชียงตุงอย่างมาก ซึ่งบางแห่งมีการสร้างเจดีย์ศิลปะพม่าครอบทับเจดีย์สำคัญของเมืองเชียงตุง เช่น เจดีย์วัดยางคอง ราชูหลวงวัดจอมคำ เจดีย์วัดหัวข่วง เจดีย์วัดพระแก้ว และเจดีย์วัดเขมินทร์ (สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 299)

ส่วนวิหารที่ปรากฏทั่วไปในเมืองเชียงตุงปัจจุบัน ส่วนใหญ่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์เมื่อราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25 โดยเฉพาะในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ซึ่งอาจมีสาเหตุจากความเสื่อมของอาหาร และอาจเกิดจากภัยสงคราม¹ โดยการบูรณะใหม่มักสร้างทับไปบนฐานวิหารเดิม หรือมีการยึดขยายสัดส่วนบางอย่าง พบว่าวิหารที่บูรณะใหม่มักเป็นวิหารทรงจั่วที่ด้านสกัดของวิหารจะก่ออิฐเป็นผนังจากพื้นถึงอกไก่ สาเหตุที่พบวิหารทรงจั่วเป็นจำนวนมากในเชียงตุง เกรียงไกร เกิดศิริ (2550: 98) สันนิษฐานว่า วิหารเดิมอาจเป็นวิหารทรงจั่วอยู่แล้ว เมื่อมีการบูรณะใหม่จึงใช้ลักษณะเดิม อาจมีการปรับสัดส่วนให้มีความสูงโปร่งเพิ่มขึ้น แต่ไม่อ่อนช้อยเหมือนวิหารเดิมก่อนบูรณะ

¹ ในช่วงหลังของสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากเชียงตุงเป็นสมรภูมิรบในช่วงญี่ปุ่นบุกเข้ารัฐฉานของพม่า และกองทัพไทยได้ยึดครองเชียงตุงอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง (ปี พ.ศ. 2485 – 2488) เมื่อสงครามสงบลงพร้อมความเสียหายของบ้านเมือง จึงต้องมีการบูรณะอาคาร และสิ่งก่อสร้างต่างๆ ในเมืองเชียงตุงในช่วงเวลานั้น

อีกประการหนึ่ง เกิดจากวัสดุ และรูปแบบที่นิยมในช่วงราว 100 -200 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นช่วงที่เริ่มมีการสร้างโบสถ์คริสต์ ที่ลักษณะของโบสถ์คริสต์จะก่อผนังสูง ทำให้ภายในอาคารโปร่งโล่ง จึงอาจเกิดการเลียนแบบจากการก่อสร้างโบสถ์คริสต์ก็ว่าได้ (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2550: 98) ด้วยลายฉลุ สังกะสี เป็นต้น

ตัวอย่างวิหารที่มีการก่อผนังสูงจากพื้นจรดอกไก่ และเจาะช่องแสงบนผนัง

1 : วัดพระสิงห์ (วัดเสือ)	4 : วัดบ้านเหล็น
2 : วัดหลวงเชียงยืน	5 : วัดอิน
3 : วัดป่าขาม	6 : วัดเชียงอิง

ภาพที่ 5.8 แสดงตัวอย่างวิหารที่มีลักษณะด้านสกัดก่อผนังจากพื้นจรดอกไก่

5.3 อุโบสถ

อุโบสถส่วนมากที่พบในเชียงใหม่ปัจจุบัน มักได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ และหรือสร้างใหม่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ลักษณะของอาคารมีผนังเป็นทรงสี่เหลี่ยม ผนังยกเก็จด้านหน้าอุโบสถ ยกฐานสูงจากพื้นและมีบันไดขึ้นเท่า-ออกทางเดียว พื้นที่ภายในแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ พื้นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และพื้นที่ว่างส่วนที่เหลือสำหรับให้พระสงฆ์ประกอบพิธีสังฆกรรม

ลักษณะอาคารเป็นแบบอาคารปิด หลังคาทรงจั่วมีปีกนกโดยรอบทั้งด้านสกัด และด้านขนาน อาคาร มีการยกคอสอง และซ้อนชั้นหลังคาอีกส่วนหนึ่ง จากการศึกษาของ สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ (2554: 307-308) กล่าวว่า อุโบสถลักษณะแบบนี้ สันนิษฐานว่าจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะพม่า และคตินิยมมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 25 จนถึงปัจจุบัน ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในเชิงโครงสร้าง และองค์ประกอบสำคัญ แต่จะมีเพียงการเปลี่ยนแปลงวัสดุก่อสร้าง และวัสดุส่วนประดับตกแต่งเป็น

หลัก อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเชียงตุงอาจจะได้รับอิทธิพลของรูปแบบอุโบสถจากพม่า แต่กระนั้นอาคารก็เกิดพลวัต และพัฒนาการร่วมกับศิลปกรรมท้องถิ่นจนเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะในแบบพื้นถิ่นเชียงตุงเอง

อุโบสถในเมืองเชียงใหม่

- (1) อุโบสถวัดกาดบั้ง (4) อุโบสถวัดเชียงอิง
(2) อุโบสถวัดบ้านน้ำ (5) อุโบสถวัดบ้านโคง
(3) อุโบสถกลางน้ำวัดหนองแสน

ภาพที่ 5.9 ตัวอย่างของอุโบสถที่พบในเมืองเชียงตุงปัจจุบัน (ที่มาของภาพ : บันทึกภาพภาคสนามโดย ประสงค์ แสงงาม และไพสิน ทองธรรมชาติ เมื่อวันที่ 27-29 กรกฎาคม พ.ศ. 2558)

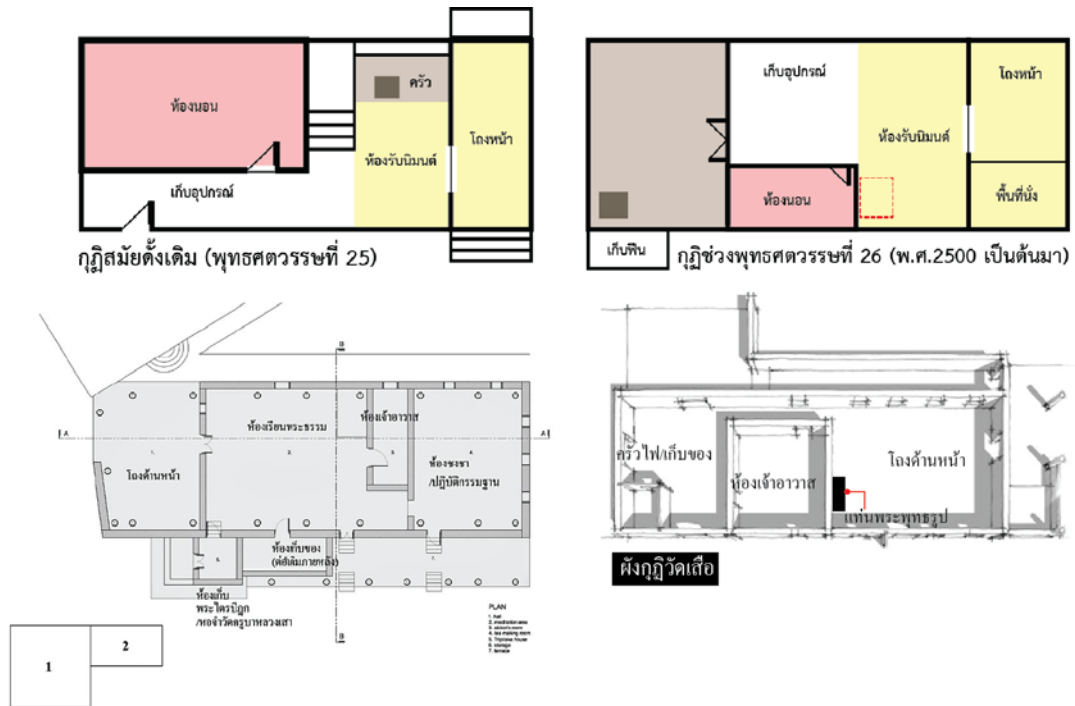
5.4 โรง หรือกุฏิพระ

กุฏิพระ หรือโรง เป็นอาคารชั้นเดียวเพื่อใช้สำหรับเป็นที่จำวัดของพระภิกษุสงฆ์ บางครั้งเป็นทั้งพื้นที่ประกอบอาหาร ที่เรียนธรรม และที่นอนของสามเณร อาคารมีลักษณะผังพื้นเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านสลักมักเป็นบริเวณด้านหน้าของอาคาร ส่วนด้านยาวของอาคารมักวางตัวขนานไปกับวิหาร และมีพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างวิหาร กับตัวโรง บริเวณส่วนที่เชื่อมต่อนั้น บางครั้งใช้เป็นที่แขวนกลอง หรือฆ้อง และเก็บสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ของวัด

โรง มีลักษณะเป็นอาคารปิดทึบ อาจมีพื้นที่กึ่งเปิดโล่งบริเวณด้านหน้าสัปดาห์ของอาคาร เพื่อให้เป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านก่อนเข้าสู่พื้นที่ภายใน บริเวณดังกล่าวมักใช้เป็นพื้นที่พบปะญาติโยม และประกอบพิธีกรรมขนาดเล็ก โดยมากมักมีทางเข้าออก 2 ทาง คือทางด้านหน้า และด้านหลัง หรือด้านข้างตัวอาคาร การวางผังภายใน มักจะมีพื้นที่เอนกประสงค์อยู่ตอนหน้า ถัดมามีการกั้นห้องเพื่อให้เป็นที่จำวัดของเจ้าอาวาส ช่วงที่กั้นเป็นห้อง จะมีด้านใดด้านหนึ่งเป็นทางเดินทะลุไปถึงห้องด้านหลัง ซึ่งมักจะใช้เป็นพื้นที่ชงชา ก่อเตาไฟ หรือเป็นครัวไฟ แต่ในอดีตโดยมากเตาไฟมักอยู่บริเวณตอนหน้าของโรง เพื่อสร้างความอบอุ่น แต่แบบแผนที่เป็นที่นิยมในปัจจุบัน คือ มักกำหนดให้โรงอยู่ขนานกับวิหารด้านใดด้านหนึ่ง และเชื่อมต่อกับครัวไฟได้

ภาพที่ 5.10 โรง หรือกุฏิพระ ของวัดในเมืองเชียงใหม่ และพื้นที่ใกล้เคียง (ที่มา: บันทึกภาพภาคสนาม)

ภาพที่ 5.11 เปรียบเทียบผังพื้นของโรง หรือกุฏิพระเมืองเชียงตุง

อนึ่ง ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงของสิ่งปลูกสร้างภายในวัดเมืองเชียงตุง ส่วนใหญ่ พุทธศาสนิกชนชาวเชียงตุงนิยมซ่อมแซมบูรณะวิหาร และเจดีย์มากกว่าการรื้อแล้วสร้างใหม่ แม้ว่า ศรัทธาบางคนจะนิยมชมชอบสิ่งก่อสร้างใหม่ๆ ก็ตาม จึงทำให้เจดีย์มักมีลักษณะการสร้างครอบทับ การซ่อมแซม การประดับตกแต่งเพิ่มเติม เป็นต้นจนไม่อาจทราบได้ว่าเจดีย์องค์เก่าเมื่อเริ่มสร้างมี รูปแบบอย่างไร และก่อสร้างเมื่อวันเวลาใด (Sao Saimong Mangrai, 1981: 8)

สถาปัตยกรรมในเมืองเชียงตุงมีพัฒนาการเป็นแบบเฉพาะถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ช่วงเวลาในประวัติศาสตร์แต่ละยุคสมัย เชียงตุงเป็นเมืองที่มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรล้านนา รัฐไท ตอนเหนือ และอาณาจักรเชียงรุ่ง (ไทลื้อ) สันนิษฐานว่าอาจมีการแลกเปลี่ยนปรับเปลี่ยนทางศิลปกรรม บางประการของแบบไทลื้อมาปรากฏ เช่น ลักษณะของการมีปีกหลังคาคลุมตำบองตัววิหารทั้งด้าน สักก และด้านยาว ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของวิหารไทลื้อ หรือการประดับตกแต่งหลังคาด้วย เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น ซึ่งต้องทำการศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

พลวัตทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนที่ปรากฏจากอดีต
จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2377 - 2557)
กรณี : วัดอิน (อินทบุปผาราม) เมืองเชียงตุง

ภาพที่ 5.12 เปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรม และสิ่งปลูกสร้างในวัดไทจีนเชียงตุง
กรณีวัดอิน (อินทบุปผาราม) (ที่มาของภาพ: ระบบออนไลน์ <http://engkeawmcu.blogspot.com/>)

<http://lovekengtung2013.blogspot.com/> สืบค้นเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2557 และบันทึกภาคสนาม)

จากภาพข้างต้น เป็นภาพถ่ายของวัดอิน (อินทบุปผาราม) ตัววิหารสร้างแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2377 ภาพบนสุด (1) ไม่ทราบปี และที่มาของภาพ แต่สันนิษฐานว่าเป็นภาพก่อนปี พ.ศ. 2494 ส่วนภาพถัดมา (2)-(3) คือภาพที่ถ่ายโดย คุณสุทธิพันธุ์ เหรา เมื่อปี พ.ศ.2494 ส่วนเจดีย์เก้ายอดรูปแบบศิลปะล้านนารุ่นหลัง กับศิลปะพม่า สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2490 และล่างสุด (4)-(5)-(6) เป็นภาพที่บันทึกล่าสุดในปัจจุบัน (พ.ศ. 2557) แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทั้งตัววิหาร ชุ่มประตูลิงห์คู่หน้าประตู และอุโบสถ ที่สร้างใหม่ในปัจจุบัน

พลวัตของสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ในวัดไทจีนเมืองเชียงตุงเกิดขึ้นอยู่เสมอ บนพื้นที่วัดเดิม หรือฐานอาคาร หรือโครงเจดีย์เดิม หรืออาจมีการเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัย เป็นผลให้สถาปัตยกรรม และองค์ประกอบต่างๆ เปลี่ยนอยู่เสมอ แต่อิทธิพลของงานศิลปกรรมต่างๆ อาจปรากฏในแต่ละแห่งที่ ซึ่งทำให้เกิดการผสมผสานจนกลายเป็นรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงในช่วงหลังในทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมา เกิดความเปลี่ยนแปลงของสิ่งปลูกสร้าง และงานสถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงตุงอย่างมาก งานศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมวัดในเชียงตุงส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่อาคารเก่าแก่ มีอายุหลายร้อยปีที่ยังคงหลงเหลือร่องรอยให้สืบค้น และสันนิษฐานรูปแบบ แต่งานศึกษาวิจัยนี้ มุ่งเน้นให้เห็นถึงพลวัต และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของวัดไทจีนจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยเน้นศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ทั้งในมิติเชิงกายภาพของสถาปัตยกรรม และเหตุปัจจัย กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ตลอดจนสิ่งที่ยังคงดำรงอยู่ หรือรักษาไว้จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งอาจเป็นองค์ประกอบหลัก หรือหัวใจหลักของความ เป็นวัดไทจีนเมืองเชียงตุง ซึ่งผลการศึกษาที่ได้ จะเป็นชิ้นส่วนหนึ่งที่เชื่อมต่อพัฒนาการของสถาปัตยกรรมวัด ตลอดจนศิลปกรรมของเชียงตุงจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 6

วิเคราะห์ผลวัดของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุง

ในกระแสโลกาภิวัตน์

ในบทที่ 6 เป็นการนำเสนอผลการศึกษาคณะสนาม ตามกระบวนการวิจัย โดยมุ่งตอบคำถามวิจัย ที่ศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุงในทางกายภาพ ปรากฏการณ์ และกระบวนการ พร้อมทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับการศึกษาคณะเอกสาร ทำการสรุปผลการศึกษา และวิเคราะห์ผลเพื่อตอบคำถามวิจัยตามวัตถุประสงค์

6.1 ผลการศึกษาคณะสนาม

กรณีศึกษาตัวอย่างในงานวิจัย ได้ทำการเลือกจำนวน 16 แห่ง โดยมีหลักเกณฑ์ในการเลือกกลุ่ม ตัวอย่างดังนี้

1) เป็นวัดที่มีการเปลี่ยนแปลง หรือกำลังเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสิ่งปลูกสร้างภายในวัด อย่างชัดเจน

2) อยู่ในเขตพื้นที่เมืองเชียงตุง โดยแบ่งออกเป็นพื้นที่ในเขตเมือง และพื้นที่ชนบทรอบนอก เมืองกรณีศึกษาทั้ง 16 แห่ง สามารถจัดกลุ่มตามพื้นที่มีดังต่อไปนี้

กลุ่มวัดในเขตเมือง (Zone A) ประกอบด้วย

1. วัดพระสิงห์ (วัดเสือ)
2. วัดหัวข่วง
3. วัดป่าแดง
4. วัดเชียงอิง
5. วัดสุพรมมา

กลุ่มวัดในเขตรอบนอก (Zone B) ประกอบด้วย

6. วัดบ้านหม้า
7. วัดหลอยโหลง
8. วัดเชียงคั้ง
9. วัดพระธาตุเพิงใจ
10. วัดป่าขาม
11. วัดล่องตอง
12. วัดพุทธวงศ์
13. วัดป่าวกาด
14. วัดยางแก้ว

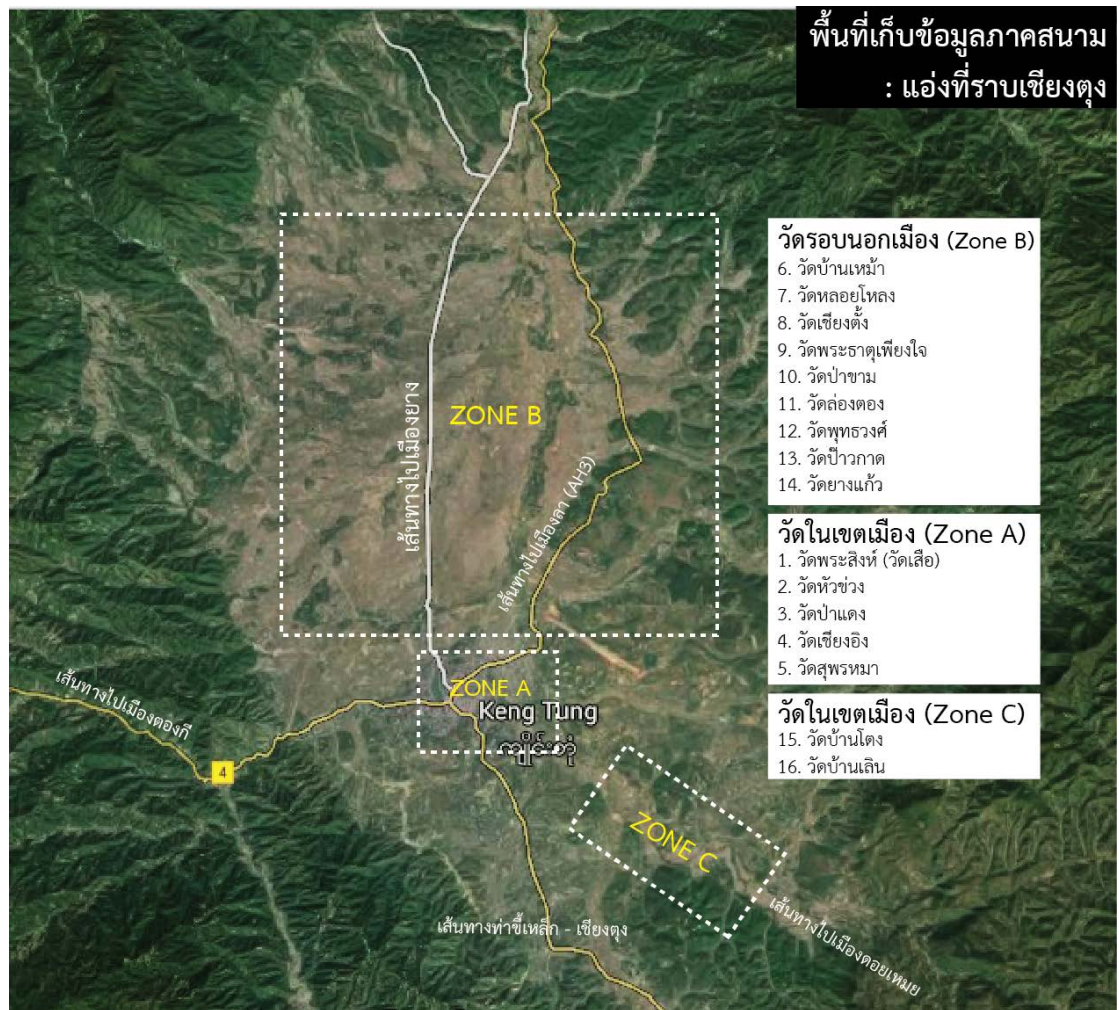
กลุ่มวัดในเขตรอบนอก (Zone C) ประกอบด้วย

15. วัดบ้านโคง
16. วัดบ้านเลน

ในเขตเมืองเชียงตุงมีการแบ่งพื้นที่ในการปกครองออกเป็น เมือง (เขต) ตำบล (เอ็ง) และบ้าน (หมู่บ้าน) ในเมืองแบ่งออกเป็น 5 เขตๆ ละประมาณ 20 หมู่บ้าน รวมพื้นที่เวียงใหม่ซึ่งยังไม่ตั้งให้เป็นเขต ส่วนตำบล หรือเอ็ง มีจำนวน 18 เขต ได้แก่

(1) เอ็งยางล่อ	(2) เอ็งดอยโหลง	(3) เอ็งกาดท้าย	(4) เอ็งกาดเต่า
(5) เอ็งว่านขาว	(6) เอ็งยางเกี้ยง	(7) เอ็งกาดฟ้า	(8) เอ็งเมืองล้ง
(9) เอ็งเมืองลาบ	(10) เอ็งเมืองเจม	(11) เอ็งเมืองซอน	(12) เอ็งเมืองปัก
(13) เอ็งยางชะ	(14) เอ็งไค้งคำ	(15) เอ็งท่าเปิม	(16) เอ็งท่าปิง

(17) เอ็งหนองกุ่ม (18) เอ็งดอยเหมย (สัมภาษณ์ หลงหนานตาน อายุ 74 ปี บ้านก้างน่าน้ำขึ้นหาน้อย วันที่ 24 สิงหาคม 2557, พระมหาสุภาพ จันตะก้อง, 2544: 26) วัดที่คัดเลือกเป็นกรณีศึกษากระจายตัวอยู่ในเขตการปกครองของเชียงตุง ทั้งในระดับเขต และเอ็ง ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 6.1: แผนที่แสดงตำแหน่งของกรณีศึกษาทั้ง 16 กรณีในเขตแอ่งที่ราบเมืองเชียงตุง

ในเขตตัวเมืองเชียงตุงแบ่งออกเป็น 5 เขต มีวัดภายในเมืองทั้งสิ้น 46 วัด ประกอบด้วยวัดของนิกลายฝ่ายเมือง (ไทจีน) ฝ่ายม่าน (พม่า) และฝ่ายไต วัดแต่ละแห่งในเขตเมืองอยู่ไม่ห่างกัน (พระมหาสุภาพ จันตะก้อง, 2544: 26) ได้แก่

(1) วัดหลวงเชียงยืน	(2) วัดราชฐานหลวงหัวข่วง	(3) วัดเชียงงาม
(4) วัดป่าแดงสิงหคาราม	(5) วัดเชียงจัน	(6) วัดหัวกาด
(7) วัดจอมใหม่	(8) วัดป่าหลิม	(9) วัดหนองกุ่ม
(10) วัดเฟยรุ่ง	(11) วัดเชียงเหล็ก	(12) วัดพระธาตุจอมคำ
(13) วัดม่อนเรือ	(14) วัดยางควง	(15) วัดเขมินทร์
(16) วัดอินบุพพาราม	(17) วัดหนองคำ	(18) วัดน้อยนอ

(19) วัดพระสิงห์	(20) วัดเจ็ดยักษ์ (หนองผา)	(21) วัดรองเมือง
(22) วัดยางลอ	(23) วัดหัวขัวฟ้ารั่ว	(24) วัดเชียงอิง
(25) วัดกะก่า	(26) วัดสุพรมมา	(27) วัดอโศก
(28) วัดเชียงชุม	(29) วัดพระธาตุแสงเมือง	(30) วัดบ่อกูด
(31) วัดเชียงลาน	(32) วัดเชียงแล	(33) วัดเชียงก่า
(34) วัดพระแก้ว	(35) วัดดอกบัว (สร้างใหม่)	

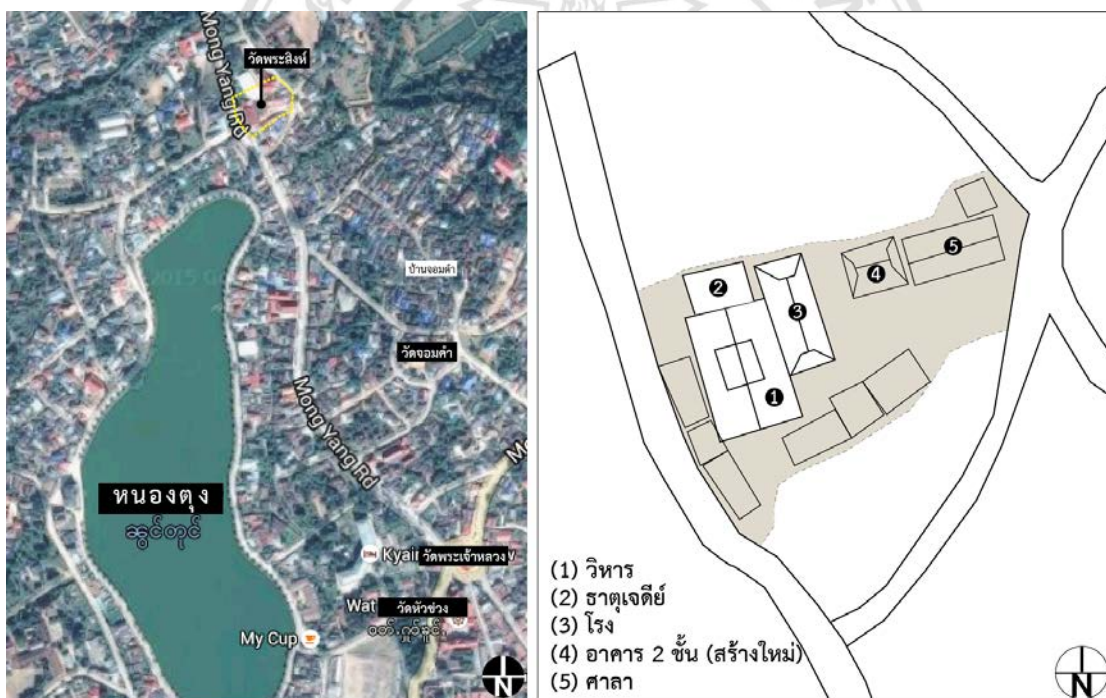
กรณีศึกษาได้ทำการเลือกวัดในเขตเมืองจำนวน 5 วัด โดยทำการคัดเลือกจากวัดที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลง หรือสร้างอาคารใหม่ คือ วัดพระสิงห์ (Propose Sampling) จากนั้นจึงใช้วิธีการถ่มต่อ (Snow Ball Sampling) จากกรณีวัดพระสิงห์ จึงได้กรณีศึกษาเพิ่มเติมต่อมาคือ วัดเชียงอิง และวัดสุพรมมา ส่วนอีก 2 แห่ง คือ วัดป่าแดง และวัดหัวข่วงนั้น เป็นวัดกรณีศึกษาที่เลือกเนื่องจากเป็นวัดที่สำคัญของเมือง จึงเป็นวัดที่มีการปรับเปลี่ยน และทำนุบำรุงตลอดเวลา สิ่งปลูกสร้างภายในวัดจึงทันสมัยอยู่เสมอ ซึ่งเป็นตัวอย่างสำคัญอีกประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงพลวัตของสถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงตุง

ภาพที่ 6.2 : แสดงตำแหน่งของวัดกรณีศึกษาในเขตเมือง จำนวน 5 กรณี

6.1.1 กรณีศึกษา 1 : วัดพระสิงห์ (วัดเสือ)

- 1) **ตำแหน่งที่ตั้ง :** ตั้งอยู่ในเมืองเขต 4 บนถนนเส้นเชียงตุง – เมืองย่าง ประกอบด้วย บ้านหนองผา บ้านก้านนาปูหลอย และบ้านก้านน่าน้ำขึ้นน้อย เป็นศรีธาตุของวัดนี้ ทิศใต้เป็นเขตที่อยู่อาศัย ด้านเหนือติดกับโบสถ์คริสต์นิกายแบบดิสตันนิชฐานว่ามีการสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ.1907 ในสมัยของเจ้าเจ็ดพันธุ (พ.ศ.1893-1920) แต่ได้ร้างไป และได้รับการฟื้นฟูใหม่ในช่วงปี พ.ศ. 2505 โดยคณะสงฆ์มอบให้พญากลางน้อยเป็นผู้ดำเนินการ ปัจจุบันวัดพระสิงห์เป็นวัดที่สำคัญแห่งหนึ่งของเชียงตุง มีพระพุทธรูปสำคัญ คือ พระสิงห์ ประดิษฐานอยู่ภายในกุฏิของเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

ภาพที่ 6.3 : แสดงตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัด

- 2) **ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม**

วิหาร และอาคารบริวารส่วนใหญ่ล้วนได้รับการสร้างขึ้นใหม่ในช่วงราว 50 ปี ย้อนหลัง วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเป็นวัสดุในปัจจุบัน เช่น กระเบื้องมุงหลังคาแบบลอนคู่ ผนังก่ออิฐถือปูนซีเมนต์แบบปัจจุบัน งานศิลปกรรมที่ตกแต่งประดับประดาวิหารเป็นงานที่ทำขึ้นใหม่ที่มีอายุไม่เกิน 50 ปี เช่น ลายปูนปั้นประดับตกแต่งเสาวิหาร และผนังอาคาร การจัดวางผังและตำแหน่งอาคาร ไม่มีการ

กำหนดที่แนบเป็นแบบแผน ส่วนภายในวิหารส่วนใหญ่ยังคงเป็นของเดิมที่ทำการบูรณะซ่อมแซมต่อเนื่องกันมา เช่น แท่นพระประธาน อาสนสงฆ์ และธรรมาสันเทศน์ เป็นต้น

กรณีศึกษา 1: วัดพระสิงห์ (วัดเสือ)

- (1) วิหารหลวง
- (2) จุดเชื่อมต่อระหว่างวิหาร กับศาลา ประดับด้วยสังกะสีกลุลา (ปานชอย)
- (3) ภายในวิหาร มีการบูรณะซ่อมแซมเรื่อยมา
- (4) ภาพเขียนผนังที่แสดงถึงอิทธิพลทางศิลปกรรมเชียงตุง
- (5) อาคารหลังใหม่
- (6) การเลือกใช้วัสดุก่อสร้าง และการตกแต่งอาคารหลังใหม่
- (7) บริเวณทางเข้าอาคารหลังใหม่

ภาพที่ 6.4 : ภาพแสดงอาคารศาสนสถานภายในวัดพระสิงห์ (วัดเสือ)

นอกจากนี้การกำหนดตำแหน่งของโรงครัว และศาลาวัด เน้นชิดขอบริมพื้นที่ของวัด เพื่อเปิดพื้นที่ว่างตรงกลางให้มากที่สุด แต่ก็มีการสร้างอาคารใหม่ขึ้นในพื้นที่ว่างบริเวณดังกล่าว อาคารใหม่นั้นเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนสองชั้น มีการออกแบบหลังคาที่มีลักษณะใกล้เคียงกับรูปทรงหลังคาอุโบสถไทจีนในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะพม่า (สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 307) แต่มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง คือ ใช้อิฐเผาก่อและฉาบด้วยปูนซีเมนต์ หลังคามุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ ประดับตกแต่งหลังคาด้วยแผ่นสังกะสีกลุลา และเครื่องประดับหลังคาทำจากสังกะสี มีการเจาะช่องหน้าต่าง และกรุเหล็กคัต ประติมากรรมทางเข้าอาคารมีการติดตั้งประติมากรรมเหล็กอีกด้วย อาคารใหม่หลังนี้ ศรัทธาชาวบ้านวัดเสือได้สร้างถวายเจ้าอาวาส เพื่อเป็นกุฏิเจ้าอาวาส และพระเณร

แต่พบว่ามีการใช้งานไม่มากนัก ส่วนใหญ่นำไปใช้เก็บของต่างๆ ของวัด เนื่องจากการจัดพื้นที่ใช้สอยไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้

อาคารที่มีความเก่าแก่ที่สุดของวัดแห่งนี้ คือ กุฏิ สันนิษฐานว่า กุฏิมีอายุในช่วงระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 22 – 25 เป็นกุฏิทรงโรง ผังพื้นที่เหลี่ยมผืนผ้า มีผนังปิดล้อมทั้ง 4 ด้าน โถงหน้ามีประตูทางเข้าออก มีหน้าต่างโดยรอบ ภายในกั้นห้องไว้ชิดด้านใดด้านหนึ่งของอาคาร ปล่อยส่วนที่เหลือให้เป็นช่องทางเดิน เชื่อมไปสู่พื้นที่ด้านหลังที่โดยมากมักเป็นครัวไฟ และเตาไฟสำหรับต้มน้ำชา ระบบโครงสร้างหลังคาเป็นระบบจันทัน หรือ Gable Hip ไม่กรุฝ้าเพดาน หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินขอ แต่ไม่มีเครื่องประดับหลังคาที่น่าสังเกตคือ การทำช่องเปิดด้านบนให้ Arch โค้งในแบบ Colonial Style อีกทั้งลักษณะการเจาะช่องของบานหน้าต่าง ลวดลายปูนปั้นประดับ รวมถึงลักษณะการก่ออิฐ เป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก บริเวณด้านหน้าของกุฏิมีการถ่ายเทพื้นที่จากที่โล่ง – กึ่งโล่ง (ใต้ชายคา) – ภายในอาคาร ซึ่งปิดทึบ ลักษณะดังกล่าวนี้ สืบศักดิ์ (2554: 310) ได้นิยามว่าเป็นรูปแบบ “กุฏิพื้นดินเชียงตุง”

3) กระบวนการ

วัดแห่งนี้กำลังดำเนินการรื้อถอนกุฏิหลังดังกล่าวข้างต้น สันนิษฐานว่ามีอายุเก่าแก่ประมาณ 80 ปี เพื่อสร้างกุฏิหลังใหม่ขึ้นแทนที่ในพื้นที่ดั้งเดิม วัตถุประสงค์เพื่อให้พื้นที่ใช้สอยมากขึ้น และมีจำนวนห้องพักรับรองแขกของวัดมากขึ้น ความต้องการรื้อสร้างอาคารใหม่เกิดขึ้นโดยความต้องการของชาวบ้าน และเจ้าอาวาสวัด เนื่องจากสภาพอาคารเดิมทรุดโทรมมาก ไม่สามารถใช้งานได้เต็มที่ ปัจจัยในการก่อสร้างนั้นมาจากทั้งชาวบ้าน และวัดร่วมกัน

ด้านรูปแบบของอาคารใหม่ จากการสัมภาษณ์ปู่แก่ (ผู้ใหญ่บ้าน) และกรรมการวัด พบว่า รูปแบบอาคารที่ต้องการนั้น ดูตัวอย่างจากวัดอื่นๆ ในเชียงตุง อาคารหลังไหนที่กรรมการวัด และชุมชนเห็นพ้องต้องกันว่าชื่นชอบ ฟังพอใจในแบบ ก็จะดูอาคารหลังนั้นเป็นต้นแบบ แล้วปรับแบบเพียงเล็กน้อยให้สอดคล้องกับพื้นที่ และการใช้ประโยชน์ ในกรณีศึกษาวัดพระสิงห์แห่งนี้ รูปแบบกุฏิหลังใหม่ที่ชาวบ้าน และกรรมการวัดลงมติเห็นชอบว่าต้องการสร้าง

ในรูปแบบนี้ คือ กุฏิวัดเชียงอิง ซึ่งก่อสร้างใหม่เพิ่งแล้วเสร็จได้ประมาณ 4 เดือน
(วันที่ 7 กรกฎาคม 2557) ที่ผ่านมา

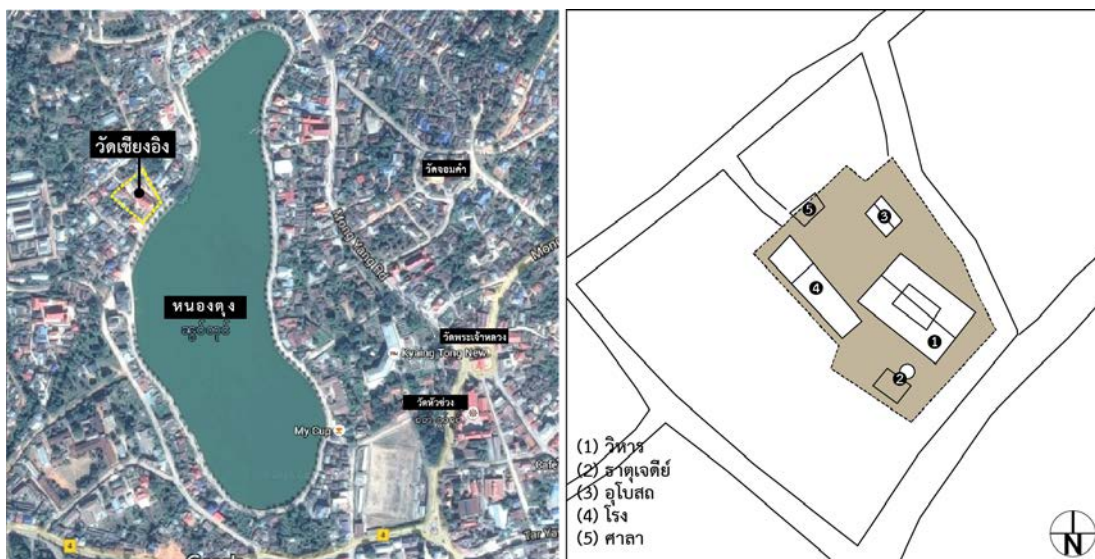

- (1) กุฏิเจ้าอาวาสหลังเก่า รูปแบบ “กุฏิพื้นดินเชียงตุง” (5) โครงสร้างหลังคาของกุฏิ อิทธิพลเชิงช่างตะวันตก
(2) มุมมองด้านข้างกุฏิ (6) การก่ออิฐ และเจาะช่องเปิดของกุฏิ
(3) กุฏิหลังเก่า และหลังใหม่ (7) รอยแตกของผนังที่ฉาบปูนดำแบบโบราณ
(4) วิหารหลวง และกุฏิเชื่อมต่อกัน

ภาพที่ 6.5 : ภาพแสดงกุฏิเจ้าอาวาสหลังเก่า

6.1.2 กรณีศึกษา 2 : วัดเชียงอิง

- 1) ตำแหน่งที่ตั้ง : ตั้งอยู่ในเมืองเชียงตุงเขต 5 (หนองผา) มีศรัทธาหลัก คือ บ้านเชียงอิง

ภาพที่ 6.6 : ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดเชียงอิง

2) ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม

ศาสนสถานของวัดเชียงอิงเกือบทั้งหมดได้รับการบูรณะซ่อมแซม และก่อสร้างใหม่เกือบทั้งหมด รวมทั้งมีการเสริมเติมแต่งที่ผิดแผกไปจากรูปแบบเดิม จากการสัมภาษณ์ ตู๊ปู้บุญรัตน์ ครูใหญ่ โรงเรียนปริยัติธรรมวัดเชียงอิง (สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2558) เกี่ยวกับการจัดการดูแลอาคารสถานที่ต่างๆ ภายในวัด พบว่า อาคารที่สร้างใหม่ส่วนใหญ่เป็นการช่วยกันออกแบบระหว่าง พระสงฆ์ ชาวบ้าน และสถา (ช่าง) เช่นกรณี กุฏิพระ¹ ที่สร้างใหม่ พระสงฆ์ และชาวบ้านช่วยกันออกแบบว่าต้องการพื้นที่ใช้สอยอย่างไร เท่าไหร่ ช่างก่อสร้างกุฏิ พระ หรือโสง ชื่อ อาทู้ เป็นชาวคริสเตียนเชื้อสายอาข่า ส่วนการประดับตกแต่งนั้น มักเป็นหน้าที่ของช่าง เช่น การออกแบบก่อสร้างยอดวิหาร ยอดกุฏิ และเมฆไหล² เป็นฝีมือของ สล่ายอด บ้านป่าแดง เครื่องประดับหลังคาที่เป็นสังกะสีฉลุลาย และการตกแต่งประดับเสาอุโบสถ หน้ามุข และกุฏิ เป็นฝีมือของ สล่าย่านสวย บ้านป่าม่าน เป็นต้น การออกแบบลวดลาย วัสดุที่ใช้ และการจัดวางองค์ประกอบต่างๆ ล้วนขึ้นอยู่กับช่างเป็นหลัก

¹ ชาวไทจีนเรียก กุฏิพระว่า “โสง”

² เครื่องประดับหลังคาบริเวณตะเข้ต้น

วัดเชียงอิง

- (1) วิหารหลวง วัดเชียงอิง รื้อถอนและสร้างใหม่ในปี พ.ศ. 2544
 (2) ลานกว้างภายในวัด ระหว่างวิหาร และกุฏิพระ (โสง)
 (3) กุฏิวัดเชียงอิง
 (4) ภายในวิหารหลวง
 (5) อุโบสถ และซุ้มประตูเข้าวัด
 (6) อุโบสถที่สร้างใหม่ พร้อมบันไดนาถแบบไทย

ภาพที่ 6.7 : แสดงอาคารต่างๆ ในวัดเชียงอิง ที่ได้รับการรื้อสร้างใหม่ และรื้อซ่อมแซมของเดิม

ส่วนในกรณีของวิหาร และอุโบสถ ได้สัมภาษณ์ จายโยง ชาวบ้านศรัทธา วัดเชียงอิง (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2558) เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของอาคารสถานที่ต่างๆ พบว่า วิหารหลวง มีการรื้อสร้างใหม่ในปี พ.ศ. 2544 แต่เก็บรักษาโครงสร้างเดิมเอาไว้ เช่น เสาวิหารเดิม รูปทรงแบบเดิม แต่มีการยกให้สูงขึ้น และกว้างขึ้น เนื่องจากวิหารหลังเก่า ต่ำ และแคบเป็นอิฐดินดิบเก่าแก่หลายชั่วอายุคน ส่วนอุโบสถ รูปแบบดั้งเดิมนั้นไม่มีนาถที่บันได ส่วนเสาอุโบสถนั้น ในอดีตเป็นเสาไม้ การตกแต่งมักเป็นการติดเข้ากับเสา ปัจจุบันช่างทำเป็นเสาปูน การตกแต่งจึงกลายเป็นการปั้นปูนประดิษฐ์เข้าไป เป็นต้น

3) กระบวนการ

ในอดีตการสร้างวัด หรือซ่อมแซมบูรณะวัดจะเป็นหน้าที่ของชาวบ้านศรัทธาวัดนั้นๆ ที่แต่ละบ้านจะมีช่างฝีมือประจำอยู่ แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง

คือ วัดจะจ้างหัวหน้าช่างมืออาชีพ ที่มีทีมงาน หรือลูกมือก่อสร้าง โดยให้คำนวณ เฉพาะค่าแรง ส่วนวัสดุก่อสร้าง จะสั่งแยกต่างหาก เนื่องจากวัสดุก่อสร้างมีราคา แพง และไม่คงที่ ต้องนำเข้ามาจากฝั่งชายแดนประเทศไทย ผ่านเมืองท่าหลัก และขนส่งมายังเมืองเชียงตุง หากต้องการใช้วัสดุก่อสร้างจำนวนไม่มาก มักจะหา ซื้อในเขตเมืองเชียงตุง แต่หากต้องการจำนวนมาก จำเป็นต้องสั่งจากท่าหลัก ซึ่งจะเพิ่มค่าขนส่งตามไปด้วย อย่างไรก็ตามหากวัสดุก่อสร้างสั่งตรงจากท่า หลักจะมีราคาค่าวัสดุ รวมกับค่าขนส่งถูกกว่าซื้อที่เมืองเชียงตุง เพราะเหตุที่ ราคาวัดไม่คงที่ จึงไม่นิยมการจ้างเหมาช่าง

ส่วนองค์ประกอบที่เพิ่มเติมผิดแผกจากของเดิม เช่น บันไดนาคที่อุโบสถ นั้น เกิดขึ้นเนื่องจากเจ้าศรัทธามีความประสงค์ที่จะสร้างถวายให้กับวัด โดยอาจ เห็นรูปแบบจากที่อื่น เช่น จากวัดในเมืองไทย จึงทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่มา จากความต้องการเฉพาะส่วนบุคคล ซึ่งพระสงฆ์ หรือศรัทธาผู้อื่น ไม่อาจขัดได้ หรืออาจไม่มีทักษะ ข้อเสนอแนะที่จะแนะนำได้ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การออกแบบอาคาร และการคัดเลือกวัสดุก่อสร้าง ขึ้นอยู่กับ ปัจจัยที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช่าง (สถา) เจ้าศรัทธา และวัสดุก่อสร้างมี อิทธิพลอย่างมากต่อรูปลักษณะของอาคาร ดังภาพที่ 6.8 แสดงรายละเอียดการ ตกแต่งอาคาร การเลือกใช้วัสดุหลาย สี และองค์ประกอบอื่นๆ ทางสถาปัตยกรรม

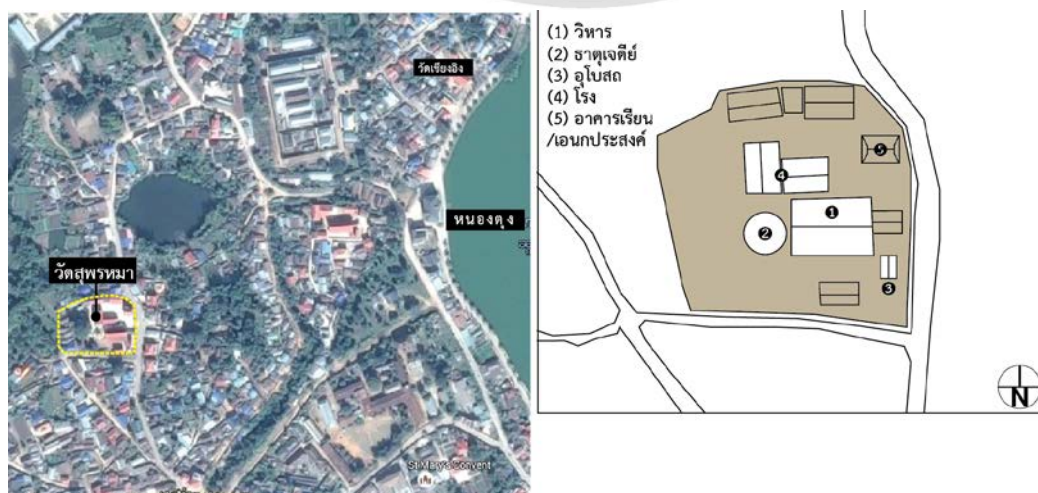
ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพที่ 6.8: การตกแต่ง และรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในอาคารสร้างใหม่ของวัด

6.1.3 กรณีศึกษา 3 : วัดสุพรหมา

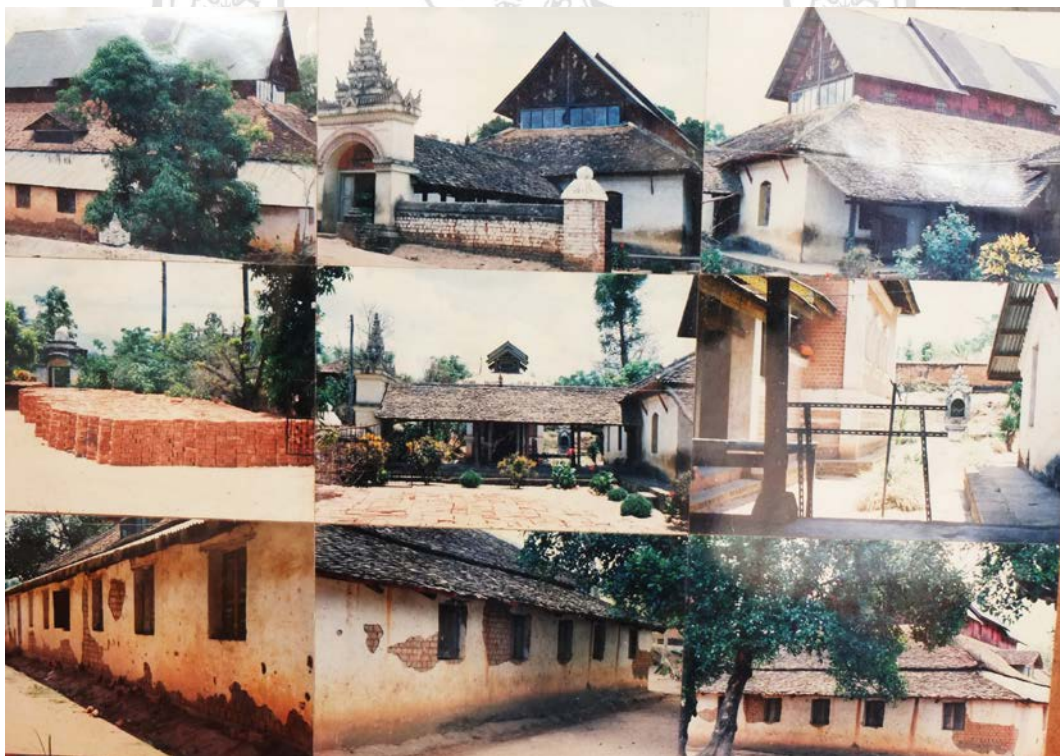
- 1) ตำแหน่งที่ตั้ง : ตั้งอยู่ในเมืองเชียงตุงเขต 5 (หนองผา) มีศรัทธาหลัก คือ บ้านสุพรหมา หรือบ้านหนองแก่น (หนองน้ำใหญ่) จำนวนประมาณ 170 หลังคาเรือน

ภาพที่ 6.9 : ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดสุพรหมา (สุกุมมา)

2) ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม

อาคารหลักของวัดแห่งนี้ส่วนใหญ่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาคารอย่างต่อเนื่อง ทั้งวิหารหลวง วิหารน้อย อุโบสถ และกุฏิพระ ตลอดจนองค์ธาตุเจดีย์ จากการสัมภาษณ์ พ่อหนานอ้าย บ้านสุพรหมา อายุ 56 ปี และ ลุงแสง สล่ำบ้านสุพรหมา อายุ 57 ปี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2558) พบว่า วัดแห่งนี้สร้างโดยพญาพรหมา และแม่ด้อยขง วิหารหลังที่เห็นในปัจจุบันนั้น ได้รับการบูรณะซ่อมแซม และปรับปรุงใหม่ในปี พ.ศ. 2536 เริ่มสร้างครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2474 รวมอายุได้ 83 ปี มีการบูรณะวิหาร 1 ครั้ง ส่วนอุโบสถ ที่เห็นปัจจุบันคือ รื้อของเก่าแล้วสร้างใหม่ เริ่มสร้างใหม่ในปี พ.ศ. 2521 ส่วนอุโบสถหลังเก่าก่อนการบูรณะ อายุได้ 60 ปี วัดสุพรหมาแห่งนี้มีอายุเก่าแก่กว่า 100 ปี

ภาพที่ 6.10 : อาคารในวัดที่มีรูปแบบดั้งเดิมก่อนการบูรณะในปี พ.ศ. 2536

มูลเหตุของการบูรณะ และรื้อสร้าง คือ วิหารหลังเก่า เล็ก และแคบ ผังพื้นวิหารหลังเดิมจะสอบกัน แต่ยังคงรักษาโครงสร้างหลัก คือ เสาวิหาร นาคบัลลังก์แท่นธรรมาสน์เทศน์ และอาสนะพระ สร้างมาพร้อมกับวัด และไม่มีการย้ายตำแหน่งใดๆ การบูรณะโดยหลักคือ การซ่อมแซม ทาสีใหม่ ฝ้าเพดานปัจจุบันบูรณะใหม่พร้อมครั้งล่าสุด มีอายุกว่า 21 ปี ส่วนฝ้าเพดานเดิม เรียกว่า “เพดานดอกคำ”

อาคารส่วนใหญ่ของวัดแห่งนี้ มีการเปลี่ยนแปลงในส่วนของการตกแต่งอาคาร และการต่อเติมองค์ประกอบที่ผิดแผกไปจากเดิม กล่าวคือ ผังอาคารทั้งหมด ก่ออิฐถือปูนและฉาบซีเมนต์ ทาสีเรียบ และมุงหลังคาด้วยกระเบื้องลอนคู่ มีเพียงโครงสร้างเสาวิหาร และองค์ประกอบภายในวิหารที่สำคัญๆ ยังคงรักษาไว้ แต่อาคารอื่นๆ มีการบูรณะใหม่เกือบทั้งสิ้น ยังคงเหลือซุ้มประตูวัดบางแห่งที่ยังคงเป็นของเดิม และรูปแบบธาตุเจดีย์ในวัด สันนิษฐานว่ามีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 25 ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะพม่าแบบมณฑลพะเยา อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เพิ่มขึ้นมาอย่างเด่นชัด คือ สังกะสีฉลุลายเป็นรูปนาคประดับบริเวณป้านลมวิหาร อุโบสถ และกุฏิพระ รวมทั้งการประดับช่อฟ้า เป็นเครื่องหลังคา ซึ่งในรูปแบบสถาปัตยกรรมวัดของไทยจีนนั้นไม่เคยมีมาก่อน

จากภาพข้างต้น เห็นได้อย่างชัดเจนถึงความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทยจีนในเมืองเชียงตุง ที่ไม่เพียงแต่เปลี่ยนแปลงในด้านวัสดุ ก่อสร้างเท่านั้น หากยังเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบ จนก่อให้เกิด “ภาพลักษณ์” ภายนอกที่แตกต่างไปจากเดิม ที่ผ่านกระบวนการคัดเลือกคัดสรรของผู้คนจนอาจนำไปสู่การ “สร้างอัตลักษณ์” ใหม่ และนิยามความเป็นวัดไทยจีนใหม่ในปัจจุบัน จะเห็นอย่างชัดเจนได้จาก

วัดสุพรหมา

- (1) ชุมประตูดั้งเดิม ด้านหลังคือวิหารหลวง
- (2) อาคารที่ก่อสร้างใหม่ภายในวัด
- (3) อุโบสถ หรือ โสภ ก่อสร้างใหม่
- (4) มุมมองด้านข้างวิหารหลวง
- (5) อุโบสถสร้างใหม่ที่ต่อเติมบันไดนาค

ภาพที่ 6.11 : สิ่งปลูกสร้างภายในวัดสุพรหมในปัจจุบัน (ที่มา : บันทึกภาพภาคสนาม)
 ทรงหลังคา ที่มีความเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบของทรง สัดส่วน และความลาดชันที่เปลี่ยนแปลงไป

- 2.1) เครื่องประดับหลังคา จากเดิมที่อาคารรุ่นเก่าไม่มีการประดับตกแต่งด้วยเครื่องประดับหลังคาจำนวนมากเท่าปัจจุบัน และวัสดุที่ใช้ทำเครื่องประดับ
- 2.2) หลังคาได้เปลี่ยนไปจากเครื่องดินเผา มาเป็นเครื่องสังกะสี พร้อมทั้งลวดลายที่ใช้มีบางส่วนที่แตกต่างไปจากเดิม
- 2.3) การเพิ่ม หรือลดทอนองค์ประกอบอื่นๆ ที่ในอดีตไม่เคยมี เช่น การเพิ่มบันไดนาคของอุโบสถ และการตัดปีกหลังคาด้านสกัดของวิหารออกพร้อมกับติดอาคารให้สูงขึ้น เป็นต้น

2.4) การใช้เทคนิคใหม่ๆ ที่มาพร้อมกับวัสดุใหม่ เช่น การทำลายปูนปั้นซีเมนต์ติดกับเสาปูน พร้อมให้สีสันทันที่แตกต่างไปจากเดิมที่เน้นลวดลายทองบนพื้นหลังสีแดงชาด หรือสีรัก

2.5) เกิดอาคารใหม่ๆ เพิ่มขึ้นตามความต้องการใช้ประโยชน์ของวัดในปัจจุบัน เช่น มีอาคารเรียนปริยัติธรรม ศาลาของวัด ฯลฯ จากเดิมที่ไม่เคยมี

การเพิ่มเติมองค์ประกอบบางอย่างในศาสนสถานนั้น เป็นเครื่องสะท้อนบางสิ่งของสังคมไทยจีน เมืองเชียงตุง ซึ่งอาจิวิเคราะห์ได้หลากหลายมิติทั้งในด้านสังคม ค่านิยม หรือแม้กระทั่งความพยายามในการนิยามตนเองของชาวไทยจีนในยุคปัจจุบัน

3) กระบวนการ

จากการสัมภาษณ์ภาคสนาม พบว่า สิ่งก่อสร้างในเชียงตุงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงชัดเจนขึ้นเมื่อ 20-30 ปี ที่ผ่านมา ภายหลังจากที่มีการเปิดด่านสินค้าชายแดนระหว่างไทย-พม่า ตั้งแต่ก่อนที่ยังไม่มีนโยบายให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนในราวปี พ.ศ.2539 การเข้า-ออกชายแดนมิได้กำหนดอย่างเคร่งครัดว่าจะเข้าออกทางด่านท่าขี้เหล็กเท่านั้น (สัมภาษณ์ พ่อหนานอ้าย บ้านสุพรหมา อายุ 56 ปี) เมื่อเชียงตุงเริ่มเปิดเมืองมากขึ้น วัสดุก่อสร้างใหม่ๆ ที่สามารถปรับปรุงข้อด้อยของวัสดุพื้นถิ่นเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ จนปัจจุบัน กระเบื้องมุงหลังคาที่ทำจากดินขอมมีการใช้น้อยลง เนื่องจากสังกะสี และกระเบื้องลอนหาง่ายกว่า มีการใช้อิฐดินเผามากกว่าการใช้อิฐดินดิบ แต่กระนั้น พ่อหนานอ้ายได้แสดงความคิดเห็นว่า

“อิฐดินดิบ ทนทานกว่าอิฐดินสุก แต่ก่อนมีคนทำมาก ทำเกือบทุกบ้าน ทำกันเอง ดินแดงดินนา จะสร้างบ้านหรือวัด ก็ทำอิฐกันเอง แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีคนทำ ดินขอยังคงมีขายอยู่ หากต้องการมากก็สามารถสั่งผลิตได้”

(1) เครื่องประดับหลังคาสังกะสีดูลาย
(2) ชุมประตู่เก่าของวัด
(3) บันไดนาคข้างวิหาร

(4) สัมภาษณ์ช่าง และชาวบ้านบ้านสุพรมมา
(5) ภายในกุฏิพระ ผังพื้นอาคารยังคงรูปแบบเดิม

ภาพที่ 6.12: แสดงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมแบบใหม่ในวัดสุพรมมา

อาคารล่าสุดที่มีการก่อสร้างใหม่ คือ กุฏิพระ หรือโสง อาคารหลังนี้ผู้ที่ออกแบบ คือ เจ้าอาวาสวัด³ เนื่องจากมีความต้องการพื้นที่ใช้สอยเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะเพื่อรับรองสงฆ์ที่มาเยือน ช่างก่อสร้างเป็นคนท้องถิ่น ชื่อ จายสามแก้ว บ้านกาดฟ้าใหม่ ส่วนอุโบสถ การออกแบบเกิดขึ้นจากการไปดูแบบจาก “วัดอินทร์” (วัดอินทนูพาราม) โดยถามสถา และดูจากฝีมือช่าง ช่างก่อสร้างชื่อว่า จายอ่อน แต่อุโบสถมีช่างเทคนิคเฉพาะหลายคนที่ทำ เช่น ช่างปั้นนาคที่อุโบสถ คือ สถาปัตย์ก่อน บ้านผาเวียง ช่างปั้นนาคข้างวิหาร คือ สถาปัตย์ดวงแก้ว บ้านหนองคำใต้ เป็นต้น

มูลเหตุของการปั้นรูปนาคที่อุโบสถ และข้างวิหารนั้นเกิดจากเจ้าศรัทธาที่เป็นชาวบ้านอยากทำบุญอุทิศถวายให้แก่วัด ช่างปั้น (สถาปัตย์) จึงได้แนะนำเจ้า

³ สัมภาษณ์ พระสามิฉัน อายุ 64 ปี เจ้าอาวาสวัด เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2557

ศรัทธาทำให้ปั้นรูปพญานาคไว้ที่บ้านใด เจ้าศรัทธาจึงเห็นชอบและอุทิศถวายให้วัด ซึ่งแต่เดิมชาวไทจีนไม่มีการปั้นนาคเพื่อประดับ

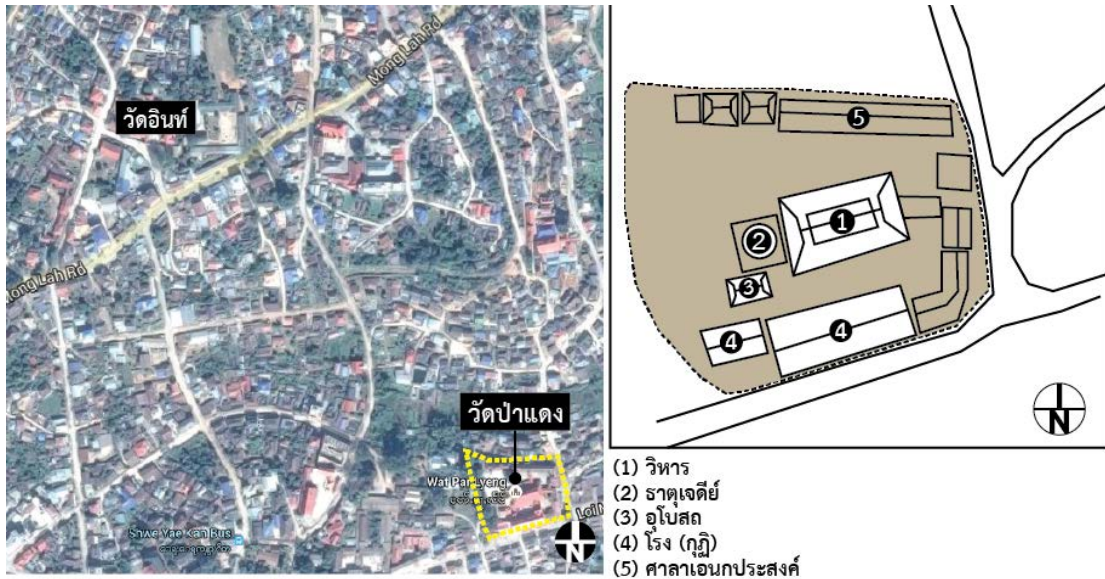
อาคาร นอกจากนี้ สังกะสีนลุลายที่ตกแต่งหลังคาที่เป็นรูป “นาค” นั้น เพิ่งเข้ามาเพิ่มเติมในยุคหลัง ในอดีตนิยมใช้เครื่องปั้นดินเผาเป็นรูปนกงวงงาเป็นหลักเป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์พบว่า การก่อสร้าง บูรณะซ่อมแซมศาสนสถานของวัดสุ-พรหมานี้ ทั้งหมดล้วนมาจากกำลังแรงทุนทรัพย์ แรงงาน และศรัทธาของชาวบ้านสุพรหมานเป็นหลัก มีบางส่วนที่ได้รับการสนับสนุนจากศรัทธาในหมู่บ้านอื่นๆ แต่โดยมากมักเป็นคนในท้องถิ่น ไม่มีชาวต่างถิ่น ต่างชาติ เช่น คนไทย มาร่วมในการบูรณะซ่อมแซมศาสนสถานที่นี่เลย

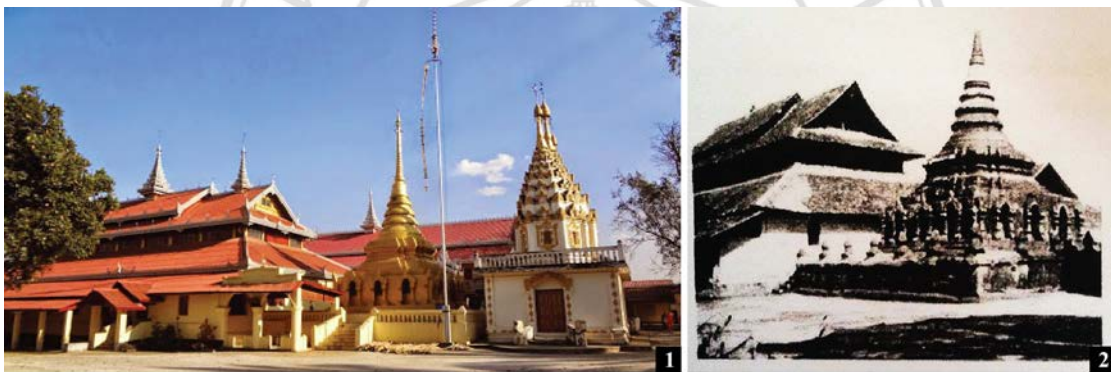
6.1.4 กรณีศึกษา 4 : วัดป่าแดง

- 1) **ตำแหน่งที่ตั้ง :** ตั้งอยู่ในเมืองเชียงตุงเขต 3 (หนองผา) บนยอดเนินเขาด้านนอกเวียงทางทิศตะวันออก ห่างจากประตูป่าแดงประมาณ 400 เมตร มีศรัทธาหลัก คือ บ้านป่าแดง บ้านบ่อเรือ และบ้านดินป่า จำนวน 250 หลังคาเรือน
- 2) **ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม**

เนื่องจากวัดป่าแดง หรือวัดราชฐานหลวงป่าแดง เป็นวัดที่มีความสำคัญของเมืองเชียงตุง มีประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1987 โดยเจ้าสามสรี สร้างถวายแด่พระโสมจิต เพื่อเป็นที่พำนักและเผยแผ่พุทธศาสนาลังกา วงศ์นิกายป่าแดง (สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 126) สถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ภายในวัดมีการเปลี่ยนแปลงเกือบทั้งหมด เนื่องจากการบูรณปฏิสังขรณ์อย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 6.13 : ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดป่าแดง

(1) วิหาร และเจดีย์วัดป่าแดง ในปี พ.ศ. 2554 และ (2) ภาพถ่ายวิหารหลวง และเจดีย์วัดป่าแดง ช่วงก่อนปี พ.ศ.2500
(ที่มา : สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554 : 121 โดย คุณสุทธิพันธุ์ เหมรา)

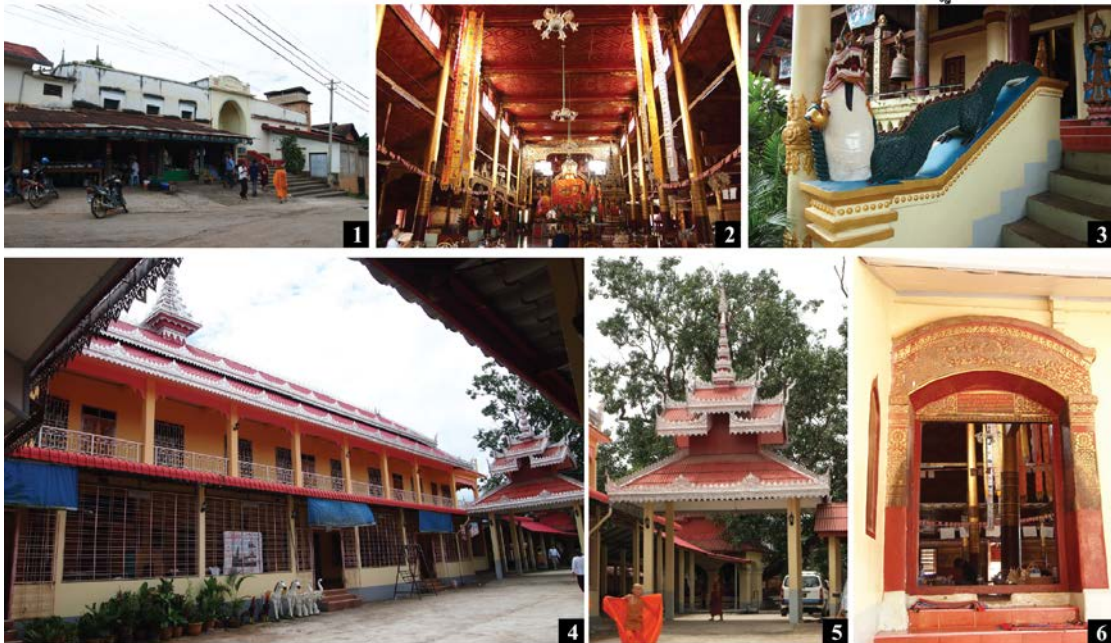
ภาพที่ 6.14: เปรียบเทียบสิ่งก่อสร้างในวัดป่าแดงในปัจจุบัน และอดีต

เนื่องจากเป็นวัดที่อยู่ในเขตเมือง และเป็นวัดที่สำคัญ เหลือเพียงสิ่งก่อสร้างสำคัญ คือ องค์เจดีย์ ที่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ จากการศึกษาของ สืบศักดิ์ (2554) พบว่า เจดีย์วัดป่าแดง มีลักษณะเป็นเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนามีอายุการสร้างเมื่อปี พ.ศ. 1991 จัดเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นดั้งเดิมเชิงตุง อิทธิพลศิลปะล้านนา แม้ว่าส่วนขององค์เจดีย์จะได้รับการบูรณะใหม่ตามอิทธิพลศิลปะพม่า

จากภาพข้างต้น จะเห็นได้ชัดเจนถึงความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของวิหารหลวง แต่กระนั้นยังคงรักษารูปแบบเค้าโครงแบบดั้งเดิมไว้ อาจมีความแตกต่างด้านสัดส่วน และองศาของหลังคา แต่สิ่งที่แตกต่างค่อนข้างชัดเจน คือ

เครื่องประดับหลังคาที่เพิ่มเติมขึ้นมา จะเห็นว่าที่กลางสันหลังคาวิหารมีปราสาท
เฟื่องประดับ ในขณะที่วิหารหลังเดิมไม่มี หรืออาจจะมีแต่แตกต่างด้วยวัสดุที่ใช้
คือเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีขนาดเล็กกว่า และไม่มีลายฉลุสังกะสีประดับเหมือน
ปัจจุบัน

วัดราชฐานหลวงป่าแดง

- (1) มุมมองจากภายนอกวัด
- (2) ภายในวิหาร อังคารรักษาแทนพระประธาน ธรรมาสันเทศน์ และอาสนสงฆ์ ในตำแหน่งเดิม
- (3) บันไดที่มีปูนปั้นลักษณะแบบตัวลวง
- (4) กุฏิพระสองชั้น ก่อสร้างใหม่
- (5) ศาลาเชื่อมทางเดินระหว่างวิหารหลวง กับกุฏิ
- (6) โขงประตูทางเข้าวิหารของเดิม ที่มีการสร้างห้องต่อเติมทับบนส่วนของโขงประตูเดิม

ภาพที่ 6.15: แสดงบริบทโดยรวมของวัดป่าแดงในปัจจุบัน

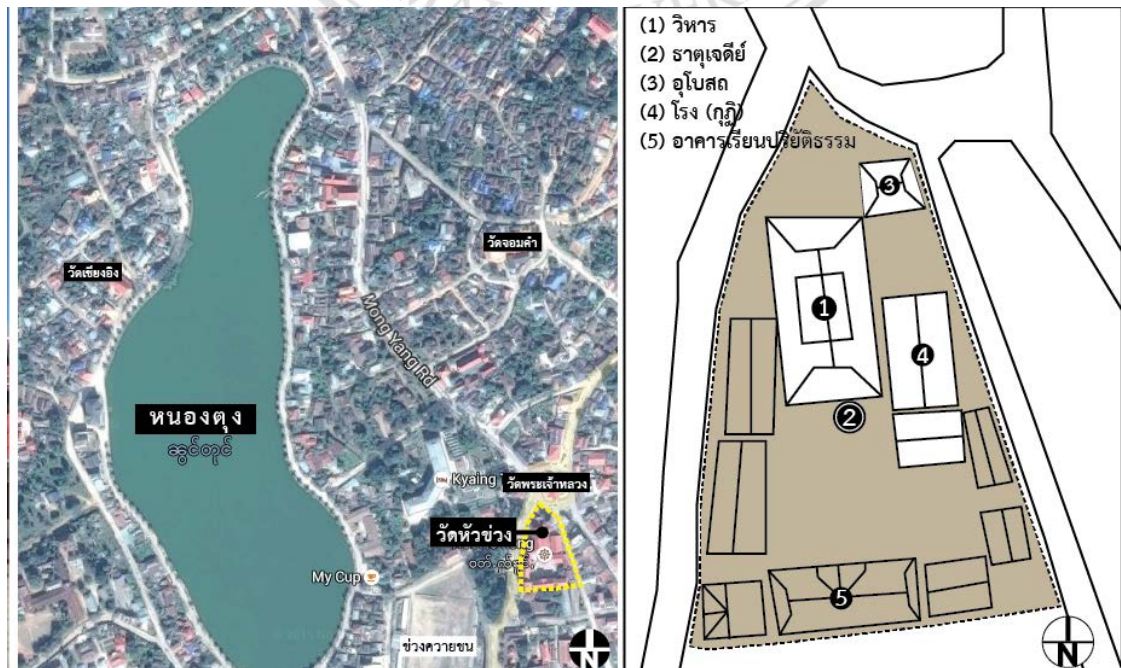
3) กระบวนการ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับอาคาร สิ่งปลูกสร้างที่อยู่ในวัดแห่งนี้ มีการ
เปลี่ยนแปลงไปตลอดระยะเวลายาวนานต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นวัดที่สำคัญ จึงทำ
ให้วัดนี้มีกำลังทางด้านทุนทรัพย์ ปัจจัยเพียงพอที่จะบูรณะสิ่งก่อสร้างให้ใหม่ ไม่
ทรุดโทรม ส่วนใหญ่มีมาจากแรงศรัทธาของชาวบ้าน และได้กำลังแรงงานจาก
วัดที่อยู่ในห้วงมณฑลโบสถ์เดียวกัน คือ วัดจอมใหม่ วัดป่าหลิม วัดหนองกุ้ง วัด
เชียงแล วัดม่อนเรือ และวัดหนองคำ

นอกจากนี้ มีการบูรณะเรื่อยมา พบหลักฐานการบูรณะครั้งแรกในปี พ.ศ. 2508 มีการสร้างฐานประทักษิณ กำแพงแก้ว และซ่อมแซมซุ้มจระนำในส่วนฐานเจดีย์ ในปี พ.ศ. 2552 มีการทาสีส่วนฐานขององค์เจดีย์ ลักษณะเจดีย์วัดป่าแดงเชียงตุง มีความคล้ายคลึงกับเจดีย์วัดป่าแดงหลวงเชียงใหม่ และเจดีย์วัดป่าแดงขุนนาพะเยา แต่เจดีย์ป่าแดงเชียงตุงมีการเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบฐานเหนือซุ้มจระนำ ที่ปรากฏในกลุ่มเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาระยะหลัง ในส่วนขององค์ระฆัง และส่วนยอด พบว่าได้รับอิทธิพลศิลปะพม่าในสมัยหลังไม่เกิน 50 ปีที่ผ่านมา รวมทั้งส่วนประดับตกแต่งที่เป็นงานปูนปั้นปูนต่ำลวดลายพันธุ์พฤกษาที่ได้รับอิทธิพลพม่าในสมัยหลังปี พ.ศ. 2508 (สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 124-125)

6.1.5 กรณีศึกษา 5: วัดหลวงหัวข่วง

- 1) **ตำแหน่งที่ตั้ง :** ตั้งอยู่ เขต 3 ในเวียง บริเวณใจกลางเวียงเชียงตุง บริเวณโดยรอบมีหมู่บ้านเชตานหลวง บ้านพักข้าราชการตำรวจ และเรือนร้านค้า มีวัดพระเจ้าหลวง และวัดพระแก้วอยู่ใกล้เคียง วัดหัวข่วงเป็นวัดหัวหมวดอุโบสถของวัดอีก 9 แห่ง ได้แก่ วัดเชียงงาม วัดเชียงจัน วัดอโศก วัดเชียงขุ่ม วัดพระธาตุแสงเมือง วัดบ่อกุด วัดสุกมมา และวัดเชียงเหล็กใหม่

ภาพที่ 6.16 : ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดหัวข่วง

2) ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม

วัดแห่งนี้เป็นวัดที่มีความสำคัญของเมืองเชียงตุง และมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานร่วมกับประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงตุง วัดหัวข่วงสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1897 เป็นหนึ่งในสี่วัด⁴ ในรัชสมัยของเจ้าเจ็ดพันตู (พ.ศ.1897-1920) ความเป็นมาที่ยาวนานของวัด ทำให้วัดมีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา และผ่านพ้นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ

นอกจากนี้วัดหัวข่วงยังเป็นวัดที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาระบบการเรียนการสอนของคณะสงฆ์ในเมืองเชียงตุง เนื่องจากมีการจัดตั้งโรงเรียนจัดการเรียนการสอน “พระไตรปิฎก” จนกระทั่งปี พ.ศ. 2476 สมัยเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลง (พ.ศ.2440-2479) มีการสร้างอาคารทรงตึกสองชั้น เพื่อใช้เป็นโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรม ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 ได้ขยายให้มีการสร้างอาคารเรียนสามชั้น โดยได้รับทุนบริจาคจากมูลนิธิสมเด็จพระมหาราชมงคลจารย์วัดปากน้ำ และได้รับการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนจากมาจาก อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงราย ปัจจุบันสาขาของโรงเรียนวัดราชฐานหลวงหัวข่วงได้ขยายถึง 8 สาขาในเมืองเชียงตุง ได้แก่ โรงเรียนวัดหนองนวล โรงเรียนวัดบ้านดอง โรงเรียนวัดบ้านชาย โรงเรียนวัดยางเกียง โรงเรียนวัดสามัคคีภาคเต่า โรงเรียนวัดคอยหลวง โรงเรียนวัดบ้านขาว และโรงเรียนวัดป่าแดง (สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554: 147)

ลักษณะทางกายภาพของอาคาร พบว่าอาคารส่วนใหญ่ได้รับการทำนุบำรุงให้อยู่ในสภาพที่ดี มีการบูรณะเจดีย์และวิหารหลายครั้ง จากงานศึกษาของ สืบศักดิ์ (2554) และการลงภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า รูปแบบลักษณะทางกายภาพของอาคารในวัดหัวข่วงหลายแห่งมีอิทธิพลของศิลปะพม่าในยุคหลัง ได้แก่ เจดีย์มีการใช้รูปแบบหลังคาของอุโบสถเป็นทรงปราสาทซ้อนชั้นอิทธิพลศิลปะพม่าสมัยหลัง ซึ่งเป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีอายุเก่าแก่ที่ยังคงหลงเหลือภายในวัด ที่มีการสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2494 และบูรณะซ่อมแซม ทาสีใหม่ ในปี พ.ศ. 2552

⁴ ประกอบด้วย 4 วัด ได้แก่ วัดพระแก้ว วัดหัวข่วง วัดพระกลาง และวัดจอมทอง

รวมถึงการประดับตกแต่งหลังคาด้วย “ปายชอย” หรือสังกะสีกลายประดับตกแต่งหลังคาวิหาร และอุโบสถ นอกจากนี้อาคารที่ก่อสร้างเพิ่มเติมขึ้นมาเพื่อเป็นประโยชน์แก่วัดนั้นมีการออกแบบวางผัง และใช้วัสดุในการก่อสร้างแบบทันสมัย หาได้ง่ายในตลาด และขนส่งได้จากเมืองท่าจีเหล็ก ชายแดนประเทศไทย

- (1) วัดราชฐานหลวงหัวข่วง ในช่วงพุทธศตวรรษ 2430
- (2) หอค้าเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุง ในช่วงพุทธศตวรรษ 2430
- (3) ลานกว้างในเมือง สันนิษฐานว่าคือ บริเวณช่วงหลวงของเมือง
- (4) ช่วงลานบริเวณด้านหน้าหอค้าเจ้าฟ้าเชียงตุง

ภาพที่ 6.17: ลักษณะวัดหลวงหัวข่วง และสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่ร่วมสมัยในช่วงพุทธศักราช 2430 ซึ่งเป็นช่วงที่อังกฤษมีอิทธิพลเหนือดินแดนพม่า

3) กระบวนการ

จากการสัมภาษณ์ เจ้าสิทธิ เลขานุการ และผู้ดูแลหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมวัดหัวข่วง กล่าวว่า

“การเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นในวัดหัวข่วงนี้ เริ่มขึ้นในยุคสมัยของครู บาสาม ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา เริ่มเปลี่ยนแปลงวิหารจากเดิมที่เป็นอาคารไม้ มาเป็นปูนซีเมนต์ เนื่องจากไม้ผุพัง และ ไม้ที่จะใช้ก่อสร้างเริ่มหายาก ราคาแพง รวมทั้งเป็นการใช้ทรัพยากรมาก หากใช้ไม้ต้องใช้แรงงานมาก เมื่อเทียบกับใช้ปูนซีเมนต์ รวมทั้งมีเทคโนโลยีในการก่อสร้างที่ทันสมัยเข้ามา จึงมีการรื้ออาคารเดิมออก และสร้างใหม่ด้วยวัสดุทันสมัยที่เห็นว่าทนทานกว่า อย่างไรก็ตาม พื้นที่ภายในวิหารไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่จะเปลี่ยนรูปทรงหลังคา และผนังวิหารจากเดิมที่เป็นก้อนอิฐดินดิบขนาดใหญ่มาเป็นอิฐดินเผา เจ้าสิทธิกล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งก่อสร้างแพร่กระจายมาจากเมืองท่าขี้เหล็ก เมืองพะเยา แล้วจึงเข้ามาถึงเมืองเชียงคอง”

วัดราชฐานหลวงหัวข่วง

- (1) บริเวณโดยรอบวัด
- (2) วิหารหลวง และเจดีย์องค์เก่าของวัด
- (3) อาคารเรียนปริยัติธรรมสร้างใหม่ในปี พ.ศ. 2543
- (4) สัมภาษณ์เจ้าสิทธิ วัดราชฐานหลวงหัวข่วง

ภาพที่ 6.18: อาคารสถานที่ในวัดหลวงหัวข่วงปัจจุบัน และการสัมภาษณ์เจ้าสิทธิวัดหัวข่วง

การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งปลูกสร้างทางพุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่ที่ผ่านมาพบว่าไม่มีการควบคุม กำหนดรูปแบบ หรืองบประมาณ ทั้งนี้ไม่มีผู้ที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการอาคาร หรือมีความรู้ทางสถาปัตยกรรม โดยมากรูปแบบและการก่อสร้างต่างๆ มักขึ้นอยู่กับเจ้าศรัทธา และทางวัดเป็นหลัก แต่ในด้านที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างอาคาร ที่ไม่เกี่ยวข้องกับรูปแบบอาคารนั้น เจ้าสิทธิกล่าวว่า สมเด็จพระญาณธรรม (สมเด็จพระสังฆราช นครเชียงใหม่) เป็นผู้ควบคุมรูปแบบและการก่อสร้างต้องได้รับการอนุญาตจากสมเด็จฯ ก่อน มิเช่นนั้นจะไม่สามารถก่อสร้างได้ นอกจากนั้น ยังต้องได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการสงฆ์นครเชียงใหม่อีกด้วย กระบวนการพื้นฐานทั่วไปในการออกแบบก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างในวัดในเมืองเชียงใหม่นั้น พบว่า พระสงฆ์เป็นหลักในการควบคุมรูปแบบอาคาร โดยพระสงฆ์จะเป็นผู้ร่างผัง และความต้องการพื้นที่ใช้สอย แล้วจึงส่งต่อให้กับช่างเขียนแบบ ในกรณีของวัดราชฐานหลวงหัวข่วง มีการสร้างอาคารเรียนปริยัติธรรม 3 ชั้น อาคารหลังนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากวัดปากน้ำ ประเทศไทย แต่การออกแบบ และก่อสร้างนั้น เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์วัดหัวข่วง และช่างก่อสร้างชาวเชียงใหม่ โดยออกแบบให้สอดคล้องกับความต้องการใช้จริง ต้องมีพื้นที่รองรับเพียงพอ ซึ่งสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2543 ปัจจุบันพบว่า อาคารดังกล่าว มีพื้นที่ใช้สอยในอาคารไม่เพียงพอ ต้องการสร้างอาคารหลังใหม่โดยเพิ่มจำนวนชั้นให้สูงขึ้น แต่ยังคงรักษารูปแบบหลังคาที่เป็นเอกลักษณ์ของเชียงใหม่ไว้

6.1.6 กรณีศึกษา 6 : วัดบ้านโคง

- 1) ตำแหน่งที่ตั้ง : ตั้งอยู่ใน เมืองเมืองลาบ บริเวณเชิงเนินเขาด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ถัดจากบ้านเลนไปเพียงเล็กน้อย ศรัทธาหลักคือ หมู่บ้านโคง จำนวน 27 หลังคาเรือน มีประชากรประมาณ 100 กว่าคน

ภาพที่ 6.19 : ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดบ้านโคง

2) ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม

วัดบ้านโคงเป็นวัดประจำหมู่บ้าน รายล้อมด้วยกลุ่มเรือนในบ้านโคงโดยมีถนนที่ไปถึงคอยเหมยตัดผ่าน สิ่งปลูกสร้างภายในวัดมีจำนวนไม่มากนัก ได้แก่ วิหารหลวง กุฏิพระ เจดีย์ และโรงครัว จากการสัมภาษณ์ หลงฉาย อายุ 82 ปี ปู่อาจารย์ประจำวัดบ้านโคง (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2558) กล่าวว่า “ในช่วงระยะเวลา 60 ปีที่ผ่านมา มีการบูรณะวิหารไป 3 ครั้ง ในช่วงปีศักราช 1359 หรือครั้งสุดท้ายเมื่อ 17 ปีก่อน การบูรณะที่ผ่านมาเน้นที่การซ่อมแซมสิ่งที่ทรุดโทรม หรือเสียหายเป็นหลัก แต่เดิมเสาวิหารติดทองคำเปลวทั้งหมด ซ่อมหลายครั้งก็เลยหายไปหมด”

วัดบ้านโคง มีตำแหน่งเป็นวัดราชฐานหลวงบ้านโคง คือเป็นวัดที่ใหญ่ที่สุดในเือง (ตำบล) เมืองลาบ ณ ปัจจุบันวัดแห่งนี้ยังหลงเหลือวิหารที่มีรูปแบบรุ่นเก่าในช่วงอายุ 50 ปีก่อน และเป็นวิหารแบบทึบ ไม่มีช่องเปิด หน้าต่างที่พบในปัจจุบันเพิ่งต่อเติมเพิ่มเข้ามาในช่วงที่มีการบูรณะอาคารในช่วงหลัง ส่วนอาคารอื่นๆ เช่น อุโบสถ ยังคงเป็นรูปแบบในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา แต่มีการเปลี่ยนวัสดุ โดยเฉพาะวัสดุเมุง กุฏิพระ และโรงครัวเป็นอาคารก่อสร้างใหม่ทั้งหมด สิ่งที่น่าสนใจคือ วัดแห่งนี้มีจำนวนศรัทธาวัดน้อย จึงไม่มีกำลังในการทำนุบำรุงซ่อมแซมอาคารเหมือนวัดอื่นๆ โดยเฉพาะวัดที่อยู่ในเขตเมือง

- 3) กระบวนการ เนื่องจากกำลังปัจจัยของศรัทธาชาวบ้านโคงมีจำกัด อาคารใหม่ต่างๆ ที่อยู่ในวัดส่วนใหญ่มาจากปัจจัยสมทบจากภายนอก เช่น โรงครัว ได้ปัจจัยมาจาก ตู๊ปี่เทียน วัดคอยเวา อ.แม่สาย จ.เชียงราย โดยมีสล่า (ช่าง) หนองกาด เพิ่งแล้วเสร็จเป็นเวลา 1 ปีที่ผ่านมา ส่วนกุฏิพระ หรือโฮง ได้ศรัทธาจากเมืองป๋อกปางซาง ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นศรัทธาวัดนี้ ได้สร้างถวาย โดยมีช่างบ้านเลน หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงเป็นผู้ก่อสร้าง และจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านบ้านโคง (สัมภาษณ์ ป้าจ๋าม ป้าเงิน และป้านาง) พบว่า ชาวบ้านขาดแคลนปัจจัยในการซ่อมแซมวิหารหลวงที่กำลังทรุด เนื่องจากปลวกได้ทำลายเสาวิหารไปจำนวนหลายต้น หากมีปัจจัยเงินทุนมาสนับสนุน ชาวบ้านยินดีถึงแม้ว่าจะเป็นการบูรณะซ่อมแซมเพื่ออนุรักษ์วิหารหลังเดิม หรือรื้อสร้างใหม่ เพราะชาวบ้านมีความวิตกกังวลเรื่องความแข็งแรงของโครงสร้างอาคารเป็นหลัก

(1) วิหารวัดบ้านเลนยังไม่มีการบูรณะ

(2) อุโบสถวัดบ้านเลน

(3) บริเวณภายในวัด (วิหาร เจดีย์ และกุฏิพระพร้อมโรงครัว)

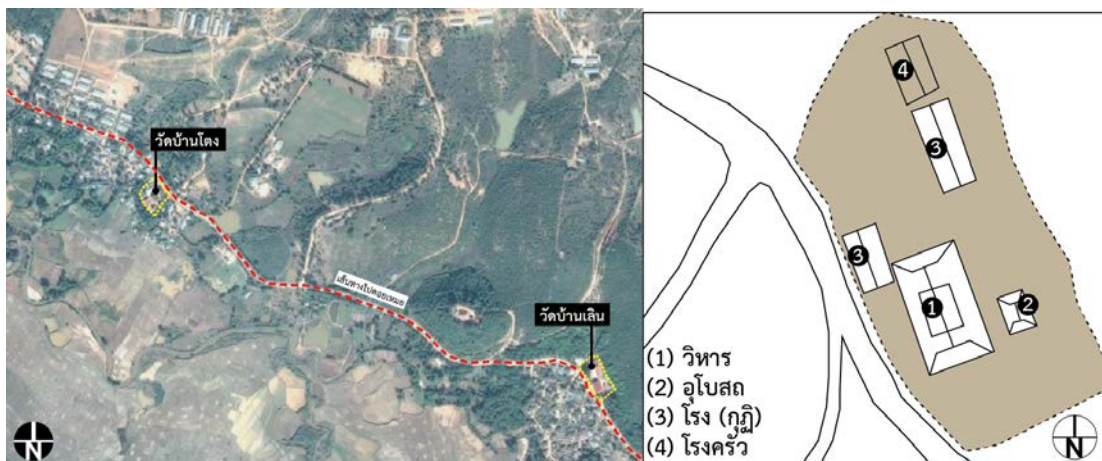
(4) ภายในวิหาร

(5) หน้าวิหารก่ออิฐดินเผา โครงหลังคาทำจากไม้จริง และไม้ระแนงไม้ไผ่

ภาพที่ 6.20: แสดงสิ่งปลูกสร้าง และบริบทโดยรอบภายในวัดบ้านโคง

6.1.7 กรณีศึกษา 7 : วัดบ้านเลน

- 1) ตำแหน่งที่ตั้ง : ตั้งอยู่ในเขต เมืองเก่าเมืองลาบ บริเวณเชิงเนินเขาด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมือง บนเส้นทางขึ้นไปสู่ดอยเหมย มีหมู่บ้านบ้านเลน เป็นศรัทธาหลัก

ภาพที่ 6.21 : ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดบ้านเลน

- 2) ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม

วัดแห่งนี้มีการก่อสร้างอาคารใหม่เกือบทั้งหมดจนเกือบไม่เหลือเค้าโครงของอาคารเดิม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปเกือบหมดนี้ ผู้วิจัยจะสามารถเทียบเคียงความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมได้จากอาคารเก่าหรือภาพเก่าของวัดอื่นๆ ที่สันนิษฐานว่าอยู่ในช่วงเดียวกันก่อนที่จะมีการบูรณะอาคาร จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่า รูปแบบของอุโบสถยังคงรักษารูปแบบในช่วงสมัยเดิมก่อนการบูรณะ เพียงแต่มีการเปลี่ยนวัสดุก่อสร้าง วัสดุผนังหลังคา และเครื่องประดับหลังคา องค์ประกอบอื่นๆ เช่น ลูกตั้งระเบียงแบบสำเร็จรูป ได้เข้ามาแทนที่ระเบียงก่ออิฐรุ่นเก่า

(1) วิหารหลวงหลังใหม่ของวัด
(2) อุโบสถสร้างใหม่
(3) แท่นพระประธาน และพระประธานภายในวิหาร
(4) กุฏิพระสองชั้น (โสงสองชั้น) ก่อสร้างใหม่โดยได้รับปัจจัยสนับสนุนจากพระสงฆ์ไทย
(5) พระสงฆ์ไทยผู้เป็นประธานสมทบทุนการก่อสร้างกุฏิพระหลังใหม่

ภาพที่ 6.22: แสดงอาคาร และสิ่งปลูกสร้างภายในวัดบ้านเลน

ในส่วนของโรงกุฏิสองชั้น จะเห็นว่ารูปแบบของอาคารเหมือนอาคารทั่วไป ไม่มีลักษณะเฉพาะพิเศษใดๆ ที่มีลักษณะเหมือนกับโสง หรือกุฏิพระแบบไทจีน ทั้งในระดับของผังพื้นอาคาร และรูปทรงของอาคาร ผังพื้นที่จะแบ่งพื้นที่เป็นห้องๆ ไป ไม่มีพื้นที่โถงด้านหน้า และที่ประดิษฐานพระในกุฏิเช่นเดียวกับแบบแผนของผังกุฏิทั่วไปของชาวไทยจีน ทั้งนี้เนื่องจากการก่อสร้างกุฏิสองชั้นนี้ สันนิษฐานว่าน่าจะได้รับการสนับสนุนจากคณะศรัทธาไทยทั้งด้านงบประมาณ และแบบก่อสร้าง จึงทำให้ลักษณะของอาคารไม่หลงเหลือรูปแบบ หรือลักษณะเฉพาะใดๆ ของโสง หรือกุฏิพระที่พบทั่วไปในวัดไทจีนเชียงตุง

3) กระบวนการ

จากการสัมภาษณ์ หลงหนานเสา ปู่อาจารย์วัดบ้านเลน อายุ 76 ปี (สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2558) พบว่า วัดมีการบูรณะซ่อมแซมครั้งแรกเท่าที่จำความได้เมื่อราว 30-40 ปีที่ผ่านมา สิ่งที่รักษาไว้ คือ แท่นพระประธาน และพระ

ประธานของวัด แต่วิหารหลวงหลังปัจจุบันได้รื้อสร้างบูรณะใหม่ได้ประมาณ 5-6 ปี ส่วนอุโบสถ รื้อสร้างบูรณะใหม่ได้ ประมาณ 8 ปี หัวหน้าช่างก่อสร้าง เป็นคนท้องถิ่นที่บ้านหนองเงิน และมีทีมงานเป็นช่างในบ้านเงิน และบ้านอื่นๆ มาช่วยก่อสร้าง การรื้อสร้างวิหาร และอุโบสถ จำนวน 2 หลังนี้เป็นการรวมแรงของชาวบ้านท้องถิ่นเป็นหลัก ไม่มีชาวไทย หรือชาวต่างชาติอื่นใดเข้ามามีส่วนร่วม จนกระทั่งมีการรื้อสร้างทำกุฏิ (โสง) ใหม่จำนวน 2 ชั้น ได้มีศรัทธาจากเมืองไทย เข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ พระประธานาณานิ เจ้าอาวาสวัดคอนจัน จังหวัดเชียงใหม่ และครูบาเมืองแพ้ว ร่วมสมทบทุนในการสร้างจนแล้วเสร็จได้ประมาณ 1 ปีที่ผ่านมา เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงวัดวาอารามของกลุ่มพี่น้องชาวไทยจีน เมืองเชียงตุงอีกทางหนึ่ง อย่างไรก็ตาม รูปแบบลักษณะของอาคาร ไม่มีความคล้ายคลึงกับกุฏิพระแบบดั้งเดิม

6.1.8 กรณีศึกษา 8 : วัดป่าขาม

- 1) ตำแหน่งที่ตั้ง : ตั้งอยู่ในเชิงลาดฟ้า มีศรัทธาหลัก คือ บ้านป่าขาม
- 2) ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม

สิ่งปลูกสร้างในวัดป่าขาม ส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการรื้อสร้าง หรือบูรณะใหม่ในแบบปัจจุบัน จะเห็นได้อย่างชัดเจน คือ กระเบื้องมุงหลังคาที่ยังคงใช้กระเบื้องดินขอ อาคารกุฏิพระที่ยังคงใช้อิฐดินดิบ และมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอ การใช้ราวระเบียงกันตกชั้นสองของอาคาร รวมทั้งภายในวิหารที่ยังไม่มีการปรับปรุง หรือรื้อสร้างใหม่ในปัจจุบัน

ข้อสังเกตที่ได้ประการหนึ่ง คือรูปแบบของวิหารหลวง จะเห็นได้ว่ามีลักษณะก้ำกึ่งระหว่างแบบวิหารรุ่นเก่าที่มีปีกชายคาคลุมโดยรอบอาคาร กับรูปแบบอาคารที่มีด้านสกัดเป็นผนังยาวสูงขึ้นไป และมีช่องแสงด้านบนลักษณะคล้ายกับวิหาร หรือโบสถ์ของศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นลักษณะที่ทำให้อาคารมีความสูงโปร่ง และรับแสงทางด้านทิศตะวันออกได้โดยไม่มีชายคามคลุม ส่งผลให้อาคารไม่มีด หรืออับทึบเหมือนรูปแบบวิหารที่มีปีกชายคามคลุมรอบ และไม่มีช่องแสงทางด้านสกัดอาคาร มีเพียงช่องแสงจากหลังคาเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่า วัด

ป่าขาม เป็นวัดที่เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างอาคารรุ่นเก่าในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 กับอาคารที่มีการรื้อสร้าง หรือบูรณะใหม่ในปัจจุบัน (ทศวรรษที่ 2530-2550) ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจพลวัต และพัฒนาการของวิหารไทจีน รวมทั้งสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ภายในวัดไทจีนเมืองเชียงตุง

ภาพที่ 6.23: ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดบ้านป่าขาม

3) กระบวนการ

จากการสัมภาษณ์ หลงดิบ โคปะกะบ้านป่าขาม อายุ 58 ปี และอาจารย์หนานบุญ บ้านป่าขาม อายุ 52 ปี เล่าว่า มีการบูรณะวิหารหลวงครั้งล่าสุดเมื่อกว่า 24 ปีที่ผ่านมา รูปทรงอาคารยังคงเป็นแบบเดิม แต่มีการยกสูงขึ้นกว่ารูปแบบเก่า ผนังของเดิมจะมีหน้าต่างขนาดเล็ก จึงเปลี่ยนมาใส่หน้าต่างขนาดใหญ่ขึ้น ส่วนแท่นพระประธานในวิหารเป็นของดั้งเดิม แต่ทำกรอบใหญ่ขยายให้ใหญ่ขึ้น องค์พระพุทธรูปเดิมเป็นอิฐดินดิบ แต่พบปัญหาปลวกกินเสียหาย จึงได้เทปูนซีเมนต์แทน

นอกจากนี้ ยังมีอุโบสถกลางน้ำ แต่อาคารเดิมพังเสียหาย จึงย้ายมาก่อสร้างใหม่ที่ด้านบนของพื้นที่ แต่ก็ย้ายกลับไปยังตำแหน่งเดิมอีก แต่เปลี่ยนวัสดุก่อสร้างเป็นปูนแทน ในการนี้มีคณะศรัทธาจากจังหวัดเชียงใหม่มาร่วมถวายด้วย เป็นศรัทธาจากพระสงฆ์ วัดช่วงสิงห์เชียงใหม่ อุโบสถหลังใหม่ และทรงหลังคาออกแบบโดย สล่าจายแก้ว บ้านเชียงตุง ลวดลายแต้มคำ โดยลุงหนานฮี บ้านป่า

ขาม และพญานาคปูนปั้น ปั้นโดยสล่าหนานมุง บ้านป่าจ๋าม เอ็งกาดเต่า แต่ละ
ส่วนของอาคาร พบว่าการออกแบบ การเลือกใช้รูปแบบ วัสดุ สี และลวดลาย
ต่างๆ มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับช่างฝีมืออย่างมีนัยสำคัญ และผลงานของช่าง
เชิงประจักษ์นี้ ล้วนมีอิทธิพลสำคัญต่อการจำลอง หรือเลียนแบบ จากที่หนึ่งไปสู่
อีกที่หนึ่ง ทำให้กลายเป็นภาพลักษณ์ หรือ “อัตลักษณ์” ของสถาปัตยกรรมวัด
ไทจีนในปัจจุบัน

(1) วิหารหลวงวัดป่าขาม

(2) มุมมองด้านหน้าวิหารหลวง

(3) มุมมองด้านข้างวิหารหลวง

(4) ภูมิพระสองชั้น อาคารหลังเก่า

(5) ภายในวิหาร และแท่นพระประธาน

ภาพที่ 6.24: แสดงอาคารต่างๆ ที่อยู่ภายในเขตวัด และภายในวิหารหลวงวัดป่าขาม

(1) อุโบสถกลางน้ำวัดป่าขาม และพญานาคที่ปั้นได้

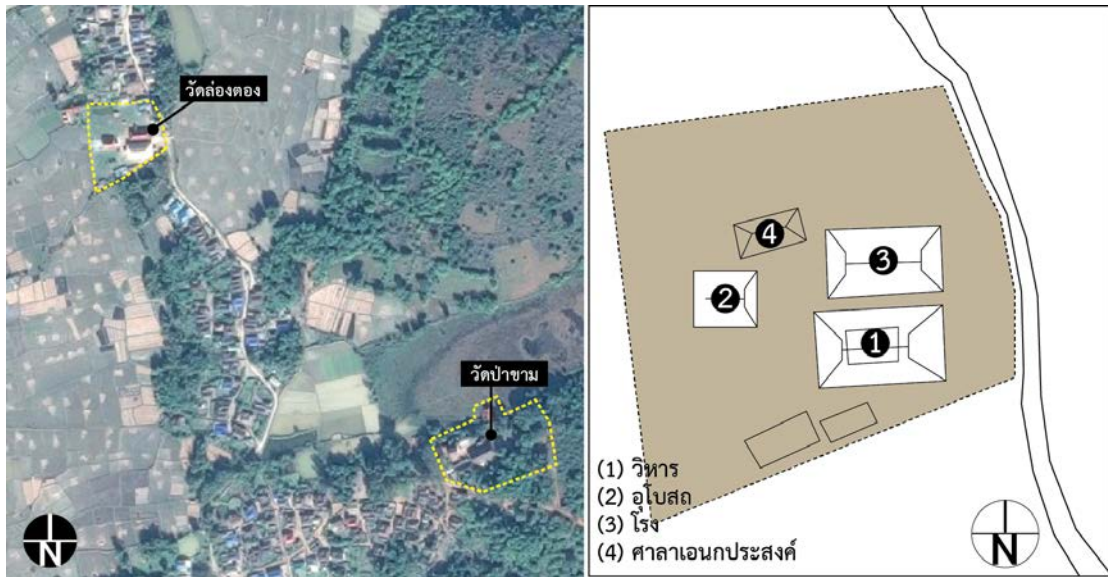
(2) ชุมประตูทางเข้าวัด

(3) สัมภาษณ์โคปะกะ และปูอาจารย์วัดป่าขาม

ภาพที่ 6.25: แสดงสิ่งปลูกสร้างในวัดที่มีการสร้างใหม่ และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

6.1.9 กรณีศึกษา 9 : วัดล่องตอง

- 1) ตำแหน่งที่ตั้ง : ตั้งอยู่ในเชิงลาดฟ้า มีศรัทธาบ้านล่องตอง จำนวนประมาณ 32 หลังคาเรือน อยู่ในละแวกเดียวกับหมู่บ้านป่าขาม

ภาพที่ 6.26 : ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดบ้านล่องตอง

2) ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม

สิ่งปลูกสร้างส่วนใหญ่ของวัดได้รับการบูรณะ และก่อสร้างใหม่เป็นส่วนใหญ่ วิหารหลวง ชาวบ้านได้ทำการรื้อออก เอาแค่เสาไม้ โครงสร้างบางส่วนมาใช้ แต่ส่วนใหญ่ก่อสร้างใหม่หมด โดยลักษณะของวิหารมีเค้าโครงร่างแบบเก่า แต่มีการปรับขนาดให้ใหญ่ขึ้น สูงขึ้น มีสัดส่วนที่ขยายขนาดกว่าของเดิม รวมทั้งสัดส่วนและองศาของหลังคาที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้แท่นพระประธานได้ก่อสร้างปรับปรุงใหม่ ทั้งลดขนาดปูนปั้นประดับ และการเลือกใช้เจดีย์ในการตกแต่ง พื้นวิหารปูกระเบื้องแบบสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม ตำแหน่งอาสนสงฆ์ และธรรมมาสน์เทศน์ยังคงอยู่ในตำแหน่งเดิม แท่นธรรมมาสน์ยังคงเป็นของเดิม

Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

(1) วิหารหลวงวัดล่องตอง
(2) อุโบสถที่ก่อสร้างใหม่
(3) ภายในวิหารที่ก่อสร้างใหม่เกือบทั้งหมด
(4) โครงสร้างวิหารที่ขีดขนาดให้สูงขึ้น
(5) มุมมองด้านหน้าของอุโบสถ และบ่อน้ำของวัด

ภาพที่ 6-27: แสดงบริบท และสิ่งปลูกสร้างในวัดล่องตอง

อุโบสถมีการก่อสร้างใหม่เช่นเดียวกัน แต่ก่อสร้างก่อนวิหารหลวง บริเวณบันไดอุโบสถทำเป็นบันไดนาค แล้วสร้างแนวกำแพงเตี้ยๆ เพื่อแสดงขอบเขตพัทธสีมาของอุโบสถ มีการใช้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ทั้งหมด รวมทั้งเครื่องประดับหลังคา

3) กระบวนการ

วัดแห่งนี้ได้มีคนไทยเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับปรุง หรือสร้างอาคารต่างๆ ภายในวัด จะเห็นได้จากป้ายชื่อของผู้บริจาคเงินทำบุญเป็นภาษาไทยติดอยู่ทั่วอาคาร เช่น อุโบสถ และวิหารหลวง จากการสัมภาษณ์กรรมการวัดบ้านโด่ง-ล่องตอง หลงใส่โหลง อายุ 60 ปี หลงใส่น้อย อายุ 60 ปี และฉายทอง อายุ 58 ปี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2557) พบว่า การสร้างวิหารหลังใหม่นี้ ได้มีคณะศรัทธาจากเมืองไทยมีส่วนร่วมด้วยศรัทธาชาวบ้าน นำโดย อาจารย์วิถีพานิชพันธ์ พร้อมด้วยคณะศรัทธาจากจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย สมทบปัจจัยซื้อกระเบื้องดินขอ และเสาวิหาร โดยกระเบื้องดินขอ ผลิตที่บ้านหนองแต่น อังยาง

เกียง ส่วนเสาไม้เอามาจากบ้านยางชะ สบขอย ปัจจุบันแล้วเสร็จได้ 2 ปี และยังไม่ได้มีการหยาดน้ำสมโภช

อย่างไรก็ตาม รูปแบบอาคารวิหารนี้ ทำการออกแบบใหม่โดยอาศัยเค้าโครงของแบบวิหารรุ่นเก่า ได้รับการออกแบบโดยสถาปนิก และอาจารย์ทางศิลปะจากเมืองไทย และพบว่าที่มีการใช้กระเบื้องดินขอ และเสาวิหารที่เป็นไม้นี้เป็นวัตถุประสงค์ของคณะศรัทธาจากเมืองไทย ที่อยากให้มีการอนุรักษ์ หรือยังใช้วัสดุพื้นถิ่นในการก่อสร้าง ส่วนการออกแบบพื้นที่ใช้สอยภายในนั้นเป็นไปตามความต้องการของชาวบ้านเป็นหลัก ในการก่อสร้าง ใช้ช่างก่อสร้างท้องถิ่น มีหัวหน้าช่าง (สถา) ในประเภทงานที่แตกต่างกัน ได้แก่ สถาสามแก้ว วัดอินทร์ เป็นหัวหน้าช่างก่อสร้าง สถาดวงแก้ว บ้านน้ำบ่อ ทำแท่นพระเจ้า ช่างแต้มคำ ปิดลายทอง มาจากบ้านแสนเป็นไทคอย (ไต่หลอย) มีฝีมือดีกว่าชาวไทจีน ส่วนกรรมาสน์เทศน์ฐานล่างนั้นสร้างใหม่ ส่วนด้านบนเป็นไม้อของเดิมทำการบูรณะซ่อมแซม

จะเห็นได้ว่า กระบวนการที่เกิดขึ้นต่อพลวัตของงานสถาปัตยกรรมวัดไทจีนมีทั้งคนภายนอก เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง และร่วมดำเนินการอันมีผลต่อลักษณะทางกายภาพของงานสถาปัตยกรรม ทั้งนี้ปฏิสัมพันธ์ และการปะทะสังสรรค์ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นพลวัต ความขัดแย้ง การผสานทัศน์ และความต้องการระหว่างกลุ่มคนที่อยู่ต่างสังคมกันให้ปรากฏขึ้น ทั้งนี้ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตที่เกิดขึ้นในงานสถาปัตยกรรมวัดไทจีนในเมืองเชียงตุงในปัจจุบัน

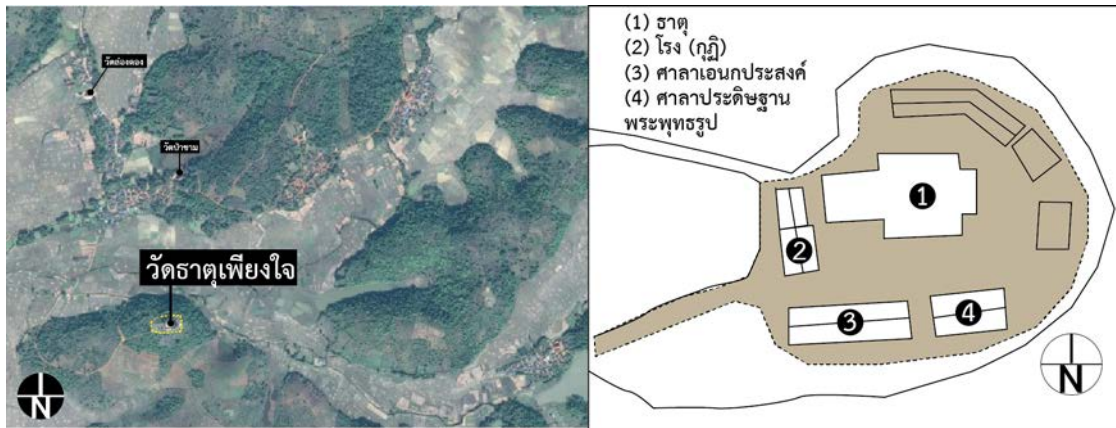

- (1) ชื่อผู้ถวายเป็นภาษาไทยติดด้านหน้าอุโบสถ
- (2) ภายในอุโบสถที่สร้างใหม่
- (3) รายนามผู้ถวายทานเป็นภาษาไทยทั้งหมด
- (4) ป้ายติดชื่อผู้ถวายมืออยู่ทั่วอาคาร
- (5) การสัมภาษณ์ข้อมูลจากชาวบ้าน
- (6) กรรมการวัดผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์

ภาพที่ 6.28: แสดงการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวไทยในการสร้างอาคาร ศาสนสถานใหม่ให้วัด

6.1.10 กรณีศึกษา 10 : วัดพระธาตุเพ็ญใจ

- 1) ตำแหน่งที่ตั้ง : ตั้งอยู่ในเอื้องกาดฟ้า มีศรัทธาหลักหลายหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านป่าขาม ตามจารึกการสร้างพระธาตุ กล่าวว่า เจ้าหลวงเมืองขาก พร้อมด้วยชายา ชื่อ นาง พิมสร เป็นประธานในการสร้าง พร้อมด้วยราชบุตร ราชบุตรี และพระญาติ จารึกด้วยอักษรไทเขิน แต่เดิมชื่อว่า พระธาตุเวียงชัย ต่อมาได้กลายเป็นชื่อ วัด พระธาตุเพ็ญใจ (ออกเสียงแบบไทเขินว่า “พระธาตุเปงใจ”) (ยุทธพร นาคสุข, 2547. จารึกวัดพระธาตุเพ็ญใจ บ้านป่าขาม ต. ป่าขาม อ. กาดฟ้า จ. เชียงตุง ประเทศสหภาพพม่า จ.ศ. ๑๒๖๑ (พ.ศ. ๒๔๔๒))

ภาพที่ 6.29 : ภาพถ่ายตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดพระธาตุเพ็ญใจ

2) ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม

วัดแห่งนี้ได้รับการบูรณะซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพเดิม จะเห็นได้จากรูปทรงภายนอกของอาคารที่เป็นรูปแบบของเรือนธาตุ มีหลังคาซ้อนชั้นมุงด้วยกระเบื้องดินขอ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุก่อสร้างเป็นวัสดุสมัยใหม่ เช่น ผนังก่ออิฐถือปูนฉาบด้วยปูนซีเมนต์ พื้นปูกระเบื้องเซรามิก แต่กระนั้นก็ยังคงรักษาองค์ประกอบเดิมของวัดไว้ เช่น เครื่องประดับหลังคา รูปปูนปั้นสิงห์ ปูนปั้นล้อมกรอบช่องเปิดหน้าต่าง ภายในอาคารเรือนธาตุก็ยังคงปรากฏองค์ธาตุที่สันนิษฐานว่ามีการบูรณปฏิสังขรณ์อย่างต่อเนื่อง สภาพจึงดูไม่ทรุดโทรม และลักษณะการใช้วัสดุก่อสร้างมิได้ทันสมัยมากนัก ส่วนอาคารอื่นๆ เช่น โสงพระ หรือกุฏิพระก่อด้วยอิฐดินเผาเชื่อมประสานด้วยปูนซีเมนต์ แต่บางส่วนยังคงเป็นอิฐดินดิบประสานด้วยดิน ซึ่งเป็นกรรมวิธีแบบดั้งเดิมของอาคารก่ออิฐรุ่นเก่า ส่วนหลังคาก็ยังคงมุงด้วยกระเบื้องดินเผาที่วางบนไม้ระแนงไม้ไผ่

ในส่วนของศาลาราย และอาคารอื่นๆ ก็เป็นอาคารที่ได้รับการก่อสร้างใหม่เนื่องจากวัสดุที่ใช้ทันสมัย เช่น กระเบื้องมุงหลังคาแบบลอนคู่ และเสาหล่อปูนซีเมนต์ เป็นต้น กล่าวโดยรวม ลักษณะทางกายภาพของวัดแห่งนี้ ได้รับการบูรณะซ่อมแซม และก่อสร้างใหม่ในบางอาคาร แต่ในภาพรวมของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากจนเห็นได้ชัดแจ้ง การเลือกมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอ มีส่วนช่วยให้บริบทอาคารไม่แตกต่างจากของเดิมมากนัก

3) กระบวนการ

วัดแห่งนี้เห็นกระบวนการที่ชัดเจนของการมีส่วนร่วมระหว่างคณะศรัทธาชาวไทย และชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวบ้านป่าขาม ศรัทธาวัดพระธาตุเพียงใจ กระบวนการส่วนใหญ่ได้รับการแนะนำ ให้คำปรึกษา ตลอดจนชี้นำไปในเชิงการอนุรักษ์โดยนักวิชาการ และคณะศรัทธาชาวไทย นำโดย อาจารย์วิถี พานิชพันธ์ อาจารย์คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และคณะ ได้นำผ้าป่าจากเมืองไทย เพื่อระดมทุนในการบูรณะซ่อมแซมอาคาร โดยเฉพาะความพยายามในการเก็บรักษาภูมิทัศน์ของงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นโดยการเลือกใช้กระเบื้องดินขอแทนการใช้กระเบื้องลอน หรือซีเมนต์ รวมทั้งปรับปรุงซ่อมแซมโครงสร้างอาคารที่ชำรุดทรุดโทรมด้วยวัสดุที่สามารถหาได้ง่ายในท้องตลาดเมืองเชียงตุงปัจจุบัน

วัดพระธาตุเพียงใจ

(1) บริเวณโดยรอบวัดพระธาตุเพียงใจ

(2) วิหารพระยืน ใกล้กับศาลา หรือโสมพระ

(3) ภายในอาคารประดิษฐานพระธาตุ

(5) โสมพระ (กุฏิพระ)

ภาพที่ 6.30: แสดงสิ่งปลูกสร้างในวัดที่มีบูรณะอาคารให้คงรักษารูปแบบดั้งเดิม

จะเห็นได้ว่า วัดพระธาตุเพียงใจแห่งนี้ แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมจากสังคมภายนอกอย่างเด่นชัด การหลั่งไหลของศรัทธา และเงินระดมทุนนั้นได้ข้ามกรอบมโนทัศน์เรื่องพื้นที่ทางการเมือง เช่น พรหมแดน ไปแล้ว หากพื้นที่ทาง

วัฒนธรรม ความเชื่อศรัทธา และศาสนามีอาณาเขตครอบคลุมกว้างขวางและเชื่อมโยงสัมพันธ์ผู้คนวัฒนธรรมเข้าด้วยกันได้โดยอาจปราศจากซึ่งคำถาม หรืออคติ หลักฐานที่สำคัญที่ปรากฏให้เห็นถึงความสัมพันธ์ดังกล่าว คือ การจารึกชื่อผู้ศรัทธาที่มีบทบาทสำคัญในการซ่อมแซมบูรณะ หรือเป็นเจ้าบัจจยที่เสาววิหาร ป้ายต่างๆ ผนัง หรือกำแพงวิหาร เป็นต้น การจารึกเหล่านี้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติโดยทั่วไปในสังคมพุทธที่เป็นการประกาศคุณของเจ้าศรัทธาผู้นั้น ในอีกมิติหนึ่งอาจมองได้ว่าเป็นพื้นที่ทางสัญลักษณ์ของการประกาศตนในพื้นที่นั้นๆ ที่มีความแตกต่างบางประการ เช่น ภาษาเขียน กรณีที่จารึกชื่อเจ้าศรัทธาไทยเป็นภาษาไทยเพื่อให้เห็นว่า คนไทยได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการทำนุบำรุงศาสนสถานแห่งนี้ ที่อาจมีความเป็นไปได้ถึงการแสดงออกถึงสถานภาพที่เหนือกว่าของคนภายนอก (คนไทย) ที่มีต่อคนท้องถิ่น หรืออีกแง่มุมหนึ่งคือ เป็นการให้เกียรติคนภายนอกของคนท้องถิ่น

ไม่ว่าจะด้วยบทบาท หรือทัศนคติอย่างไรมัน หากสิ่งที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึง พลวัตของสังคมในเมืองเชียงตุงที่เปิดกว้างมากขึ้น ปฏิสัมพันธ์ข้ามพรมแดน และการขยายตัวทางเศรษฐกิจมีผลกระทบต่อความเป็นไปของสังคมเมืองเชียงตุง ที่สะท้อนผ่านให้เห็นจากสถาปัตยกรรมวัดแห่งนี้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

(1) ภายในเรือนธาตุ มีการระบุชื่อเจ้าศรัทธาถึง 3 ภาษา ได้แก่ ภาษาไทเขิน ภาษาไทย และภาษาพม่า

(2) ธาตุที่ประดิษฐานภายใต้หลังคาคลุม

(3) เสาเรือนธาตุ จารึกนามเจ้าศรัทธาทั้งไทย และไทเขิน

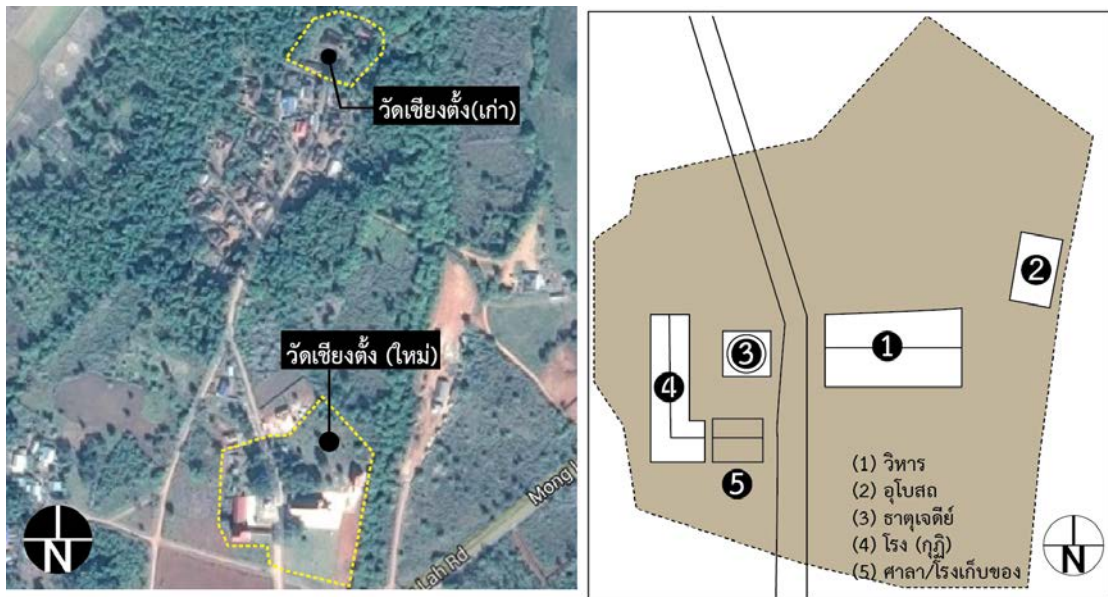
(4) ศาลารายล้อมรอบอาคารประธาน หลังปลายสุดมุงกระเบื้องดินขอใหม่

(5) ภาพวัดพระธาตุเพียงใจในช่วงทศวรรษที่ 2540

ภาพที่ 6.31: แสดงภายในอาคารเรือนธาตุ ศาลารายที่มีการปรับปรุง และภาพวัดเมื่อกว่า 10 ปีที่แล้ว

6.1.11 กรณีศึกษา 11 : วัดเชียงตั้ง

- 1) **ตำแหน่งที่ตั้ง :** ตั้งอยู่ในอเ่งกาดฟ้า มีศรัทธาหลัก คือ หมู่บ้านเชียงตั้ง จำนวน 22 หลังคาเรือน ตำแหน่งที่ตั้งของวัด อยู่ในพื้นที่ๆ ต่ำกว่าตัวหมู่บ้าน และอยู่บริเวณท้ายหมู่บ้านทางด้านทิศตะวันตก ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ตำแหน่งที่ตั้งของวัดที่อยู่ต่ำกว่าหมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านขยายหมู่บ้านขึ้นเรื่อยๆ เป็นเหตุให้หมู่บ้านอยู่ไม่ร่มเย็นเป็นสุข ทำมาค้าขายไม่เจริญ จึงทำให้มีการย้ายวัดของหมู่บ้านไปตั้งแห่งใหม่ที่อยู่สูงกว่า และมีพื้นที่กว้างขวางกว่า แต่ก็ยังอยู่ในเขตพื้นที่ของหมู่บ้าน พื้นที่ใหม่นั้นสามารถก่อสร้างอาคารต่างๆ ได้มากกว่าพื้นที่เดิมซึ่งแคบ ขยายไม่ได้

ภาพที่ 6.32 : ภาพถ่ายตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดเชียงต้ง (เก่า) และวัดเชียงต้ง (ใหม่)

2) ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม

ลักษณะสถาปัตยกรรมวิหาร และอุโบสถวัดเชียงต้ง (เก่า) เป็นรูปแบบที่สันนิษฐานว่าเป็นที่นิยมแพร่หลายในอดีตก่อนที่จะมีการก่อสร้างอาคารใหม่ที่กำลังเป็นช่วงที่มีการก่อสร้างอาคารใน

วัดใหม่เป็นจำนวนมาก ในช่วงทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมา วัดเชียงต้งหลังเดิมนี้ เป็นรูปแบบวัดไทจีนที่สันนิษฐานว่าเป็นรูปแบบนิยมในสมัยนั้น

3) กระบวนการ

การเปลี่ยนแปลงของวัดแห่งนี้ คือการย้ายตำแหน่งวัดใหม่ พร้อมทั้งก่อสร้างศาสนสถานใหม่ทั้งหมด โดยที่อาคารเดิมของวัดแห่งเดิมนั้นยังคงอยู่แต่ไม่มีการใช้งานและทิ้งร้างไว้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เกิดขึ้นจากกระบวนการภายในชุมชน และแรงสนับสนุนจากพระสงฆ์ในชุมชน และในเมืองเชียงตุง

จากการสัมภาษณ์ ดุงยี่หน้อย อายุ 56 ปี ชาวบ้านเชียงต้ง (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2557) เล่าว่า ผู้นำในการย้ายตำแหน่งที่ตั้งวัดประจำหมู่บ้าน คือ เจ้าสิทธิสามมุน เจ้าอาวาสวัดเชียงต้ง และพระสงฆ์อาวุโสในเมืองเชียงตุง ได้แนะนำให้ย้ายวัด เพราะว่าพื้นที่เก่าค่อนข้างคับแคบ และอยู่หลบข้างในหมู่บ้าน ขากแก่การเข้าถึงทำให้มีศรัทธาเข้าไปทำบุญน้อย เนื่องจากวัดตั้งอยู่

ท้ายหมู่บ้าน ในขณะที่หมู่บ้านขยายตัวขึ้นไปในระดับสูงกว่าวัด เลยไม่เป็นสิริมงคล ด้วยเหตุประการต่างๆ ชาวบ้านจึงร่วมกับเจ้าอาวาสในการย้ายวัด ซึ่งการครั้งนี้ต้องใช้กำลังทุนทรัพย์มหาศาล และใช้ระยะเวลานานในการก่อสร้างอาคารต่างๆ

เดิมวัดเชียงต้งเป็นวัดที่เก่าแก่ อายุเก่าแก่หลายร้อยปี ตั้งอยู่ในเขตเวียงโบราณ “เชียงต้ง”⁵ ซึ่งมีกำแพงดินล้อมรอบ เมื่อมีการขยายครัวเรือนมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการขยายพื้นที่ จะเห็นได้ว่าจากเดิม บ้านเชียงต้งมีจำนวนเพียง 17 หลังคาเรือน ภายหลังจากที่ย้ายวัด ไปตั้งในแห่งใหม่ที่อยู่ติดถนนใหญ่ ได้ประมาณ 4-5 ปี เกิดมีจำนวนเรือนเพิ่มเป็น 22 หลังคาเรือน

เจ้าศรัทธาหลักในการสร้างวัดใหม่นี้ มาจากเมืองพง (วัดจอมหงส์) เนื่องจากเจ้าสิทธิสามมุน เป็นชาวบ้านเชียงต้ง แต่ได้ไปจำวัดที่เมืองพง ทำให้มีศรัทธาจากเมืองพง เมืองสิบสองพันทนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีนมาช่วยพัฒนาวัด โดยเริ่มดำเนินการในช่วงปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา และมีการย้ายพระประธานเดิมของวัดไปยังวิหารใหม่ได้ราว 2 ปี ที่ผ่านมานอกจากนี้ เจ้าสิทธิสามมุนได้ไปศึกษาศาสนายังเมืองพม่า รวมทั้งเป็นญาติธรรมกับเครือข่ายสงฆ์ทั้งในเมืองไทย และประเทศศรีลังกา ทำให้สามารถสร้างเครือข่าย ระดมทุนทรัพย์มาก่อสร้างวัดของหมู่บ้านได้อย่างกว้างขวาง ในการก่อสร้างวัดแห่งใหม่ มีช่างก่อสร้างเป็นสล่า (ช่าง) ชาวเชียงตุง และสล่าบ้านเชียงต้งช่วยกันก่อสร้าง และช่วยระดมทุนผ้าป่า ในระยะหลายปีที่ผ่านมา

⁵ เป็นเวียงโบราณที่อยู่บริเวณใกล้เคียงนอกจากเวียงเชียงตุง สันนิษฐานว่าเป็นเวียงของชาวละว้ามาแต่เดิม มีทำเลที่ตั้งอยู่บนพื้นที่เนิน มีการขุดคูน้ำคันดินถึงสองชั้น ถัดออกไปเป็นพื้นที่ลาดต่ำออกสู่ทุ่งนา ขนาดของชุมชนจึงถูกจำกัดอยู่ภายในกำแพงดิน (เกรียงไกร เกิดศิริ.(2554). ภูมิทัศน์เมืองโบราณ และองค์ประกอบของเมือง กรณีศึกษาเมืองเชียงตุง และเมืองเชียงใหม่. วารสาร หน้าจั่ว. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ)

วัดเชียงตั้ง (วัดเก่า)

- (1) ภาพด้านข้างวิหารวัดเชียงตั้งหลังเดิม
- (2) โครงสร้างไม้ภายในวิหาร หลังคาไม้โครงสร้างแบบมั่วต่างใหม่
- (3) ประตูทางเข้าวิหาร และปีกหลังคา ถูกสกัดออกเพื่อนำพระพุทธรูปไปประดิษฐานยังวัดใหม่
- (4) ปีกหลังด้านข้างวิหารทำมุขขึ้นออกมาเป็นทางเข้า
- (5) โรงครัวของวัด
- (6) อุโบสถหลังเก่า
- (7) หน้บ้านวิหารกรุด้วยไม้ และเครื่องประดับหลังคาฉลุลวดลาย

ภาพที่ 6.33: วิหาร อุโบสถ และ โรงครัวเดิมของวัดเชียงตั้งก่อนที่จะย้ายไปตั้งแห่งใหม่

วัดเชียงตั้ง (วัดใหม่)

- (1) วิหารหลังใหม่
- (2) ด้านหน้าวิหารหลังใหม่
- (3) ภายในวิหาร และพระประธานองค์เดิม
- (4) โถงทางเข้าวิหาร
- (5)-(6) องค์ประกอบและส่วนตกแต่งวิหารใหม่ เช่น นาคบริเวณบันได และการตกแต่งเสาปูน
- (7) อุโบสถหลังใหม่ (8)-(9) วัสดุก่อสร้าง เช่น ปูนซีเมนต์ และกระเบื้องลอนซีแพคโมเนีย

Copyright© by Chiang Mai University
 ภาพที่ 6.34: วิหาร อุโบสถใหม่ ที่ย้ายจากวัดเดิมในหมู่บ้านมอญริมถนน

6.1.12 กรณีศึกษา 12 : วัดบ้านหม้า

- 1) ตำแหน่งที่ตั้ง : ตั้งอยู่ในเขตเอื้องยางล่อ มีศรัทธาหลัก คือชาวบ้านบ้านหม้า

ภาพที่ 6.35 : ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดบ้านหม้า

- 2) ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม

ตัววิหารปัจจุบันเป็นวิหารที่ได้รับการก่อสร้างใหม่ในช่วงระยะกว่า 10 ปีที่ผ่านมา ลักษณะจึงเป็นรูปแบบที่พบเห็นได้ทั่วไป ส่วนอุโบสถเป็นรูปแบบที่แตกต่างไปจากแบบดั้งเดิม คือการต่อเติมให้มีสองชั้น และเชื่อมต่อกับอีกอาคารที่อยู่ถัดไป ซึ่งเริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2554 โดยลักษณะอาคาร สัดส่วนหลังคา และวัสดุก่อสร้าง แปรเปลี่ยนไปตามวัสดุและเทคนิคการก่อสร้างปัจจุบัน ส่วนอุโบสถอยู่ในระหว่างการก่อสร้างแต่รูปแบบหลังคามีความซับซ้อนกว่าหลังคาอุโบสถทั่วไป ทั้งสัดส่วน และขนาด

- 3) กระบวนการ

สิ่งก่อสร้างภายในวัดได้รับการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงใหม่ทั้งที่มีกำลังทุนทรัพย์จากคนภายในชุมชน และท้องถิ่นเอง รวมทั้งจากศรัทธาภายนอก เช่น กรณีการสร้างอุโบสถหลังใหม่ ได้รับการระดมทุนปัจจัยจาก พระธรรมมงคลจารักษ์ (หลวงปู่ทอง สิริมงคลโล) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ศรัทธาจากเมืองไทยได้เข้ามามีส่วนร่วมในการก่อสร้างอาคารสถานที่ต่างๆ ภายในวัด และแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2557 ที่ผ่านมา

ช่างก่อสร้างส่วนใหญ่เป็นช่างในท้องถิ่นทั้งหมด เช่น กรณิวิหาร ห้วช่างก่อสร้าง เป็นสถาปนิก และกฤษณะ คือ สถาปนิก เป็นชาวบ้านบ้านหม้า เป็นต้น

วัดบ้านหม้า

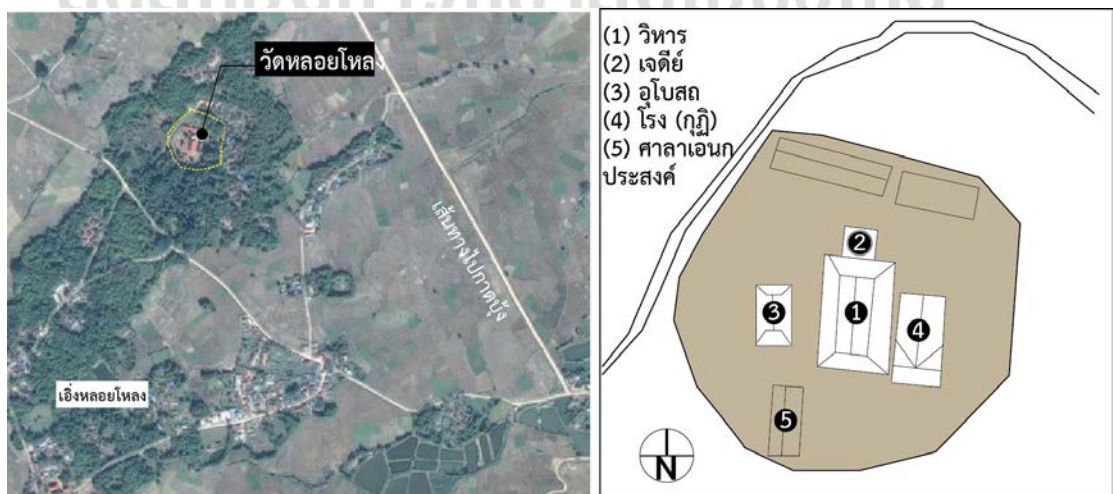

- (1) วิหารหลังปัจจุบันของวัด
- (2) โสภ หรือกฤษณะที่ก่อสร้างใหม่
- (3) ภาพด้านหน้าของวิหาร
- (4) อุโบสถของวัดที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากแบบทั่วไป มีการดัดแปลง ผสมผสานให้เกิดแบบใหม่ขึ้น
- (5) ภาพพระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียงของไทยเป็นผู้นำในการระดมทุนจากเมืองไทยมาทำบุญสมทบทุนให้กับวัด

ภาพที่ 6.36: ภาพรวมของสิ่งปลูกสร้างในวัดบ้านหม้า

6.1.13 กรณีศึกษา 13 : วัดหอยโข่ง

- 1) ตำแหน่งที่ตั้ง : ตั้งอยู่ที่ เืองคอนโข่ง ศรีทราหลัก คือ ชาวบ้านหอยโข่ง

ภาพที่ 6.37 : ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดหอยโข่ง

2) ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม

วัดหอยโหลงนี้ เป็นวัดที่มีความสำคัญเล่าสืบต่อกันมา เนื่องจากว่าวัดแห่งนี้มีความเชื่อมโยงกับเชื้อพระวงศ์เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ในสมัยเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลงได้ทรงผนวชเป็นภิกษุจำพรรษาที่วัดแห่งนี้ จนกลายเป็นวัดประจำของราชตระกูลเชื้อสายเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลง วัดแห่งนี้จึงได้รับการทำนุบำรุงเสมอมา ดังเช่น เจ้าวรจักร ฌ เชียงตุง และพระญาติ ได้มีการนำผ้าป่ามาทำบุญ ณ วัดแห่งนี้เป็นประจำ

ลักษณะทางกายภาพของงานสถาปัตยกรรม พบว่า ส่วนใหญ่มีอายุไม่มากนักค่อนข้างใหม่ เพราะได้รับการบำรุงรักษาอย่างดี ตัววิหารมีการรื้อถอนและก่อสร้างใหม่ด้วยวัสดุที่ทันสมัย มีการประดับตกแต่งหลังคาด้วยสังกะสีฉลุลายที่เป็นที่นิยมทำเครื่องประดับหลังคา ทดแทนเครื่องปั้นดินเผาที่มีน้ำหนักมาก และติดตั้งค่อนข้างยาก การผลิตมีหลายขั้นตอนและใช้เวลานาน จึงทำให้ผู้คนนิยมน้อยลง ตลอดจนแสดงถึงรสนิยมรุ่นเก่า หรือเป็นเทคนิควิธีการแบบดั้งเดิมอีกด้วย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

- (1) เครื่องประดับหลังคาสมัยนิยม : สังกะสีฉลุลาย
 (2) วิหารหลวงวัดดอนไหล่งที่รื้อสร้างใหม่จากของเดิม
 (3) ภายในวิหารหลวง
 (4) จารึกปิดป้ายเจ้าศรัทธาอุบลกุลเจ้าฟ้าผู้ครองนครเข็ญตุง
 (5) อุโบสถก่อสร้างใหม่
 (6) ซุ้มประตูทางเข้าวิหารแบบเข็ญตุงปัจจุบัน

ภาพที่ 6.38: ศาสนสถานของวัดหอยไหล่งในปัจจุบัน

3) กระบวนการ

จากการสัมภาษณ์ ตู๊ปตานหลู อายุ 40 ปี เจ้าอาวาสวัดหอยไหล่ง พบว่า วัดแห่งนี้ได้เริ่มมีการบูรณะเมื่อประมาณ 7 ปีที่แล้ว (พ.ศ. 2550) โดยการรื้อหลังเก่าออกแล้วสร้างใหม่ โดยได้รับแรงศรัทธาจากหลายๆ แห่ง ทั้งในบ้านหอยไหล่ง เมืองเข็ญตุง เมืองท่าจีเหล็ก ตลอดจนคณะศรัทธาชาวไทยเข้ามาทอดผ้าป่าระดมทุนปัจจัยถวายวัด แต่กระนั้นศรัทธาชาวไทยยังมีใช้เป็นแกนหลัก

ช่างก่อสร้างเป็นคนท้องถิ่น ได้แก่ สล่าอ่อน บ้านหนองนูน สร้างวิหารและสล่าอีคอน เป็นช่างทำบันไดนาค ส่วนเครื่องประดับอาคารต่างๆ เช่น ช่อฟ้าเมฆไหล ฯลฯ ซึ่งเป็นของเก่า เปลี่ยนมาใช้ “ปานซอย” เพราะมีน้ำหนักเบา และสวยงามดี ทั้งนี้เจ้าอาวาสให้ข้อคิดว่า “ชาวบ้านเห็นว่า ดินเผาแม้จะมีความ

ทนทานมากกว่า แต่ดูแลแล้วล้าสมัย เป็นของ “รุ่นเก่า” หรือเป็นตัวแทนของสิ่งเก่าแก่ ในขณะที่ชาวบ้านอยากได้สิ่งใหม่ๆ มากกว่า” นอกจากนี้ แบบก่อสร้างวิหาร เขียนแบบโดยช่างท้องถิ่น คือ จายดีบ บุตรชายลุงหนานตาน โคปกะเมืองเชียงตุง โดยแบบที่เขียนใช้เค้าโครงจากอาคารเก่า แต่ทำการขยายขนาดให้ใหญ่และกว้างขึ้น นอกจากนี้ จายดีบยังได้ออกแบบกุฏิพระสองชั้น ซึ่งเป็นอาคารหลังใหม่ เตรียมการก่อสร้างที่กำลังมาถึง

ส่วนอุโบสถ เริ่มก่อสร้างก่อนวิหารประมาณ 2 ปี หรือราวปี พ.ศ. 2548 โดยมีสลา ชื่อ สล่าคัมภีร์ ชาวบ้านยางลอ มารับเหมาทำอุโบสถวัดหลอยโหลง สลาผู้นี้มีประสบการณ์ทำงานก่อสร้างที่กรุงเทพฯ ประมาณ 3 ปี จึงกลับมาทำงานก่อสร้างที่บ้านเกิด

นอกจากนี้ มูลเหตุสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้วัดหลอยโหลงได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ และบำรุงรักษาสภาพให้ใหม่อยู่เสมอ เนื่องจากทุกปีจะมีคณะศรัทธาผ้าป่าจากเมืองไทย นำโดยลูกหลานเชื้อพระวงศ์ของเจ้าก้อนแก้วอินทร์ แดง อดีตเจ้าฟ้าผู้ปกครองนครเชียงตุง อาทิ เจ้าวรจักร ฌ เชียงตุง เป็นเจ้าศรัทธา นำขบวนผ้าป่า ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ถึงมูลเหตุที่มาที่ไปของการนำผ้าปามานบูรณะวัดคอนโหลงแห่งนี้ เจ้าวรจักร ฌ เชียงตุง ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“วัดแห่งนี้มีความสัมพันธ์ และสำคัญต่อตระกูลของเรา ในอดีตหากน้ำท่วมไหลหลากในเมืองเชียงตุง ครอบครัวของเรามักจะไปพำนักชั่วคราวที่วัดนี้ เนื่องจากเป็นพื้นที่ดอนสูงน้ำไม่ท่วม เราได้พักหลบหนีภัยน้ำท่วมที่อาศัยวัดนี้ นอกจากนี้เจ้าฟ้าก้อนแก้วก็ยังได้อุปสมบท ณ วัดแห่งนี้อีกด้วย จึงมีความผูกพัน และถือว่าวัดแห่งนี้เป็นวัดสำคัญต่อตระกูลของเรา” (สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 25 พฤศจิกายน 2557)

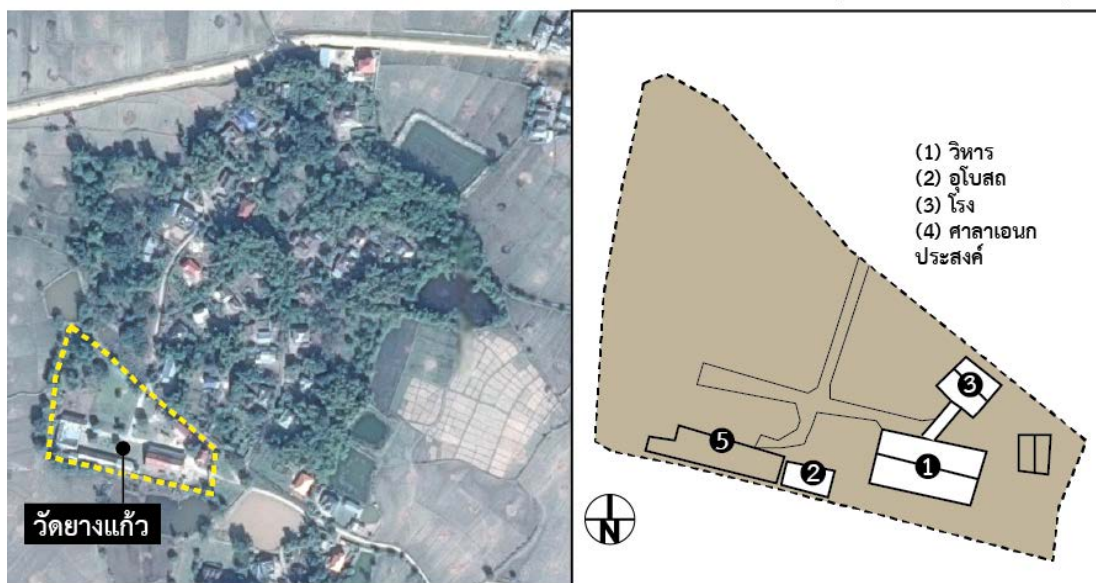
แบบสถาปัตยกรรม: ภูมิพระวัดดอนโหลง

ภาพที่ 6.39: แบบภูมิพระสองชั้นวัดดอนโหลง ออกแบบโดย จายดิบ บ้านก้านาน้ำจีนน้อย

ด้วยเหตุดังกล่าว วัดแห่งนี้จึงได้รับปัจจัยสนับสนุนส่วนหนึ่งมาจากคณะศรัทธาเชื้อสายเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ซึ่งทำให้วัดมีสภาพใหม่ และทันสมัยอยู่เสมอด้วยวัสดุก่อสร้างในปัจจุบัน วัสดุก่อสร้างที่ใช้ เช่น แผ่นเหล็กมุงหลังคาวิหาร นำเข้ามาจากเมืองย่างกุ้ง มีลักษณะคล้ายสังกะสี แต่ทำเป็นลอนคล้ายกระเบื้องลอน นอกจากนั้นก็ยังนำเข้ามาจากเมืองไทยบ้าง สักจากร้านในเชียงใหม่ที่นำเข้าจากเมืองไทยอีกต่อหนึ่ง เช่น ร้านค้า 28 และร้านสามตาน เป็นต้น ความนิยมวัสดุก่อสร้างใหม่ๆ ทวีเพิ่มขึ้นเนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่ามีมงคลทนแข็งแรงมากกว่าวัสดุแบบดั้งเดิมมาก วัดแห่งนี้จึงเป็นกรณีหนึ่งของพลวัตเมืองเชียงใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยศรัทธา การเปลี่ยนแปลงรสนิยม และตระการเหตุผลในปัจจุบัน

6.1.14 กรณีศึกษา 14 : วัดยางแก้ว

- 1) ตำแหน่งที่ตั้ง : ตั้งอยู่ที่ เืองกาดท้าย มีศรัทธาหลัก คือ ชาวบ้านบ้านยางแก้ว

ภาพที่ 6.40 : ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดยางแก้ว

- 2) ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม

สภาพอาคาร ณ ปัจจุบัน ส่วนใหญ่ได้รับการรื้อสร้างใหม่ ตั้งแต่ในช่วง พ.ศ. 2540 - 2550 เป็นต้นมา มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบอาคารบางส่วนเพื่อให้ใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น สามารถเปรียบเทียบได้จากภาพวิหารหลังเก่า มีปีกหลักคาโดยรอบอาคาร ส่งผลให้บริเวณพื้นที่ว่างใต้ปีกนกที่คลุมด้านล่างมืด แสงสว่างส่องเข้าได้น้อย วิหารหลังใหม่จึงปรับปรุงให้มีการต่อเติมหลังคามุขหน้า และขยายบันเพื่อเน้นทางเข้าวิหารโดยเพิ่มเติมองค์ประกอบบันได คือ นาคบันได ทำให้เกิดความแตกต่างที่ชัดเจนจากวิหารหลังเดิม

ข้อสังเกต คือ รูปทรงหลังคาวิหารเก่า และใหม่ยังคงเดิม หากแต่ระดับองศาหลังคาเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย รวมทั้งวิหารใหม่ได้ลดระยะตะมุตะมิของปีกนกกรอบวิหาร เพื่อไม่ให้หลังคาคลุมด้านล่างเกินไป ซึ่งจะส่งผลให้พื้นที่ใต้ปีกได้รับแสงมากขึ้น มีการออกแบบหน้าแหลบ (พื้นที่สามเหลี่ยมกรูช่องเปิดได้ออกไป) ที่คล้ายคลึงกัน ตลอดจนการออกแบบภูษีระหว่างหลังเก่า และหลังใหม่ก็เหมือนกัน แตกต่างในส่วนของสัดส่วนหลังคา และการเพิ่มมุขบันไดทางขึ้นของวิหารใหม่

วัดยางแก้ว

- (1) วิหารหลวง และอุโบสถวัดยางแก้ว
- (2) อาคารกุฏิสงฆ์เป็นอาคารสมัยใหม่สร้างเชื่อมต่อกับวิหารหลวง
- (3) ชุมประตูทางเข้าวัด
- (4) ภายในวิหารหลวง

ภาพที่ 6.41: บริบทสถาปัตยกรรมภายในวัดยางแก้วที่ก่อสร้างใหม่นับแต่ปี พ.ศ.2543

แน่นอนว่ามีการเปลี่ยนแปลงวัดคู่ก่อสร้างให้เป็นสมัยใหม่ รวมทั้งย้ายตำแหน่งอุโบสถจากเดิมที่อยู่เชิงไปทางด้านหน้าวิหาร ให้ผู้คนมาอยู่ใกล้วิหารมากขึ้น แต่ลักษณะ องค์ประกอบและรูปแบบของอุโบสถ ยังคงเป็นรูปแบบที่พบได้ทั่วไปในวัดไทเขินเมืองเชียงตุง ส่วนชุมประตูทางเข้าพบว่าการออกแบบได้รับอิทธิพลจากศิลปะพม่ายุคมันตะเลยค่อนข้างชัดเจน พิจารณาได้จากภาพที่ 4-35 เปรียบเทียบระหว่างชุมประตูทางเข้าวัดยางแก้ว กับอาคารทรงปราสาทแบบพม่าที่วัดพระธาตุมูเตา จะพบความคล้ายคลึง คือ การใช้การซ้อนชั้นของหลังคาเป็นลักษณะเด่น แต่สัดส่วน การประดับตกแต่งในรายละเอียดแตกต่างกันไป ที่สะท้อนถึงลักษณะเฉพาะ (อัตลักษณ์) ของความเป็นชาติพันธุ์

อาคารหลังเก่า : วิหาร และ โสงพระเชื่อมต่อกัน

โสงพระหลังใหม่

วิหารหลังใหม่ที่ได้รับการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบบางประการ

ภาพที่ 6.42: วิหารและกุฏิพระหลังเก่าเปรียบเทียบกับอาคารในปัจจุบัน

ซุ้มประตูวัดยางแก้ว

อาคารทรงปราสาทพม่า วัดพระธาตุนมเตา

ภาพที่ 6.43: เปรียบเทียบลักษณะซุ้มประตูวัดยางแก้วกับรูปแบบสถาปัตยกรรมพม่าในยุคมันตะเลย์

3) กระบวนการ

การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งปลูกสร้างภายในวัดยางแก้ว ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากแรงศรัทธาภายในหมู่บ้านที่ต้องการปรับปรุง รื้อถอนอาคารที่มีสภาพเก่าแก่ทรุดโทรม แล้วสร้างใหม่ แต่ยังคงเก็บรักษาโครงสร้างแบบเดิมเอาไว้ เช่น เสาไม้วิหารที่ใช้ในอาคารใหม่ยังคงเป็นเสาวิหารแต่เดิม วัสดุบางอย่าง เช่น ไม้ป่าเก็ญพื้นวิหาร นำเข้ามาจากเมืองไทย ช่วงก่อสร้างส่วนใหญ่เป็นส่วชาวบ้านในหมู่บ้าน และมีชาวบ้านเป็นแรงงาน

6.1.15 กรณีศึกษา 15 : วัดป่าวกาด

- 1) **ตำแหน่งที่ตั้ง :** ตั้งอยู่ในบ้านหนองอ้อ อีกรากเต่า มีศรัทธาเป็นชาวบ้านหนองอ้อ จำนวนประมาณ 27 หลังคาเรือน

ภาพที่ 6.44 : ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดป่าวกาด

- 2) **ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม**

วัดมีการเปลี่ยนแปลง และกำลังดำเนินการก่อสร้าง โดยเฉพาะโสง หรือกุฏิพระ ซึ่งกำลังก่อสร้างในพื้นที่ถัดจากโสงพระหลังเดิม จะเห็นได้ว่าโสงพระหลังเดิมนั้นมีสภาพที่ทรุดโทรมมาก และไม่สอดคล้องกับการจำวัดของภิกษุสามเณร ส่วนวิหารของวัดนั้นมีการเปลี่ยนแปลงโดยรื้อสร้างใหม่ ที่คงรูปแบบวิหารหลังเดิมเอาไว้ แต่เปลี่ยนแปลงวัสดุก่อสร้าง สัดส่วนและขนาดของอาคารให้สูงโปร่ง วัดแห่งนี้มีอายุเก่าแก่กว่า 100 ปี วิหารหลังเดิมนั้นเตี้ย และมีด และบริเวณพื้นที่วัด

นั้นมีน้ำท่วมอยู่บ่อยๆ จึงปรับปรุงให้วิหารสูงขึ้นพ้นระดับน้ำท่วม วิหารหลังเดิม นั้นเป็นรูปแบบหลังผัด คือมีปีกนกล้อมรอบตัวอาคาร แต่หลังนี้ต้องการให้สูง โปร่ง และเปิดด้านสกัดของอาคาร ให้โล่ง มีพื้นที่ไชรากกว้างเพื่อกันฝนสาด บริเวณโถงหน้าวิหาร และยังเป็นการประหยัดโครงสร้าง และวัสดุผนังหลังคา บริเวณด้านสกัดอาคาร ทั้งหน้าและหลังอีกด้วย (ลักษณะเหมือนวิหารหลังเก่าของ วัดยางแก้ว)

วัดป่าวกาด

- (1) ภาพรวมสิ่งปลูกสร้างในวัดป่าวกาดที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน
- (2) โสง หรือกุฏิพระที่กำลังก่อสร้างด้วยวัสดุสมัยใหม่
- (3) โสง หรือกุฏิพระ หลังเก่า และหลังใหม่
- (4) วิหารของวัดป่าวกาด
- (5) ประเพณีท้องถิ่นที่ชาวบ้านยังคงยึดถือปฏิบัติภายในวัด

Copyright© by Chiang Mai University
 ภาพที่ 6.45 : ภาพรวมของสิ่งปลูกสร้างในวัดป่าวกาด และกุฏิที่กำลังสร้างใหม่

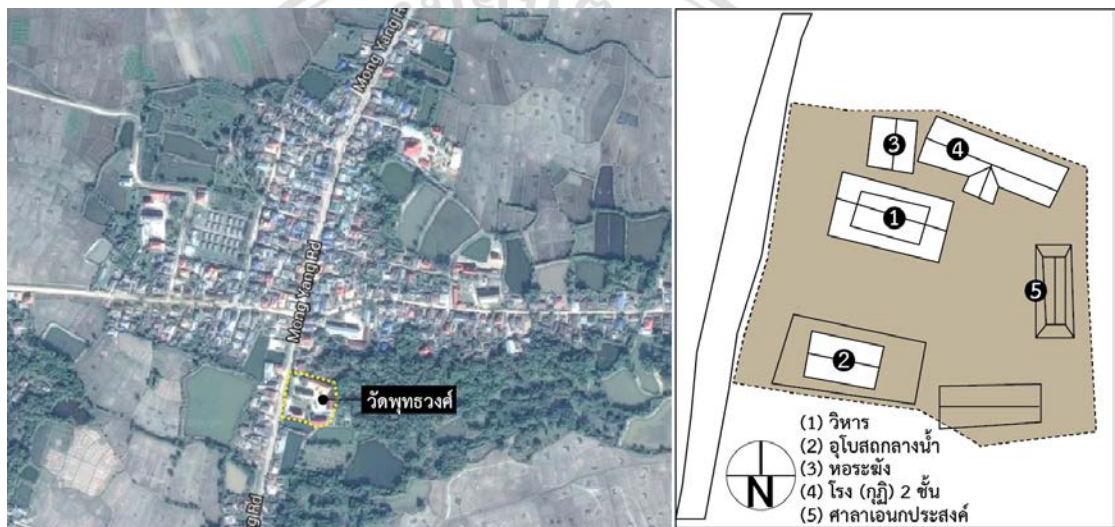
3) กระบวนการ

วิหารหลังปัจจุบันนี้ สร้างใหม่ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2549 โดยอาศัยศรัทธาชาวบ้านในหมู่บ้าน และศรัทธาต่างหมู่บ้าน โดยริ้อแท่นแก้วเดิมออก แล้วสร้างใหม่ ส่วนพระประธานยังคงเป็นองค์เดิม เสาวิหารมีการหล่อปูนใหม่ เพราะเสาเดิมเสื่อมสภาพ เนื่องจากปลวกกิน จึงทำการริ้อ และสร้างใหม่ โดยมี สล่าสามนุน ชาวบ้านกาดฟ้า เป็นพี่เขยเจ้าอาวาส เป็นผู้ออกแบบ และก่อสร้าง ส่วนกุฏิ

พระ กำลังอยู่ระหว่างการก่อสร้าง โดยมีศรัทธาชาวไทยมาช่วยระดมทุน คือ ท่านมหาสงกรานต์ วัดบ่อแฮ้ว จ.เชียงใหม่ เป็นศรัทธาหลักช่วยในการก่อสร้างโสงพระ หรือกู่พระ

6.1.16 กรณีศึกษา 16: วัดพุทธวงศ์

- 1) ตำแหน่งที่ตั้ง : ตั้งอยู่ที่ เอื้องกาเด่า บ้านกาเด่าวัด มีศรัทธาหลัก คือ ชาวบ้านกาเด่า เป็นวัดที่สร้างขึ้นใหม่ได้ราว 20 ปี ย้ายมาจากบ้านลี บ้านเดิมที่ปัจจุบันกลายเป็นหมู่บ้านร้าง

ภาพ 6-46 : ภาพตำแหน่งที่ตั้ง และผังบริเวณของวัดพุทธวงศ์

- 2) ลักษณะทางกายภาพ และความเปลี่ยนแปลงด้านสถาปัตยกรรม

วัดแห่งนี้เป็นเพียงแห่งเดียวจากการสำรวจภาคสนามของผู้วิจัยที่พบว่า มีลักษณะอาคารที่เป็นรูปแบบวัดไทยภาคกลางอย่างชัดเจน หรือกล่าวได้ว่าจำลองแบบไทยภาคกลางมาสร้างในเมืองเชียงตุง ในส่วนของวิหารหลวงของวัดนั้น ยังคงเป็นรูปแบบทั่วไปที่นิยมในวัดไทจีนเมืองเชียงตุง คือ มีการซ้อนชั้นหลังคาที่มีระดับอกไก่แนวเดียวกัน มีปีกหลังคาด้านข้างวิหารไม่คลุมด้านสกัดอาคาร หลังคาประดับตกแต่งด้วยสังกะสีฉลุลาย และติดตั้งปราสาท หรือผาสาท ตรงกึ่งกลางสันหลังคา และมีซุ้มปูนปั้นบริเวณประตูทางเข้า เป็นคั่น อาคารที่แตกต่างอย่างเด่นชัด คือ อุโบสถ เป็นรูปแบบอุโบสถกลางน้ำ ศิลปะสถาปัตยกรรมแบบไทยภาคกลาง ทั้งในด้านสัดส่วน องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ลักษณะเชิง

ช่าง ลวดลายปูนปั้น วัสดุก่อสร้าง และสีที่เลือกใช้เป็นแบบประเพณีนิยมในภาคกลาง นอกจากนี้ ยังมีอาคารหอระฆัง ซึ่งโดยทั่วไปในวัดไทจีนเมืองเชียงตุงจะมีเพียงหอกลอง ซึ่งบางครั้งแยกออกเป็นอาคารเฉพาะ บางครั้งจะตั้งอยู่ในพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างวิหาร กับโสงพระ การที่มีหอรฆังแยกต่างหากนี้ เป็นสิ่งที่แปลก

หรือแตกต่างจากวิถีปฏิบัติของวัดไทจีนในเชียงตุง โสงพระ หรือกุฏิพระในวัด ตลอดจนกำแพงวัด มีรูปแบบ สัดส่วน และลักษณะแบบวัดภาคกลาง ด้วยเหตุนี้ทำให้วัดพุทธวงศ์ เป็นวัดที่ได้รับอิทธิพลศิลปะสถาปัตยกรรมแบบไทยภาคกลางอย่างเด่นชัด

3) กระบวนการ

จากการสัมภาษณ์ พระมหาสิทธิชัย เนมินโท เจ้าอาวาสวัดพุทธวงศ์ อายุ 28 ปี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2557) วัดแห่งนี้เป็นวัดสร้างใหม่ที่ย้ายจากวัดเดิม ซึ่งย้ายกันมาทั้งหมดบ้านเดิมคือ บ้านลี หรือบ้านอี วัดแห่งนี้สร้างได้ประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา โดยมีครูบานำสร้างวัดใหม่เป็นชาวเชียงตุง ชื่อว่า ครูบาพุทธวงศ์ จึงได้นำชื่อครูบามาเป็นชื่อใหม่ของวัด เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันได้ไปศึกษาปริยัติธรรมที่วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ได้ 8 ปี จึงกลับมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัด วิหารหลวงของวัดเพิ่งได้รับการสร้างใหม่ได้ประมาณ 10 กว่าปี ส่วนอุโบสถ สร้างเมื่อ 7 ปีที่แล้ว (พ.ศ. 2550) การก่อสร้างอุโบสถใช้วัสดุที่นำเข้ามาจากประเทศไทยทั้งหมด

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

- (1) อุโบสถ ที่มีรูปแบบจำลองมาจากรูปแบบอุโบสถภาคกลางของไทย
- (2) วิหารหลวง คงเป็นรูปแบบวัดไทจีนเชียงตุง
- (3) โสง หรือกุฏิพระ เป็นรูปแบบของวัดไทยภาคกลาง
- (4) กำแพงวัดจำลองรูปแบบวัดไทยภาคกลาง
- (5) หอระฆัง จำลองรูปแบบวัดไทยภาคกลาง และวัดในเชียงตุงไม่มีลักษณะอาคารแบบนี้
- (6) ชุ่มประตูเข้าวัดแบบไทย

ภาพที่ 6.47: สิ่งปลูกสร้างในวัดพุทธวงศ์ ที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบศิลปกรรมไทยภาคกลาง

การก่อสร้างอุโบสถ นอกจากใช้วัสดุก่อสร้างจากไทยทั้งหมดแล้ว ช่างปูนปั้นเป็นช่างจากจังหวัดราชบุรี โดยให้มาปั้นประดับตัวอุโบสถเป็นเวลา 6 เดือน โดยเดินทางไป-กลับ จากโรงแรมในตัวเมืองเชียงตุง – วัด เป็นประจำ อุโบสถแห่งนี้ ได้คณะศรัทธา และงบประมาณในการก่อสร้างทั้งหมดมาจากเมืองไทย เนื่องจากพี่ชายของเจ้าอาวาสบวชเป็นพระ ฉายาว่า พระวิสุทธิสุนทร จำพรรษาที่วัดอมรคีรี ได้นำศรัทธาไทยเข้ามาช่วยก่อสร้างอุโบสถให้กับวัดซึ่งเป็นวัดใหม่

คณะศรัทธาต้องการให้สร้างรูปแบบที่จำลองจากกรุงเทพฯ เพื่อเป็นที่ระลึก และเห็นว่าที่เมืองเชียงตุงนี้ ยังไม่มีวัดแบบไทยภาคกลางอยู่เลย จึงดำริออกแบบก่อสร้างให้เหมือนรูปแบบของอุโบสถภาคกลางทุกประการ ตลอดจนนำช่างปูนปั้นมาจากเมืองไทย อย่างไรก็ตาม ช่างก่อสร้างในส่วนของอาคาร เป็นช่างในท้องถิ่น ชาวเชียงตุง เพราะหากนำช่างจากไทยมาทั้งหมดเป็นค่าใช้จ่ายที่สูง จึงให้ช่างท้องถิ่นก่อสร้างตามแบบที่นำมาจากกรุงเทพฯ และผสมผสานลวดลายบางอย่างของท้องถิ่นลงไป

อย่างไรก็ตาม วัดแห่งนี้เป็นเพียงวัดเดียวเท่าที่ผู้วิจัยสำรวจและพบว่ามีการจำลองรูปแบบจากวัดในภาคกลางของไทย ทั้งนี้วัดไทจีนอื่นๆ ไม่นิยมก่อสร้างแบบไทย เนื่องจากเป็นค่าใช้จ่ายที่สูง ทั้งด้านช่างก่อสร้าง วัสดุ และองค์ความรู้ด้านศิลปสถาปัตยกรรมวัดแบบไทยภาคกลาง อีกทั้งชาวบ้านบ้านกาดเต่า และเจ้าอาวาสวัดพุทธวงษ์ยังให้ความเห็นว่า ชาวเชียงตุงนิยมรูปแบบของตนเองมากกว่า ส่วนใหญ่จะยึดรูปแบบของตนเองเป็นหลัก ไม่นิยมแบบไทยในเชียงตุง

จากกรณีศึกษาทั้งสิ้น 16 กรณี ผู้วิจัยเห็นภาพรวม และข้อมูลที่เกิดความซ้ำของข้อมูล (ภาวะอิ่มตัวของข้อมูล หรือ Saturation) ในระดับที่สามารถนำเอาข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อหาคำตอบของคำถามวิจัยต่อไปได้ นอกจากการเก็บข้อมูลภาคสนามดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการสังเกต และสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม ดังนี้

6.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant In depth Interview)

6.2.1 อุหนานตาน

(โคปะกะเมือง) อายุ 74 ปี และเป็นปู้จารย์วัดเสื่อ (วัดพระสิงห์) ชาวบ้านถ้ำน่านน้ำขึ้นหาน้อย อุหนานตาน หรืออุหนานตาน เป็นบุคคลสำคัญของเมืองเชียงตุง ผู้ดูแลเกี่ยวกับกิจการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประเพณี และวัฒนธรรมในเมืองเชียงตุง อุหนานตานได้ให้ความเห็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง และความเป็นไปของสิ่งปลูกสร้างทางพุทธศาสนาในเมืองเชียงตุง อุหนานตานกล่าวว่า

“ในอดีต (สมัยเจ้าฟ้าปกครอง) วัดในเชียงตุง (หมายถึงวัดไทจีน) จะมีรูปแบบเหมือนวัดบ้านแงก บ้านแสน แต่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อ 50 ปีที่แล้ว ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงทีละเล็ก ทีละน้อย “ปะ” ด้านหน้า และหลังของวิหาร เรียกว่า “ปริเวณ” นี้จะมีหรือไม่มีก็ได้ ขึ้นอยู่กับศรัทธา และเงินบริจาคว่ามากหรือน้อย ถ้ามากก็จะต่อเติมเพิ่มขึ้น ตัวอย่างเช่น วัดเลือ (วัดพระสิงห์) วัดเดิมตัววิหารมีลักษณะเหมือนวัดบ้านแสน แต่สภาพทรุดโทรมมาก เลยรื้อออกหมด แล้วสร้างเป็นหลังที่เห็นในปัจจุบัน รื้อมาได้กว่า 50 ปีมาแล้ว ส่วนวัดเชียงยิ่น ก็กว่า 80 ปีมาแล้ว” อุหนานตาน เพิ่มเติมอีกว่า

“วิหารที่รื้อสร้างใหม่ ศรัทธาอยากให้นันกว้าง สูง และ ไม่ซ่อม (แคบเล็ก) อยากให้ทันสมัย แบบที่ได้มาจากศรัทธาช่วยกันคิด และทำเอง ดูและเลียนแบบกันเอง ทำให้เป็นแบบเอกลักษณ์ของ “วัดจีน” เชียงตุง ดังเช่น รูปแบบของ “วัดมหายมุนี” ที่เจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลงเป็นผู้ออกแบบ เพื่อประดิษฐานพระมหายมุนีจำลอง” อุหนานตาน กล่าวซ้ำอีกว่า

“เราไม่เอาแบบพม่า หรือเมืองไทย เราเป็นแบบเมืองจีนของเราเอง”

จากการสัมภาษณ์ อุหนานตาน โคปะกะเมืองเชียงตุง พบว่า แต่ก่อนในการซ่อมแซม หรือปลูกสร้างใหม่ ช่วงก่อสร้างจะเป็นคนในหมู่บ้าน ศรัทธาวัด และหมู่บ้านของเจ้าอาวาส มาช่วยกันทำ ลงแขกกัน แต่ราว 20-30 ปีที่ผ่านมา เริ่มมีการจ้างช่างเพื่อรับเหมาสร้างวัด แต่รูปแบบ และลักษณะการก่อสร้างจะขึ้นอยู่กับทางวัด และกรรมการหมู่บ้านเป็นหลัก และองค์ประกอบศาสนสถานแบบวัดไทจีน จะมีองค์ประกอบหลักคือ วิหาร – โอง (กุฏิ) – โบสถ์ เท่านั้น ส่วนธาตุ หรือธาตุเจดีย์นั้น จะมีหรือไม่มีก็ได้ขึ้นอยู่กับศรัทธา และเงินทำบุญ ส่วนหลังคาของอาคารต่างๆ ภายในวัด แต่เดิมจะเป็นหญ้าคา ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นไม้ และดินขอ ตามลำดับ

ภาพที่ 6.48: อุหนานตาน โคปะกะเมืองเชียงตุง และผู้วิจัยในการสัมภาษณ์ (วันที่ 24 สิงหาคม 2557)

6.2.2 สล่ายอด

ช่างฉลุสังกะสี อายุ 51 ปี ชาวบ้านป่าแดง สล่ำที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างอัตลักษณ์ของวัดไทจีนในเมืองเชียงตุง เนื่องจากเกือบทุกวัดของไทจีนในเชียงตุงที่ก่อสร้างใหม่จะปรากฏผลงานของสล่ายอดแทบทั้งสิ้น

สล่ายอดให้สัมภาษณ์ว่า สล่ำไส่อ่อง ผู้เป็นบิดาของสล่ายอด เป็นช่างไม้ที่มีฝีมือของเชียงตุง ผลงานของสล่ำไส่อ่องปรากฏที่วัดมหาหมัยมนี คือ “ปานชอย” เป็นภาษาพม่า หมายถึงเครื่องประดับหลังคาฉลุลงลาย ในอดีตทำจากไม้ฝีมือของสล่ำไส่อ่อง แต่ภาษาไทยจีน จะเรียกว่า “ซ่อฟ้าเมฆไหล” ผลงานชิ้นแรกของบิดา คือ เครื่องประดับหลังคาไม้ หรือ ปานชอยไม้ ที่หอเทศนาธรรม วัดป่าแดง ส่วนงานฉลุสังกะสีนี้ เริ่มทำเมื่อกว่า 50 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่สมัยของบิดาของสล่ายอด แต่เริ่มต้นอย่างจริงจังเมื่อประมาณ 40 ปีนี้ แต่ก่อนเครื่องประดับหลังคาเป็นดินขอ และซ่อฟ้าเมฆไหลที่ทำจากดิน

“หงส์ปานชอย” ที่ทำจากสังกะสี เริ่มครั้งแรกที่วัดดอนโหลง ในราวปี พ.ศ. 2552-2553 ที่ผ่านมานี้ รูปแบบจะผสมผสานกับศิลปะของไทย แบบที่นำมาจากช่างผู้เขียนแบบ ซึ่งก็คือตัวสล่ายอดเอง ผสมผสานกับแบบของผู้ตั้ง หรือเจ้าศรัทธา แต่บางครั้งก็ไม่มีแบบ ความแตกต่างของรูปแบบลาย จะไม่เหมือนกับแบบทางไทใหญ่ และพม่า แต่จะเป็นแบบเฉพาะของไทจีนเอง แบบที่ใช้ในการฉลุลาย โดยมาจากมาจากการถอดแบบลายโบราณมา และบางครั้งก็ผสมผสานกับการออกแบบใหม่ของช่าง จึงทำให้เกิดลวดลาย “เก่าผสมใหม่”

ปัจจุบัน กว่า 100 วัดทั่วเมืองเชียงตุงต่างใช้เครื่องประดับหลังคา หรือ ช่อฟ้าเมฆไหลสังกะสี ของสล่ายอดเกือบทั้งหมด จนอาจกล่าวได้ว่า เครื่องประดับหลังคาวัดไทจีนในเมืองเชียงตุง เป็นสกุลช่าง “สล่ายอด-ป่าแดง” นอกจากนี้ ยังมีช่างฉลุสังกะสีอื่นๆ ที่ทำงานลักษณะใกล้เคียงกัน ได้แก่ สล่านูญปิ่น บ้านหนองคำ และสล่าช่อจิ่ง บ้านป่าม่าน จะมีรูปแบบคล้ายๆ กับแบบของไต (ไทใหญ่) มากกว่าของสล่ายอด

สล่ายอด บ้านป่าแดง

ภาพที่ 6.49 : สล่ายอด บ้านป่าแดง และผลงานการฉลุเครื่องประดับหลังคาสังกะสี

(ภาพโดย ประสงค์ แสงงาม เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2557)

องค์ประกอบที่ประดับตกแต่งพุทธสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงตุงที่ได้รับความนิยมก่อนหน้าเครื่องฉลุสังกะสีนั้น คือ เครื่องปั้นดินเผาเคลือบ ความนิยมเครื่องประดับหลังคาที่เป็นเครื่องปั้นดินเผานั้นลดลง และหันเหมาสู่เครื่องฉลุสังกะสีแทน ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มีผลต่ออัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและยังสะท้อนให้เห็นค่านิยมและทัศนะเชิงสุนทรียะของพุทธศาสนิกชนชาวไทจีนเมืองเชียงตุงอีกด้วย ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ช่างเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญของเมืองเชียงตุงเพื่อให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

6.2.3 สล่าจายป๊อก

ช่างปั้นเครื่องปั้นดินเผา อายุ 54 ปี ชาวบ้านยางกวัง สืบทอดอาชีพการปั้นเครื่องปั้นดินเผา และเครื่องประดับหลังจากมาจากสล่าปู้มั้น ผู้เป็นบิดา จายป๊อก ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตในปีนี้ และปีที่ผ่านมามาว่า

“ปีนี้ขายได้เยอะ มีคนมาสั่งเครื่องประดับหลังคาที่เป็นดินเผาจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นคนเมืองลา เมืองแกน และชาวบ้านเชียงตุงที่อยู่รอบนอก เช่น บ้านหม้า บ้านลม บางทีคนเชียงใหม่ก็มาสั่งเยอะ ในเมืองไม่ค่อยใช้ แต่รอบนอกสั่งเยอะ โดยเฉพาะพวกเครื่องประดับหลังคา สั่งเยอะกว่าเมื่อก่อนอีกด้วย” พบว่าปริมาณความต้องการเครื่องประดับหลังคาดินเผา ยังคงมีความต้องการ โดยเฉพาะกลุ่มคนที่อยู่รอบนอกเมือง หรือบ้านนอก มากกว่าคนที่อยู่ในเขตเมือง เช่น จำพวก ปราสาท นกวงงา และนกหงส์ (น้อย) ที่นิยมใช้ตกแต่งหลังคาวิหาร และอุโบสถ

สล่าจายป๊อก บ้านยางกวัง (ช่างปั้นเครื่องดินเผา)

ภาพที่ 6.50: สล่าจายป๊อกบ้านยางกวัง กับอาชีพช่างปั้นเครื่องประดับหลังคาแบบพื้นถิ่นเชียงตุง

อย่างไรก็ตาม ราคาสินค้ามีส่วนสัมพันธ์กับความต้องการ เนื่องจากดินเผามีราคาที่ถูกกว่าปานชอยสังกะสี เพราะปานชอยขึ้นรูปจากสังกะสีทั้งแผ่น ในขณะที่ดินเผาสามารถแบ่งขายเป็นชิ้นๆ ได้ และซ่อมแซมง่ายกว่าปานชอย ครอบครัวที่ทำอาชีพปั้น

เครื่องประดับหลังคาดินเผานี้ เหลือเพียงกรอบครัวชายปีก หลังคาเรือนเดียวที่ยังคงสืบทอดอาชีพจากบรรพบุรุษ ปัจจุบันนี้ มีคนมารับซื้อถึงบ้าน แล้วเอาไปขายต่อในตลาด ทำให้ไม่ได้เอาไปขายในตลาดด้วยตนเอง

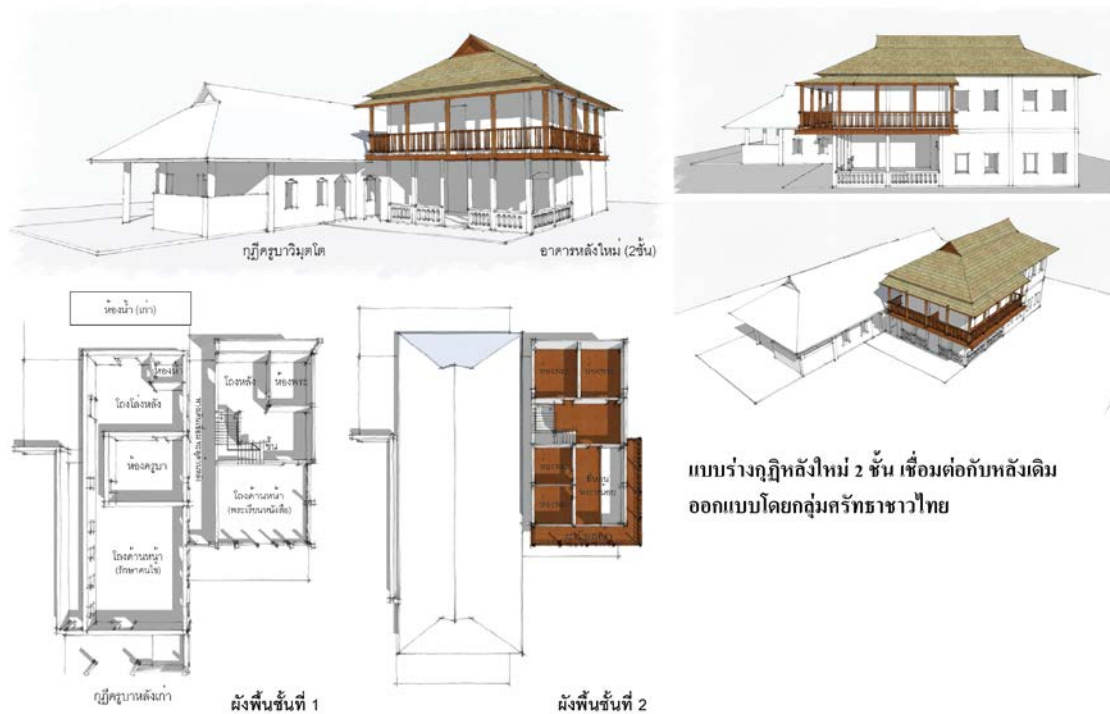
ในการเลือกใช้เครื่องประดับหลังคาวิหาร หรืออุโบสถนั้น มักขึ้นอยู่กับแม่ออกศรัทธา แต่จะต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างปานชอยสังกะสี กับเครื่องดินเผา ไม่นิยมนำมาผสมผสานกัน ในช่วงปี พ.ศ. 2556-2557 ที่ผ่านมา ปริมาณการสั่งเครื่องประดับหลังคาดินเผาเยอะขึ้นมาก เนื่องจากว่าวัดหลายแห่งต้องการบูรณะซ่อมอาคารที่เสื่อมสภาพตามกาลเวลา โดยจะทำการซ่อมเฉพาะจุด แต่ในส่วนโครงสร้างหลักไม่จำเป็นต้องซ่อมมาก จึงไม่มีการใช้ปานชอยสังกะสี หากแต่สั่งเครื่องดินเผาเป็นชิ้นๆ เพื่อซ่อมแซม และทดแทนของเดิมที่ชำรุดเป็นจุดๆ ไป จึงยังทำให้มีการสั่งกระเบื้องดินเผาใช้หมุนเวียนในตลาดเมืองเชียงตุง และพื้นที่ใกล้เคียงอยู่

6.3 กระบวนการมีส่วนร่วม : กรณีวัดพระสิงห์

สืบเนื่องจากกระบวนการวิจัย ที่ผู้วิจัยได้วางแนวทางการศึกษา แบ่งออกเป็น 3 กระบวนการ คือ การสำรวจ (Surveying) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการมีส่วนร่วม (Participation) กรณีศึกษาที่ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในลักษณะผู้มีส่วนร่วมสมบูรณ์ (Complete Participant) เนื่องจากมีส่วนเกี่ยวข้อง และมีบทบาทสำคัญในกระบวนการก่อสร้างกุฏิสงฆ์หลังใหม่ของวัดพระสิงห์ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในระหว่างดำเนินการ ผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมในเกือบทุกกระบวนการ ตั้งแต่เริ่มต้นในการพบปะพูดคุย และเจรจาเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการก่อสร้างอาคารระหว่างคนท้องถิ่น (ศรัทธาวัด) และคนภายนอก (ศรัทธาจากเมืองไทย) จากการสังเกตการณ์ และมีส่วนร่วม พบข้อสังเกตบางประการที่สำคัญ สามารถสรุปกระบวนการ ได้ดังนี้

กระบวนการก่อสร้างกุฏิสงฆ์หลังใหม่ของวัดพระสิงห์นี้ ได้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่าง “คนใน” คือ ศรัทธาชาวบ้าน กรรมการวัด และพระสงฆ์ ร่วมกับ “คนนอก” คือ คณะศรัทธาจากเมืองไทย ได้เข้ามามีส่วนร่วม โดยลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่มคนไทย คือการแสดงเจตจำนงในการร่วมสมทบทุนในการก่อสร้างกุฏิ ผ่านกิจกรรมการทอดผ้าป่า กลุ่มคนไทยส่วนใหญ่มาจากกรุงเทพฯ และภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ในเบื้องต้นนอกจากการแสดงเจตจำนงเรื่องการสมทบทุนแล้ว กลุ่มคนไทยยังได้เสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์อาคารเดิมไว้และสร้างอาคารใหม่เพิ่มเติมเข้า

ไป โดยอาคารใหม่ออกแบบให้ใกล้เคียงกับกุฏิหลังเดิม เพื่อให้รักษารูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของ
เชียงตุงเอาไว้ ดังภาพ

ภาพที่ 6.51 : ภาพแสดงการออกแบบกุฏิหลังใหม่โดยคณะศรัทธาชาวไทย (รอบที่หนึ่ง)

ภายหลังการนำเสนอรูปแบบอาคารใหม่ที่ทางคณะศรัทธาไทยนำเสนอ ไม่ได้รับการตอบรับ
เท่าที่ควร เนื่องจากทางกรรมการวัด และชาวบ้าน ได้ให้เหตุผลว่า อาคารเดิมทรุดโทรมมาก ต้องใช้
เงินอย่างมากในการปรับปรุง ทั้งยังต้องสร้างอาคารอีกหลังเพิ่มขึ้น ซึ่งคาดว่าพื้นที่ใช้สอยจะไม่
เพียงพอ ด้วยเหตุดังกล่าว ทำให้คณะศรัทธาไทยยินยอมตามความประสงค์ของชาวบ้าน แต่ยังคง
สนับสนุนด้านงบประมาณในการสร้างอาคาร โดยยึดประโยชน์ของวัด และชุมชนเป็นที่ตั้ง

กรรมการวัด ได้มีการทำแบบก่อสร้างอาคาร โดยช่างเขียนแบบเป็นชาวเชียงตุง รูปแบบอาคาร
เป็นแบบฉบับที่ชาวเชียงตุงกำลังนิยมในตอนนั้น เพราะว่ารูปแบบนี้พบเห็นในหลายๆ วัดในเชียงตุง
รวมทั้งคล้ายคลึงกับรูปแบบบ้าน และอาคารพาณิชย์ที่ผุดขึ้นใหม่ในเชียงตุงปัจจุบัน แบบก่อสร้างนี้
ได้เค้าโครงมาจากกุฏิพระวัดเชียงอิง ซึ่งอยู่ในละแวกใกล้เคียงกัน แต่แบบผิดแผกกันไปเพียงเล็กน้อย
เท่านั้น

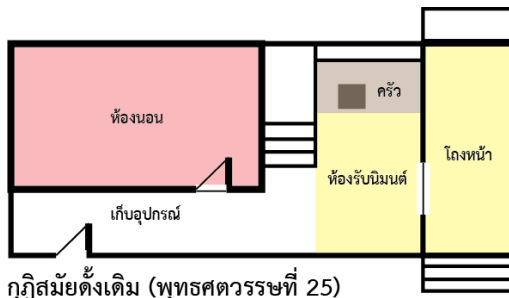

- (1) ภาพมุมกว้างของกุฏิพระวัดเชียงอิง
- (2) กุฏิวัดเชียงอิง ดันแบบของกุฏิหลังใหม่วัดพระสิงห์
- (3) การตกแต่งภายในกุฏิด้วยวัสดุก่อสร้างที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นปัจจุบัน

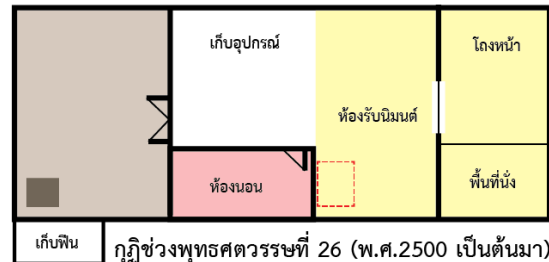
ภาพที่ 6.52 : กุฏิพระวัดเชียงอิง ดันแบบในการออกแบบก่อสร้างกุฏิใหม่วัดพระสิงห์

จากผังพื้นอาคารที่ออกแบบและเขียนขึ้น โดยช่างเขียนแบบสมัยใหม่ชาวเชียงตุง จะพบว่า แม้ว่าองค์ประกอบ และรายละเอียดปลีกย่อยของอาคารจะมีความเปลี่ยนแปลงไป แต่ใจความหลักของผังพื้นยังคงรูปแบบเดิม นั่นคือ ผังอาคารยังคงเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวยาว มีการแบ่งห้องภายในให้ชิดด้านใดด้านหนึ่ง และเปิดพื้นที่ว่างที่ขนานกับห้องให้เป็นทางเดิน (Circulation Space) ที่มีขนาดกว้างขึ้นเพื่อให้สะดวกในการสัญจร ผนังของห้องด้านที่หันเข้าหาด้านสกัดของอาคาร เป็นตำแหน่งที่ตั้งพระพุทธรูปในกุฏิ พื้นที่ด้านหน้าพระพุทธรูป คือพื้นที่ศึกษาธรรมะของพระสงฆ์ สามเณร ประตูทางเข้าห้องภายใน โดยมากมักเป็นห้องของเจ้าอาวาส จะหันเข้าพื้นที่ว่างทางเดินภายใน และปลายสุดของห้องโถงกว้างจะนำไปสู่ห้องครัว และเชื่อมต่อไปยังพื้นที่ใช้สอยพิเศษที่เพิ่มเติมมาอื่นๆ ต่อไป

หากเปรียบเทียบผังพื้นอาคารแบบเก่า และแบบใหม่ จะเห็นว่าผังพื้นเป็นสิ่งที่ “สลักแน่น” ในความทรงจำของ “ผู้อยู่” ความคุ้นชินจากการใช้สอยพื้นที่ จนกลายเป็น “แบบแผน” มักจะประทับตราในผังพื้นอาคารเสมอ เปรียบเทียบจากผังพื้น และภาพถ่ายได้ดังนี้

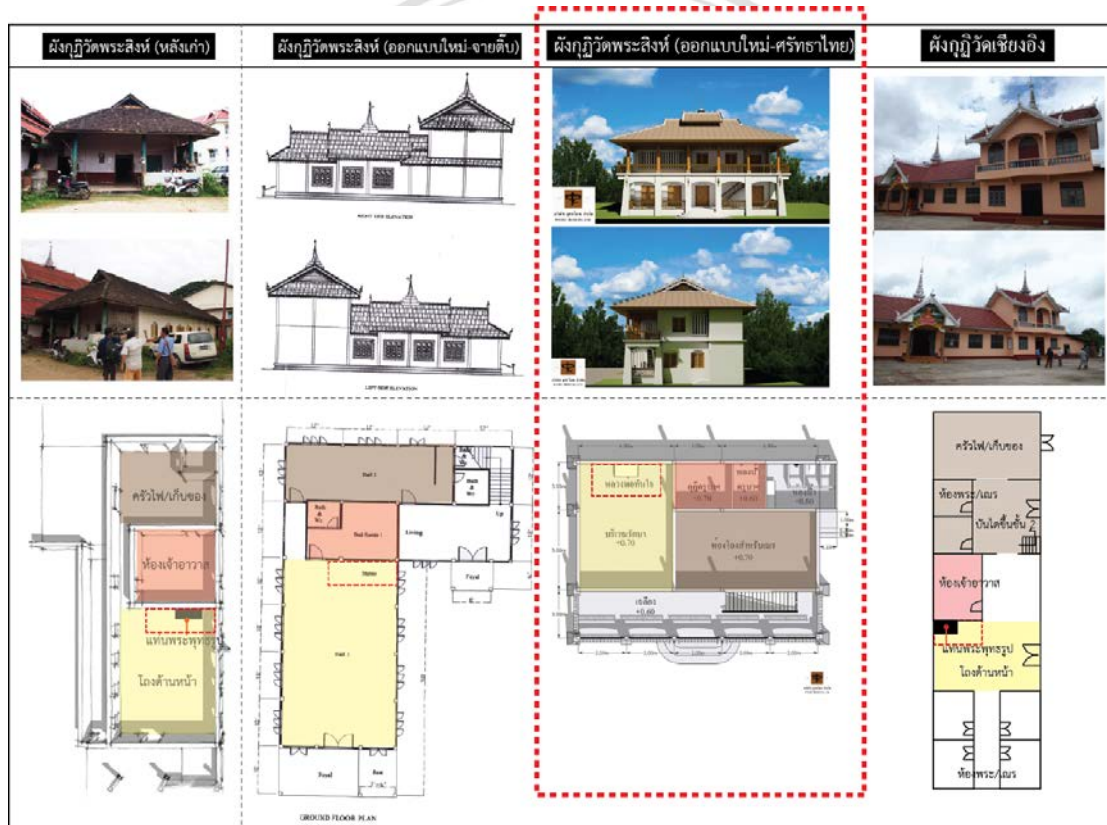

กุฏิสมัยดั้งเดิม (พุทธศตวรรษที่ 25)

กุฏิช่วงพุทธศตวรรษที่ 26 (พ.ศ.2500 เป็นต้นมา)

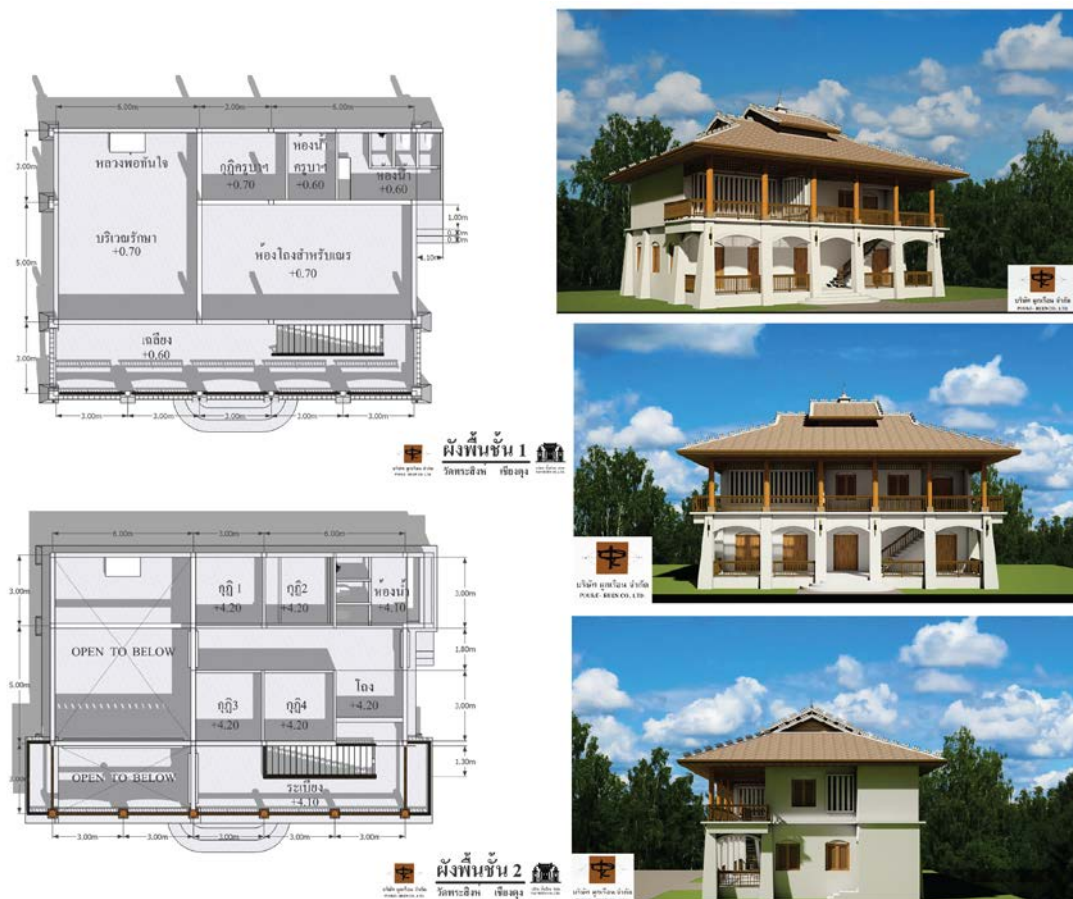
ภาพที่ 6.53 : เปรียบเทียบผังพื้นกุฏิ (โรง) แบบดั้งเดิมกับผังพื้นกุฏิในช่วงปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา

ภาพที่ 6.54 : เปรียบเทียบผังพื้นกุฏิ (โรง) แบบต่างๆ – ผังพื้นกุฏิวัดพระสิงห์หลังเก่า (ซ้ายสุด), แบบกุฏิที่ออกแบบโดยช่างท้องถิ่น, การออกแบบ และผังพื้นที่ออกแบบโดยคนไทย และกุฏิวัดเชียงใหม่ ต้นแบบที่ดูตัวอย่าง แล้วนำมาเขียนแบบโดยช่างท้องถิ่นก่อนจะนำไปก่อสร้าง (เรียงจากซ้ายไปขวา)

นอกจากผังพื้นอาคาร สิ่งที่แปรเปลี่ยนนอกจากลักษณะทางกายภาพของรูปแบบอาคารแล้ว ก็คือ ความพึงพอใจในรูปแบบอาคารที่ทันสมัย จะเห็นได้ว่า รสนิยม และความพึงพอใจในรูปแบบอาคารนั้นเป็นไปตามยุคสมัย การลอกเลียนรูปแบบที่ชื่นชอบไม่เพียงแต่เกิดกับอาคารพาณิชย์ หรือ

บ้านพักอาศัยเท่านั้น ศาสนสถานในวัดก็เช่น อย่างไรก็ตาม ทางคณะศรัทธาจากเมืองไทย ยังคงพยายามนำเสนอรูปแบบอาคารใหม่ที่เป็นไปในเชิงอนุรักษ์ โดยการถ่ายภาพ 3 มิติ เพื่อให้เกิดความชัดเจนและเข้าใจง่ายแก่ชาวบ้าน เพื่อโน้มน้าและเบี่ยงเบนรสนิยมชมชอบรูปแบบอาคารให้มีลักษณะใกล้เคียงกับอาคารเดิม

ภาพที่ 6.55 : การออกแบบใหม่ของคณะศรัทธาชาวไทย (รอบที่สอง)

แต่จะเห็นได้ว่า ลักษณะผังพื้นอาคารได้เปลี่ยนแปลงไปจากแบบแผนดั้งเดิม ตำแหน่งของห้องเจ้าอาวาส ตำแหน่งที่ตั้งพระพุทธรูป เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม รวมทั้งห้องครัวที่ถูกแยกส่วนออกไปไม่เชื่อมต่อกับกุฏิพระดังเช่นกุฏิอื่นๆ ก่อนหน้านี้ แต่ลักษณะภายนอกของอาคารมีความพยายามในการรักษารูปแบบเดิม เช่น ลักษณะ และองศาของหลังคา การออกแบบช่องเปิด หน้าต่าง การใช้เครื่องประดับหลังคา และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอื่นๆ เช่น ราวระเบียง ราวละเอียด

บันได เป็นต้น เป็นความย้อนแย้งของเนื้อหาทางสถาปัตยกรรมที่ “คนใน” เก็บรักษาผังพื้นรูปแบบเดิมไว้ ในขณะที่รูปลักษณ์ สัดส่วนและองค์ประกอบปลีกย่อยภายนอกเปลี่ยนแปลง ในขณะที่

“คนนอก” เปลี่ยนแปลงเนื้อใน (ผังพื้น) แต่พยายามรักษารูปลักษณ์เปลือคนอกอาคารเอาไว้ วัดพระสิงห์นี้ จึงเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจกรณีหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกับพลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุง ที่ไม่เพียงแต่ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายในสังคมเท่านั้น หากยังสัมพันธ์กับสังคมภายนอก อย่างเช่น คนไทย อีกด้วย

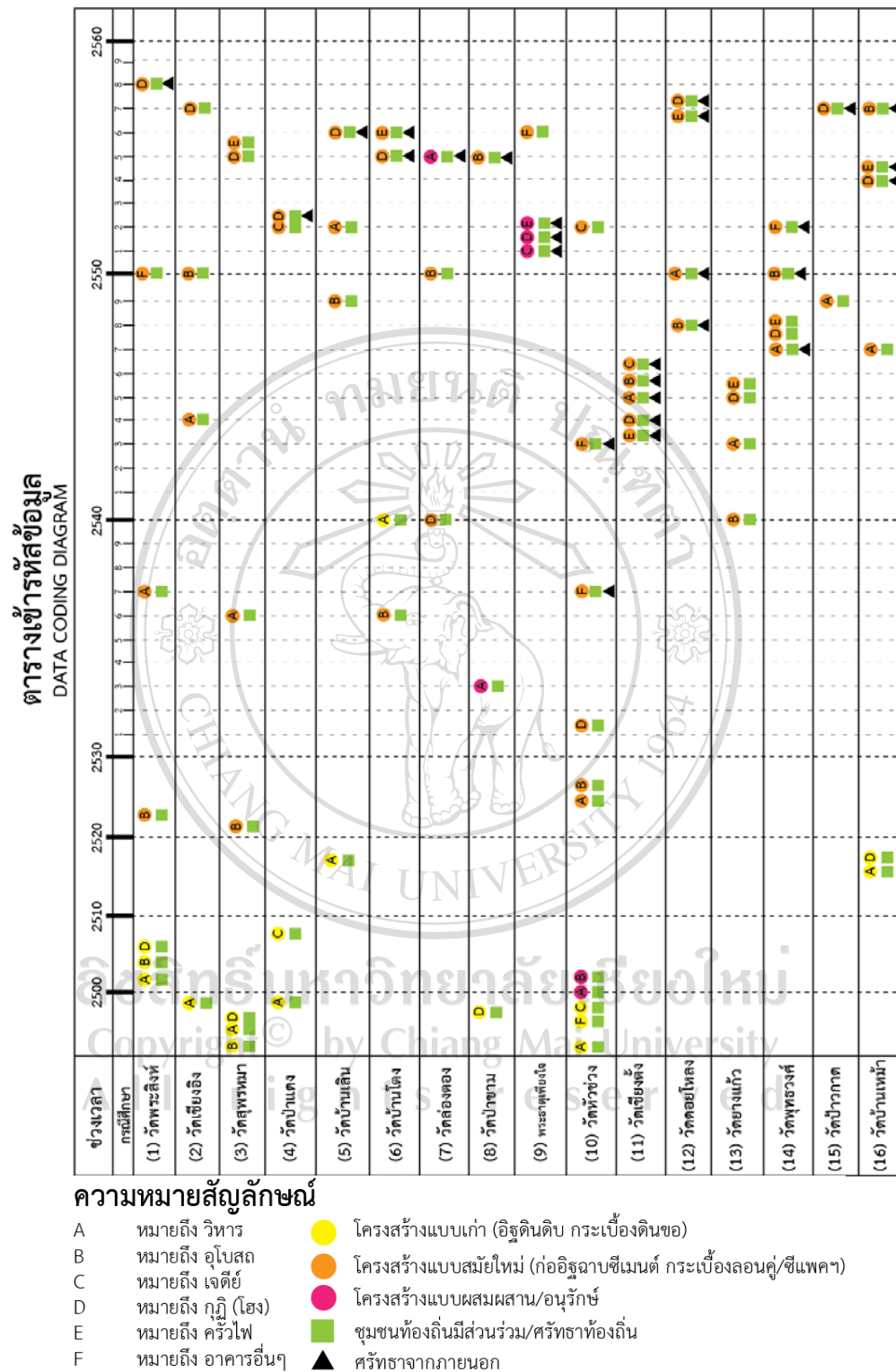
กรณีศึกษาวัดพระสิงห์นี้ สะท้อนให้เห็นนัยยะของความเปลี่ยนแปลงที่สะท้อนผ่านงานสถาปัตยกรรมในหลายมิติ ไม่เพียงแต่ความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพทางสถาปัตยกรรมเท่านั้น หากยังสะท้อนถึงรสนิยมของชาวเชียงตุง ที่มาพร้อมกับวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ รูปแบบแปลกตา สีฉูดฉาด และหาได้ง่ายตามท้องตลาด ควบคู่ไปกับการออกแบบวางผังที่ที่มีการผสมผสานรูปแบบเก่าเข้ากับความต้องการพื้นที่ใช้สอยใหม่ๆ มากขึ้น

6.4 วิเคราะห์ผลการศึกษา

จากผลการศึกษาภาคสนาม และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเบื้องต้น ผู้วิจัยได้ทำการคัดแยกข้อมูลตามตารางจำแนกข้อมูล ตารางที่ 2-1 (ดูภาคผนวก) และทำการเข้ารหัสข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ถึงช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงอาคารของแต่ละกรณีศึกษา การเปลี่ยนวัสดุ และเทคนิคการก่อสร้าง การมีส่วนร่วมของกลุ่มคนต่างๆ ซึ่งข้อมูลจะนำมาวิเคราะห์ และประมวลผลการศึกษา เพื่อสรุปผล และตอบคำถามวิจัยตามวัตถุประสงค์

ตารางเข้ารหัสข้อมูลได้จำแนกสัญลักษณ์ และเครื่องหมายในการแทนค่าข้อมูลของแต่ละกรณีศึกษา โดยทำการบันทึก (plot) ลงบนเส้นแบ่งเวลาในช่วงตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2500 – พ.ศ. 2560 ในช่วงระยะเวลาประมาณ 60 ปี ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ และพลวัตบางประการที่น่าสนใจเกี่ยวกับความเป็นไปของสถาปัตยกรรมต่างๆ ที่อยู่ภายในวัด ดังตารางด้านล่างต่อไปนี้

ตารางที่ 6.1 แสดงการเข้ารหัสข้อมูลที่ได้จากตารางจำแนกผลการศึกษาศาสนาข้างต้น

6.4.1 วิเคราะห์ผลการศึกษาจากตารางจำแนกข้อมูล และตารางเข้ารหัสข้อมูล (Data Coding Analysis)

จากผลการศึกษาภาคสนาม การสรุปข้อมูลในตารางจำแนกข้อมูล แล้วนำมาเข้ารหัสข้อมูล (Data Coding) สามารถสรุปผลการศึกษา ได้เป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 1) ช่วงเวลาเปลี่ยนแปลง และสิ่งปลูกสร้างที่มีการเปลี่ยนแปลง (Period of Change)
- 2) รูปแบบ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง (Physical Change)
- 3) วัสดุ เทคนิคการก่อสร้าง และช่างฝีมือ (Material, construction and builders)
- 4) การเสื่อมสภาพของอาคาร (Building Deterioration)
- 5) คติความเชื่อ (Believe and folk lore)
- 6) การมีส่วนร่วม และสัมพันธภาพระหว่างกลุ่มคน (Participation and relationship)
- 7) บทบาทพระสงฆ์ และเครือข่ายองค์กรสงฆ์ข้ามพรมแดน (Monk's role and their organization)
- 8) กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Changing Process)
- 9) สิ่งที่ยังอยู่: องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ยังอยู่ หรือรักษาไว้ (Remaining and Preservation)

1) ช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลง และสิ่งปลูกสร้างที่มีการเปลี่ยนแปลง

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และบันทึกเกี่ยวกับการสร้าง การบูรณะสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ภายในวัด พบว่า ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 มีการบันทึกน้อยมาก และส่วนใหญ่ชาวบ้านไม่สามารถระบุปีที่ชัดเจนได้ว่า การเปลี่ยนแปลงสำคัญของสิ่งก่อสร้างภายในวัดเกิดขึ้นเมื่อใด จากตารางรหัสข้อมูล จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของอาคารสำคัญของวัด ได้แก่ วิหาร อุโบสถ และธาตุเจดีย์นั้นจะเกิดขึ้นก่อนอาคารอื่นๆ และจะเกิดในวัดที่สำคัญๆ ที่อยู่ในเขตเมืองโดยมากเป็นการสร้างหรือบูรณะจากอาคารเดิม ด้วยวัสดุและเทคนิคการก่อสร้างพื้นถิ่น คือ ก่อด้วยอิฐดินดิบ ฉาบด้วยปูนดำ โครงสร้างไม้ และมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอ เช่น วัดหัวवं วัดป่าแดง วัดพระสิงห์ วัดสุพรรณมา เป็นต้น

เมื่อเริ่มเข้าสู่ช่วงทศวรรษที่ 2530 เริ่มมีการบูรณะสิ่งปลูกสร้างภายในวัดอโศกหนึ่ง ซึ่งในช่วงเวลานี้ เริ่มปรากฏมีการใช้วัสดุ และเทคโนโลยีการก่อสร้างสมัยใหม่ขึ้น โดยเฉพาะกับอาคารสำคัญๆ คือ วิหาร และอุโบสถ เริ่มมีประปรายมากขึ้นเมื่อล่วงเข้าสู่ ปี พ.ศ. 2536-2537 เป็นต้นมา ระลอกการเปลี่ยนแปลง รื้อสร้างใหม่ของสิ่งปลูกสร้างในวัดไทจีนเชียงตุงมีมากขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. 2543 จนถึงปัจจุบัน อาคารที่เปลี่ยนก่อนโดยมากเป็นอาคารวิหาร และอุโบสถ เป็นหลัก และมักเกิดขึ้นในวัดที่สำคัญในเขตเมืองเช่นเดียวกับในช่วงทศวรรษก่อนหน้า เช่น วัดพระสิงห์ วัดหัวข่วง วัดป่าแดง และวัดสุพรรณมา เป็นต้น

ต่อมาในช่วง ปีพ.ศ. 2540-2550 เป็นต้นมา วัดต่างๆ ที่อยู่ในเขตชนบท โดยเฉพาะวัดในเขต “เอ็ง” รอบนอกเวียง เช่น เอ็งหลอยโหลง เอ็งกาดฟ้า และเอ็งกาดเต่า เริ่มมีการบูรณะซ่อมแซม หรือรื้ออาคารเพื่อสร้างเป็นขนานใหญ่ เช่น วัดเชียงตุง วัดยางแก้ว และวัดพุทธวงศ์ เป็นต้น อาคารสำคัญๆ เช่น วิหาร อุโบสถ และเจดีย์ มีทั้งการรื้อ สร้างใหม่ และทั้งบูรณะซ่อมแซม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ โรง หรือกุฏิพระ พบว่ามีการรื้อ และสร้างใหม่เกิดขึ้นจำนวนมาก ทั้งวัดในเขตเมือง เช่น วัดเชียงอิง วัดสุพรรณมา วัดป่าแดง และวัดหัวข่วง ส่วนเอ็งรอบนอก เช่น วัดบ้านเหมา วัดป่าคากาด และวัดหลอยโหลง นอกจากนี้ยังมีการก่อสร้างอาคารเอนกประสงค์อื่นๆ เพิ่มขึ้นตามความต้องการใช้สอยในปัจจุบัน เช่น อาคารเรียนปริยัติธรรม ศาลาเอนกประสงค์ โรงเก็บของ โรงครัว ฯลฯ

2) รูปแบบ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง

พบว่า สิ่งปลูกสร้างภายในวัดที่มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมไปในทิศทางที่ใกล้เคียงกับรูปแบบเดิมก่อนการบูรณะรื้อสร้างครั้งหลังสุด ยกตัวอย่างเช่น วิหาร และโรงของวัดยางแก้ว ที่มีเค้าโครงรูปแบบอาคารเดิม แต่มีการเพิ่มเติมมุขทางเข้า ประตูหน้าวิหาร มีหลังคาเชื่อมต่อระหว่างวิหาร กับโรงใกล้เคียงกับของเดิม วัดใดที่มีลักษณะวิหารก่อนการรื้อสร้างบูรณะใหม่เป็นแบบมีปีกชายคาล้อมรอบตัว

วิหารทั้งด้านยาว และด้านสกัด อาคารที่รื้อสร้างใหม่ก็จะมีลักษณะเดียวกัน แต่มีการปรับสัดส่วนให้สูงโปร่ง และกว้างมากขึ้น ด้วยเหตุผลในเรื่องความสะดวกในการใช้งาน และอาคารไม่อับทึบ

2.1) วัสดุก่อสร้าง กับรูปลักษณะของสถาปัตยกรรม

ส่วนวิหารที่มีหลังคาซ้อนชดลดหลั่นกันไป ด้านสกัดเป็นผนังก่อจากพื้นจนถึงอกไก่ และไม่มีปีกนกคลุมรอบอาคาร เมื่อสร้างใหม่ ก็ยังคงรักษาลักษณะดังกล่าวไว้ เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุก่อสร้าง ซึ่งส่งผลต่อการปรับสัดส่วน ความกว้าง ความยาว และความสูง ได้มากขึ้น สี และพื้นผิวของวัสดุเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อีกทั้งวัสดุยังส่งผลต่อคุณลักษณะทางงานศิลปกรรม หรือรูปแบบของการประดับตกแต่งให้เปลี่ยนไปอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น วิหารวัดเชิงอิง ที่ยังคงรักษาเค้าโครงรูปแบบอาคารเดิม แต่รื้อสร้างและใช้วัสดุสมัยใหม่ทั้งหมด ตัววิหารสูงโปร่ง โล่งมากขึ้น อีกทั้งขยายพื้นที่ใช้สอยได้มากขึ้น อีกทั้งยังมีการประดับตกแต่งหลังคาด้วยสังกะสีฉลุนซึ่งมีน้ำหนักเบากว่าเครื่องปั้นดินเผาเคลือบแบบดั้งเดิม ทำให้ลักษณะการตกแต่งปรับเปลี่ยนไป ผลจากการเปลี่ยนแปลงวัสดุก่อสร้างที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ส่งผลให้วิธีการก่อสร้างเปลี่ยนไปจากเดิมที่เป็น โครงสร้างไม้ ซึ่งข้อจำกัดที่ไม่อาจรองรับโครงสร้างที่มีระยะห่างมากๆ หรือสูงมากๆ ได้ เป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ก่ออิฐฉาบปูน เป็นผลให้สัดส่วนอาคารเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากแม้ว่าจะยังคงรักษาเค้าโครงของรูปแบบดั้งเดิมอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ สัดส่วนอาคาร ความชัน โครงสร้างหลังคา และการเพิ่มเติมองค์ประกอบบางอย่างเข้าไป เช่น มุก หน้าวิหาร บันไดนาค การเจาะช่องประตู หน้าต่างเพิ่มเติม ที่เป็นไปตามวัสดุก่อสร้าง และเทคนิคที่เป็นที่นิยม หาได้ง่ายตามท้องตลาด การปรับรูปแบบการประดับตกแต่ง เช่น เปลี่ยนจากเครื่องประดับหลังคาเป็นเครื่องปั้นดินเผา มาเป็นสังกะสีฉลุน และพาสาตเหล็กสังกะสี เป็นต้น เป็นสิ่งที่กำลังนิยมแพร่หลายในปัจจุบัน

2.2) กรณีผังพื้นอาคาร (Ground Floor Plan)

ผลการศึกษาพบว่า ผังพื้นของอาคารต่างๆ ใน 16 กรณีศึกษา พบว่า ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากเท่าใดนัก โดยเฉพาะผังพื้นอาคารสำคัญ เช่น วิหาร และอุโบสถ ผังพื้นจะมีตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอยคงเดิม คือ มีพื้นที่ พระพุทธรูป พื้นที่พระสงฆ์ และพื้นที่ฆราวาส ในตำแหน่งเดิมทั้งสิ้น (ดูบทที่ 5) จะเปลี่ยนแปลงไปในส่วนของการขยายพื้นที่กว้าง และยาวมากขึ้น แต่ยังคง เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าเช่นเดิม ทั้งนี้วิหารส่วนใหญ่ที่มีการก่อสร้างใหม่ มักจะสร้างอยู่บนฐานอาคารเดิม บางแห่งยังคงใช้เสาหลวง หรือเสา โครงสร้างเดิม เช่น วิหารวัดเชิงอิง วิหารวัดสุพรรณมา และวิหารวัดป่าแดง เป็นต้น แต่มีการเปลี่ยนโครงสร้างหลังคา และโครงสร้างผนังรับน้ำหนัก ให้ใช้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่เช่น โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก การก่ออิฐ ฉาบซีเมนต์ เป็นต้น

อีกตัวอย่างหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดเจน คือ **กุฏิพระ** หรือโรง ผังพื้นของกุฏิ จะมีความยืดหยุ่น และปรับเปลี่ยนมากกว่าผังของวิหาร และอุโบสถ จะ เห็นได้จากผลการศึกษากรณีของวัดพระสิงห์ พบว่าผังพื้นของอาคาร เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบที่เคยนิยม จากเดิมที่มีพื้นที่เตาไฟต้มน้ำชาอยู่ ในห้องโถงด้านหน้าอาคาร ถูกย้ายไปไว้ด้านหลังของอาคาร ห้องนอนของ เจ้าอาวาสมีขนาดเล็กลงและเป็นส่วนตัวมากขึ้น เมื่อเทียบกับผังอาคารแบบ เก่าที่มีห้องขนาดใหญ่ภายในเพียงห้องเดียว ซึ่งพระสงฆ์ และสามเณรจะ นอนรวมกันภายในห้องนั้น แต่ปัจจุบันห้องนอนของเจ้าอาวาสจะอยู่ บริเวณกึ่งกลางอาคาร แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน ส่วนครึ่งด้านหน้าจะเป็น พื้นที่เอนกประสงค์ ที่ต่อมาได้แบ่งพื้นที่ออกเป็นห้องส่วนบุคคลแยก ออกไป เช่น โรง ของวัดเชิงอิง เป็นต้น แต่ลักษณะโดยรวมเมื่อเทียบกับ กับโรงที่เพิ่งก่อสร้างแล้วเสร็จ ก็ยังคงมีตำแหน่งต่างๆ ใกล้เคียงกับของเดิม

อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา พบว่า ในกรณีที่คน ภายนอก เช่น คนไทย มาดำเนินการออกแบบ วางผังอาคารให้ จะเห็นว่าไม่ มีเค้าโครงของผังพื้นโรงแบบดั้งเดิม หรือมีน้อย เมื่อเปรียบเทียบผังพื้นก็จะ เห็นถึงความแตกต่างระหว่างผังพื้นที่ออกแบบโดยผู้ใช้งาน หรือคน

ท้องถิ่น กับคนภายนอก จะเห็นได้จากกรณีการออกแบบกุฏิวัดพระสิงห์ ที่ออกแบบให้เป็นอาคารสองชั้น ขนาดของผังเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีพื้นที่ส่วนที่เปิดโล่งจนถึงท้องคานของชั้นที่สอง มีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยชัดเจนเป็นสัดส่วน ระหว่างเฉลียงหน้าอาคาร พื้นที่บริเวณรักษาโรค และห้องโถงสำหรับเณร อย่างไรก็ตาม พบว่าการออกแบบในกรณีศึกษานี้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขข้อจำกัดของขนาดที่ดิน และความต้องการใช้สอยพื้นที่ในอาคารที่มากขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องออกแบบเป็นสองชั้น และวางผังในลักษณะดังกล่าว (ดูภาพที่ 6-55)

อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์การใช้พื้นที่ การรับรู้ และผัสสะที่มีต่อผังพื้นที่อาคารที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นสืบต่อเนื่องมา แต่ก็มีการพัฒนา ปรับเปลี่ยนโดยขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่จะยกระดับคุณภาพการใช้ชีวิตให้ดีขึ้น ซึ่งจะไม่พบในการวางผังอาคารของคนภายนอกที่ไม่เคยรับรู้การใช้พื้นที่แบบนี้มาก่อน ผังพื้น (Plan) จึงกลายเป็นสิ่งที่ดำรงคงอยู่นานกว่าเปลือกอาคาร หรือองค์ประกอบอาคารภายนอกอื่นๆ

2.3) อิทธิพลต่อรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรม

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา รูปแบบงานสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ที่พบในวัดไทจีนบางแห่ง มักเป็นรูปแบบของศิลปสถาปัตยกรรมแบบมณฑลเฉยปรากฏอยู่ทั่วไป เช่น การสร้างเจดีย์แบบศิลปมณฑลเฉยครอบเจดีย์องค์เดิมไว้ การเปลี่ยนทรงหลังคาอาคารจากแบบดั้งเดิม มาเป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลมา เช่น หลังคาทรงพญาราคู จนกระทั่งปรับเปลี่ยนล่าสุดตามความนิยม และเจ้าศรัทธา เช่นมีรูปแบบศิลปกรรมแบบไทยเข้ามา ตลอดจนรูปแบบของโรง หรือกุฏิพระ ที่มีรูปแบบ และวัสดุก่อสร้างที่ใกล้เคียงกับอาคารพาณิชย์ และบ้านสมัยใหม่ในปัจจุบันมากขึ้น

กรณีของกุฏิ หรือโรงที่มีการปรับเปลี่ยนและมีลักษณะใกล้เคียงกับอาคารพาณิชย์ หรือบ้านพักอาศัยทั่วไปมากขึ้นนั้น หากวิเคราะห์ร่วมกับ

แนวคิดของ Oskar Verkaaik (2013) ที่กล่าวว่า “ความแตกต่างในเรื่องมโนทัศน์ หรือกรอบแนวคิดระหว่างสถาปัตยกรรมทางศาสนา กับสถาปัตยกรรมทั่วไปเริ่มพรมั่ว และเป็นปริศนา” Verkaaik พยายามชี้ให้เห็นว่าสถาปัตยกรรมที่ก่อสร้างเพื่อการทางศาสนา อาจไม่มีความสำคัญในทางกายภาพมากกว่าจุดมุ่งหมาย หรือความเชื่อของผู้คนที่มาใช้พื้นที่นั้นๆ ตัวอย่างกรณีดังกล่าว เช่น โบสถ์ของศาสนาคริสต์ ที่บางแห่งใช้ห้องขนาดใหญ่ในอาคาร และมีเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ของไม้กางเขนเป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าพื้นที่แห่งนี้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ในขณะที่องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไม่ได้สัมพันธ์ หรือสื่อความหมายถึงพื้นที่นั้นๆ แต่อย่างใด จะเห็นได้ว่าความพราเลี้ยนในการให้ความหมายพื้นที่ทางกายภาพที่สัมพันธ์กับความเชื่อเริ่มพราเลี้ยนไป

หากวิเคราะห์ในกรณีของกุฏิพระวัดไทจีนเมืองเชียงตุง ที่ภายในอาคารมีลักษณะคล้ายคลึงกับที่พักอาศัยทั่วไป แต่มีการกำหนดพื้นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปที่เด่นชัด มีการใช้วัสดุ และองค์ประกอบต่างๆ เช่น ราวลูกกรง ระเบียง ฝ้าเพดาน ประตู หน้าต่าง ฯลฯ เหมือนกับบ้านพักอาศัยทั่วไป ในทางกลับกัน หากพิจารณาถึงรูปแบบของกุฏิพระในอดีต จะมีก่ออิฐถือปูน ยกฐานจากพื้นชั้นเดียว และมุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินขอ มีผังพื้นที่แตกต่างไปจากเรือนพื้นถิ่นที่ทำจากไม้และยกพื้นใต้ถุนสูง อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์หลักคือเพื่อการอยู่อาศัย ซึ่งไม่แตกต่างไปจากความเป็นเรือนของคฤหัสถ์เท่าใดนัก ทั้งยังไม่มีการประดับตกแต่งหลังคาเพื่อแสดงฐานานุศักดิ์ของอาคาร แต่ปัจจุบันกุฏิพระบางแห่งมีการประดับตกแต่งหลังคา เพื่อแสดงถึงสถานภาพของอาคารว่าเป็นอาคารทางศาสนา เช่น ปราสาท (ผาสาท) สังกะสีฉลุลายประดับตรงกลางสันหลังคา เช่น กุฏิพระวัดป่าแดง กุฏิพระวัดเชียงอิง และกุฏิพระวัดสุพรหมา ส่วนใหญ่เป็นวัดในเขตเมือง ที่มีการก่อสร้างใหม่ในราวปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ในขณะที่วัดรอบนอกยังคงรักษาจารีตเดิมที่กุฏิพระจะไม่มีการประดับเครื่องหลังคาใดๆ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความย้อนแย้ง และความพยายามที่จะ

ทำให้สถานภาพของอาคารทางศาสนายังคงศักดิ์สิทธิ์ แม้ว่าวัสดุก่อสร้าง และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมต่างๆ ที่หาได้จากท้องตลาดทั่วไป และใช้งานจนเกือบบ้านพักอาศัยของคฤหัสถ์ก็ตาม

3) ช่างฝีมือ และวัสดุ เทคนิคการก่อสร้าง

จากกรณีศึกษาภาคสนามทั้ง 16 กรณี เป็นตัวแทนภาพรวมของสถานการณ์ สิ่งปลูกสร้างในวัดไทจีนเชียงตุงในปัจจุบัน และสิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องพิจารณาร่วม ด้วย คือ ช่างก่อสร้าง และช่างฝีมือ โดยเฉพาะช่างทำเครื่องประดับตกแต่งหลังคา ช่างปั้นปูนต่างๆ มีอิทธิพลต่อรูปลักษณะของงานสถาปัตยกรรมอย่างมาก เนื่องจาก ทักษะ ฝีมือเชิงช่าง และการออกแบบเป็นภาพตัวแทนของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง

จะเห็นได้ว่า ช่าง และงานศิลปกรรมในเชียงตุงมีผลต่อรูปลักษณะอาคาร อย่างมีนัยสำคัญ เจ้าศรัทธา พระสงฆ์ และกรรมการวัด จะเลือกรูปแบบ การประดับตกแต่งจากผลงานของช่างที่มีในท้องถิ่น โดยดูแบบจากวัดที่ช่างนั้นๆ มี ผลงานอยู่ เมื่ออยากได้แบบใดก็ติดต่อช่างมาดำเนินการก่อสร้างให้ งาน ศิลปกรรม และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ จึงขึ้นอยู่กับช่างที่มีในท้องถิ่น เช่น รูปแบบ ของเครื่องประดับหลังคาดินเผา ยังคงหลงเหลือช่างที่ผลิตอยู่เพียงครอบครัวของ สล่าจายป้อก ครอบครัวเดียว พร้อมๆ กับความต้องการเครื่องประดับหลังคา ลักษณะดังกล่าวที่ลดจำนวนลงเรื่อยๆ ในขณะที่ ช่างสังกะสีฉลุ (ปานชอย) สล่า ยอด บ้านป่าแดง มีแหล่งผลิตมากขึ้น และความต้องการมากขึ้น เนื่องจากศรัทธา กรรมการวัด และพระสงฆ์นิยมการประดับด้วยปานชอย ที่มีน้ำหนักเบา มันทน และมีความสวยงามกว่าเครื่องปั้นดินเผา ส่วนการนิยมนั้นพญานาค เป็นราชจับบันไดวิหาร และอุโบสถ ก็เป็นสิ่งที่นิยมกันมากในช่วงทศวรรษหลัง 2540 เป็นต้นมา ในขณะที่แต่เดิมไม่ค่อยมีการปั้นพญานาคเหนือบันได ทางเข้าออกวิหาร

นอกจากนี้ ทักษะเชิงช่าง เทคโนโลยีการก่อสร้างสมัยใหม่ที่ช่างก่อสร้างมี ประสบการณ์ ล้วนมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความนิยม และรูปลักษณะงาน

ศิลปกรรมในท้องถิ่น เช่น ช่างก่อสร้างมีประสบการณ์การทำงานก่อสร้างในเมืองไทย มีโอกาสเดินทางไปเปิดหูเปิดตา และเห็นสิ่งแปลกใหม่ภายนอก ข่อมมีผลต่อการสร้างสรรค์ผลงาน การเลือกใช้วัสดุ และเทคนิคการก่อสร้างที่เปลี่ยนไปจากรูปแบบเดิมที่เคยทำ

4) การมีส่วนร่วม และสัมพันธภาพระหว่างกลุ่มคน

จากตารางรหัสข้อมูล จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า กลุ่มคนภายนอก ในที่นี้หมายถึงกลุ่มคนภายนอกชุมชน และอยู่ต่างประเทศ เริ่มเข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมต่อการเปลี่ยนแปลง บูรณะ รื้อสร้างใหม่ของอาคารในวัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา ในขณะที่ก่อนหน้านี้ คนต่างชาติไม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรม และการจัดการสิ่งปลูกสร้างภายในวัดเลย ภายหลังปี พ.ศ. 2540 เป็นต้น ชาวต่างชาติเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น เป็นผลมาจากนโยบายทางการเมืองที่ผ่อนปรนของรัฐบาลทหารพม่า เมืองเชียงตุงเปิดกว้าง และเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากขึ้น ตลอดจนการขยายตัวของเศรษฐกิจ การค้าที่มีมากขึ้น ทำให้ชาวต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาท่องเที่ยว และจับจ่ายใช้สอยในเมืองเชียงตุง รวมทั้งการมาทำบุญที่วัดในเมืองเชียงตุงมากขึ้น

ปรากฏการณ์ที่สำคัญ คือ การเป็นศรัทธาหลักของคนภายนอกที่นำเงินปัจจัยเข้ามาให้กับวัด ทำให้มีบทบาทในการการออกแบบอาคาร ควบคุมรูปแบบการก่อสร้าง จนกระทั่งมีการนำช่างจากเมืองไทยมาก่อสร้างตามรูปแบบที่กำหนด เช่น อุโบสถ วัดพุทธวงษ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านที่ศรัทธาวัดนั้นๆ จะให้ความสำคัญ และพยายามปรับปรุงซ่อมแซมอาคารสำคัญของวัดเป็นหลัก คือ วิหาร อุโบสถ และเจดีย์ ส่วนอาคารอื่นๆ เช่น โรง ศาลา ครัวไฟ และอาคารเอนกประสงค์อื่นๆ จะมีการบูรณะ ก่อสร้างใหม่ในช่วงไม่เกิน 10 ปีที่ผ่านมา อาคารเหล่านี้ส่วนมากจะมีชาวต่างชาติ หรือกลุ่มคนภายนอกเข้ามามีส่วนร่วม

นอกจากนี้ สัมพันธภาพระหว่างบุคคลมีส่วนในการเชื่อมโยงศรัทธาจากภายนอกเข้ามา โดยเฉพาะเครือข่ายความสัมพันธ์สังคม มีอาคารจำนวนมากที่พระสงฆ์จากเมืองไทยนำคณะศรัทธาจากเมืองไทยมาร่วมสมทบปัจจัยในการ

ก่อสร้าง เช่น โรง วัดป่าวกาด และวัดบ้านหม้า เป็นต้น อีกกรณีหนึ่งที่สำคัญ คือ ศรัทธาชาวไทยมีส่วนชี้นำในการอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรมรูปแบบเก่าของ เชียงตุง รวมทั้งทำการบูรณะซ่อมแซมทดแทนการรื้อถอน ได้แก่ วัดธาตุเพียงใจ วัดป่าขาม และวัดพระสิงห์ เป็นต้น

ตัวอย่างกรณีคณะศรัทธาไทยที่มีส่วนร่วม และมีบทบาทในการดำเนินการ ก่อสร้างอาคารในวัด เช่น คณะศรัทธาจากเมืองไทย นำโดย คุณปิยะนุช ศกุนต นาค ได้แสดงจิตศรัทธาที่จะมีส่วนร่วมในการสมทบปัจจัยเพื่อก่อสร้างกุฏิเจ้า อาวาส วัดพระสิงห์ เมืองเชียงตุง โดยได้นำคณะศรัทธาจากเมืองไทยมาร่วมพูดคุย ปรึกษาหารือร่วมกับคณะกรรมการวัด กรรมการหมู่บ้าน และเจ้าอาวาสเกี่ยวกับ รูปแบบของอาคาร และงบประมาณในการก่อสร้าง อนึ่งคณะศรัทธาไทยได้แสดง เจตจำนงที่จะก่อสร้างอาคารที่รักษาเอกลักษณ์รูปแบบสถาปัตยกรรมท้องถิ่น จึง ได้นำเสนอรูปแบบ และแบบก่อสร้างกับทางวัด และหาทางออกร่วมกันเนื่องจาก ทางวัดได้มีรูปแบบอาคารเพื่อก่อสร้างในเบื้องต้นอยู่แล้ว ณ ปัจจุบัน (เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2558) ทางวัดกำลังดำเนินการก่อสร้างอาคารตามการออกแบบของ คณะศรัทธาไทย โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้าน และช่างท้องถิ่นเป็นผู้ควบคุมการ ก่อสร้าง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

- (1) การประชุมปรึกษาหารือระหว่างคณะกรรมการวัด เจ้าอาวาส และศรัทธาไทย
- (2) ทำรังวัด เพื่อวางผังบริเวณก่อสร้าง
- (3) คณะศรัทธาไทย ร่วมกับทีมก่อสร้าง และกรรมการวัดพระสิงห์
- (4) กุฏิพระ อยู่ในระหว่างดำเนินการก่อสร้าง

ภาพที่ 6.56 : การมีส่วนร่วมระหว่างศรัทธาจากเมืองไทย กับท้องถิ่น กรณีศึกษาวัดพระสิงห์

ตัวอย่างคณะสงฆ์ หรือพระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญ เช่น พระปลัด ดร.เสนห์ ธรรมวโร ประธานมูลนิธิการศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ วัดสวนดอก ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ที่มีส่วนสนับสนุนให้พระภิกษุสงฆ์จากเชียงใหม่ เข้ามาศึกษาที่การศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และมีโครงการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในเชียงใหม่หลายโครงการ อาทิ โครงการพิมพ์พระไตรปิฎก ภาษาไทเขิน การบูรณะพระธาตุทันใจ และสร้างมณฑปครอบองค์พระธาตุวัดบ้านเหมา, สร้างวิหาร วัดกาดท้าย เอ็งกาดท้าย, สร้างซุ้มประตู และกำแพงวัดบ้านสาว เอ็งกาดซ้าย, สร้างวิหาร วัดน้ำปung เอ็งดอนโหลง, ปิดทองพระประธานวัดดอนหลวง เอ็งดอนโหลง, ปิดทองพระประธานวัดบ้านจ่าง(บ้านช้าง) เอ็งกาดซ้าย, ปิดทองพระประธานวัดบ้านกั้ง เอ็งวัดขาว เป็นต้น

5) บทบาทของพระสงฆ์ และเครือข่ายองค์กรสงฆ์ข้ามพรมแดน

จากการสัมภาษณ์เจ้าสิทธิ เลขานุการ และผู้ดูแลหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมวัดหัวข่วง จะเห็นว่า องค์กรสงฆ์ในเชียงใหม่ มีโครงสร้างการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งปลูกสร้างภายในวัด พบว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทหลักในการควบคุมการออกแบบ และก่อสร้างอาคารต่างๆ ภายในวัด ทั้งการออกแบบร่างผังพื้นอาคาร พื้นที่ใช้สอยต่างๆ ภายในวัด ในการอนุมัติ หรืออนุญาตให้มีการก่อสร้างจะต้องผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากสมเด็จพระเจ้าอาวาสธรรม (สมเด็จพระสังฆราชเชียงใหม่) และคณะกรรมการสงฆ์นครเชียงใหม่เสียก่อนจึงจะสามารถดำเนินการก่อสร้างได้

จากการศึกษาของพระมหาสุภาพ จันตะก้อง (2544) พบว่า องค์กรสงฆ์เมืองเชียงใหม่มีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการอนุรักษ์ประเพณี และวัฒนธรรมเชียงใหม่ เนื่องจากวัด เป็นสถาบันหลักที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งด้านภาษา และวรรณกรรม ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา การจัดการศึกษาธรรมแก่เยาวชน เป็นต้น นอกจากนี้ โครงสร้างองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ คือ หน่วยงานโคปกะเมืองเชียงใหม่ ประกอบด้วย (1) เจ้าหน้าที่ฝ่ายการพระศาสนา ทำหน้าที่สนองงานคณะสงฆ์เมืองเชียงใหม่ (2) เจ้าหน้าที่ฝ่ายประเพณี วัฒนธรรม ทำหน้าที่ส่งเสริมให้การสนับสนุนเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมไทจีนเมืองเชียงใหม่ และ (3) เจ้าหน้าที่ฝ่ายเมือง (วัดพระเจ้าหลวง) เป็นฝ่ายดูแล และบริหารงานภายในวัดพระเจ้าหลวง (วัดมหายมุนี) เท่านั้น

นอกจากบทบาทของคณะสงฆ์ และหน่วยงานโคปกะเมืองเชียงใหม่ ที่ดูแลกำกับและจัดการด้านวัฒนธรรม และพุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่แล้ว สัมพันธภาพระหว่างองค์กรสงฆ์ข้ามดินแดนก็มีส่วนสำคัญต่อพลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงใหม่อีกด้วย

ในบทที่ 4 ผู้วิจัยได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางศาสนาระหว่างเชียงใหม่ – เชียงตุง ที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ครั้งสมัยพญามังรายเป็นต้นมา สัมพันธภาพระหว่างคณะสงฆ์มีความผันผวนเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์บ้านเมือง และนโยบาย

ทางการเมือง จนกระทั่งเมื่อเชียงใหม่ตกเป็นประเทศราชแก่พม่า และเชียงตุงได้
สวามิภักดิ์ต่อพม่า การเข้ามาของสยามในล้านนา และช่วงสมัยอาณาจักรมอญ
ในพม่า ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ก็เปลี่ยนแปลงไป จนกระทั่งในช่วง 50 ปีที่ผ่าน
มาเมื่อเข้าสู่การเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ ความสัมพันธ์ทางศาสนาก็ได้ปรับเปลี่ยน
รูปแบบใหม่ พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2491-2506 ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์
เชียงใหม่ – เชียงตุงเป็นไปในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีพระสงฆ์จาก
ทางภาคเหนือของไทย⁶ ได้เดินทางไปเชียงตุงเพื่อช่วยสอนนักเรียนแก่พระภิกษุ
สามเณร ณ วัดหัวข่วง ทั้งยังมีพระสงฆ์ไทยเดินทางกลับไปพักตามเมืองโก เมืองเลน
อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงที่บ้านเมืองไม่สงบเรียบร้อย
และอยู่ในระหว่างฟื้นฟูบ้านเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การเดินทางระหว่าง
เมืองยากลำบาก ประกอบกับรัฐบาลพม่าเข้ามาตั้งกองกำลังทหารในทุกจุดสำคัญ
ในรัฐฉาน อีกทั้งควบคุมการเดินทางเข้าออกเมืองอย่างเข้มงวด แต่กระนั้นคณะ
สงฆ์เมืองเชียงตุงยังได้อัญเชิญพระไตรปิฎกจากเมืองไทย มาประดิษฐานที่เชียง
ตุง (พื้นเมืองเชียงตุง, 1988: 67) เนื่องจากวัดวาอารามถูกทำลายอย่างหนักในช่วง
สงครามโลกที่ผ่านมา ต่อมาในปี พ.ศ. 2506 สถานการณ์ทางการเมืองพม่าเต็มไปด้วย
ความวุ่นวาย พม่าจึงดำเนินนโยบายปิดประเทศ ทำให้การเดินทางติดต่อ
ระหว่างสงฆ์เป็นไปด้วยความยากลำบาก อย่างไรก็ตามสมเด็จพระญาณสังวร (ไต้
เขมจารี) องค์ปัจจุบัน ได้เดินทางไปศึกษาที่วัดเมืองมวง จังหวัดเชียงใหม่เป็นครั้งแรก
ในปี พ.ศ. 2504 และได้เดินทางไปศึกษาดูงานด้านพระศาสนาในเมืองเชียงใหม่
อยู่เป็นประจำ

ในช่วงปี พ.ศ. 2506-2535 ความสัมพันธ์คณะสงฆ์เชียงตุง – เมืองไทยเริ่ม
ขึ้นอีกครั้ง เมื่อครูบาทิพย์เมืองเชียงตุง ได้เดินทางมาศึกษาพุทธศาสนาในประเทศ
ไทย ณ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. 2502 และวัดมหาธาตุ ในปี พ.ศ.

⁶ ครูบาอีแก้ว เมืองเชียงตุง ได้มาพำนัก ณ วัดพันอ้น เชียงใหม่และได้นำศิษย์มาเล่าเรียนที่วัดพันอ้น จากนั้นความสัมพันธ์จึงทำให้
มีพระสงฆ์จากวัดสันทรายหลวง จังหวัดเชียงรายไปสอนนักเรียนแลกเปลี่ยน

2504 จากนั้นได้เดินทางกลับเชียงใหม่ และได้นำหลักสูตรการศึกษานักธรรมแบบเมืองไทยไปปรับใช้กับคณะสงฆ์เชียงใหม่ ซึ่งทั้งที่แต่เดิมนั้น ระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์เชียงใหม่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ได้อยู่ แม้ว่าจะมีการเดินทางเข้ามาศึกษาในเชียงใหม่ แต่ก็ยังไม่มีการนำไปปรับใช้กับการศึกษาของสงฆ์เชียงใหม่ ทำให้ลักษณะความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์เชียงใหม่กับภายนอก เป็นไปในลักษณะของการเดินทางเข้ามาศึกษาในเชียงใหม่ และเริ่มนำเอาระบบการศึกษาแบบไทยไปปรับใช้ให้เป็นระบบมากขึ้น

ต่อมาเมื่อรัฐบาลพม่าดำเนินนโยบายเปิดประเทศ ในปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา ทำให้เริ่มมีการติดต่อระหว่างเครือข่ายสงฆ์ระหว่างกันมากขึ้น ความสัมพันธ์เริ่มเป็นรูปธรรมชัดเจนเมื่อปี พ.ศ. 2537 ได้เกิดโครงการส่งเสริมพระพุทธศาสนาภาคพายัพ⁷ ขึ้น นับจากนั้นเป็นต้นมา สัมพันธภาพระหว่างคณะสงฆ์ของทั้งสองดินแดน ได้ติดต่อสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนปรับเปลี่ยน และนำเอารูปแบบต่างๆ มาปรับใช้ในเมืองของตน

นอกจากรูปแบบการเรียนการสอนปริยัติธรรมแบบเมืองไทย ที่พระสงฆ์เชียงใหม่นำมาประยุกต์ใช้แล้ว ความนิยมบางประการในสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ ภายในพุทธสถานก็ได้แพร่ขยายเข้ามายังเชียงใหม่อีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น การทำบันไดนาคของอุโบสถ ทั้งที่แต่เดิมอุโบสถไทจีน มีเพียงราวบันไดธรรมดาเท่านั้น การนำเอา “นาคสะดุ้ง” มาออกประยุกต์เป็นลายสังกะสีลวดประดับตกแต่งป้านลมของวิหาร อาคารต่างๆ ในขณะที่แต่เดิมนั้น ตกแต่งด้วยเครื่องปั้นดินเผา รูปนกหัสติลิงค์ เป็นต้น หรือแม้กระทั่ง รูปแบบโรง (กุฏิ) และอาคารเรียนต่างๆ ในวัด ก็มีการปรับรูปแบบเป็นลักษณะคล้ายอาคารพาณิชย์สองชั้นแบบเมืองไทย ซึ่งรูปแบบต่างๆ ล้วนเป็นสิ่งที่พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทในการนำมาเผยแพร่ในเชียงใหม่

⁷ พระราชรัตนกร เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย และคณะได้ทำงานเกี่ยวกับการศึกษาของสงฆ์ในเชียงใหม่ ได้นำเสนอโครงการดังกล่าว ทำให้เกิดการริเริ่มจัดตั้งคณะกรรมการประสานกันระหว่างพระสงฆ์ 2 ฝ่าย

จากการปรากฏรูปแบบงานศิลปกรรมไทยในวัดบางแห่งในเมืองเชียงตุง เป็นเครื่องสะท้อนสัมพันธ์ภาพอันทรงพลังขององค์กรสงฆ์ โดยเฉพาะเครือข่ายสงฆ์ข้ามชาติ กล่าวคือ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญอย่างมาก ต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบงานสถาปัตยกรรมภายในวัด ทั้งการบูรณะซ่อมแซม หรือรื้อสร้างอาคารต่างๆ ใหม่ ภายในวัด โดยมากพระสงฆ์จะมีส่วนร่วมในการนั้นๆ ทั้งในฐานะเป็นผู้เสนอแนะ หรือชี้ขาดรูปแบบ และการก่อสร้างอาคารนั้นๆ

นอกจากนี้ ยังมีข้อสันนิษฐานถึงอิทธิพล และบทบาทของสงฆ์ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงตุง ที่ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ทั้งในเมืองไทย และเมืองเชียงตุง เช่น การออกแบบสถาปัตยกรรมวัดที่ได้รับอิทธิพลจากสยาม โดยพระครูบาเทือง แล้วได้ส่งต่อความสัมพันธ์ผ่านการสร้างวัดที่มีรูปแบบ หรือความนิยมคล้ายคลึงกัน สู่ครูบาแสงหล้า วัดพระธาตุแสงเมือง จังหวัดท่าขี้เหล็ก ประเทศพม่า ในขณะเดียวกัน วัดพระธาตุแสงเมือง (ท่าขี้เหล็ก) ก็ได้ปรากฏอิทธิพลของศิลปกรรมแบบไทลื้อสิบสองปันนา ผ่านสัมพันธ์ภาพกับพระมหาเขื่อนคำ ซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งทางการศาสนาในเมืองเชียงรุ่ง สิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน ความสัมพันธ์และเครือข่ายโยงใยดังกล่าว มีผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมวัดไทจีนในเมืองเชียงตุง ทั้งนี้ วัดพระธาตุแสงเมือง และครูบาแสงหล้า เป็นผู้มีบทบาทสำคัญ และประชาชนให้การเคารพนับถืออย่างสูงในเขตรัฐฉานตะวันออก โดยเฉพาะเมืองท่าขี้เหล็ก – เชียงตุง และเชียงรุ่ง สิบสองปันนา จึงมีความเป็นไปได้ที่อิทธิพลของรูปแบบงานศิลปะสถาปัตยกรรมที่พบในวัดพระธาตุแสงเมือง จะไปปรากฏในเมืองเชียงตุง ข้อสันนิษฐานดังกล่าว จำต้องมีการศึกษาในเชิงลึกต่อไป

6) กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

จากกรณีศึกษา 16 กรณี สามารถสรุปกระบวนการเปลี่ยนแปลง ได้เป็น 3 กรณี ดังนี้

- 6.1) **เปลี่ยนแปลงโดยชุมชนท้องถิ่นเอง :** ท้องถิ่นเป็นผู้ขับเคลื่อนให้เกิดการบูรณะ รื้อสร้าง สิ่งปลูกสร้างภายในวัดใหม่ โดยผ่านกระบวนการระดมทุนแบบประเพณี คือ การทอดผ้าป่า มีพระสงฆ์ กรรมการวัด กรรมการชุมชน และชาวบ้าน ตลอดจนเจ้าศรัทธา เป็นผู้ดำเนินการ จัดหาปัจจัย วัสดุ ก่อสร้างที่หาได้ง่ายจากท้องตลาด หรือนำเข้ามาจากเมืองไทย รูปแบบอาคารขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาส กรรมการวัด และชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมกันแล้วแต่กรณีไป

- 6.2) กระบวนการที่อาศัยสายสัมพันธ์ของพระสงฆ์ : ส่วนใหญ่พบว่า พระสงฆ์จากเมืองไทย หรือจากเมืองอื่นๆ พาคณะศรัทธามาร่วมระดมทุนปัจจัยบูรณะซ่อมแซม หรือก่อสร้างอาคารใหม่ ผ่านการทอดผ้าป่าระดมทุน ส่วนรูปแบบ การจัดการ และการดำเนินการก่อสร้างขึ้นอยู่กับท้องถิ่นเป็นหลัก
- 6.3) กระบวนการที่ศรัทธาจากต่างแดนมีส่วนร่วมการกำหนดรูปแบบอาคาร : กรณีดังกล่าว พบไม่มากนัก โดยคณะศรัทธาจากต่างแดนขอมีส่วนร่วมในการจัดการ และกำหนดรูปแบบอาคาร พร้อมกับนำคณะผ้าป่า และศรัทธาจากต่างแดนมาร่วมกับผ้าป่าของชุมชนท้องถิ่น สมทบปัจจัยซึ่งมักจะเป็นหลักในการระดมทุน จึงมีบทบาทสำคัญในการชี้แนะ และกำหนดรูปแบบในการก่อสร้าง หรือบูรณะอาคารนั้น เช่น กรณีการบูรณะวัดธาตุเพียงใจ และการก่อสร้างโรงใหม่ วัดพระสิงห์ เป็นต้น

7) สิ่งที่ยังคงอยู่ : องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ยังคงอยู่ หรือรักษาไว้

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่า สิ่งที่ยังคงอยู่ หรือมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก แม้ว่าจะมีการรื้อสร้าง หรือบูรณะอาคารใหม่ก็ตาม ก็คือ พระประธาน ซึ่งจะเก็บรักษารูปแบบดั้งเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากไปกว่าการปิดทองใหม่ การซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอเท่านั้น นอกจากนี้ สิ่งที่ยังคงอยู่ ได้แก่ แท่นแก้ว (แท่นประดิษฐานพระประธาน) และธรรมมาสน์ บางกรณียังคงรักษาอาสนสงฆ์ของเดิมไว้ด้วย แต่ 3 สิ่งดังกล่าว อาจมีการเปลี่ยนแปลงอยู่บ้าง เช่น การสร้างครอบแท่นแก้วเดิม การสร้างแท่นแก้วใหม่ในกรณีที่ย้ายวัดใหม่ การสร้างถวายธรรมาสน์ใหม่ เพราะของเดิมผุพังมาก หรือสร้างใหม่ถวายเป็นธรรมเนียม เป็นต้น ตัวอย่างเช่น แท่นแก้วของวัดป่าขาม, วัดป่าแดง, วัดยางแก้ว และวัดบ้านหมี่

นอกจากนี้ สิ่งที่ยังคงอยู่ และเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า คือ ผังพื้นอาคาร จะเห็นได้จาก กรณีการสร้างโรง (กุฏิ) พระหลังใหม่ แต่ผังพื้นอาคารก็ยังมีลักษณะใกล้เคียงกับของเดิม อาจจะมีการต่อเติมเสริมแต่ง แต่การจัดลำดับพื้นที่หลักยังคงเป็นรูปแบบเดิมดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นในหัวข้อที่ 6.4.1.2) รูปแบบ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง ประเด็นกรณีผังพื้นอาคาร

ตัวอย่างจากกรณีศึกษา เช่น พังภูภักดีเขียงอิง วัดสุพรรณมา และวัดพระสิงห์ เป็นต้น ส่วนผังวิหารก็เช่นกัน ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้แม้ว่าจะมีการก่อสร้างวิหารหลังใหม่ก็ตาม

ตารางที่ 6.2 : การสรุปผลการศึกษาแต่ละประเด็น (Finding A)

(1) PERIOD TIME (ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงและสิ่งก่อสร้างที่มีการเปลี่ยนแปลง)	ก่อนปี พ.ศ. 2500 - เป็นอาคารที่ก่อสร้างด้วยอิฐ ฐานปูนดำ หลังคามุงแป้นดินเผา - รูปแบบอาคารแบบดั้งเดิม (ในช่วงสมัยอาณาจักร หรือก่อนหน้านั้น) หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา) - มีการบูรณะอาคารวิหาร และอาคารบ้านเรือนหลังสงคราม พ.ศ. 2520-2530 - บูรณะอาคารอิฐระลอก (ตามการเสื่อมสภาพอาคาร) พ.ศ. 2536 เป็นต้นมา - ก่อสร้างอาคารด้วยวัสดุสมัยใหม่ + รื้อสร้างวิหาร - อุโบสถ สร้างใหม่ พ.ศ. 2550 - 2557 - รื้อสร้างอาคารใหม่อีกระลอก อาคารแบบสมัยใหม่ + อนุรักษ์อาคารเก่า ด้วยการบูรณะ และสร้างใหม่แบบเก่า
(2) PHYSICAL CHANGE (รูปแบบ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง)	- ปรับเปลี่ยนรูปแบบ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมในทิศทางที่ใกล้เคียงกับรูปแบบเดิมก่อนการบูรณะหรือสร้างครั้งล่าสุด - สร้างครอบ สร้างทับ (แทนเก่า - เจดีย์) ใหม่ โดยใช้วัสดุสร้างสมัยใหม่ - มีการต่อเติม และตัดทอน องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมบางอย่าง (ปูนประติมากรรม/ ปั้นดินเผา/ ตัดหินกร่อนอาคาร ฯลฯ) - มีการปรับระดับดินถมหลังค้ำห้วยสิ่งก่อสร้าง และมาสาหลังสิ่งก่อสร้าง (ปูนฉาบ) มากขึ้น
(3) MATERIAL BUILDERS (วัสดุ เทคโนโลยีการสร้าง และช่างฝีมือ)	- วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ (อิฐ ปูน หิน ทราย หิน (ซีเมนต์), กระเบื้อง, โครงอะลูมิเนียม, เหล็กดัด, ลูกตึงสกรูเหล็ก, สลักไม้, สลักเหล็ก ฯลฯ) - รูปแบบงานศิลปกรรม และสิ่งก่อสร้าง ขึ้นอยู่กับทักษะช่างท้องถิ่นเป็นหลัก
(4) BUILDING DETERIORATION (การเสื่อมสภาพของอาคาร)	- ส่วนในอุโบสถารุทรี และสร้างใหม่ ด้วยเหตุผลของความเสื่อมสภาพของอาคารเป็นหลัก - อาคารสำคัญจะได้รับการบูรณะก่อน คือ วิหาร อุโบสถ และเจดีย์
(5) BELIEF / FOLKLORE (คติความเชื่อ)	- ความเชื่อเกี่ยวกับความล้มเหลวแห่งที่ตั้งของวัด กับบ้าน (หมู่บ้าน) มีผลต่อการโยกย้ายวัด ทำให้ต้องก่อสร้างอาคารใหม่ทั้งหมด - หมู่บ้านร้าง - วัดร้าง : ย้ายวัดมาสร้างใหม่ - สร้างศาสนสถานใหม่
(6) PARTICIPATION & RELATIONSHIP (การมีส่วนร่วมสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน)	- การมีส่วนร่วมเฉพาะท้องถิ่น (พระสงฆ์ กรรมการวัด กรรมการหมู่บ้าน และศรัทธาชาวบ้าน) - การมีส่วนร่วมจากภายนอก (พระสงฆ์ กรรมการวัด กรรมการหมู่บ้าน และศรัทธาชาวบ้าน + พระสงฆ์จากภายนอก + คณะศรัทธาจากภายนอก)
(7) MONK'S ROLE & ORGANIZATION (บทบาทของพระสงฆ์และเครือข่ายองค์กรสงฆ์ ช่างพรหมแดน)	- องค์กรสงฆ์ และโครงสร้างการปกครองสงฆ์ในเขตชุมชนดูแลรูปแบบอาคาร และการก่อสร้างอาคารต่างๆ ภายในวัดในเมืองเชียงใหม่ - ความสัมพันธ์พระสงฆ์ภายนอก (ไทย-ภาคเหนือ-เชียงใหม่) กับพระสงฆ์เชียงใหม่ ผ่านการเดินทางไปศึกษาปริยัติธรรมในเมืองไทย - โครงการความร่วมมือพัฒนาศาสนาพระพุทธศาสนา ระหว่างดินแดน - ความนิยม และรูปแบบอาคารที่ถ่ายทอดจากเมืองไทย และ/หรือต่างแดน สู่สิ่งก่อสร้างภายในวัดเมืองเชียงใหม่ ผ่านพระสงฆ์
(8) CHANGING PROCESS (กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง)	- (1) เปลี่ยนแปลงโดยชุมชนท้องถิ่นเอง - (2) กระบวนการที่อาศัยสายสัมพันธ์ของพระสงฆ์ - (3) กระบวนการที่ศรัทธาจากต่างแดนมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบอาคาร
(9) REMAINING & PRESERVING (สิ่งที่อยู่ : องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมยังคงอยู่หรือหายไป)	- พระประธาน (และบางกรณี เป็น : เทพแก้ว ธรรมบาลี เจดีย์ และอาสนสถาน) - ผังพื้นวิหาร - ผังพื้นโรง - ผังบริเวณวิหาร เชื่อมต่อกับโรง

6.5 สรุปผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ผลการศึกษาข้างต้นแล้ว เพื่อให้สามารถตอบคำถามตามวัตถุประสงค์งานวิจัย ทั้ง 3 ข้อ ได้แก่

- 6.5.1 เพื่อศึกษาถึงพลวัต และการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนในเมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ในบริบทกระแสโลกาภิวัตน์
- 6.5.2 เพื่อศึกษาถึงกระบวนการที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุง
- 6.5.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีส่งผลต่อพลวัต หรือกระบวนการการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง

ในการตอบคำถามตามวัตถุประสงค์อย่างครอบคลุม ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ผลการศึกษาภาคสนามเชื่อมโยงเข้ากับข้อมูลภาคเอกสาร และแนวคิด ทฤษฎี ที่ได้วางโครงร่างกำหนดทิศทางหรือกรอบแนวคิดในการวิจัยเบื้องต้นเอาไว้

6.5.1 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1: พลวัต และการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์

จากผลการศึกษา สามารถสรุปเพื่อตอบคำถามวิจัยว่าด้วยพลวัต และการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน โดยแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

1) ช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลง

สถาปัตยกรรมทางศาสนา เป็นสิ่งก่อสร้างที่ยืนหยัดอยู่คู่กับสังคมยาวนาน ครอบคลุมพื้นที่ผู้คนในสังคมยังคงมีศรัทธาเชื่อถือ สิ่งปลูกสร้างทางศาสนาจึงผ่านกาลเวลา และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาตามแต่ละยุคสมัย สถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงตุง รัฐฉานก็เช่นเดียวกันที่เกิดพลวัตอยู่เสมอไม่หยุดนิ่ง

จากการศึกษาภาคเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม สามารถสรุปพลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุงได้ โดยแบ่งเป็นช่วงเวลาตามพัฒนาการของสถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงตุงนับตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันมีความเชื่อมโยงกับบริบททางการเมือง และสังคม โดยเฉพาะในยุคจารีตที่สถาบันทาง

การเมือง และศาสนามีบทบาทอย่างมากในการกำหนดรูปแบบ และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม วัด และ ศาสนสถานภายในวัดเป็นทั้งแหล่งองค์ความรู้ภูมิปัญญาเชิงช่าง อีกทั้งยังเป็นแหล่งข้อมูลเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมวัดไทจีน จึงมีการซ้อนทับของรูปแบบงานศิลปกรรมที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับอิทธิพลทางการเมือง การปกครอง รวมทั้งวัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้างในขณะนั้น

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางสภาพแวดล้อม และเงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรม ก็ได้เป็นสิ่งที่หล่อหลอมให้เกิดรูปแบบเฉพาะ หรืออัตลักษณ์พื้นถิ่นขึ้นในสถาปัตยกรรมไทจีน แต่พลวัต หรือความเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้น ไม่ได้เกิดอย่างโดดเดี่ยว หากแต่เกิดจากหลายเหตุปัจจัยร่วมด้วย สามารถสรุปได้ว่า สถาปัตยกรรมวัดไทจีนเชิงสูง มีระลอกการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ แบ่งออกได้เป็น 3 ระลอกใหญ่ คือ

- 1.1) ยุคจารีตที่ปรากฏอิทธิพลของศิลปะล้านนา (ช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 – 21) ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว ความสัมพันธ์ทางการเมืองการปกครอง และพุทธศาสนาระหว่างล้านนา และเชียงตุงยังเป็นไปโดยแน่นแฟ้น แม้ว่าเชียงตุงได้เข้าสวามิภักดิ์ต่อพม่า นับตั้งแต่รัชกาลของพระเจ้าบุเรงนองเป็นต้นมา การครอบงำทางศิลปะและสถาปัตยกรรมยังไม่ปรากฏเด่นชัด
- 1.2) ยุคอิทธิพลศิลปะมณฑลพายัพ (ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา) ปรากฏอิทธิพลของศิลปะมณฑลพายัพทั่วไปในดินแดนรัฐฉาน และภาคเหนือตอนบนของไทยสืบเนื่องมาจากกลุ่มสหายของสถาบันการปกครองพม่า ที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนสถานภาพของช่างฝีมือในราชสำนัก ประกอบกับการเริ่มแปรเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจของพม่าภายใต้การปกครองของอังกฤษ ทำให้ความนิยมศิลปะมณฑลพายัพขยายตัวไปพร้อมกับการเดินทางของช่างฝีมือ การพัฒนาและขยายเส้นทางคมนาคม การต้องการแสดงสถานภาพ ศักดิ์และสิทธิ์ของผู้ส่งเสริมงานศิลปะราชสำนักมณฑลพายัพ ตลอดจนความต้องการบริโภคงานศิลปะของชาวตะวันตก สิ่งต่างๆ เหล่านี้

มีผลให้เกิดความนิยมงานศิลปะสกุลช่างมณฑลพะเยาอย่างแพร่หลายในเชียง
ตุง

- 1.3) **อิทธิพลสถาปัตยกรรมยุคอาณานิคม (พ.ศ. 2428 – 2490) (Colonial Style Architecture)** ปรากฏความนิยมแบบอังกฤษในหมู่ชนชั้นสูงเชียงตุง ทำให้เกิดงานสถาปัตยกรรมที่มีการออกแบบองค์ประกอบบางอย่างแบบตะวันตก และศิลปะสถาปัตยกรรมจากแคว้นเบงกอล อินเดียอีกด้วย มีการนำเอาเทคโนโลยีการก่อสร้างแบบตะวันตกมาประยุกต์ใช้กับสถาปัตยกรรมในท้องถิ่น เช่น การสร้างอาคารสองชั้น การออกแบบประตูหน้าต่างแบบอังกฤษ การก่อผนังทึบสูงจากพื้นจนถึงอกไก่ แล้วเจาะช่องแสงที่มีลักษณะคล้ายโบสถ์คริสต์ เป็นต้น

- 1.4) **ยุคปัจจุบัน** เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงปีทศวรรษที่ 2530 เป็นต้นมา โดยเฉพาะตั้งแต่ที่รัฐบาลทหารพม่าดำเนินนโยบายเปิดประเทศมากขึ้น รูปแบบงานสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เชียงตุง ปัจจุบันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเชิงวัสดุ และเทคโนโลยีการก่อสร้าง รวมทั้งทักษะเชิงช่างมีผลอย่างมากต่อลักษณะทางกายภาพของอาคาร และงานศิลปกรรม อย่างไรก็ตามรูปแบบที่พบเห็นปัจจุบัน มักมีการถอดแบบเค้าโครงจากอาคารเดิมที่มีการบูรณะซ่อมแซม ปรับปรุงหรือรื้อถอนในครั้งหลังสุดเป็นหลัก อีกทั้งยังมีการลอกเลียนรูปแบบอาคาร จนทำให้เกิดเป็นรูปแบบ (Style) ปัจจุบันที่แพร่หลายเป็นความนิยมรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นกับวัดจำนวนมากในเชียงตุง โดยเฉพาะการประดับตกแต่งอาคารด้วยสังกะสีฉลุลาย (ปานชอย) และการนำเอารูปแบบ และเค้าโครงของสถาปัตยกรรมแบบมณฑลพะเยามาประยุกต์ใช้ เช่น การทำซุ้มประตูโงงที่ออกแบบให้มีลักษณะคล้ายมงกุฎกษัตริย์ หรือซ้อนชั้นแบบปราสาท แทนที่จะเป็นรูปแบบคล้ายซุ้มประตูโงงแบบล้านนาที่เป็นรูปแบบดั้งเดิมที่พบในเชียงตุง หรือการใช้หลังคาทรงพญาคูคูลุมฝังพื้นอาคารสี่เหลี่ยมจัตุรัส เป็นต้น

ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ในช่วงทศวรรษที่ 2500 – 2550 นี้ สามารถสรุปประหลอกของความเปลี่ยนแปลงได้ ดังนี้

ช่วงแรก : หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 – พ.ศ. 2500

เมืองเชียงใหม่ได้รับความเสียหายจากภัยสงคราม อาคาร และศาสนสถานบางส่วนเสียหายจากระเบิด และอาวุธสงคราม จึงมีการบูรณปฏิสังขรณ์ และรื้อถอนเพื่อสร้างใหม่ เช่น วิหารวัดพระแก้ว วิหาร และโรงของวัดหัวข่วง วิหาร และโรงของวัดเมืองเพิง กับวัดหมอกใหม่ รวมทั้งวิหารของวัดจอมคำ และวัดหนองผา เสียหายถูกทำลายจึงต้องมีการสร้างใหม่ พบว่าในการบูรณะซ่อมแซมก่อสร้างใหม่ ยังคงรักษารูปแบบศิลปกรรม วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างแบบเดิม คือใช้อิฐดินดิบฉาบปูน และมุงด้วยกระเบื้องดินขอ สันนิษฐานว่ารูปแบบของวิหารจะมีรูปแบบหลังคาซ้อนชั้น ชดหลังคา ด้านหน้า 2 ชด และหลัง 1 ชด ที่เรียกว่าแบบ “หลังซอน” เป็นรูปแบบศิลปกรรมอิทธิพลล้านนา ตัวอย่างเช่น วิหารวัดเชียงตั้ง (ภาพ6-33) และวิหารวัดอินทูปผาราม (ภาพ5-12)

ช่วงที่สอง : พ.ศ. 2520 – ก่อนนโยบายเปิดประเทศ (พ.ศ. 2535)

เป็นช่วงที่มีการบูรณะซ่อมแซมอาคาร หรือสร้างอาคารใหม่อยู่บ้าง ในช่วงเวลาดังกล่าวไม่สามารถสืบค้นข้อมูลได้เนื่องจากไม่มีการบันทึกเป็นรายลักษณ์อักษร และเป็นช่วงที่พม่ากำลังดำเนินนโยบายปิดประเทศ แต่สันนิษฐานว่ามีการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารอยู่เสมอ โดยเฉพาะอาคารสำคัญของวัด เช่นวิหาร อุโบสถ และโรง ยังคงใช้เทคนิควิธีการแบบดั้งเดิมอยู่ เช่น ใช้โครงสร้างไม้ และไม้ไผ่ มุงหลังคากระเบื้องดินขอ ผนังก่ออิฐฉาบปูนดำ เป็นต้น แต่ในช่วงเวลานี้ สันนิษฐานว่ามีการเปลี่ยนแปลงรับอิทธิพลศิลปะพม่าแบบมันตะเลย์แพร่หลาย เช่น ในปี พ.ศ. 2523 อุโบสถวัดหัวข่วงมีการเปลี่ยนหลังคาจากทรงพญาคูคัยลักษณะเดียวกับวัดมหาหมื่นมนี เมืองเชียงใหม่ มาเป็นหลังคาทรงพญาคูคัยที่มีลักษณะคล้ายหลังคาวัดมหาหมื่นมนี เมืองมันตะเลย์มากกว่า โดยใช้หลังคาสังกะสีฉลุลายประดับตกแต่ง เป็นต้น

ช่วงที่สาม : พ.ศ. 2540 – ปัจจุบัน

เป็นช่วงที่มีการรื้อสร้าง ซ่อมแซมอาคารศาสนสถานในเมืองเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก แต่โดยมากวิหาร อุโบสถ และเจดีย์มีการบูรณะซ่อมแซมมากกว่าอาคารประกอบอื่นๆ พบว่ามีการใช้วัสดุก่อสร้างแบบสมัยใหม่ปรากฏขึ้นแล้ว เช่น การรื้อวิหารวัดสุพรรณมา ในปี พ.ศ. 2536 ที่เป็นโครงสร้างแบบเก่า (โครงสร้างไม้, ผนังรับน้ำหนักก่อด้วยอิฐดินดิบ และหลังคากระเบื้องดินขอ) แล้ว

นำมาสร้างเป็นวิหารหลังใหม่ที่ก่ออิฐถือปูนแบบสมัยใหม่หลังคามุงสังกะสีและประดับหลังคาด้วย
สังกะสีฉลุลาย ที่ก่อสร้างบนฐานอาคารเดิม ตำแหน่งที่ตั้งคงเดิม วัดบางแห่งมีการย้ายตำแหน่งที่ตั้งวัด
ทั้งหมด ด้วยเหตุผลหลายประการ อาทิ มีความเชื่อว่าวัดอยู่ต่ำกว่าหมู่บ้าน ชาวบ้านจะอยู่อย่างไม
ร่มเย็นเป็นสุข เช่น วัดเชียงตั้ง บางวัดกลายเป็นวัดร้าง เพราะชาวบ้านโยกย้ายหมู่บ้านกลายเป็น
หมู่บ้านร้าง เช่น วัดพุทธวงศ์ จึงต้องมีการสร้างวัดใหม่ทั้งหมด

ในช่วงทศวรรษที่ 2550 วัดในกรณีศึกษาทั้งหมดกว่า 16 แห่ง มีการก่อสร้างอาคารใหม่ในวัด
แทบทั้งสิ้น แต่อาคารส่วนใหญ่จะไม่ใช่อาคารหลัก ส่วนใหญ่เป็นโรง หรือกุฏิพระ โรงครัว ศาลา
เอนกประสงค์ อาคารเรียนปริยัติธรรม มีบางวัดที่ก่อสร้างวิหารใหม่ เช่น วัดล่องตอง และวัดบ้านเลน
ทั้งสองวัดนี้ล้วนมีคณาภยนอก และศรัทธาต่างชาติเข้ามามีส่วนร่วมในการสมทบปัจจัยสร้างอาคาร
นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา ถือว่าเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงของวัดไทจีน เมืองเชียงตุงเป็น
จำนวนมาก โดยมากมักมีการก่อสร้างอาคารอื่นๆ เพิ่มเติมขึ้นจากความต้องการใช้สอยที่เพิ่มขึ้น
อาคารหลักๆ เช่น วิหาร อุโบสถ และเจดีย์ โดยมากมักได้รับการบูรณะซ่อมแซมก่อนอาคารอื่นๆ
ตั้งแต่ในช่วงทศวรรษ 2530 ที่ผ่านมาแล้ว ทั้งนี้อาคารดังกล่าวเป็นอาคารหลักที่มีความสำคัญชาวบ้าน
จึงมักบูรณะก่อนอาคารอื่นๆ

2) อิทธิพลของวัสดุก่อสร้าง และช่างฝีมือ

การเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพที่สำคัญของสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงตุง
ปัจจุบัน พบว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากวัสดุและเทคนิคการก่อสร้าง
ซึ่งส่งผลต่อคุณลักษณะของงานสถาปัตยกรรม พบว่าอาคารส่วนใหญ่ในวัดเมือง
เชียงตุงที่พบมีการก่อสร้างใหม่โดยใช้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ที่เข้ามาพร้อมกับการ
เปิดพรมแดนการค้าระหว่างประเทศเมื่อราว พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา อาคารที่
สร้างใหม่บางแห่งมีเค้าโครงของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเดิมอยู่บ้างเมื่อ
เปรียบเทียบกับภาพถ่ายก่อนการก่อสร้างใหม่ เช่น วิหารวัดยางแก้ว แต่บางแห่งมี
การปรับเปลี่ยนรูปทรงอาคาร โดยเฉพาะทรงหลังคา กับด้านสกัดของอาคาร เช่น
วิหารวัดสุพรรณมา เป็นต้น

วัสดุ และเทคนิคการก่อสร้างสมัยใหม่ มีผลคุณลักษณะของอาคาร ได้แก่

2.1) ขนาด และสัดส่วนของอาคาร

เนื่องจากวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ เช่น โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก โครงสร้างก่ออิฐฉาบปูนซีเมนต์ ฯลฯ ทำให้อาคารสามารถขยายขนาด ความกว้าง ยาว และสูงได้ จึงทำให้มีการปรับขนาดของอาคาร เช่น วิหาร ให้มีความกว้าง และสูงโปร่งมากขึ้น เนื่องจากลักษณะวิหารแบบเก่ามี ขนาดเล็ก เตี้ย และอับทึบ เพราะโครงสร้างเดิมเป็นผนังรับน้ำหนัก และ โครงสร้างไม้ที่มีข้อจำกัดด้านขนาดอาคาร การเปลี่ยนวัสดุก่อสร้างส่งผล ให้ขนาด และสัดส่วนของอาคารเปลี่ยนไป นอกจากนี้เนื่องจากความชันของ หลังคา ที่เปลี่ยนไปตามวัสดุมุง โดยเฉพาะเมื่อมุงด้วยแผ่นสังกะสี หรือ หลังคาซีเมนต์ ที่ต้องการความชันน้อย มีผลทำให้ลักษณะสัดส่วนของ อาคารผิดแผกไปจากเดิม

2.2) สี และพื้นผิววัสดุ

สี และพื้นผิวของวัสดุ เช่น สี และความมันวาวของกระเบื้องมุง หลังคา, สีทาผนังอาคาร, กระเบื้องปูพื้น, เครื่องสังกะสีประดับหลังคา ส่วนทำให้กายภาพของอาคารเปลี่ยนไปจากเดิม ทั้งยังส่งผลทางสายตา และผัสสะเปลี่ยนไปจากอาคารที่ก่อสร้างด้วยวัสดุแบบเดิม

2.3) รูปแบบอาคาร

การปรับเปลี่ยนรูปทรงหลังคา การลดทอน หรือตัดปีกชายคารอบ อาคาร การทำหลังคามุกด้านหน้า การเจาะช่องแสง ช่องผนังหน้าต่าง และ ประตู มีผลต่อรูปแบบโดยรวมของอาคาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ ปรับเปลี่ยนทรงหลังคา มีผลต่อการจัดวางผังพื้นที่ต้องสอดคล้องกับ โครงสร้างหลังคา เช่น ต้องมีผังเป็นสี่เหลี่ยมเกือบจัตุรัสจึงจะสามารถ รองรับโครงสร้างหลังคาแบบพญาราคูได้ เป็นต้น ซึ่งเมื่อมีการ เปลี่ยนแปลงในระดับผัง ย่อมทำให้รูปแบบอาคารเปลี่ยนแปลงไป

2.4) ระบบโครงสร้างของอาคาร

เทคโนโลยีการก่อสร้าง และระบบโครงสร้างแบบสมัยใหม่ มีส่วน ช่วยให้อาคารขยายสัดส่วนอาคารได้มากขึ้น อันมีผลต่อลักษณะโดยรวม ของอาคาร

2.5) ขนาดของพื้นที่ใช้สอย

เมื่อมีการขยายพื้นที่ให้กว้างขึ้นได้จากประสิทธิภาพของวัสดุและเทคนิคการก่อสร้างสมัยใหม่ ทำใหขนาดของพื้นที่สามารถรองรับได้ตามความต้องการมากขึ้น

2.6) คุณภาพของพื้นที่ว่าง

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด ล้วนส่งผลต่อคุณลักษณะ และคุณภาพของพื้นที่ว่างภายในอาคารทางศาสนา และเป็นไปได้ว่า คุณภาพของพื้นที่ว่างในวิหารแบบดั้งเดิม มีความแตกต่างไปจากวิหารที่ก่อสร้างใหม่อย่างมาก ทั้งรูปแบบ วัสดุก่อสร้าง ขนาดสัดส่วน ตลอดจนสุนทรียภาพภายในอาคาร ดังภาพที่ 6.57 เปรียบเทียบลักษณะภายนอกอาคาร และภายในอาคาร

นอกจากนี้ ประสิทธิภาพในการทำงาน และการเดินทางสู่โลกภายนอกของช่างมีผลต่องานศิลปสถาปัตยกรรมของเมืองเชียงตุงอย่างมีนัยสำคัญ เช่น ช่างได้เดินทางไปเมืองไทย ได้เรียนรู้วิธีการปั้นพญานาค แล้วนำมาก่อสร้างในเชียงตุง จนเกิดความนิยมแพร่หลายไปทั่ว ทักษะ และประสิทธิภาพของช่างก่อสร้าง ช่างฝีมือ มีผลอย่างยิ่งต่อรูปลักษณะของอาคาร เมื่อเจ้าศรัทธา ชาวบ้านในเมืองเชียงตุงมีความต้องการก่อสร้างสิ่งต่างๆ ถวายให้แก่วัด จึงไม่อาจเลี่ยงที่จะต้องให้ช่างฝีมือในชุมชนเป็นผู้สร้างสรรค์งานศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมนั้นๆ ให้แก่วัด เมื่อเกิดความนิยมมากขึ้นจนแพร่หลาย ก็จะเกิดเป็นรูปแบบ (Style) ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของช่างนั้นๆ เช่น สังกะสีฉลุลายแบบสล่ายอด บ้านป่าแดง ก็จะแตกต่างจากสังกะสีฉลุลายของสล่าบุญปัน บ้านหนองคำ หรือรูปปูนปั้นพญานาคของช่างหนานมุง บ้านป่าจ๋าม ก็จะแตกต่างจากปูนปั้นพญานาคอีกคน เป็นต้น เจ้าศรัทธาชาวบ้าน หรือทางวัดก็จะเลือกให้ช่างฝีมือตามความพึงพอใจ จึงทำให้ผลงานของช่างที่มีชื่อเสียง มีผลงานเป็นที่ชื่นชอบไปปรากฏในวัดหลายๆ แห่งในเมืองเชียงตุง ลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองเชียงตุงปัจจุบัน

วิหารเชียงต้งหลังเก่า : ภายนอก และภายในอาคาร

วิหารเชียงต้งหลังใหม่ : ภายนอก และภายในอาคาร

ภาพที่ 6.57 : แสดงการเปรียบเทียบลักษณะภายนอก และภายในอาคารของวิหารวัดเชียงต้ง

ปรากฏการณ์การก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างภายในศาสนสถานเมืองเชียงที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ 2550 เป็นต้นมา เกี่ยวเนื่องกับการรัฐบาลพม่าดำเนินนโยบายปฏิรูปประเทศ และเปิดกว้างมากขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจ – การต่างประเทศ ทำให้ประชาชนมีการยกระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจ และการเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้น ส่งผลให้ในช่วงเวลาดังกล่าวมีการปฏิสัมพันธ์กับภายนอกมากขึ้น ชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาหาสู่ และร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการทำนุบำรุงศาสนสถานของชาวไทยมากขึ้น จึงเห็นได้ว่าระลอกการเปลี่ยนแปลงในช่วงหลังทศวรรษที่ 2550 เป็นต้นมา มีอาคารสมัยใหม่ผุดขึ้นมากมายในเมืองเชียงตุง ถือว่าเป็นปัจจัยประการสำคัญที่ส่งผลต่อพลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุงในปัจจุบัน

6.5.2 เพื่อศึกษาถึงกระบวนการที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมวัดไท

จีนเมืองเชียงตุง

กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับพลวัต และการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุงในบริบทกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผลการศึกษเกี่ยวกับกระบวนการได้เป็น 3 ลักษณะ คือ 1. กระบวนการที่เกิดขึ้นโดยชุมชนท้องถิ่นเอง 2. กระบวนการที่อาศัยสายสัมพันธ์ของพระสงฆ์ และ 3. กระบวนการที่ศรัทธาจาก

ต่างแดนมีส่วนร่วมในการจัดการ เมื่อวิเคราะห์ในระดับกว้าง และครอบคลุมยิ่งขึ้น สามารถสรุปกระบวนการออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ ได้แก่ 1.) กระบวนการภายใน และ 2.) กระบวนการภายนอก สรุปได้ดังนี้

1) กระบวนการภายใน

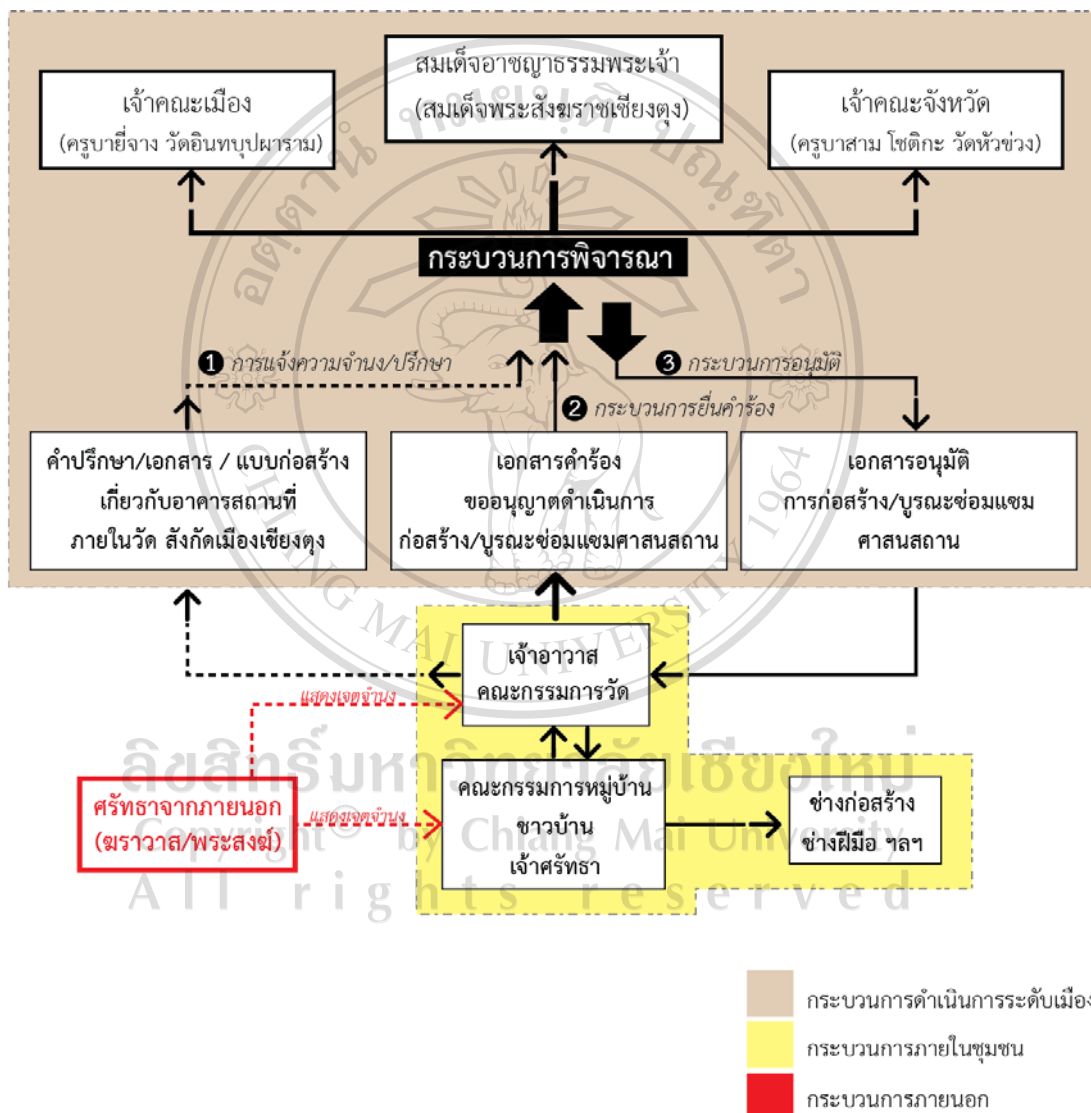
เป็นกระบวนการจัดการที่เกิดขึ้นภายในสังคมชุมชนเมืองเชียงตุง ที่มีกระบวนการดำเนินการ จัดการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งปลูกสร้าง ศาสนสถาน ต่างๆ ภายในวัดของตนเอง กระบวนการนี้ยังคงดำเนินอยู่อย่างเข้มข้นในสังคม ปัจจุบัน แม้ว่ามีโอกาสที่จะปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกมากขึ้น กระบวนการภายในที่สำคัญ สรุปได้ 2 กรณี คือ

1.1) กระบวนการที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่ศรัทธาวัดนั้นๆ (กระบวนการภายในชุมชน) ประกอบด้วย เจ้าศรัทธา ชาวบ้าน กรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการวัด และพระสงฆ์ มีมิติร่วมกันในชุมชนที่จะดำเนินการจัดการเกี่ยวกับสิ่งปลูกสร้างภายในวัด ชาวบ้านจะเป็นผู้ระดมทุนปัจจัยโดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการ ประสานกับคณะกรรมการวัด โดยอาจมีพระสงฆ์เข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้กระบวนการที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเองนั้น ขึ้นอยู่กับศักยภาพของชุมชน ชุมชนในเขตเมือง ที่มีสมาชิกในชุมชนมีฐานะเศรษฐกิจดี และมีจำนวนสมาชิกในชุมชนมาก ก็จะมีศักยภาพทางการเงินที่สามารถจัดการทำนุบำรุงดูแลศาสนสถานได้มากกว่า ชุมชนที่มีสมาชิกในชุมชนน้อย อยู่ในเขตชนบท และส่วนใหญ่สมาชิกมีศักยภาพทางการเงินน้อยกว่า

จะเห็นได้ว่า วัดในเขตเมืองที่มีศรัทธาหลายๆ หมู่บ้าน จะมีการเปลี่ยนแปลง ซ่อมแซม รื้อสร้างอาคารใหม่อยู่เรื่อยๆ จนแทบจะไม่เห็นลักษณะเก่าแก่ดั้งเดิมของตัวสถาปัตยกรรมของวัด แตกต่างจากวัดในพื้นที่รอบนอก ที่ยังคงหลงเหลือสถาปัตยกรรมแบบเก่าอยู่ เป็นไปได้มากกว่าด้วยปัจจัยข้อจำกัดทางการเงิน และจำนวนศรัทธาที่จะช่วยกันมีน้อย จึงไม่สามารถทำนุบำรุงศาสนสถานให้หมดจดสดใสดำเนินได้ตลอด แต่ก็มีพยายาม หากมีความจำเป็นที่จะต้องบูรณะซ่อมแซม หรือรื้อสร้างใหม่ ซึ่ง

มักเกิดจากเหตุของการเสื่อมสภาพของอาคาร หรืออคติความเชื่อของท้องถิ่น เช่น กฎีวัดป่าวกาด หรือ วัดเชียงตั้ง เป็นต้น

- 1.2) กระบวนการจัดการ และควบคุมการก่อสร้างอาคาร ศาสนสถานภายในวัดของเมืองเชียงตุง (กระบวนการดำเนินการระดับเมือง) ที่มีคณะกรรมการทางศาสนา เจ้าอาวาสที่ดำรงตำแหน่งสำคัญเป็นผู้ควบคุมดูแลการจัดการด้านศิลปวัฒนธรรม และกิจการทางศาสนาของเมือง มีโครงสร้างการทำงานดังนี้

ภาพที่ 6.58 : แสดงกระบวนการดำเนินการภายใน และภายนอกในการจัดการศาสนสถานภายในเมืองเชียงตุง

จากแผนภาพ สามารถสรุปกระบวนการได้ดังนี้ ก่อนที่จะมีการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างใดๆ ในวัดของชาวเชียงตุง จะต้องนำเอาโครงการที่จะก่อสร้างไปปรึกษาคณะกรรมการผู้มีอำนาจในการอนุมัติการก่อสร้าง ซึ่งประกอบด้วย (1) สมเด็จพระสังฆราช (2) เจ้าคณะจังหวัด และ (3) เจ้าคณะเมือง พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ทั้ง 3 เป็นผู้ให้คำชี้แนะ ตลอดจนกำหนดรูปแบบของอาคาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาคารสำคัญของวัด คือ อุโบสถ และวิหาร ในกรณีที่ทางวัด ต้องการก่อสร้างอุโบสถ แต่ไม่มีแบบการก่อสร้าง เจ้าอาวาสจะต้องขอคำปรึกษาสมเด็จพระสังฆราช เพื่อให้คำแนะนำ และออกแบบอุโบสถให้ถูกต้องตามหลักจารีตของเมืองเชียงตุง เมื่อได้แบบก่อสร้างแล้ว ต้องนำแบบนั้นส่งขอคำร้องในการก่อสร้างให้แก่คณะกรรมการพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ทั้งสามรูป เพื่อพิจารณา และทางวัดจะสามารถสร้างอาคารได้เมื่อได้รับจดหมายอนุมัติการก่อสร้างที่ผ่านการพิจารณาของพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ทั้งสามรูปแล้วเท่านั้น

จะเห็นได้ว่า องค์การสงฆ์มีการกำหนด และควบคุมรูปแบบของสิ่งก่อสร้างในศาสนสถานให้ถูกต้องตรงตามรูปแบบจารีตดั้งเดิม โดยเฉพาะอุโบสถ จากการศึกษาภาคสนามพบว่า อุโบสถ มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่คล้ายคลึงกันในทุกวัด จะแตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อย เช่น การประดับตกแต่งบันได และหลังคา เท่านั้น แต่มีรูปทรงของหลังคา ขนาดความกว้าง-ยาว ตำแหน่งบันได ช่องเปิดประตูหน้าต่าง ถูกกำหนดให้เป็นไปตามรูปแบบจารีตโดยสมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้ควบคุม สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งทางจารีตของพุทธศาสนาในเมืองเชียงตุงอย่างชัดเจน

2) กระบวนการภายนอก

เป็นกระบวนการที่กลุ่มคน และสังคมภายนอกเมืองเชียงตุงเข้ามามีส่วนร่วม หรือมีส่วนในการทำให้เกิดพลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนเมืองเชียงตุง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการปะทะสังสรรค์ หรือมีปฏิสัมพันธ์

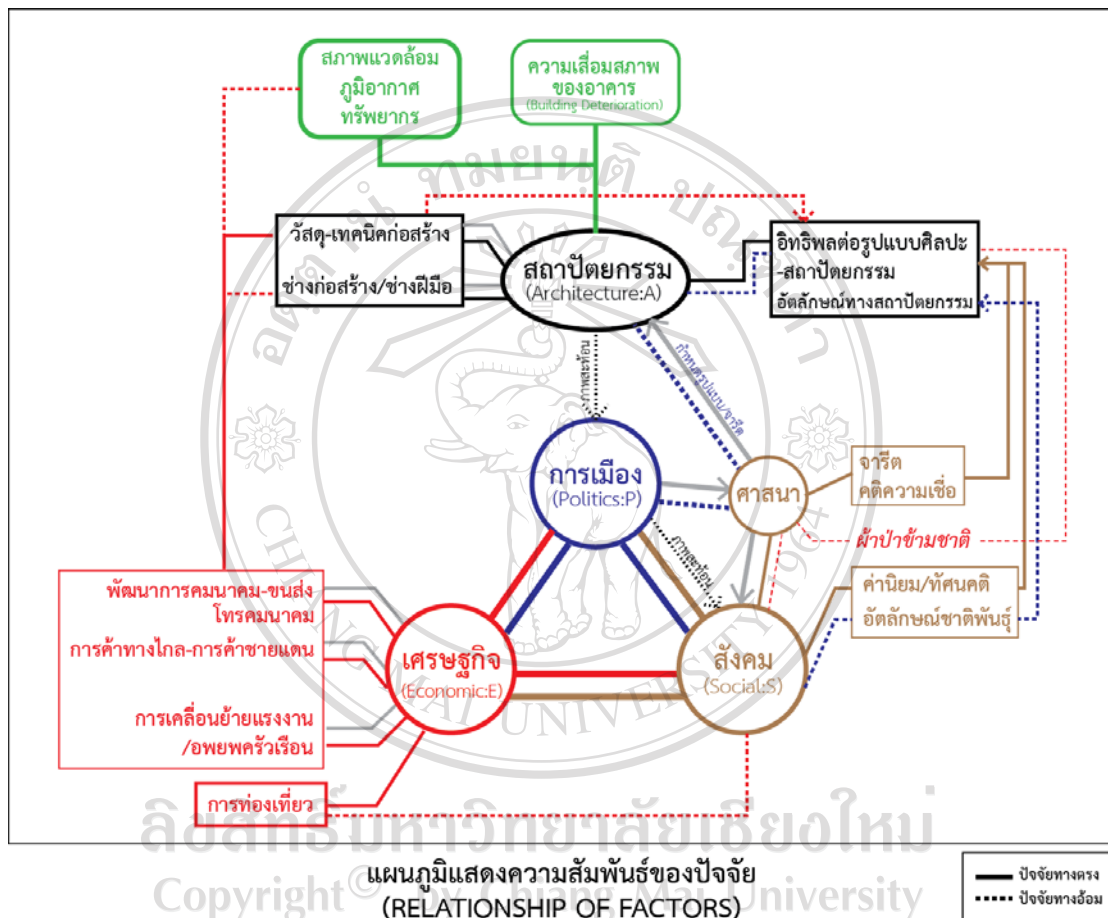
ระหว่างกลุ่มคนภายในสังคม และกลุ่มคนต่างสังคม ความสัมพันธ์ที่เป็นไปได้มีทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับเครือข่าย ทั้งนี้กระบวนการจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการพบปะ การสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ในกรณีพื้นที่เขตฐานของพม่า ที่ในอดีตมีความผันผวน และเหตุการณ์ไม่สงบทางการเมืองจนนำไปสู่นโยบายปิดประเทศ ตัดขาดความสัมพันธ์จากสังคมโลกภายนอกที่ผ่านจึงทำให้ขาดการติดต่อ และดำเนินวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป และยากที่คนภายนอกจะเข้าถึง

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการปะทะสังสรรค์กับสังคมภายนอกอีกครั้ง เริ่มเกิดขึ้นเมื่อรัฐบาลทหารพม่าผ่อนปรนนโยบายปิดประเทศ และเริ่มเปิดเสรีในการเดินทางเข้าออกประเทศของชาวต่างชาติมากขึ้น นโยบายเปิดประเทศดำเนินไปภายใต้แรงกดดันของสังคมโลกที่พัฒนาระบบการติดต่อสื่อสาร และก้าวสู่ความเป็น “โลกาภิวัตน์” (Globalization) ที่ทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่ของโลกสามารถติดต่อสื่อ และเข้าถึงได้ การผ่อนปรนนโยบายปิดประเทศ การเปิดพรมแดนทางการค้า การพัฒนาเส้นทางคมนาคม และการท่องเที่ยวของพม่า ทำให้เกิดความพัวพันของเส้นแบ่งพรมแดนทางการเมือง ทว่าเกิดการขยายพรมแดนทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์มากขึ้น จะเห็นตัวอย่างได้ชัดเจน คือ เครือข่ายองค์กรสงฆ์ข้ามพรมแดน ระหว่างคณะสงฆ์จากเมืองไทย โดยเฉพาะจังหวัดในภาคเหนือ กับองค์กรสงฆ์ในเชียงตุง สิ่งนี้เป็นผลิตผลของระบบโลกาภิวัตน์ที่ช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่เคยดำเนินมาช้านานในประวัติศาสตร์ ขณะเดียวกัน “ความเป็นเครือญาติ” ทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนไท-ไต เช่น ชาวไทลื้อ สิบสองพันนา, ชาวไทเหนือได้ลง, ชาวยวนล้านนา ฯลฯ ได้เกิดการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกันอีกครั้งภายใต้ร่มเงาของประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมร่วมกันอีกครั้ง กรณีที่ตัวอย่างชัดเจน ก็คือ คณะผ้าป่าศรัทธาจากเมืองไทย เมืองเชียงรุ่ง ฯลฯ เข้ามามีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงศาสนสถานของวัดเมืองเชียงตุง เป็นต้น

6.5.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีส่งผลต่อพลวัต หรือกระบวนการการเปลี่ยนแปลงของ

สถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง

จากการวิเคราะห์ผลการศึกษา พบว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อพลวัตของสถาปัตยกรรมวัดไทจีนมีหลายระดับ และมีผลกระทบซึ่งกันและกัน สามารถสรุปผ่านความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อพลวัต และความเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง ดังแผนภูมิต่อไปนี้

ภาพที่ 6.59 : แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพลวัตและการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน เมืองเชียงตุง

จากแผนภาพสามารถอธิบายโดยสรุปได้ดังนี้ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของสถาปัตยกรรมแบ่งออกเป็นปัจจัยทางตรง และปัจจัยทางอ้อม

1) ปัจจัยทางตรง

ปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรม ได้แก่

- 1.1) **ความเสื่อมสภาพของอาคาร :** เนื่องมาจากอายุของอาคารที่สร้างมา ยาวนาน หรือผลกระทบจากภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย แผ่นดินไหว ไฟไหม้ ฯลฯ และ/หรือภัยจากการทำลายของมนุษย์ มีผลโดยตรงต่อสภาพของอาคาร ซึ่งเป็นสาเหตุโดยตรงที่ทำให้ต้องมีการรื้อสร้างใหม่ หรือนบูรณะซ่อมแซมอาคารใหม่ ซึ่งปฏิบัติการนั้นๆ ทำให้ลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมเปลี่ยนแปลงไป
- 1.2) **การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และภูมิอากาศ :** เช่น ภูมิอากาศแห้งแล้ง ร้อนมากขึ้น หรือฝนตกมากขึ้น เป็นผลให้ต้องมีการปรับตัว ปรับเปลี่ยนการออกแบบลักษณะอาคารเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางสภาพแวดล้อม ณ ขณะนั้นๆ
- 1.3) **ทรัพยากร:** หมายถึงทรัพยากรที่ใช้เป็นวัสดุก่อสร้าง การเพิ่ม หรือลดจำนวนทรัพยากรที่ใช้ในการก่อสร้าง มีผลโดยตรงต่อสถาปัตยกรรม เช่น ทรัพยากรไม้ที่ใช้ในการก่อสร้างลดลง จึงมีความจำเป็นต้องหาทรัพยากรอื่นมาทดแทน เช่น หิน อิฐ หรือปูนซีเมนต์ เป็นต้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนวัสดุก่อสร้าง ตลอดจนเทคนิคการก่อสร้าง ซึ่งย่อมหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของลักษณะทางกายภาพ คุณลักษณะ และคุณภาพของพื้นที่ๆ แปรเปลี่ยนไปตามวัสดุก่อสร้าง
- 1.4) **วัสดุก่อสร้าง และช่าง :** มีความสัมพันธ์โดยตรงกับทรัพยากรดังที่กล่าวข้างต้น การเปลี่ยนแปลงวัสดุก่อสร้าง ส่งผลให้ช่างก่อสร้างมีทักษะ และประสบการณ์ที่เปลี่ยนไปตามวัสดุนั้นๆ ที่ไม่เพียงแต่ส่งผลต่อลักษณะกายภาพของอาคารเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสุนทรียภาพทางศิลปกรรมที่ถ่ายทอดผ่านช่างฝีมือด้วย

2) ปัจจัยทางอ้อม

เป็นปัจจัยที่ไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรม แต่ส่งอิทธิพลผ่านกลไกที่ควบคุมการดำเนินไปของสังคม ได้แก่

2.1) **ปัจจัยทางการเมือง:** การเมืองการปกครองมีอิทธิพลครอบคลุมมิติต่างๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ และสังคมที่แทรกซึมไปทุกอนุของการดำรงชีวิต จากแผนภาพจะเห็นได้ว่าการเมืองมีอิทธิพลต่อสังคม ในงานวิจัยนี้มุ่งเน้นที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมทางศาสนา เป็นหลัก จะเห็นได้ว่าการเมืองมีอิทธิพลต่อสังคม โดยผ่านศาสนา วิธีการดังกล่าวมีมานานในประวัติศาสตร์ดังที่กล่าวในบทที่ 4 มาแล้ว และมีแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของการเมืองที่มีต่อศาสนา และสถาปัตยกรรมทางศาสนา Mendelson (1964) ได้กล่าวถึงความพยายามของพม่าที่จะใช้นโยบายของรัฐบีบบังคับให้ชนกลุ่มน้อยที่นับถือพุทธศาสนาต้องยอมรับจารีตพุทธศาสนาแบบพม่า นำมาซึ่งความขัดแย้ง และความพยายามที่จะรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านศาสนา และสิ่งก่อสร้างทางพุทธศาสนา เช่นเดียวกับงานศึกษาของ Karlsson (2012) ที่ว่าความพยายามของกระบวนการทำให้กลายเป็นพม่า (Burmanization) ของรัฐบาลพม่า ได้ใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือหนึ่ง และสถาปัตยกรรม/ วัฒนธรรมทางศาสนาเชิงประจักษ์ (Religious Visual Culture) เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดเจตนาทางอ้อม และผลจากการศึกษาพบว่า ในสังคมเมืองเชียงใหม่มีความพยายามที่จะรักษาอัตลักษณ์ และจารีตประเพณีของตนเองไว้อย่างเข้มแข็ง แม้ว่าระยะเวลาที่ยาวนานภายใต้การปกครองรัฐฉานของพม่าจะทำให้วัฒนธรรมของพม่าบางอย่างแทรกซึม ผสมกลมกลืนไปกับวัฒนธรรมท้องถิ่นก็ตาม งานศึกษาของสราวุธ รูปิน (2551) ได้ให้ข้อสรุปว่า “วัดไทเงิน” เป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญที่เป็น “พื้นที่” รักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่ รวมทั้งเป็นเครื่องมือต่อรอง และด้านทานอำนาจทางการเมืองของพม่า

ศาสนา และจารีต คือสิ่งที่เข้มแข็ง มีการสืบทอดและส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น สถาปัตยกรรมทางศาสนาจากอดีตจนถึงปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามนั้น ที่สำคัญ คือ กระบวนการจัดการภายใน เช่น การควบคุมรูปแบบการก่อสร้างสถาปัตยกรรมภายในวัดโดยคณะกรรมการเมือง และ

พระสงฆ์ เป็นสิ่งที่ขึ้นห้อยถึง “ตัวตน” และ “จารีต” ของความเป็น “ไทจีน” เมืองเชียงตุงได้อย่างชัดเจน (ดูภาพ 6-58: กระบวนการการดำเนินการภายใน และภายนอกในการจัดการศาสนสถานในเมืองเชียงตุง) นอกจากนี้นโยบายทางการเมืองที่มีต่อเศรษฐกิจส่งผลต่อวิถีชีวิต สังคม และการดำรงชีวิตของชาวเชียงตุงอีกด้วย

2.2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

รัฐบาลพม่าได้ดำเนินนโยบายผ่อนปรนทางการเมือง ที่เปิดกว้างต่อการค้าชายแดน การค้าระหว่างประเทศมากขึ้น มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่ง และมีนโยบายเพื่อการท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจทั้งในระดับภูมิภาค และระดับครัวเรือน การพัฒนาเส้นทางคมนาคม โดยเฉพาะเส้นทาง R3B ที่เชื่อมโยงการค้าระหว่างจีน และไทย ทำให้เกิดการกระจายสินค้า และบริการหลังไหลสู่เมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นเมืองยุทธศาสตร์กึ่งกลางของการกระจายสินค้าระหว่างประเทศ สินค้าต่างๆ ทั้งจากจีน และไทยมีการแลกเปลี่ยน ส่งผ่านเมืองเชียงตุง สินค้าอุปโภค บริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัสดุก่อสร้างที่หาได้ในท้องถิ่น ปัจจุบัน กลายเป็นที่ต้องการของชาวเมืองเชียงตุง ความนิยมวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ เช่น กระเบื้องลอน ซีเมนต์โมเนีย ราวลูกกรงอะลูมิเนียม หน้าต่างกระจกกรอบอะลูมิเนียม พรม ผ้าม่าน ผ้าเปดาน และหลอดไฟหลากหลายรูปแบบ ได้เข้ามาปรากฏในเมืองเชียงตุงในรูปแบบของที่พักอาศัยสมัยใหม่ โรงแรม ร้านค้า อาคารพาณิชย์ ตลอดจนสิ่งก่อสร้างภายในวัด เช่น กุฏิพระ วิหาร และอาคารเรียนปริยัติธรรม ฯลฯ มีความทันสมัยมากขึ้น สิ่งก่อสร้างเก่าแก่ที่ใกล้ผุพัง และขาดการบูรณะซ่อมแซมจะถูกรื้อทิ้ง เพื่อสร้างใหม่ และแทนที่ด้วยอาคารสมัยใหม่ก่อสร้างด้วยวัสดุก่อสร้างที่เดินทางมาพร้อมกับระบบขนส่ง (Logistic) บนเส้นทางสาย AH3

นอกจากนี้การท่องเที่ยวได้นำพาเอาวัฒนธรรมต่างแดน และศรัทธาจากภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาดังเช่น การมีส่วนร่วมของศรัทธาชาวไทยในการสมทบปัจจัยก่อสร้างเสนาสนะ และอาคารต่างๆ

ภายในวัด ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การเมือง และเศรษฐกิจจึงเป็นกลไกที่ขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับกว้าง และระดับลึกของสังคมเมืองเชียงตุงปัจจุบัน

2.3) ปัจจัยทางสังคม

พลวัตทางสังคมเชื่อมโยงสัมพันธ์กับการเมือง และเศรษฐกิจอย่างแนบแน่น นโยบายทางการเมือง และการขยายตัวของเศรษฐกิจมีผลทำให้วิถีชีวิตของคนในสังคม ค่านิยม และทัศนคติที่มีต่อชีวิตประจำวันเปลี่ยนแปลงไป ตัวอย่างเช่น เจ้าศรัทธาประสงค์ที่จะถวายราวลูกกรงอะลูมิเนียมให้ทางวัดเพื่อสร้างกุฏิ และราวลูกกรงอะลูมิเนียมนี้ก็พบเห็นได้ในโรงแรม และบ้านพักอาศัยทั่วไป สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นค่านิยม และรสนิยมที่ผันแปรไปตามวัสดุที่หาได้ในท้องตลาด ของชาวบ้าน ด้วยเหตุนี้วัดจึงมีความพยายามที่จะสร้างความแตกต่างให้กับสิ่งปลูกสร้างภายในวัด นั่นคือ การประดับฉัตรสังกะสีกลุ่ละ และบานชอยประดับหลังคาเพื่อแสดงให้เห็นว่าอาคารนี้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนสถาน เป็นต้น หรือกรณีที่เจ้าศรัทธาประสงค์ที่จะถวายปูนปั้นรูปพญานาคตรงราวบันได ซึ่งแต่เดิมไม่เป็นที่นิยมในงานสถาปัตยกรรมวัดไทจีน แต่ด้วยคำแนะนำของช่างฝีมือที่เคยมีประสบการณ์ในการปั้นปูนพญานาคจากเมือง แนะนำเจ้าศรัทธา ซึ่งเห็นดีงามด้วย และอาจเป็นถึงแปลกใหม่ของสังคมเมืองเชียงตุง อีกทั้งสอดคล้องกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนา ทำให้ปูนปั้นรูปพญานาคตรงราวบันไดเริ่มปรากฏในวัดหลายๆ แห่งในเมืองเชียงตุงอย่างแพร่หลาย เป็นต้น

จากที่กล่าวถึงสรุปผลการศึกษาทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยจะอภิปรายผลการศึกษา และสรุปปัญหาข้อเสนอแนะที่ได้จากงานวิจัยนี้ในบทที่ 7 ต่อไป

บทที่ 7

อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

7.1 อภิปรายผลการศึกษา

จากแนวคิด และทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นกรอบแนวทางการวิจัย (บทที่ 2) สามารถอภิปราย และตั้งข้อสังเกตได้ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

จากกรอบแนวคิด และทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำมาเลือกใช้ที่ประกอบด้วย แนวคิดโลกาภิวัตน์ และการข้ามพรมแดน (Globalization and Trans-border) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งสนใจประเด็นเกี่ยวข้องกับความเป็นพลวัตในสังคมโลก เครือข่ายที่เชื่อมโยงอย่างไร้พรมแดนในทุกมิติทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อีกทั้งยังเป็นแนวคิดที่ก้าวข้ามความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ที่ตีกรอบพื้นที่รัฐด้วยเส้นพรมแดน แนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหว การปะทะสังสรรค์ และปฏิสัมพันธ์ของผู้คน วัฒนธรรม ตลอดจนการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันที่ความเข้มข้น และการขยายตัวของ การปฏิสัมพันธ์อย่างไร้พรมแดนได้กระจาย และแทรกซึมในทุกสังคมโลก

ในพื้นที่กรณีศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้ เป็นพื้นที่ๆ มีความซับซ้อนทางการเมือง และความเป็นชาติพันธุ์ อย่างเช่นในพื้นที่รัฐฉาน สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ ที่พื้นที่ๆ มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์การเมืองเปลี่ยนผ่านมาอย่างยาวนานนี้ การทำความเข้าใจ และการมีมุมมองในเรื่องของความเป็นชาติพันธุ์ และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic and Ethnic Identity) จึงเป็นสิ่งสำคัญที่อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจ และสามารถวิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ดังเช่นกรณีศึกษางานสถาปัตยกรรม กับความเป็นการเมือง เป็นต้น และแนวคิดสุดท้าย คือ พลวัตทางสถาปัตยกรรม (Dynamic of Architecture) ว่าด้วยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรม ทั้งในมิติกายภาพ รูปแบบ วัสดุ เทคนิคการก่อสร้าง ตลอดจนการสื่อความหมาย (Implication & Symbolic) ที่สถาปัตยกรรมสะท้อนออกมา

จากกรอบแนวคิดข้างต้น ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลที่ได้จากการศึกษา ดังนี้

7.1.1 มิติโลกาภิวัตน์ และการข้ามพรมแดน

การเชื่อมโยงติดต่อสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แต่หากแตกต่างกัน ทั้งปริมาณ ความเข้มข้น และระยะเวลา จากแนวคิดของ Harvey (1989) ที่กล่าวว่า กระบวนการโลกาภิวัตน์เป็นการจัดระเบียบของพื้นที่ๆ กำหนดนิยามความสัมพันธ์เชิง กิจกรรม สิ่งของ และแนวคิด ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน หรือแนวคิด Time - Space Distantiation ของ Gidden (1990) จะเห็นได้ว่า ปรากฏการณ์แบบโลกาภิวัตน์ได้ เกิดขึ้นอยู่เสมอเรื่อยมาจากอดีต จนถึงปัจจุบัน แต่แตกต่างกันแง่ของความเข้มข้น ปริมาณ และการขยายวงกว้าง ในกรณีศึกษา เกี่ยวกับพลวัตของสถาปัตยกรรม กระบวนการโลกาภิวัตน์ รวมทั้งการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion) มีอิทธิพล หรือเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดพลวัตอยู่ตลอดเวลา

ในอดีต การติดต่อสื่อสาร การเดินทางไปมาหาสู่เต็มไปด้วยความยากลำบาก การ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่อยู่ห่างไกลเป็นไปได้ยากในระดับปัจเจกบุคคล ปัจจัยที่ทำให้ เกิดการปะทะสังสรรค์ในระดับสังคม หรือภูมิภาคนั้นเกิดจากเงื่อนไขทางการเมืองเป็น ตัวแปรสำคัญ กล่าวคือ จากการศึกษาที่พบว่าลักษณะทางสถาปัตยกรรมวัดไทเงิน ใน เมืองเชียงตุง บางประการสะท้อนถึงอิทธิพลของศิลปะล้านนาปรากฏในองค์ประกอบ ทางสถาปัตยกรรม หรือบางช่วงเวลามีการสร้างครอบทับสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ด้วยศิลปะ พม่ายุคมันตะเลย์ หรือมีการก่อสร้างตึกแบบอาณานิคมอังกฤษ (English Colonial Style) สิ่งต่างๆ เหล่านี้ฉายภาพถึงการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลา

จากพัฒนาการทางการเมืองประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงตุง จะเห็นได้ว่าการติดต่อ สัมพันธ์ที่มีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายวัฒนธรรม โดยมากมักเกี่ยวข้องกับการเมืองการ ปกครอง และศาสนา เป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ William E. Moore (1965) ที่ สรุปลักษณะเด่นของการติดต่อกันระหว่างสังคม และวัฒนธรรมต่างๆ ได้แก่ (1) จักรวรรดินิยม (2) สงคราม และการยึดครองทางการเมือง (3) การเผยแพร่ศาสนา (4) การอพยพโยกย้ายถิ่นของกลุ่มคนจำนวนมาก (5) การย้ายถิ่นของปัจเจกบุคคล (6) การค้า ขาย (7) การท่องเที่ยว (8) แรงงานต่างถิ่น (9) การถ่ายทอดความรู้จากสังคมภายนอก และ (10) การติดต่อทางการเมือง

ทั้ง 10 ประการดังกล่าว เป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นนับแต่อดีตของเมืองเชียงตุง ที่เริ่มต้นจากการสถาปนาเมืองขึ้นจากสงครามเพื่อยึดครองดินแดนโดยผู้นำชาวไทที่เป็นผู้นำมาจากภายนอก หากได้เป็นคนพื้นเมืองดั้งเดิม และส่งต่อวัฒนธรรมผ่านการเมืองการปกครอง และการอพยพผู้คน – แรงงานเข้ามาอยู่อาศัยในเชียงตุง การนำศาสนาเข้ามาเผยแพร่ พร้อมการก่อสร้างสถาปัตยกรรมทางศาสนาที่มีรูปแบบมาจาก “เมืองแม่” อันเป็นลักษณะของการประกาศความสัมพันธ์ทางการเมืองผ่านศาสนา และสถาปัตยกรรมลักษณะดังกล่าวส่งผ่านจากยุคสมัยหนึ่ง สู่อีกยุคสมัยต่อไป แต่อย่างไรก็ตามสภาพแวดล้อม และบริบทของพื้นที่ ผู้คน ได้หล่อหลอมให้เกิด “ลักษณะพื้นถิ่น” หรือ “อัตลักษณ์เฉพาะ” ของตนเองขึ้นมา ทั้งนี้เนื่องจาก ความเข้มข้น และปริมาณในการปะทะสังสรรค์ และเผยแพร่วัฒนธรรมยังเป็นค่อนข้างช้า และใช้เวลายาวนาน เนื่องจากประสิทธิภาพของการคมนาคมสื่อสาร ยังไม่รวดเร็ว และเข้มข้นเท่าปัจจุบัน ดังนั้น การครอบงำทางวัฒนธรรมจากดินแดนที่มีอำนาจเหนือกว่า จึงไม่สามารถแทรกซึมเพื่อผนวกให้เป็นหนึ่งเดียวได้อย่างเบ็ดเสร็จ และไม่สามารถทำได้ในเชิงปฏิบัติการระดับปัจเจก

อย่างไรก็ตาม เมื่อโลกพัฒนาด้านการคมนาคมสื่อสาร และเส้นทางการเดินทาง อันเป็นผลมาจากความต้องการทรัพยากร แรงงาน และแรงกดดันทางเศรษฐกิจผลักดันให้ต้องพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการติดต่อสื่อสาร ส่งผลให้การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสะดวก รวดเร็ว และง่ายขึ้นกว่าในอดีตทั้งในเชิงปริมาณ คุณภาพ ความเข้มข้น และการแผ่ขยายในวงกว้าง ดังเช่น เมื่อประเทศพม่าดำเนินนโยบายปิดประเทศ ในขณะที่โลกดำเนินไปอย่างไร้พรมแดน พม่าได้แซ่แข่งผู้คน และวัฒนธรรมให้หยุดนิ่งยาวนานหลายสิบปี จนกระทั่งเมื่อพม่าเปิดประเทศอีกครั้ง แรงกดดันทั้งจากภายนอก และภายในสังคมพม่า ทำให้เกิดการไหลทะลักของสินค้า วัฒนธรรม การบริโภค แรงงาน ฯลฯ จากภายนอกสู่พม่า และที่สำคัญคือ ทำให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน โดยเฉพาะด้านพุทธศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อพลวัตของงานสถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงตุง ผ่านองค์กรสงฆ์ที่พยายามสืบทอดความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น กรณีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์เชียงตุง – ภาคเหนือของไทย และนำไปสู่กระบวนการทางวัฒนธรรมศาสนา ที่นำกลุ่มคณะศรัทธาจากเมืองไทยมาร่วมทำบุญผ่านพิธีกรรม “ทอดผ้าป่า” สมทบทุนในการทำนุบำรุง ศาสนสถานของวัด เป็นต้น และ

แน่นอนว่า ปรากฏการณ์ทั้งมวลนั้น ย่อมเกิดจากปฏิสัมพันธ์ที่เชื่อมกันมาอย่างยาวนานในประวัติศาสตร์ที่อยู่เหนือพรมแดนรัฐชาติสมัยใหม่ที่ถูกจัดขึ้นมาใหม่

7.1.2 อัตลักษณ์ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

“ไทจีน” คือใคร และ “วัดไทจีน” เป็นอย่างไร นี่คือการตั้งคำถามที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างมีนัยสำคัญ รุจาอาภากร (2545) ได้กล่าวว่า การนิยามตนเองของคน “จีน” และความเป็น “จีน” ยังคงคลุมเครือ และการจำแนกกลุ่มคนออกเป็นชาติพันธุ์ “ไต หรือไท” ไม่เคยมีมาก่อนศตวรรษที่ 19 แต่อาจมีจุดร่วมของสำนึกเรื่องเชื้อชาติ “ไท” ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยในแต่ละดินแดน เช่น “กูเป็นไต เมืองไหน” ซึ่งเป็นคำถามถึงถิ่น และความเป็นพลเมืองนั้นๆ ที่มากกว่าจะถามถึงความเป็นชาติพันธุ์

ดังนั้น การที่จะพยายามนิยามความเป็น “ไทจีน หรือไทจีน” นั้นต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจในพัฒนาการความเป็นมาทางประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน มากกว่าการนิยามผ่านคำจำกัดความที่อ้างอิงจากตำนานปรัมปราของชื่อเสียงเรียงนาม อาจกล่าวได้ว่า “ชาวจีน” หมายถึง พลเมืองเชื้อชาติไท ที่ตั้งรกรากอาศัยในดินแดนลุ่มแม่น้ำจีนมาตั้งแต่ยุคจารีตสมัยพญามังราย ในขณะที่ “หมู่ไต” ซึ่งเป็นพลเมืองของเมืองเชียงตุงลุ่มแม่น้ำจีนเช่นเดียวกัน แต่อพยพโยกย้ายมาภายหลัง อย่างไรก็ตาม ความคลุมเครือของการนิยามผู้คนยังคงเป็นเช่นนั้น ที่มีการนิยามตนเองเป็นทั้ง “ไตเชียงตุง” “จีน” “ชาวเชียงตุง” ผสมปนเปกันไป สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึง การไม่แยกแยะความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติ หากแต่เป็นการหลอมรวมความเป็น “พลเมือง” ของเมืองนั้นๆ มากกว่า

หากพิจารณาในแง่ของสถาปัตยกรรมวัดไทจีน ลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมที่พบเห็นในปัจจุบัน ก็คือ “ความเป็นจีน” ปัจจุบัน เมื่อพิจารณาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ดำเนินมายาวนานหลายร้อยปี ก็จะเข้าใจได้ถึงพลวัต และความเป็น “จีน” ที่ปรากฏในปัจจุบัน แม้ว่าความผันผวนทางประวัติศาสตร์การเมืองในอดีตจะหล่อหลอมให้เกิดงานศิลปกรรมของเมืองเชียงตุงให้แปรเปลี่ยนไปในช่วงเวลาต่างๆ แต่กระนั้น ลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็ปรากฏฉายให้เห็นโดยที่จะไม่สามารถพบลักษณะเฉพาะเหล่านี้ได้ในพื้นที่อื่นๆ เช่น จิตรกรรมฝาผนัง การปั้นปูน

ประดับตกแต่ง ลวดลายต่างๆ และเอกลักษณ์ของโครงสร้างอาคาร ที่เกิดขึ้นจากเงื่อนไข ความชำนาญ และการสร้างสรรค์ของช่างท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม เมืองเชียงตุงได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของพม่าภายหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 ความพยายามที่จะทำให้เป็นพม่า (Burmanization) ของรัฐบาลทหารปรากฏในพื้นที่สำคัญในรัฐฉาน โดยรัฐบาลใช้พุทธศาสนาเป็นทั้งเครื่องมือ และการสื่อสารกับ กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ดังเช่น กรณีการสร้างวัดเขมรตา (พระยีนชีนัว) ซึ่งเป็นปาง พระพุทธเจ้าที่ไม่ใช่แบบของชาวเมืองเชียงตุง เป็นวัดสังกัดนิกายพม่า (ม่าน) ตั้งอยู่ใน ตำแหน่งสำคัญของเมือง และพุทธบริษัทส่วนใหญ่เป็นชาวพม่า การสร้างวัด และ พระพุทธรูปดังกล่าว อาจตีความได้ถึงความพยายามสถาปนาสถานภาพทางศาสนาของ พม่าเหนือชาวไทเชียงตุง โดยหลีกเลี่ยงการเข้ามามีอำนาจทางการเมืองโดยตรงซึ่งอาจ นำมาสู่ความขัดแย้งรุนแรง ผ่านการใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสื่อสาร

อีกกรณีหนึ่ง คือ การสร้างวัดพระเจ้าหลวง หรือวัดมหายมุนี เมืองเชียงตุงใน สมัยเจ้าฟ้าก้อนแก้วอินแถลง โดยผิวเผินอาจเป็นมองเห็นว่าเป็นการยอมรับอำนาจของ พม่าผ่านการสร้างวัด และพระพุทธรูปแบบศิลปะพม่า แต่หากพิจารณาเงื่อนไขทาง ประวัติศาสตร์การเมืองแล้ว วัดแห่งนี้เป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถานภาพของ ความเป็นชนชั้นปกครองของ “ไท” ที่ยังคงดำรงอยู่ ในขณะที่สถาบันกษัตริย์ของพม่าได้ ล่มสลายลงจากการรุกรานของอังกฤษ เจ้าฟ้ารัฐไทมีศักดิ์และสิทธิ์ในการจำลอง พระพุทธรูป และเลือกใช้งานศิลปกรรมที่แสดงถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ราชสำนักพม่าเคยใช้ เรื่อยมา ดังนั้น วัดมหายมุนี เป็นวัดที่สำคัญที่สะท้อนยะของความป็นรัฐอิสระที่มี สถาบันการปกครองตามจาริตของตนเองที่ยังดำรงอยู่ (แม้ว่าจะอยู่ภายใต้การเป็นรัฐ อาณัติของอังกฤษก็ตาม) กรณีดังกล่าว เป็นตัวอย่างหนึ่งของการธำรงรักษาสถานภาพ และความเป็นชาติพันธุ์ผ่านงานสถาปัตยกรรม ที่ชาติพันธุ์ การเมือง และสถาปัตยกรรม เชื่อมโยงระหว่างกัน

7.1.3 พลวัตทางสถาปัตยกรรม

แนวคิดนี้ เป็นแนวคิดที่ไม่ได้มุ่งไปยังประเด็นใด ประเด็นหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็น แนวคิดที่ให้ภาพกว้างเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของงานสถาปัตยกรรมโดยรวม

Rapoport (1969) ได้สรุปปัจจัย 8 ประการที่มีอิทธิพลต่อพลวัตของสถาปัตยกรรมแต่ละแห่งที่ ได้แก่ (1) สภาพอากาศ (2) สภาพที่ตั้ง (3) วัสดุ (4) การก่อสร้าง และเทคโนโลยี (5) การป้องกันภัย (6) เศรษฐกิจ (7) ความเชื่อทางศาสนา (8) สังคม – วัฒนธรรม

เงื่อนไขเหล่านี้ต้องนำมาพิจารณาอีกชั้นหนึ่งในแต่ละพื้นที่ ซึ่งแต่ละที่ก็มีเงื่อนไขแตกต่างกันไป แนวคิดพลวัตทางสถาปัตยกรรม จึงเป็นเครื่องยืนยันที่สำคัญว่า ลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว ไม่แน่นอน ไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลากหลายที่แวดล้อมอยู่ สถาปัตยกรรมจึงเป็นหนึ่งในวัตถุทางวัฒนธรรมที่เป็นดังสิ่งสะท้อน และฉายภาพร่องรอยความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่นั้นๆ

7.2 ปัญหา และข้อเสนอแนะ

ปัญหาสำคัญของการศึกษา คือการขาดหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของรูปแบบสถาปัตยกรรมวัดไทจีนในเมืองเชียงตุง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้วิจัยจึงทำได้เพียงการศึกษาเทียบเคียงจากภาพถ่าย จากงานศิลปกรรมที่ปรากฏหลงเหลือ การสันนิษฐานจากข้อมูลภาคเอกสาร นอกจากนี้ พื้นที่ในการศึกษาอยู่ในต่างแดนซึ่งการเดินทาง และความแตกต่างบางประการของภาษา และการสื่อสาร เป็นอุปสรรคในการเก็บข้อมูลภาคสนามบางครั้ง ตลอดจนการเก็บข้อมูลภาคสนามที่ไม่สม่ำเสมอเนื่องด้วยข้อจำกัดด้านเวลา จึงทำให้ผลการศึกษาบางประการมีความซ้ำซ้อน หรือบกพร่อง

ผลการศึกษาที่ได้จากงานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาเพื่อให้เห็นภาพรวมของพัฒนาการ และพลวัตของสถาปัตยกรรมวัดในเมืองเชียงตุง ทั้งยังศึกษาถึงปรากฏการณ์ และกระบวนการต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสถาปัตยกรรมวัดในปัจจุบัน สิ่งที่น่าสนใจ และสามารถทำการศึกษาวิจัยต่อเนื่อง คือการศึกษาเจาะลึกลงไปในด้านงานศิลปกรรมต่างๆ เป็นเฉพาะ ซึ่งนอกจากจะได้องค์ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับงานศิลปกรรมนั้นๆ แล้ว ยังเป็นส่วนขยายและเติมเต็มภาพรวมของงานศึกษาเกี่ยวกับศิลปะ และสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงตุงอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- [การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2537] การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, “แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่างไทย พม่า และจีนตอนใต้”, รายงานฉบับสมบูรณ์, คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537, หน้า 2-44
- [เกรียงไกร เกิดศิริ, 2553] เกรียงไกร เกิดศิริ, *วรรณคดีอุษาคเนย์ ๑*, กรุงเทพฯ: อุษาคเนย์, 2553, หน้า 15-55, ISBN 978-974-401-897-7
- [เกรียงไกร เกิดศิริ, 2549] เกรียงไกร เกิดศิริ, “ภูมิทัศน์เมืองโบราณ และองค์ประกอบของเมืองร่วมวัฒนธรรมล้านนา กรณีศึกษา เมืองเชียงตุง และเมืองเชียงใหม่”, หน้าจั่ว ฉบับที่ 4, กันยายน พ.ศ.2549, หน้า 72-73
- [เกรียงไกร เกิดศิริ, 2550] เกรียงไกร เกิดศิริ, “สะพานเมืองเชียงตุง”, เอกสารประกอบโครงการศึกษาดูงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเมืองเชียงตุง และพื้นที่ใกล้เคียง รัฐฉาน เมียนมาร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 30 มกราคม-5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2550, หน้า 665-110
- [กนกกร สว่างศรี, 2552] กนกกร สว่างศรี, *รัฐฉานกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมภายใต้การปกครองของอังกฤษ ค.ศ. 1886-1948*, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552
- [ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2555] ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, *ปริศนาวงศาอาณาเขต “ลัวะ”*, กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2555
- [ไฉไลฤดี ยูวะศิริ และ ภัชรบด ฤทธิ์เต็ม, 2550] ไฉไลฤดี ยูวะศิริ และ ภัชรบด ฤทธิ์เต็ม, *เชียงตุงเมื่อวานถึงวันนี้: ความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง*, ใน พระปลัด ดร.เสน่ห์ ทุมมวโร

(บรรณาธิการ), วิถีไทเงินเชียงใหม่: มรดกล้านนา, หน้า 7-101

- [ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2552] ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *พม่า: ประวัติศาสตร์และการเมือง*, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552
- [ฉัษฐา เลหาศิรินาถ, 2527] ฉัษฐา เลหาศิรินาถ, *การสลายตัวของรัฐแบบจารีตในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง : สิบสองพันนา พ.ศ. 2369-2437*, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527
- [दनัย ชนกล้าหาญ, 2537] ดนัย ชนกล้าหาญ, *ผู้คืนแดนเขมรรัฐเชียงตุง*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2537
- [ดิศต์ ตันทไพบูลย์, 2543] ดิศต์ ตันทไพบูลย์, *พื้นผ้วพันธุ์คนเมือง*, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2543
- [ทวิ สว่างปัญญากร, 2527] ทวิ สว่างปัญญากร, *ตำนานเมืองเชียงตุง*, เชียงใหม่ : โครงการธรรมสถาน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527
- [ทวิ สว่างปัญญากร, 2533] ทวิ สว่างปัญญากร, *พงศาวดารเมืองเชียงตุง*, เชียงใหม่, 2533
- [ทองแถม นาถจำนง, 2545] ทองแถม นาถจำนง, *เส้นทางสายฝิ่น*, กรุงเทพฯ: เรือนปัญญา, 2545, ISBN 974-90603-7-7
- [ชนสวรรค์ เจริญเมือง, 2538] ชนสวรรค์ เจริญเมือง, *ไทย พม่า ลาว จีน สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจสี่เหลี่ยมวัฒนธรรม*, กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2538
- [นินิเมียนต์, 2543] นินิเมียนต์, *พม่ากับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ. 1885 – 1895*, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543
- [บำเพ็ญ ระวิน, 2539] บำเพ็ญ ระวิน, *มุลสาสนาญาณคัมภีร์ และตำนานพระมหาญาณคัมภีร์*, เอกสารวิชาการร่วมสมโภช 700 ปีเชียงใหม่,

- สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่: มิ่งเมือง, 2539
- [ประชัน รักพงษ์, 2537] ประชัน รักพงษ์, *ตลาดนัดเมืองเชียงตุง*, ใน เรื่องเมืองเชียงตุง, เชียงใหม่: สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, 2537
- [ประวิทย์ ตันตลานุกุล, 2553] ประวิทย์ ตันตลานุกุล, *เชียงใหม่-เชียงตุง บ้านที่เมืองน้อง*, เชียงใหม่: แสงศิลป์, 2553
- [ประสิทธิ์ ลิปรีชา, 2545] ประสิทธิ์ ลิปรีชา, *เครือญาติข้ามพรมแดนรัฐชาติ: กรณีกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง*, ใน ชูศักดิ์ วิฑูรย์ (บรรณาธิการ), *วารสารทางวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, ปีที่ 15, ฉบับที่ 1, 2545, หน้า 11-15
- [ประเสริฐ ณ นคร และปวงคำ ดุษฎีเขียว, 2537] ประเสริฐ ณ นครและปวงคำ ดุษฎีเขียว, *ตำนานมูลศาสนาเชียงใหม่ เชียงตุง*, กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารการพิมพ์, 2537
- [ปราณี วงษ์เทศ, 2539] ปราณี วงษ์เทศ, *สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์*, กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2539
- [ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2545] ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, *ข้ามพรมแดน กับคำถามเรื่องอัตลักษณ์ วัฒนธรรม พื้นที่และความเป็นชาติ*, ใน ชูศักดิ์ วิฑูรย์ (บรรณาธิการ), *วารสารทางวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, ปีที่ 15, ฉบับที่ 1, 2545, หน้า 11-15
- [ปฤษฎา รัตนพุกภัย, 2545] ปฤษฎา รัตนพุกภัย, *ปัญหาข้ามพรมแดนและสถานะไร้พรมแดน โลกที่เปลี่ยนไปหรือมุมมองของนักวิชาการที่เปลี่ยนไป*, ใน ชูศักดิ์ วิฑูรย์ (บรรณาธิการ), *วารสารทางวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, ปีที่ 15, ฉบับที่ 1, 2545, หน้า 19-20

- [ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, 2521] ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมการสร้างตำรามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521
- [พระนคร ปริงฤทธิ์, 2550] พระนคร ปริงฤทธิ์, พระพุทธศาสนา ศูนย์กลางจิตวิญญาณชาวเชียงตุง, ใน พระปลัด ดร.เสน่ห์ ทุมวโร (บรรณาธิการ), วิถีไทเขิน, เชียงใหม่: มรดกล้านนา, 2550, หน้า 7-101
- [พระปลัด ดร.เสน่ห์ ทุมวโร, 2550] พระปลัด ดร.เสน่ห์ ทุมวโร, วิถีไทเขิน เชียงตุง, โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้านมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เชียงใหม่: มรดกล้านนา, 2550
- [พระมหาสุภาพ จันต๊ะก่อง, 2544] พระมหาสุภาพ จันต๊ะก่อง, ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างเชียงใหม่กับเชียงตุง ช่วงปี พ.ศ. 2491 – ปัจจุบัน, บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2544, หน้า 25-27, 57-65
- [พวงเพชร ธนสิน, 2550] พวงเพชร ธนสิน, พลวัตการเปลี่ยนแปลงของเมืองโบราณเชียงใหม่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550
- [แมนเฟร็ด สเตเกอร์, 2553] แมนเฟร็ด สเตเกอร์, โลกาภิวัตน์ ความรู้ฉบับพกพา, กรุงเทพฯ: openworlds, 2553, หน้า 41-43
- [มูลนิธิการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง, 2556] มูลนิธิการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง, “ประวัติมูลนิธิการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง”, <http://www.mkmcu.net/page-4697.html>, 3 กุมภาพันธ์ 2556
- [มงคล พนมมิตร, 2551] มงคล พนมมิตร, การดำรงอัตลักษณ์ของชุมชนกลุ่มน้อยในภาคเหนือ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551

- [หม่องทินอ่อง, 2556] หม่องทินอ่อง, *ประวัติศาสตร์พม่า*, กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2556
- [यररयง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล, 2554] ยรरยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล, *ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมสิบสองปันนา*, กรุงเทพฯ: โครงการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท, 2554
- [ยศ สันตสมบัติ, 2543] ยศ สันตสมบัติ, *หลักช้าง การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ไทในได้คอง*, กรุงเทพฯ: โครงการวิจิตรรศน์, 2543
- [รัตนพร เศรษฐกุล, 2537] รัตนพร เศรษฐกุล, *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่: ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ของรัฐไท, สัมมนาทางวิชาการเรื่องไทจีนในเชียงตุง*, มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่, วันที่ 17 – 20 พฤศจิกายน 2537
- [รุจยา อาภากร, 2545] รุจยา อาภากร, “คน “ไท” กับเพื่อนบ้าน: กรณีเมืองเชียงตุง”, ใน *สรัสวดี อ๋องสกุล และโยชิยุกิ มาซุฮาร่า (บรรณาธิการ) การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท*, กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, หน้า 176-188, 2545
- [เลียน เควิน พี และอานันดา ราชาฮ์, 2536] เลียน เควิน พี และอานันดา ราชาฮ์, *ลักษณะความสลับซับซ้อนทางชาติพันธุ์* (แปลจาก Asia's Cultural Mosaic: an Anthropological Introduction โดย สุเทพ สุนทรเกตุ), ใน *ประสิทธิ์ ลีปรีชา (บรรณาธิการ), ทฤษฎีชาติพันธุ์สัมพันธ์ รวมบทความทางทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ เชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ การจัดองค์กรความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ และรัฐประชาชาติ*, เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์ และการพัฒนา (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555

- [วชิรศักดิ์ มัชฌิมากิโร, 2549] วชิรศักดิ์ มัชฌิมากิโร, การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนาในบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษาผู้ผลิตสุราพื้นบ้านใน จังหวัดเชียงใหม่, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พฤษภาคม 2549
- [วชิราภรณ์ ศรีมนัส, 2540] วชิราภรณ์ ศรีมนัส, การศึกษาธุรกิจท่องเที่ยวในประเทศเมียนมาร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ตุลาคม 2540
- [วันดี สันติวุฒิมณี, 2545] วันดี สันติวุฒิมณี, กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่ชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา หมู่บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่, ใน ชูศักดิ์ วิฑูรย์ (บรรณาธิการ), วารสารทางวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ 15, ฉบับที่ 1, 2545, หน้า 219
- [เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2552] เสมอชัย พูลสุวรรณ, รัฐฉาน (เมืองไต) พลวัตของชาติพันธุ์ในบริบทประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองร่วมสมัย, กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2552
- [สร้อยศรี อ่องสกุล, 2539] สร้อยศรี อ่องสกุล, วัฒนธรรม และการเมืองล้านนา, กรุงเทพฯ: เลิฟ แอนด์ลิฟ เพรส, 2539
- [สร้อยศรี อ่องสกุล, 2551] สร้อยศรี อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2551
- [สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, 2541] สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, เขมรล้านนาเชียงตุง, เชียงใหม่: ดาวคอมพิวกกราฟิก, 2541
- [สุชานาฏ สิตานุรักษ์, 2554] สุชานาฏ สิตานุรักษ์, รายงานการวิจัย เรื่องพุทธศาสนาในเมืองเชียงตุง: กรณีศึกษานิกายขงกว นิกายป่าแดง นิกายไทใหญ่ และนิกายพม่า, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2554
- [สถาบันการขนส่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ไม่ทราบปี] สถาบันการขนส่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, รายงานการวิเคราะห์การขนส่งในประเทศและระหว่าง

ประเทศ” ในโครงการศึกษาเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้แก่ผู้ประกอบการขนส่งถนนระหว่างประเทศ, กรุงเทพฯ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ไม่ทราบปี

[สราวุธ รูปิน, 2551]

สราวุธ รูปิน, สถาบันทางศาสนากับการชำระอัตลักษณ์ของ วัดไทเงิน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพเมียนมาร์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พฤษภาคม 2551

[สหภัต อินทรีย์, 2555]

สหภัต อินทรีย์, ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเชียงตุงกับ ล้านนา พ.ศ.2101-2317, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ตุลาคม 2555

[สุระ พิริยะสงวนพงศ์, 2554]

สุระ พิริยะสงวนพงศ์, พระมหารัชมุนี และเจดีย์สำคัญใน พม่า, กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส, 2557

[สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ม.ล., 2554]

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ม.ล., ศิลปะในประเทศไทยพม่า, กรุงเทพฯ: สายธาร, 2554

[สิทธิพร เนตรนิม, 2546]

สิทธิพร เนตรนิม, งานประดับกระจกในมณฑล : ภาพสะท้อนความสัมพันธ์และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมพม่าระหว่างสมัยราชวงศ์คองบองตอนปลายถึงสิ้นสมัยอาณานิคม (พ.ศ.2360-2491), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มีนาคม 2546

[สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, 2554]

สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ, อัตลักษณ์งานสถาปัตยกรรมของพุทธสถานในเมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2554

[สมมะโน ณ เชียงใหม่, 2538]

สมมะโน ณ เชียงใหม่, ศูนย์กลางการค้าและเส้นทางการค้าในอาณาจักรล้านนาไทยช่วง พ.ศ. 1839-2442, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พฤษภาคม 2538

[ศศิภัทร์ เทียงมิตร, 2545]

ศศิภัทร์ เทียงมิตร, กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่ : ศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงจาก

ผลกระทบของระบบเศรษฐกิจโลก หลังสงครามโลกครั้งที่
สองถึงปัจจุบัน, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
เมษายน 2545

- [อักรพงศ์ ทองอิน และคณะ, 2550] อักรพงศ์ ทองอิน และคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง
การศึกษาศักยภาพและโอกาสของสินค้าส่งออกไทยในตลาด
กลุ่มอนุภูมิภาคน้ำโขง, สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์, 2550,
หน้า 97
- [อัคินี มูลเมฆ, 2557] อัคินี มูลเมฆ, รัฐฉาน ประวัติศาสตร์ และการปฏิวัติ,
กรุงเทพฯ: สยามปริทรรศน์, 2557
- [อนุสรณ์ บุญเรือง, 2551] อนุสรณ์ บุญเรือง, การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาและการเปลี่ยน
สถานะทางสังคม: กรณีศึกษาพระเจียงตุงที่เข้ามาศึกษาใน
มหาวิทยาลัยสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, กันยายน 2551
- [อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2538] อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, เรื่องเมืองเชียงตุง, เชียงใหม่ : สุริวงส์บุ
คเซนเตอร์, 2538
- [อัจฉรา เลหาสุโขไพศาล, 2541] อัจฉรา เลหาสุโขไพศาล, การปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศ
ของพม่า ช่วงปี ค.ศ. 1988-1997, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541
- [อาสา คำภา, 2549] อาสา คำภา, ล้านนา และรัฐฉาน: ความเปลี่ยนแปลงภายใต้
กระบวนการรวมศูนย์อำนาจ และช่วงสมัยอาณานิคม ปลาย
คริสต์ศตวรรษที่ 19-20, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มีนาคม 2549
- [อุดม ชีรพัฒนานันทกุล, 2545] อุดม ชีรพัฒนานันทกุล, บทบาทพระสงฆ์ในฐานะผู้เชื่อม
ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมบริเวณภาคเหนือตอนบนของ
ไทยกับรัฐฉานของพม่า” (พ.ศ.2525-2544), บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, กันยายน 2545

- [เอฟ.เค.เดส์แมน, 2511] เอฟ.เค.เดส์แมน, *ประเภททางชาติพันธุ์ในประเทศพม่า และ ทฤษฎีระบบสังคม* (แปลจาก Southeast Asian Tribes, Minorities and Nations โดย สุเทพ สุนทรเกสัช), ใน ประสิทธิ์ ลิปรีชา (บรรณาธิการ), *ทฤษฎีชาติพันธุ์สัมพันธ์ รวมบทความทางทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์ เชื้อชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ การจัดองค์กรความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ และรัฐ ประชาชาติ, เชียงใหม่ :ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์ และการพัฒนา (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2555, หน้า 233-262*
- [Deleuze& Guatti, 1987] Deleuze& Guatti, *A THOUSAND PLATEAUS Capitalism and Schizophrenia*, Minneapolis London: University of Minnesota Press, 1987
- [Eric Roose, 2009] Eric Roose, *The Architectural Representation of Islam Muslim-Commissioned Mosque Design in The Netherlands*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009
- [Rapoport, 1969] Amos Rapoport, *House Form and Culture*, London: Prentice-Hall, 1969, Page No. 49-52, 78-87.
- [Rapoport, 1990] Amos Rapoport, *The Meaning of the Built Environment: A nonverbal Communication Approach*, USA: Beverly Hills, 1990, Page No.9-11, ISBN 0-8165-1176-4
- [Hoogvelt, 1997] Hoogvelt,A., *Globalization and the Postcolonial World: The New Political Economy of Development*, Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press.
- [Kirdsiri, 2008] Kreangkrai Kirdsiri, *CULTURAL LANDSCAPE AND VERNACULAR ARCHITECTURE IN HISTORIC TOWN OF KENG TUNG, SHAN STATE, MYANMAR*, DOCTOR OF PHILISOPHY Program of Architectural Heritage Management and Tourism (International Program) Graduate School SILPAKORN UNIVERSITY.

- [Oliver, 2006] Paul Oliver, *Built to Meet Needs: Cultural Issue in Vernacular Architecture*, UK: Elsevier, Page No. 384-385, ISBN-13: 978-0-7506-6657-2
- [O.Verkaaik,2013] O.Verkaaik, *Religious architecture : anthropological perspectives*, Amsterdam : Amsterdam University Press, 2013
- [Karlsson, 2012] Klemens Karlsson, “Material Religion and Ethnic Identity: Buddhist visual culture and the Burmanization of the Eastern Shan state”, the Spirit of things: materiality and religions diversity in Southeast Asia, <http://eprints.soas.ac.uk>, 3 July 2014
- [Sparkes, 2003] Sparkes, Stephen, *Introduction: The Changing Domain of the House in Southeast Asia*, In S.Sparkes and S.Howell (eds.) , *The House in Southeast Asia: A Changing Social, Economic and Political Domain*, London and New York: RoutledgeCurzon, 2003
- [Soe Aung, 2015] Soe Aung, *Kyaing Tong in Transition (C.1850-1950)*, International Conference on Burma/Myanmar Studies Burma/Myanmar in Transition: Connectivity, Changes and Challenges University Academic Service Centre (UNISERV), Chiang Mai University, Thailand, 24-25 July 2015, 2015
- [Sao Saimong Mangrai, 1981] Sao Saimong Mangrai, *The Padaeng Chronicle and the Jengtung State Chronicle translated*, Ann Arbor: University of Michigan, 1981

ผู้ให้สัมภาษณ์

- [ตู้ปี่เสาร์แก้ว เต๋จ๊ะวันตะ, 2557] สัมภาษณ์, เจ้าอาวาสวัดยางแก้ว เมืองเชียงตุง, 28 สิงหาคม 2557
- [สมเด็จพระราชาธรรมพระเจ้า ไล่ เขมจารี, 2557] สัมภาษณ์, สมเด็จพระสังฆราชเชียงตุง เจ้าอาวาสวัดเชียงยืน นครเชียงตุง, 27 สิงหาคม 2557
- [จายเทิง, 2557] สัมภาษณ์, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านก้งน่านน้ำขึ้นน้อย เมืองเชียงตุง, 27 สิงหาคม 2557
- [จายโหลง, 2557] สัมภาษณ์, ชาวบ้านหมู่บ้านก้งน่านน้ำขึ้นน้อย เมืองเชียงตุง และมณฑลเทศาภิบาล, 27 สิงหาคม 2557
- [ตู้ปี่บุญรัตน์, 2557] สัมภาษณ์, ครูใหญ่ โรงเรียนปริยัติธรรมวัดเชียงอิง, 27 สิงหาคม 2557
- [จายโยง, 2557] สัมภาษณ์, ชาวบ้าน ศรัทธาวัดเชียงอิง, 27 สิงหาคม 2557
- [หนานฮ้าย และลุงแสง, 2557] สัมภาษณ์, ชาวบ้าน และสลาบ้านสุพรมมา, 27 สิงหาคม 2557
- [เจ้าสิทธิ เลขานุการวัดหัวข่วง, 2557] สัมภาษณ์, เจ้าสิทธิ เลขานุการและผู้ดูแลหลักสูตรการเรียนการสอนปริยัติธรรมวัดหัวข่วง, 28 สิงหาคม 2557
- [ลุงจาย, 2557] สัมภาษณ์, ปู่อาจารย์วัดบ้านโต้ง, 28 สิงหาคม 2557
- [ลุงหนานเสา, 2557] สัมภาษณ์, ปู่อาจารย์วัดบ้านเลน, 28 สิงหาคม 2557
- [ลุงตีบ, 2557] สัมภาษณ์, โคปะกะบ้านป่าขาม, 28 สิงหาคม 2557
- [อาจารย์หนานบุญ, 2557] สัมภาษณ์, ปู่อาจารย์วัดบ้านป่าขาม, 28 สิงหาคม 2557
- [ลุงไล่โหลง และลุงไล่หน้อย, 2557] สัมภาษณ์, กรรมการวัดบ้านโต้ง-ล่องตอง, 28 สิงหาคม 2557
- [จายหอง, 2557] สัมภาษณ์, กรรมการวัดบ้านโต้ง-ล่องตอง, 28 สิงหาคม 2557
- [ตู้ปี่ตานหลู, 2557] สัมภาษณ์, เจ้าอาวาสวัดหลอยโหลง, 27 สิงหาคม 2557
- [เจ้าวรจักร ณ เชียงตุง, 2557] สัมภาษณ์, หัวหน้าคณะศรัทธาไทยในการทอดผ้าป่าวัดหลอยโหลง, 15 กรกฎาคม 2557
- [พระมหาสิทธิชัย เนมินโท, 2557] สัมภาษณ์, เจ้าอาวาสวัดพุทธวงศ์, 28 สิงหาคม 2557
- [อุหนานตาน, 2557] สัมภาษณ์, โคปะกะเมืองเชียงตุง และปู่อาจารย์วัดพระสิงห์, 26 สิงหาคม 2557

- [สลายอด, 2557] สัมภาษณ์, ช่างฉลุสังกะสีประดับหลังคา หมู่บ้านป่าแดง นคร
เชียงใหม่, 28 สิงหาคม 2557
- [สลายอด, 2557] สัมภาษณ์, ช่างปั้นเครื่องปั้นดินเผา และเครื่องปั้นดินเผา
ประดับหลังคา หมู่บ้านยางควง นครเชียงใหม่, 28 สิงหาคม
2557
- [คุณปิยนุช ศกุนตนาค, 2557] สัมภาษณ์, ผู้นำคณะศรัทธาจากเมืองไทย มาทอดผ้าป่าถวาย
เพื่อก่อสร้างกุฏิสงฆ์ วัดพระสิงห์ นครเชียงใหม่, 22 กันยายน
2557
- [สราวุธ รูปิน, 2558] สัมภาษณ์, อาจารย์ประจำคณะวิจิตรศิลป์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 17 ตุลาคม 2558

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาคผนวก ก

ภาคผนวก : แสดงตารางการคัดแยกข้อมูลจากผลการศึกษาภาคสนาม กรณีศึกษา 16 กรณี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางจำแนกข้อมูลผลศึกษาภาคสนาม

Case Key	กรณีศึกษา (1) : วัดพระสิงห์ (วัดเสือ)						นิยาย : ป่าแดง	กรณีศึกษา (2) : วัดเชียงอิง						นิยาย : ป่าแดง	สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)	
ตำแหน่งที่ตั้ง	เขต 4 ในเมือง (บ้านก้านาปูหลอย / บ้านก้านาน้ำขึ้นน้อย)							เขต 5 หนองผา เขตที่อยู่อาศัยบ้านเชียงอิง ฝั่งตะวันตกของหนองตุง								
PHYSICAL CHANGES	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftman)		สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftman)		สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)		
			ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก				ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก			
วิหาร	1907 2505 (1) Apx.2537 (2)	N/A ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-	- แท่นแก้ว - พระประธาน - อาสนสงฆ์ - ธรรมาสน์	1920 (1) 2490-2500 (2) 2544 (3)	N/A อิฐดิน+ดินขอ+เสาไม้ - ก่ออิฐ+ซีเมนต์+ลอนคู่	✓	-	N/A	-	- เสาวิหาร - พระประธาน - แท่นแก้ว	ส่วนใหญ่เปลี่ยนช่วงปี พ.ศ. 2530-2550 วิสตุ+เทคนิคก่อสร้างสมัยใหม่ รักษาองค์ประกอบภายในเป็นหลัก	
อุโบสถ	Apx.2508 (1) 2523 (2)	ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-		N/A Apx.2550	- ก่ออิฐ+ซีเมนต์+ลอนคู่+เสาปูน*	✓	-	(D)	-		เปลี่ยนวัสดุ-การก่อสร้างรูปแบบอาคารคล้ายของเดิม ต่อเติมบันไดนาค	
เจดีย์	N/A	ก่ออิฐถือปูน	✓	-	N/A	-		N/A	ก่ออิฐถือปูน	✓	-	N/A	-			
กุฏิ (โงง)	2505 (1) 2558 (2)*	- อิฐดิน+หลังคาดินขอ - ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓ ✓	- ✓	- ✓	- ✓	- พระสิงห์ (2505) (เมืองฟ้า-วัดพระแก้ว)	2557	- ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	(A)	-	- ฝั่งพื้นภายใน	เปลี่ยนช่วงปี พ.ศ. 2555 เป็นต้นมา วิสตุ+เทคนิคก่อสร้างสมัยใหม่ ฝั่งอาคารใกล้เคียงของเดิม	
ครัวไฟ	N/A	ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-		N/A	- ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-			
อาคารอื่นๆ	2550 (อาคารตึก 2 ชั้น)	ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-		N/A	- ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-			
ส่วนประดับตกแต่ง เครื่องประดับหลังคา/ บันไดนาค	ไม่เกิน 30 ปี	สังกะสีฉลุลาย	✓	-	N/A	-		Apx.2540-50	- ก่ออิฐถือปูน - สังกะสีฉลุลาย +โครงเหล็ก	✓	-	N/A (B) (C)	-		ปูนซีเมนต์+บันปูนติดกับเสา สังกะสี+โครงเหล็ก เทคนิคฉลุลาย + ช่างท้องถิ่น	
สาเหตุการเปลี่ยนแปลง (REASONS) (R)	- สร้างครั้งแรกปี พ.ศ.1907 ชื่อ “วัดมิ่งเมือง” ต่อมาวัดร้างไปและสร้างใหม่ในปี พ.ศ. 2505 โดยพญา กลางน้อยและได้บูรณะสืบเนื่องเรื่อยมา ในช่วง 20-30 ปีที่ผ่านมา เพราะอาคารเริ่มเสื่อมสภาพ มีการ สร้างอาคารใหม่เพิ่มเติม เช่นกุฏิพระ 2 ชั้นโรงพิธีเสเดะหะเคราะห์ะ ครัวครัว ท้องน้ำ และแท่นก้น้ำ - พ.ศ. 2558 รื้อโรงเก่า และสร้างโรงใหม่ เพราะหลังเก่าทรุดโทรมมาก							- ความเสื่อมสภาพของอาคาร (อิฐดินดิบ) /วิหารเดี่ยว แคบ และอับทึบ - เจ้าศรีธรรมาศรมพูนช่วยก่อสร้างอาคารใหม่							- ความเสื่อมของอาคารตามอายุการใช้งาน - ความต้องการของชุมชน	
กระบวนการ (PROCESS) (P)	- สร้างโรง (2558) มีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ ศรัทธาวัด และศรัทธาชาวไทย ศรัทธาไทยอารักขาโรค กับเจ้าอาวาส และแสดงจิตศรัทธาช่วยก่อสร้างโรงใหม่ โดยการนำคณะจากเมืองไทยมาทอดผ้าป่า - ช่างท้องถิ่นออกแบบครั้งแรก* ต่อมาชาวไทยออกแบบใหม่ สรุปใช้แบบของไทย แต่ช่างก่อสร้างเป็นคนท้องถิ่น							- พระสงฆ์ เจ้าศรัทธา กรรมการวัด ชาวบ้าน และช่าง มีส่วนร่วมในการก่อสร้างผ่านการระดมทุน - แบบขึ้นอยู่กับเจ้าศรัทธา พระสงฆ์ และช่างก่อสร้าง/ช่างฝีมืออื่นๆ							- มีทั้งเฉพาะท้องถิ่น - ทั้งท้องถิ่น และภายนอก	
หมายเหตุ (Remark)	* แบบครั้งแรกลอกเลียนแบบจากโรงของวัดเชียงอิง							* เพิ่มบันไดนาค และบันปูนประดิษฐ์ปะกับเสาปูน (A) ช่างชาวอำเภอ (คริสเตียน) (B) สล่ายอด บ้านป่าแดง (C) สล่ายอด บ้านป่าแดง (D) สล่ายอด							- วิหารเปลี่ยนก่อน (2530-2550) - กุฏิ+อาคารอื่นๆ 2550 เป็นต้นมา - วิสตุ+เทคนิคสมัยใหม่ - ประดับตกแต่งเปลี่ยน (บันไดนาค+ สังกะสีฉลุ+ปราสาทสังกะสี) - ช่างท้องถิ่นทั้งหมด - ส่วนร่วม (นอก+ใน)	
สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)	- อาคารส่วนใหญ่ของวัดมีการก่อสร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2505 และบูรณะสืบเนื่องมาในราวทศวรรษ 2520 - 2530 และเปลี่ยนแปลงอีกรอบในช่วง ทศวรรษ 2550 ล่าสุดปี พ.ศ. 2557 ชาวบ้านท้องถิ่นเป็นหลัก มีครั้งล่าสุดที่ชาวไทยมีส่วนร่วม - วิสตุ และเทคนิคก่อสร้างสมัยใหม่ / เครื่องประดับหลังคาสังกะสี / แบบอาคารร่วมสมัย							- เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนในช่วง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา - เปลี่ยนวัสดุก่อสร้าง สดส่วนอาคาร เพื่อแก้ปัญหาโครงสร้างอาคารเดิม - ทักะเซียงช่างเปลี่ยนไปตามวิสตุ และเทคนิคการก่อสร้าง - วิสตุ และเทคนิคก่อสร้างสมัยใหม่ / เครื่องประดับหลังคาสังกะสี / แบบอาคารร่วมสมัย								

ตารางจำแนกข้อมูลผลศึกษาภาคสนาม

Case Key	กรณีศึกษา (3) : วัดสุพรรณมา (สุกมมา)					นิกาย : ป่าแดง	กรณีศึกษา (4) : วัดป่าแดง					นิกาย : ป่าแดง	สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)	
ตำแหน่งที่ตั้ง	ในเมือง เขต 5 ด้านทิศตะวันตกของเวียง ศรีธาบ้านสุพรรณมา 170 หลังคาเรือน						ในเมือง เขต 3 ด้านทิศตะวันออกของเมือง ศรีธาบ้านป่าแดง ป่อเรือ และบ้านต้นป่า 250 หลังคาเรือน							
PHYSICAL CHANGES	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftman)	สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftman)	สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)		
			ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก			ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก		
วิหาร	2474 (1) 2536 (2)	- อิฐดิน+หลังคาคินขอ - ก่ออิฐฉาบซีเมนต์หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-	- แทนแก้ว/นาคปลั๊ก - พระประธาน - อานางษ - ธรรมบาลี - เสาวิหาร***	1992 (E) N/A Apx.>2500	- อิฐดิน+ หลังคาคินขอ - ก่ออิฐฉาบซีเมนต์หลังคาลอนคู่	✓	N/A	N/A	-	ส่วนใหญ่เปลี่ยนช่วงปี พ.ศ. 2530-2550 วิสตุ+เทคนิคก่อสร้างสมัยใหม่ รักษาองค์ประกอบภายในเป็นหลัก
อุโบสถ	2461 (1) 2521 (2)*	- อิฐดิน+หลังคาคินขอ - ก่ออิฐฉาบซีเมนต์หลังคาลอนคู่	✓	-	(B)	-	N/A	1992 (E) N/A	- อิฐดิน+หลังคาคินขอ - ก่ออิฐฉาบซีเมนต์หลังคาลอนคู่	✓	N/A	N/A	-	เปลี่ยนวิสตูก่อสร้าง และวิสตุงเป็นแบบสมัยใหม่ในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา
เจดีย์	-	-	-	-	-	-	-	1991 (E) 2508 (2) 2552 (3)	- ก่ออิฐถือปูน - สร้างครอบทับของเดิม	✓	N/A	N/A	-	
กุฏิ (โฮง)	พร้อมวิหาร 2555-56 (2)	- ก่ออิฐฉาบซีเมนต์หลังคาลอนคู่	✓	-	(A)	-	- สิ่งพื้นภายใน	2552	- ก่ออิฐฉาบซีเมนต์หลังคาลอนคู่	✓	✓	N/A	-	เปลี่ยนวิสตูก่อสร้าง และวิสตุงเป็นแบบสมัยใหม่เพิ่มเติมบนฐานความต้องการใช้พื้นที่มากขึ้นในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา
ครัวไฟ	N/A 2555-56 (2)	- ก่ออิฐฉาบซีเมนต์หลังคาลอนคู่	✓	-	(A)	-		N/A	- ก่ออิฐฉาบซีเมนต์หลังคาลอนคู่	✓	N/A	N/A	-	
อาคารอื่นๆ	N/A	- ก่ออิฐฉาบซีเมนต์หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-		N/A	- ก่ออิฐฉาบซีเมนต์หลังคาลอนคู่	✓	✓	N/A	-	
ส่วนประดับตกแต่งเครื่องประดับหลังคา/บันไดนาค	ราว 2536 เป็นต้นไป	- ก่ออิฐถือปูน - สังกะสีฉลุลาย +โครงเหล็กมาสาทสังกะสี	✓	-	(C) (D)	-	- มาสาท - เมฆไท/เมฆตั้ง**	ราว 2530 เป็นต้นไป	- ก่ออิฐถือปูน - สังกะสีฉลุลาย +โครงเหล็กมาสาทสังกะสี	✓	N/A	(A)	-	สังกะสี+โครงเหล็กเทคนิคฉลุลาย + ช่างท้องถิ่น บางส่วนยังไม่มีการบูรณะใหม่ภายหลังทศวรรษ 2500
สาเหตุการเปลี่ยนแปลง (REASONS) (R)	- ความเสื่อมของอาคาร (ส่วนใหญ่บูรณะและสร้างใหม่เมื่ออาคารอายุประมาณ 80 ปี) - เปิดด้านชายแดน 2539 วิสตูก่อสร้าง + ช่างแรงงานก่อสร้าง ทำให้ต้องการเปลี่ยนแปลงอาคารใหม่ - ความต้องการเจ้าศรีธา + พระสงฆ์ / คำแนะนำ และทักษะฝีมือช่าง						- เป็นวัดสำคัญของเมือง จึงมีการบูรณะซ่อมแซม และเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยอยู่เสมอ - ความต้องการพื้นที่ใช้สอยเพิ่มเติม						- ความเสื่อมของอาคารตามอายุการใช้งาน - ความต้องการของชุมชน	
กระบวนการ (PROCESS) (P)	PRO1.- พระสงฆ์ + กรรมการวัดร่วมกันออกแบบตามต้องการ - จ้างช่าง (หัวหน้าช่าง) + เหมาค่าแรง และส่งวัสดุจากชายแดน (ทำขึ้นเหล็ก) PRO2.- เจ้าศรีธา แสดงเจตจำนงสร้าง + สนับสนุนปัจจัย - จ้างช่าง (ดูจากฝีมือช่างตามวัดต่างๆ) และก่อสร้างตามคำแนะนำช่าง						- มีทั้งจากศรีธาท้องถิ่นสร้างถวาย และจากศรีธารายนอกสร้างถวาย - ช่างก่อสร้างเป็นคนท้องถิ่นเป็นหลัก - รูปแบบอาคาร และการประดับตกแต่งขึ้นอยู่กับทางวัด ช่าง และเจ้าศรีธา						- มีทั้งเฉพาะท้องถิ่น - ทั้งท้องถิ่น และภายนอก	
หมายเหตุ (Remark)	*** รักษาของเดิมที่สร้างมาพร้อมวัด และมีการย้ายตำแหน่งใดๆ ** ทำหน้าที่เครื่องประดับหลังคา แต่เปลี่ยนวัสดุจากเครื่องดินเผา มาเป็นสังกะสี * ดูแบบจากอุโบสถวัดอื่น (อินทูปฬาราม) (A) สล่าจ่ายสามแก้ว บ้านกาดฟ้าใหม่ (B) จายอ่อน (C) ช่างปั้นนาคลูโลส : สล่าย่อน บ้านผาเวียง (D) ช่างปั้นนาคช่างวิหาร : สล่าจ่ายดวงแก้ว บ้านหนองคำใต้						(A) สล่าจ่ายดวงแก้ว บ้านป่าแดง ช่างทำเครื่องประดับสังกะสีฉลุลาย ปานชอย ซ่อฟ้า เมฆไท และผาสาท ฯลฯ						- ช่วงที่เปลี่ยนแปลงเป็นวิสตูลสมัยใหม่ ทศวรรษ2530 เป็นต้นมา พร้อมกับอาคารเดิมเริ่มเสื่อมสภาพ - วิสตูล และเทคนิคใหม่เข้ามา ทำให้เกิดการออกตกแต่งหลากหลายขึ้น - วัดสำคัญมีการบูรณะอยู่เสมอ วัดประจำชุมชน ขึ้นอยู่กับกำลังศรีธา	
สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)	อาคารหลักของวัด (วิหาร/อุโบสถ) เปลี่ยนแปลงก่อนในช่วงปีทศวรรษ 2520-2540 ส่วนอาคารอื่นๆ เช่น โรง (กุฏิ) เปลี่ยนแปลงถัดมา คือ ช่วงทศวรรษ 2550 - ศรีธาชาวบ้านเป็นหลัก - วิสตูล และเทคนิคก่อสร้างสมัยใหม่ / เครื่องประดับหลังคาสังกะสี / แบบอาคารร่วมสมัย						สิ่งก่อสร้างในวัดส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงให้วิสตูก่อสร้างสมัยใหม่ตั้งแต่ทศวรรษ 2530 -2550 มีการบูรณะเจดีย์ครั้งหลังสุดปี 2552 ในรูปแบบศิลปะพม่า - วิสตูล และเทคนิคก่อสร้างสมัยใหม่ / เครื่องประดับหลังคาสังกะสี / แบบอาคารร่วมสมัย							

ตารางจำแนกข้อมูลผลศึกษาภาคสนาม

Case Key	กรณีศึกษา (5) : วัดบ้านเลน						นิยาย : N/A	กรณีศึกษา (6) : วัดบ้านโคง						นิยาย : N/A	สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)
ตำแหน่งที่ตั้ง	ตั้งในเชิงเมืองลาบ เชิงเนินเขาด้านตะวันออกเฉียงใต้ของเมือง ระหว่างเส้นทางไปดอยเหมย							เชิงเมืองลาบ เชิงเนินเขาด้านตะวันออกเฉียงใต้ของเมือง ถัดจากบ้านเลนไปเล็กน้อย (27 หลังคาเรือน)							
PHYSICAL CHANGES	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftman)		สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftman)		สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)	
			ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก				ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก		
วิหาร	2517-2527 (1) 2552 (3)	N/A ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	(A)	-	- แท่นแก้ว - พระประธาน	N/A 2540	- อิฐดิน+ดินขอ+เสาไม้	✓	-	N/A	-	- แท่นแก้ว - พระประธาน - อาสนสงฆ์ - ธรรมาสถ - เสาวิหาร	ส่วนใหญ่เปลี่ยนช่วงปี พ.ศ. 2530-2550 วัดศต+เทคนิคก่อสร้างสมัยใหม่ รักษาองค์ประกอบภายในเป็นหลัก
อุโบสถ	N/A 2549 (2)	N/A ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	(A)	-		N/A Apx.2500	ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-		เปลี่ยนวัสดุก่อสร้างเป็นหลัก แต่รูปทรงอาคารใกล้เคียงของเดิม
เจดีย์	-	-	-	-	-	-	-	N/A	ก่ออิฐถือปูน	✓	-	N/A	-	-	
กุฏิ (โอง)	N/A 2556	ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	✓	N/A	-		2555	ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	✓	(A)	-		เปลี่ยนแปลงล่าสุด ด้วยวัสดุสมัยใหม่ ช่วง ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา
ครัวไฟ	N/A	ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-		2556	ก่ออิฐฉาบซีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	✓	-	-		เปลี่ยนแปลงล่าสุด ด้วยวัสดุสมัยใหม่ ช่วง ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา
อาคารอื่นๆ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ส่วนประดับตกแต่ง เครื่องประดับหลังคา /บันไดนาค	2549/2552	เครื่องปั้นดินเผา เคลือบ	✓	-	-	-		N/A Apx.2500	เครื่องปั้นดินเผา เคลือบ	✓	-	N/A	-		
สาเหตุการเปลี่ยนแปลง (REASONS) (R)	- ความเสื่อมสภาพของอาคาร (อิฐดินดิบ) /วิหารเตี้ย แคบ และอับทึบ - เจ้าศรัทธาระดมทุนช่วยก่อสร้างอาคารใหม่							- ความเสื่อมสภาพของอาคาร (อิฐดินดิบ) /อาคารเตี้ย แคบ และอับทึบ - เจ้าศรัทธาระดมทุนช่วยก่อสร้างอาคารใหม่							- ความเสื่อมของอาคารตามอายุการใช้งาน - ความต้องการของชุมชน - วัสดุก่อสร้างที่หาได้ในท้องถิ่น
กระบวนการ (PROCESS) (P)	- ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจระดมทุนในการสร้างวิหาร และอุโบสถใหม่ ส่วนกุฏิ หรือโรงครัว หรือโรงครัว ได้รับปัจจัยจาก ด้านข้างวิหาร ได้ศรัทธาจากเมืองไทยมาช่วยระดมปัจจัยก่อสร้าง ผ่านการทอดผ้าป่า							- ชาวบ้านระดมทุนในการสร้างวิหาร และอุโบสถใหม่ ส่วนกุฏิ หรือโรงครัว ได้รับปัจจัยจาก เครือข่ายความสัมพันธ์ของศรัทธาจากภายนอกมาช่วย							- มีทั้งจากท้องถิ่น และภายนอก
หมายเหตุ (Remark)	(A) หัวหน้าช่างบ้านหนองเงิน และทีมงานช่างบ้านเลน							(A) ทีมช่างก่อสร้างจากบ้านเลน หมู่บ้านใกล้เคียงมาสร้างให้							- อาคารส่วนใหญ่หรือสร้างใหม่ช่วงปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา - วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ หาง่ายในท้องตลาด - ศรัทธาท้องถิ่นเน้นวิหาร และอุโบสถ ศรัทธาภายนอกจะเป็นรอง กับอาคารอื่นๆ - เครื่องประดับหลังคาแบบดั้งเดิม
สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)	- ความเสื่อมสภาพของอาคาร และวัสดุก่อสร้าง - ส่วนใหญ่หรือสร้างใหม่ในช่วงปี 2550 เป็นต้นมา - ศรัทธาท้องถิ่นเป็นหลัก มีศรัทธาภายนอกมาช่วยอาคารอื่นๆ - ใช้เครื่องปั้นดินเผาแบบเก่าประดับหลังคา							- ความเสื่อมสภาพของอาคาร และวัสดุก่อสร้าง - ส่วนใหญ่หรือสร้างใหม่ในช่วงปี 2550 เป็นต้นมา - ศรัทธาท้องถิ่นเป็นหลัก มีศรัทธาภายนอกมาช่วยอาคารอื่นๆ - ชาวบ้านขาดปัจจัยในการซ่อมแซมอาคาร จึงยังหลงเหลือวิหารที่ก่อสร้างด้วย เทคโนโลยี และวัสดุดั้งเดิม							

ตารางจำแนกข้อมูลผลศึกษาภาคสนาม

Case Key	กรณีศึกษา (7) : วัดล่องตอง						นิยาย : ยางควง	กรณีศึกษา (8) : วัดป่าขาม						นิยาย : ป่าแดง	สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)
ตำแหน่งที่ตั้ง	เชิงลาดฟ้า มีครุฑธาลัก คือบ้านล่องตอง จำนวน 32 หลังคาเรือน							เชิงลาดฟ้า มีครุฑธาลัก คือบ้านป่าขาม							
PHYSICAL CHANGES	ปีเปลี่ยนแปลง (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftman)		สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)	ปีเปลี่ยนแปลง (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftman)		สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)	
			ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก				ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก		
วิหาร	N/A 2555	N/A ก่ออิฐฉาบสีเเมนต์ หลังคาดินขอ	✓	✓	(A)	-	- อาสนสงฆ์ - ธรรมาสภ* (บุรณะ) - แขนแก้ว** (บุรณะ) - พระประธาน	N/A 2533	N/A ก่ออิฐฉาบสีเเมนต์ หลังคาดินขอ	✓	-	N/A	-	- แขนแก้ว* (บุรณะ) - พระประธาน	-เปลี่ยนช่วง พ.ศ. 2530 ยังมุงดินขอ -พ.ศ.2550 สามารถหาดินซ่อมมางได้ -เก็บรักษา/บุรณะองค์ประกอบภายใน
อุโบสถ	N/A Apx.2550	ก่ออิฐฉาบสีเเมนต์ หลังคาลอนคู้	✓	-	N/A	-		N/A Apx.2555	ก่ออิฐฉาบสีเเมนต์ หลังคาลอนคู้	✓	✓	(A)	-	- การเป็นอุโบสถ กลางน้ำ	-เปลี่ยนวัสดุก่อสร้างเป็นหลัก แต่รูปทรงอาคารใกล้เคียงของเดิม ตกแต่งตามสมัยนิยม
เจดีย์	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-	-	-	
กุฏิ (โอง)	Apx.2540	ก่ออิฐฉาบสีเเมนต์ หลังคาลอนคู้	✓	-	N/A	-		N/A Apx.2470-2500	ก่ออิฐดินดิบ หลังคากระเบื้อง-ดินขอ	✓	-	N/A	-		ยังคงสภาพเดิม อาจเปลี่ยนแปลง หลังจากอาคารหลักได้บุรณะสร้างใหม่ไปแล้ว
ครัวไฟ	Apx.2540	ก่ออิฐฉาบสีเเมนต์ หลังคาลอนคู้	✓	-	N/A	-		N/A	ก่ออิฐฉาบสีเเมนต์ หลังคาลอนคู้	✓	-	N/A	-		
อาคารอื่นๆ	-	-	-	-	-	-		Apx.2554	ก่ออิฐฉาบสีเเมนต์ หลังคาลอนคู้	✓	-	N/A	-		เปลี่ยนวัสดุก่อสร้างเป็นหลัก แต่รูปทรงอาคารใกล้เคียงของเดิม
ส่วนประดับตกแต่งเครื่องประดับหลังคา/บันไดนาถ	Apx.2550 2555	- ก่ออิฐถือปูน (แขนแก้ว) - สังกะสีอลู+โครงเหล็ก - เครื่องปั้นดินเผาเคลือบ	✓	✓	(B) (C)	-		2470-2500 2555	เครื่องปั้นดินเผาเคลือบ สังกะสีอลู+ผาสาทสังกะสี สลายแต่มค่า พญานาคปูนปั้น	✓	-	(B) (C)	-		เปลี่ยนวัสดุก่อสร้างเป็นหลัก แต่รูปทรงอาคารใกล้เคียงของเดิม ตกแต่งตามสมัยนิยม/ทักษะฝีมือช่าง
สาเหตุการเปลี่ยนแปลง (REASONS) (R)	- ความเสื่อมสภาพของอาคาร (อิฐดินดิบ) /วิหารเดิม แคบ และอับทึบ - เจ้าครุฑธาระตามทุนช่วยก่อสร้างอาคารใหม่ - ครุฑธาดจากภายนอกมีบทบาทต่อการกำหนดรูปแบบอาคาร (อนุรักษ์รูปแบบเดิม)							- ความเสื่อมสภาพของอาคาร (อิฐดินดิบ) /อุโบสถพังเสียหาย สร้างใหม่ด้วยวัสดุสมัยใหม่ - เจ้าครุฑธาระตามทุนช่วยก่อสร้างอาคารใหม่ และมีครุฑธาดจากภายนอกมาร่วมด้วย - ต่อเติมประดับตกแต่งเพิ่มเติม ตามที่ทักษะช่างฝีมือ						- ความเสื่อมของอาคารตามอายุการใช้งาน - ความต้องการของชุมชน - วัสดุก่อสร้างที่หาภายในท้องถิ่นขาด	
กระบวนการ (PROCESS) (P)	PRO1.- พระสงฆ์ + กรรมการวัดร่วมกันออกแบบตามต้องการ - จ้างช่าง (หัวหน้าช่าง) + เหมาค่าแรง และสั่งวัสดุจากชายแดน (ทำซีเหล็ก) PRO2.- ครุฑธาดจากภายนอก เป็นแหล่งเงินทุนปัจจัย กำหนดรูปแบบในการก่อสร้าง โดยมีช่างก่อสร้างท้องถิ่นเป็นผู้ทำตามรูปแบบ							- พระสงฆ์ และครุฑธาด ร่วมกันในการออกแบบ ตัดสินใจ และระดมปัจจัยในการก่อสร้าง ผ่านการทอดผ้าป่า - วัสดุก่อสร้างหาได้จากตลาดปัจจุบัน และส่วนประดับตกแต่งขึ้นอยู่กับฝีมือช่าง						- มีทั้งจากท้องถิ่น และภายนอก	
หมายเหตุ (Remark)	* ส่วนฐานธรรมาสันเทห์สร้างใหม่ ซ่อมแซมเฉพาะส่วนบน ตั้งอยู่ในตำแหน่งเดิม ** แขนแก้วปรับปรุงใหม่ ก่อสวดลายปูนปั้นประดับ และทาสีใหม่ (A) สล่ำสามแก้ว (วัดอิน) (B) สล่ำดวงแก้ว บ้านน้ำบ่อ ทำแขนพระเจ้า (C) ข้างแต่มค่าเป็นไทหลอย							* เป็นของเก่า แต่ทำครอบให้ใหญ่ขึ้น และประดับกระจกแทนการปั้นปูนประดับ (A) สล่ำจายแก้ว บ้านเชียงต้ง (B) ลุงหนานยี่ บ้านป่าขาม (สล่ำแต่มค่า) (C) สล่ำหนามมุง บ้านป่าจ๋าม (ข้างบันพญานาค)						- การเปลี่ยนแปลงเกิดการอาคารเดิม เสื่อมสภาพ การบุรณะขึ้นอยู่กับการกำลัง ครุฑธาดในช่วงนั้นๆ	
สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)	- ส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงช่วงทศวรรษ 2540-2550 เป็นต้นมา เพราะอาคารเสื่อมสภาพ พัง - มีส่วนร่วมทั้งท้องถิ่น และภายนอก โดยภายนอกมีน้ำรูปแบบให้เป็นไปแนวทางการอนุรักษ์ทางกายภาพ และเป็นแหล่งทุนหลักในการก่อสร้าง - วัสดุ และเทคนิคก่อสร้างสมัยใหม่ / เครื่องประดับหลังคาสังกะสี / แบบอาคารร่วมสมัย							- การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่สำหรับวัดนี้ เป็นการสร้างอาคารเอนกประสงค์เพิ่มเติม มีการรื้อสร้างอุโบสถใหม่ ส่วนวิหารยังเป็นของเก่าครั้งบุรณะเมื่อ 20 กว่าปีที่ผ่านมา - วัสดุ และเทคนิคก่อสร้างสมัยใหม่ / เครื่องประดับหลังคาสังกะสี / แบบอาคารร่วมสมัย - ฝีมือช่าง มีผลต่อรูปแบบอาคาร						- ในช่วง 20-30 ปีก่อน จะยังมีกรมมุง กระเบื้องดินขอ แต่ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาจะเป็นกระเบื้องลอน - การมีส่วนร่วมจากภายนอกขึ้นอยู่กับแต่ละกรณี - ฝีมือช่าง มีผลต่อรูปแบบอาคาร	

ตารางจำแนกข้อมูลผลศึกษาภาคสนาม

Case Key	กรณีศึกษา (9) : พระธาตุเพียงใจ*						นิยาย : N/A	กรณีศึกษา (10) : วัดหัวข่วง						นิยาย : ป่าแดง	สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)
ตำแหน่งที่ตั้ง	เชิงลาดฟ้า มีครีธาหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านป่าขาม เป็นต้น							ตั้งอยู่ในเขต 3 บริเวณใจกลางเมือง มีหมู่บ้านเขตนาหลวง และชุมชนข้าราชการและร้านค้า							
PHYSICAL CHANGES	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftman)		สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftman)		สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)	
			ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก				ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก		
วิหาร	-	-	-	-	-	-		1897 2433 2500-2557	N/A ก่ออิฐฉาบสีเเมนต์ หลังคาอลอนคู้	✓	-	N/A	-	- อาสนสงฆ์ - ธรรมาสัน* (บูรณะ) - แท่นแก้ว** (บูรณะ) - พระประธาน	ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ แต่รักษาก่อประกอบภายใน
อุโบสถ	-	-	-	-	-	-		N/A Apx. 2500-2557	ก่ออิฐฉาบสีเเมนต์ หลังคาอลอนคู้	✓	-	N/A	-		ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ ประดับตกแต่งตามสมัยนิยม
เจดีย์	N/A 2551	ก่ออิฐฉาบปูน หลังคามุงดินขอ ก่ออิฐถูกระจาก (ธาตุ)	✓	✓	N/A	-	- ราวเจดีย์ - โครงสร้างอาคาร - รูปแบบอาคาร - สัณฐาน	2494 2552	ก่ออิฐถือปูน ซ่อมแซมทาสีใหม่	✓	-	N/A	-	- รูปแบบเจดีย์ - โครงสร้าง	อนุรักษ์รูปแบบ และโครงสร้าง และใช้วัสดุก่อสร้างผสมผสานใหม่ +เก่า
กุฏิ (โอง)	N/A 2551	ก่ออิฐดินเผา/ดินดิบ หลังคามุงดินขอ	✓	✓	N/A	-	- โครงสร้างอาคาร - สัณฐาน - วัสดุก่อสร้าง	Apx. 2500-2557	ก่ออิฐฉาบสีเเมนต์ หลังคาอลอนคู้	✓	-	N/A	-		ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ ประดับตกแต่งตามสมัยนิยม
ครัวไฟ	N/A 2551	ก่ออิฐดินเผา/ดินดิบ หลังคามุงดินขอ	✓	✓	N/A	-	- โครงสร้างอาคาร - สัณฐาน - วัสดุก่อสร้าง	N/A	ก่ออิฐฉาบสีเเมนต์ หลังคาอลอนคู้	✓	-	N/A	-		ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ ประดับตกแต่งตามสมัยนิยม
อาคารอื่นๆ	N/A 2556	ก่ออิฐฉาบสีเเมนต์ หลังคามุงดินขอ/อลอนคู้	✓	-	N/A	-		2476 2537/2543*	ก่ออิฐฉาบสีเเมนต์ หลังคาอลอนคู้	✓	✓	N/A	-		ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ ประดับตกแต่งตามสมัยนิยม
ส่วนประดับตกแต่ง เครื่องประดับหลังคา/ บันไดนาถ	N/A 2551	เครื่องปั้นดินเผาเคลือบ สังกะสีฉลุลาย ผาสาทสังกะสีฉลุ	✓	✓	N/A	-	- การประดับตกแต่ง - ลวดลายเต็มคำลวด	Apx. 2500-2557	- ก่ออิฐถือปูน - สังกะสีฉลุลาย + โครงเหล็ก	✓	-	N/A	-		นิยมสังกะสีฉลุลาย แต่มีบางส่วนที่ใช้เครื่องปั้นดินเผาเคลือบแบบดั้งเดิม
สาเหตุการเปลี่ยนแปลง (REASONS) (R)	- ความเสื่อมสภาพของอาคาร ปลูก และความชื้นทำลายโครงสร้างอาคาร - ศรัทธาจากภายนอกมีบทบาทต่อการกำหนดรูปแบบอาคาร (อนุรักษ์รูปแบบเดิม)							- เป็นวัดที่มีความสำคัญของเมืองเชียงตุง จึงมีการบูรณะซ่อมแซม ก่อสร้างใหม่ให้หมดจด สดใสอยู่เสมอ จึงมีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา							ขึ้นอยู่กับสภาพอาคาร และความพร้อมของครีธา ครีธาจากภายนอกมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลง
กระบวนการ (PROCESS) (P)	- ศรัทธาท้องถิ่น และภายนอกร่วมกันในการระดมทุนปัจจัยเพื่อบูรณะซ่อมแซมอาคารให้ใกล้เคียงกับอาคารเดิมมากที่สุด (การอนุรักษ์) - การระดมทุนผ่านการทอดผ้าป่า และการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง							- ศรัทธาท้องถิ่นเป็นกำลังหลักในการระดมทุนเพื่อบูรณะ ก่อสร้างอาคารให้วัด - การระดมทุนผ่านการทอดผ้าป่า และการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง - สายสัมพันธ์ทางสงฆ์ระหว่างประเทศ ทำให้ภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมต่อการก่อสร้างอาคารในวัด - สมเด็จพระญาณสังวร (พระสังฆราชเชียงใหม่) เป็นผู้พิจารณาและอนุมัติการก่อสร้าง รวมทั้งในการก่อสร้างภายในวัดต้องได้รับการเห็นชอบจากคณะกรรมการสงฆ์เชียงใหม่							มีส่วนร่วมนอก + ใน บทบาทภายนอก : อนุรักษ์ + เครือข่ายความสัมพันธ์
หมายเหตุ (Remark)	* เป็นสถานที่ประดิษฐานองค์พระธาตุ จึงมีแต่อาคารที่ประดิษฐานองค์ธาตุ ต่อมาเมื่อมีพระสงฆ์จำวัด จึงมีอาคารใช้สอยอื่นๆ เช่น กุฏิพระ ศาลา ตามมา							* อาคารที่ก่อสร้าง คือ อาคารตึก 2 ชั้น ใช้เป็นที่เรียนปริยัติธรรมของพระเณร ซึ่งเป็นอาคารสองชั้นแบบสมัยใหม่หลังอื่นๆ ของเชียงตุง							วัดสำคัญจะเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับคณะครีธาที่เป็นแกนนำ (อนุรักษ์ + สมัยใหม่) ส่วนใหญ่การก่อสร้างสมัยใหม่เปลี่ยนในช่วง 2550-2557 บูรณะรุ่นก่อนหน้าถัดมามีอยู่ในช่วง 2500-2530
สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)	- พุทธสถานแห่งนี้ มีครีธาจากภายนอกมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงอาคารและสิ่งปลูกสร้างภายในพุทธสถาน - การบูรณะซ่อมแซมแล้วเสร็จเมื่อปี 2551 - ช่างท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการหลัก แต่การควบคุมดูแลเป็นทางครีธาจากภายนอกเป็นหลัก							- เป็นวัดสำคัญของเมือง จึงมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา - ส่วนใหญ่เป็นอาคารก่อสร้างด้วยวัสดุสมัยใหม่ทั้งหมด - มีครีธาจากภายนอกมีส่วนร่วม โดยเฉพาะเครือข่ายคณะสงฆ์							

ตารางจำแนกข้อมูลผลศึกษาภาคสนาม

Case Key	กรณีศึกษา (11) : วัดเชียงตั้ง						นิยาย : ป่าแดง*	กรณีศึกษา (12) : วัดดอยโหลง						นิยาย : ป่าแดง*	สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)
ตำแหน่งที่ตั้ง	เอื้องกาดฟ้า มีครุฑธำ คือบ้านเชียงตั้ง จำนวน 22 หลังคาเรือน							เอื้องหลอยโหลง มีครุฑธำ คือบ้านหลอยโหลง เป็นวัดประจำตระกูลเจ้าฟ้าก่อนแก้วอินแถลง							
PHYSICAL CHANGES	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftsman)		สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftsman)		สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)	
			ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก				ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก		
วิหาร	N/A 2545*	ก่ออิฐดินเผา/ดินดิบ หลังคามุงดินช่อ ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาชีแปะ	✓	✓	N/A	-	- พระประธาน**	N/A 2550*	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาชีแปะ	✓	✓	(A)	-	- พระประธาน	ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ แต่รักษารูปแบบประกอบภายใน
อุโบสถ	N/A 2545*	ก่ออิฐดินเผา/ดินดิบ หลังคามุงดินช่อ ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาชีแปะ	✓	✓	N/A	-		N/A 2548	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาชีแปะ/ลอนคู่	✓	✓	(B)	-		ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ แต่รักษารูปแบบประกอบภายใน
เจดีย์	2545	ก่ออิฐฉาบปูน ทาสี	✓	✓	N/A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	เจดีย์ก่ออิฐถือปูนศิลปะแบบ มณฑลพายัพ
กุฏิ (โอง)	2544	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาชีแปะ	✓	✓	N/A	-	ระหว่างดำเนินการ (2557)	ก่ออิฐฉาบปูน หลังคามุงกระเบื้องดินช่อ	✓	✓	(C)	-	-		ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ อาคาร 2 ชั้น มีพระดับหลังคา
ครัวไฟ	2544	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาดินช่อ	✓	✓	N/A	-	ระหว่างดำเนินการ (2557)	ก่ออิฐฉาบปูน หลังคามุงกระเบื้องดินช่อ	✓	✓	(C)	-	-		ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ มักก่อสร้างหลังจากอาคารอื่นๆ
อาคารอื่นๆ															
ส่วนประดับตกแต่ง เครื่องประดับหลังคา /บันไดนาค	2545	สังกะสีฉลุลาย ปูนปั้นประดับเสา พญานาคบันไดวิหาร /อุโบสถ/ซุ้มโขงประตู วิหาร /มุกทางขึ้น	✓	✓	N/A	-		N/A 2548	บันไดนาค ซ่อฟ้า/เมฆไหล ลายฉลุสังกะสี ผาสาท	✓	✓	(D) (E)	-		ตกแต่งตามสมัยนิยม สังกะสีฉลุลาย บันไดนาค เสาปูนประดับปูนปั้น ผาสาทโครงเหล็กสังกะสีฉลุ เปลี่ยนพร้อมวิหาร และอุโบสถ
สาเหตุการเปลี่ยนแปลง (REASONS) (R)	วัดอยู่ต่ำกว่าหมู่บ้าน จึงย้ายวัดมาอยู่ที่สูงกว่าริมถนน การย้ายวัดใหม่ ก็ต้องก่อสร้างอาคารใหม่ทั้งหมด ได้แก่ วิหาร อุโบสถ โรง และศาลาเอนกประสงค์อื่นๆ							เป็นวัดที่สำคัญ จึงได้รับการบูรณะ และสร้างใหม่อยู่เสมอ ครุฑธำจากภายนอกมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการรื้อสร้างอาคารใหม่ ตลอดจนการออกแบบของช่างชาวเชียงตุง ที่ทำการออกแบบเขียนแบบก่อสร้าง							มูลเหตุในการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับสภาพอาคาร และความพร้อมของครุฑธำชาวบ้านใน และนอก
กระบวนการ (PROCESS) (P)	เจ้าอาวาสวัดมีความสัมพันธ์อันดีกับคณะสงฆ์หลายแห่ง จึงได้รับการสนับสนุนในการก่อสร้างวัดใหม่จากภายนอก โดยเฉพาะจากวัดจอมหงษ์ เมืองพง สิบสองพันนา รูปแบบอาคาร และผังบริเวณวัด มีเจ้าอาวาส สิทธิสามมุน เป็นผู้ออกแบบ ควบคุม							การระดมทุนตามประเพณี คือ การทอดผ้าป่า และการมีส่วนร่วมของครุฑธำภายนอก อาศัยเครือข่ายความสัมพันธ์ทางญาติเชื้อเครือผู้ปกครองนครเชียงตุงในอดีต เช่น ลูกหลานเจ้าฟ้าก่อนแก้ว และคณะครุฑธำไทยมาร่วมปัจจัยอยู่สม่ำเสมอ							ความสัมพันธ์จากภายนอกเป็นกำลังสำคัญในการระดมทุนปัจจัยในการสร้าง
หมายเหตุ (Remark)	* 2545 เริ่มก่อสร้างจนถึงปัจจุบัน 2558 แล้วเสร็จ ** พระประธานย้ายจากวิหารเก่า เมื่อปี 2555							* 2550 ปีที่เริ่มการบูรณะ และรื้อสร้างใหม่ (A) สล่าอู่น บ้านหนองนูน (B) สล่าคัมภีร์ บ้านยางลอ (C) จายดิบ บ้านก้านนา น้าหินน้อย (D) สล่าย็กอน (บันไดนาค) (E) สล่ายอต (ป่าแดง)							- การเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับฐานะของวัด ครุฑธำท้องถิ่น และภายนอก - วัดก่อสร้างสมัยใหม่ - แบบอาคาร และการตกแต่งตามสมัยนิยม + ขึ้นอยู่กับช่างฝีมือ - เริ่มเปลี่ยนในช่วง 2545-2550 เป็นต้นมา
สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)	วัดแห่งนี้ก่อสร้างอาคารใหม่ทั้งหมด เนื่องจากย้ายสถานที่วัดใหม่ที่เดิมอยู่ต่ำกว่าหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าทำให้ชาวบ้านอยู่ไม่ปกติสุข เริ่มย้าย ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา อาศัยปัจจัยสนับสนุนจากเครือข่ายสงฆ์ต่างแดน การออกแบบ และควบคุมแบบมาจากเจ้าอาวาสเป็นหลัก และเก็บรักษาพระประธานเก่าแก่ของวัดเท่านั้น							วัดแห่งนี้ได้รับการบูรณะอย่างสม่ำเสมอ จึงไม่ค่อยหลงเหลืออาคารในอดีตปรากฏอยู่ การมีส่วนร่วมจากภายนอกเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง สิ่งก่อสร้างใหม่ใช้วัสดุ และเทคนิคสมัยใหม่เป็นหลัก มีช่างท้องถิ่นก่อสร้าง รวมทั้งการออกแบบเขียนแบบก่อสร้างด้วย							

ตารางจำแนกข้อมูลผลศึกษาภาคสนาม

Case Key	กรณีศึกษา (13) : วัดยางแก้ว						นิยาม : N/A		กรณีศึกษา (14) : วัดพุทธวงศ์						นิยาม : N/A		สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)	
ตำแหน่งที่ตั้ง	เชิงลาดซ้าย มีศรัทธาหลัก คือ บ้านยางแก้ว								เชิงลาดเต่า มีศรัทธาหลัก คือ บ้านกาดเต่า									
PHYSICAL CHANGES	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftman)		สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftman)		สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)				
			ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก				ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก					
วิหาร	N/A 2543	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-	- เสววิหาร - แท่นแก้ว (บุระณะ) - พระประธาน	2547*	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓**	✓	N/A	-	- รูปแบบใกล้เคียงวิหารเดิม	ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ แต่รักษาคงคंपประกอบภายใน /รูปแบบอาคารภายนอก			
อุโบสถ	N/A 2540-2545	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-		2550	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาชันแปด	✓**	✓	N/A	(A)		ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ รูปแบบขึ้นอยู่กับศรัทธา และพระสงฆ์			
เจดีย์	N/A	ก่ออิฐถือปูน ซ่อมแซมทาสีใหม่	✓	-	N/A	-	- รูปแบบเดิม ก่อนการรื้อสร้างวิหารใหม่	-	-	-	-	-	-		เจดีย์เปลี่ยนแปลงรูปแบบน้อยที่สุด ยังคงรักษารูปแบบเดิมก่อนการสร้างวิหารใหม่			
กุฏิ (โอง)	2545	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-		Apx. 2547	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-		ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ สร้างตามความต้องการใช้งานเป็นหลัก			
ครัวไฟ	2545	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-		Apx. 2547	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-		ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ ตามความต้องการใช้งาน			
อาคารอื่นๆ								Apx.2552 (หอรบช้าง)	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓**	✓	N/A	(A)		อาคารแปลกใหม่จากภายนอก เข้ามาพร้อมกับศรัทธาภายนอก			
ส่วนประดับตกแต่ง เครื่องประดับหลังคา/บันไดนาค	N/A 2540-2545	เครื่องปั้นดินเผาเคลือบสีงาช้าง+โครงเหล็กประดับสีงาช้างสีดูราวลูกกระช่อนนิยม	✓	-	N/A	-		Apx.2550 -2552	ก่ออิฐฉาบปูน +ปูนปั้น (ตุ้มประตูด)	✓**	✓	N/A	(A)		สร้างตามสมัยนิยม+เครื่องประดับหลังคาตามนิยม (13) อาคารแปลกใหม่จากภายนอกเข้ามาพร้อมกับศรัทธาภายนอก (14)			
สาเหตุการเปลี่ยนแปลง (REASONS) (R)	- ความเสื่อมสภาพของอาคาร ปลูก และความชื้นทำลายโครงสร้างอาคาร - ศรัทธาชาวบ้านต้องทำหน้าที่ทำนุบำรุงศาสนสถานให้มั่นคง และให้อยู่เสมอ								- ย้ายวัดจากวัดเดิมมาสร้างวัดใหม่ เมื่อ 20 กว่าปีที่ผ่านมา - ศรัทธาไทยต้องการให้มีงานศิลปกรรมแบบภาคกลางของไทยอยู่ในเชียงใหม่								- ความเสื่อมของอาคารยังคงรักษาของเดิมได้บางส่วน - ย้ายวัดใหม่เลย อาคารเก่า/งานศิลปกรรมเก่ามีน้อย	
กระบวนการ (PROCESS) (P)	- ชาวบ้านร่วมลงแรงรื้ออาคาร และก่อสร้างใหม่โดยใช้ช่างก่อสร้างภายในหมู่บ้านเป็นหลัก - รูปแบบอาคารทำคล้ายกับของเก่าที่มีอยู่เดิม โดยการทำการลอกเลียนแบบ แต่ใช้วัสดุสมัยใหม่								- เจ้าอาวาสเคยบวชเรียนเมืองไทย มีสายสัมพันธ์พุทธบริษัทจากเมืองไทย จึงได้กำลังสำคัญจากภายนอกเป็นหลัก และมีบทบาทสำคัญในการกำหนดรูปแบบสิ่งปลูกสร้างในวัด - ใช้ช่างจากเมืองไทยมาก่อสร้าง +- วัสดุนำเข้าจากไทยเกือบทั้งหมด								ที่มาของปัจจัย และสายสัมพันธ์ ศรัทธา มีส่วนกำหนดรูปแบบอาคาร	
หมายเหตุ (Remark)	-								* เป็นปีที่สร้างวิหารใหม่เมื่อย้ายมาสร้างวัดใหม่ ** ช่างท้องถิ่นดูแลงานโครงสร้างหลักของอาคาร ส่วนงานฝีมือ ประดับตกแต่งเป็นของช่างไทย (A) ช่างสร้างวัดมาจากเมืองไทย								- การเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับฐานะของวัด ศรัทธาท้องถิ่น และภายนอก	
สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)	อาคารเปลี่ยนตามสภาพ โดยรื้อสร้างใหม่ทั้งหมด เก็บรักษาเพียงองค์ประกอบสำคัญ เช่น เสววิหาร ไม่โครงสร้างหลังคาบางส่วน พระประธาน แท่นแก้ว ฯลฯ ชาวบ้านเป็นหลักในการรื้อและทุนปัจจัย เลือกใช้วัสดุก่อสร้างตามท้องตลาด และเลือกใช้เครื่องประดับหลังคาตามเหมาะสม เช่น วิหารใช้เครื่องปั้นดินเผา อุโบสถใช้สีงาช้างสีดูคล้าย เป็นต้น								- สร้างอาคารใหม่หมด เพราะย้ายวัดมา - เริ่มสร้างเมื่อ 20 ปีก่อน และอาคารส่วนใหญ่สร้างในช่วง 2547-2550 เป็นหลัก - เป็นตัวอย่างเดียวในเชียงใหม่ที่ใช้ช่าง และวัสดุจากภายนอกทั้งหมด (ช่างไทย+วัสดุนำเข้า) - ศรัทธาภายนอกผ่านสายสัมพันธ์เจ้าอาวาส - ศรัทธา “เจ้าปัจจัย” มีบทบาทสูงมากในการกำหนดรูปแบบอาคาร และสิ่งปลูกสร้างภายในวัด								- วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ - แบบอาคาร และการตกแต่งตามสมัยนิยม + ขึ้นอยู่กับช่างฝีมือ - เริ่มเปลี่ยนในช่วง 2545-2550 เป็นต้นมา	

ตารางจำแนกข้อมูลผลศึกษาภาคสนาม

Case Key	กรณีศึกษา (15) : วัดป่าวกาด						นิยาย : N/A	กรณีศึกษา (16) : วัดบ้านหม้า						นิยาย : N/A	สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)
ตำแหน่งที่ตั้ง	บ้านหนองอ้อ เอื้องกาดเต่า ศรัทธาหลัก คือ ชาวบ้านหนองอ้อ จำนวน 27 หลังคาเรือน							ตั้งอยู่ในเขตเอื้องยางลอ มีศรัทธาหลัก คือ หมู่บ้านบ้านหม้า							
PHYSICAL CHANGES	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftman)		สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)	ปีที่เปลี่ยน (Year of change)	การก่อสร้าง/วัสดุ (Material&Construction)	ผู้มีส่วนร่วม (Participants)		ช่างฝีมือ (Builder/craftman)		สิ่งที่รักษา/คงไว้ (Remain/preserve)	
			ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก				ท้องถิ่น	ภายนอก	ท้องถิ่น	ภายนอก		
วิหาร	N/A 2549	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	(A)	-	- พระประธาน	N/A 2516 Apx.<2547	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-	- แท่นแก้ว (บุระณะ) พระประธาน	ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ แต่รักษารูปแบบภายใน /รูปแบบอาคารภายนอก
อุโบสถ	-	-	-	-	-	-	-	N/A 2557	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	✓	N/A	-	-	ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ รูปแบบขึ้นอยู่กับศรัทธา และพระสงฆ์
เจดีย์	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
กุฏิ (โงง)	N/A 2557*	- ก่ออิฐดินเผา/ดินดิบ หลังคามุงดินขอ - ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาลอนคู่	✓	-	N/A	-	- ก่อสร้างเลียนแบบอาคารเดิม	N/A Apx.2516 2554	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาซีแพค	✓	✓	N/A	-	-	ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ สร้างตามความต้องการใช้งานเป็นหลัก
ครัวไฟ	-	-	-	-	-	-	-	2554	ก่ออิฐฉาบสีเมนต์ หลังคาซีแพค	✓	✓	N/A	-	-	ตัวอาคารเป็นวัสดุสมัยใหม่ สร้างตามความต้องการใช้งาน
อาคารอื่นๆ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ส่วนประดับตกแต่ง เครื่องประดับหลังคา/บันไดนาถ	N/A 2549	เครื่องปั้นดินเผาเคลือบ	✓	-	(B)	-	-	2547	สังกะสีฉลุ ฝาสาทโครงเหล็ก สังกะสีฉลุลาย	✓	-	N/A	-	-	เครื่องประดับหลังคามีการใช้อยู่ ทั้งแบบเครื่องปั้นดินเผา และ สังกะสีฉลุลาย
สาเหตุการเปลี่ยนแปลง (REASONS) (R)	- ความเสื่อมสภาพของอาคาร ปลูก และความชื้นทำลายโครงสร้างอาคาร - ศรัทธาจากภายนอกช่วยสมทบปัจจัยในการสร้างอาคารใหม่							- ความเสื่อมสภาพของอาคาร ปลูก และความชื้นทำลายโครงสร้างอาคาร - ศรัทธาจากภายนอกช่วยสมทบปัจจัยในการสร้างอาคารใหม่ - เปลี่ยนแปลงตามสมัยนิยม							ความเสื่อมของอาคาร ศรัทธาวัดถวายเป็นทาน
กระบวนการ (PROCESS) (P)	- ชาวบ้านหนองอ้อ ร่วมกับศรัทธาต่างหมู่บ้านช่วยกันระดมทุนปัจจัยสร้างวิหารใหม่ - ศรัทธาเป็นพระสงฆ์จากเมืองไทย นำคณะศรัทธามาช่วยสมทบปัจจัยสร้างโรงใหม่							- เกิดจากการระดมทุนของศรัทธา ทั้งจากภายใน และภายนอก (คณะศรัทธาพระธรรมมังคลาจารย์ เชียงใหม่) - ผ่านพิธีกรรม "ทอดผ้าป่า" นำเงินมาสร้างวัด - รูปแบบอาคารขึ้นอยู่กับความต้องการของทางวัดเป็นหลัก							ศรัทธาใน + นอก การทอดผ้าป่า รูปแบบอาคารจากผู้ใช้งาน
หมายเหตุ (Remark)	* โรงหลังใหม่ อยู่ระหว่างดำเนินการก่อสร้าง (A) สล่าสามนุน บ้านกาดฟ้า (B) สล่าจายปอก บ้านยางควง							-							รื้อสร้างใหม่ ระดมทุนปัจจัยจาก ศรัทธาใน + นอก
สรุปผลข้อมูล (Summarize Data)	การรื้อสร้างใหม่เนื่องจากสภาพอาคารทรุดโทรมมาก ศรัทธาชาวบ้านเป็นหลักในการระดมปัจจัย ส่วนศรัทธาจากภายนอกมีส่วนร่วมในอาคารอื่นๆ เช่น โรง เป็นต้น ข้างท้องถิ่นเป็นหลัก และเครื่องประดับหลังคาพื้นฐาน คือ เครื่องปั้นดินเผาเคลือบ							การรื้อสร้างใหม่เนื่องจากสภาพอาคารทรุดโทรมมาก ศรัทธาชาวบ้านเป็นหลักในการระดมปัจจัย ส่วนศรัทธาจากภายนอกมีส่วนร่วมในอาคารอื่นๆ เช่น โรง เป็นต้น ข้างท้องถิ่นเป็นหลัก และเครื่องประดับหลังคาเป็นสังกะสีฉลุลาย เป็นหลัก							รื้อสร้างใหม่ ระดมทุนปัจจัยจาก ศรัทธาใน + นอก พ.ศ. 2545-2557 - อาคารสำคัญ วิหาร/อุโบสถ บุระณะก่อน อาคารอื่นๆ - การประดับตกแต่งขึ้นอยู่กับฐานะทางการเงินของวัด/ศรัทธา

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล นายประสงค์ แสงงาม

วัน เดือน ปี เกิด 22 พฤศจิกายน 2522

ประวัติการศึกษา ปีการศึกษา 2548 ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศิลปะไทย คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประวัติการทำงาน

2542 - 2545 อาสาสมัคร และสอนดนตรีพื้นเมืองประจำโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา จ. เชียงใหม่

2546 - 2548 เจ้าหน้าที่ประสานงานเครือข่ายการศึกษาทางเลือกภาคเหนือ

2549 - 2550 ผู้จัดการ โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา

2554 - 2555 อาจารย์พิเศษ วิชาแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

2554 - ปัจจุบัน อาจารย์พิเศษ วิชาอารยธรรมไทย วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่

2554 - ปัจจุบัน อาจารย์พิเศษ วิชาสื่อทางเลือก(สื่อพื้นบ้าน) คณะสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ปัจจุบัน คณะกรรมการระดมทุนมูลนิธิสืบสานภูมิปัญญาล้านนา และประกอบธุรกิจส่วนตัว

